

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

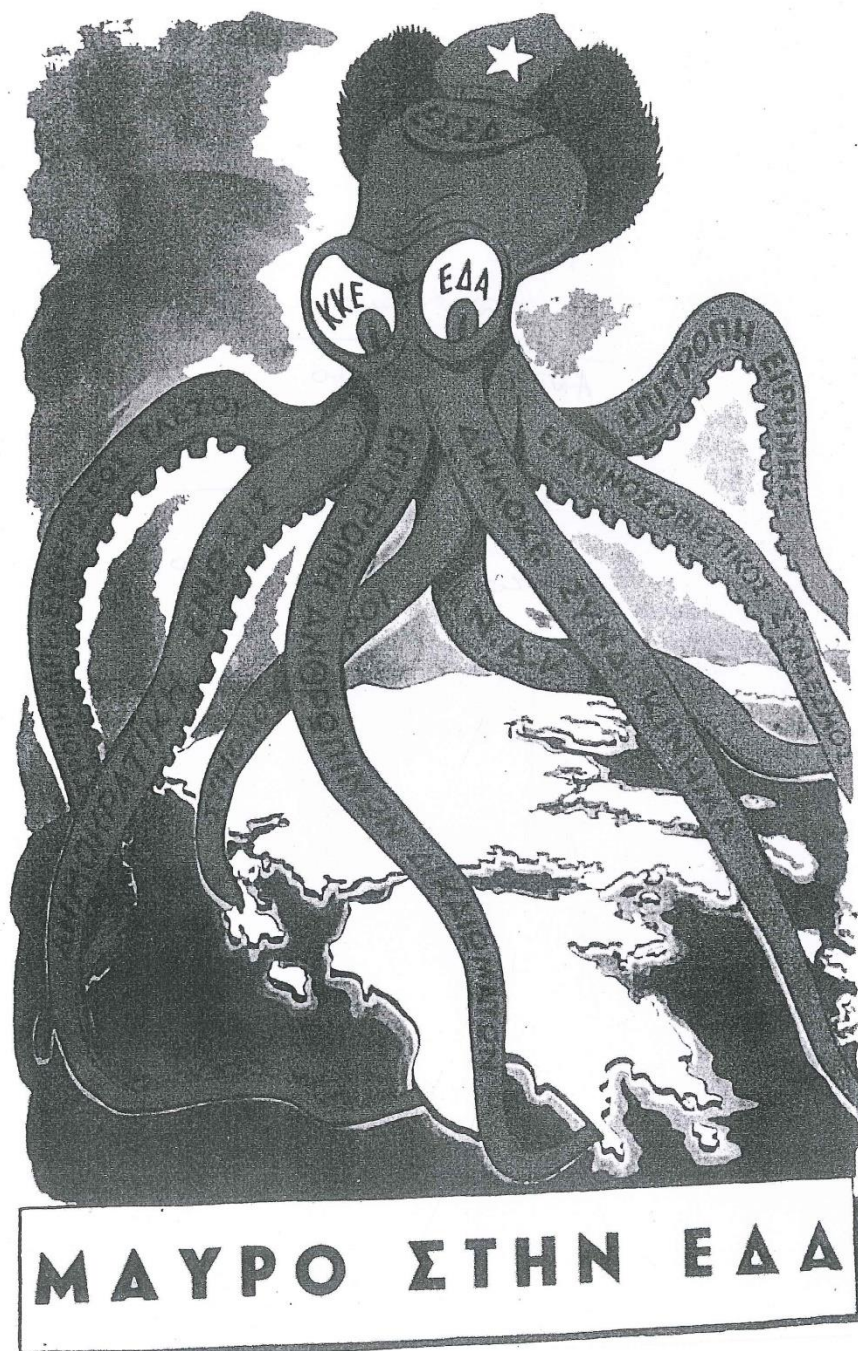
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΣ ΣΕ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΙΔΙΚΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1958
ΕΩΣ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1963»**

**ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΛΕΥΤΕΡΗΣ (Α.Μ. 1114Μ037)
ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ: ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΗΣ**

Αντικομμουνιστικό φυλλάδιο της εποχής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
----------------------	----------

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	8
----------------------	----------

1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

i. Οι οικονομικές συνθήκες	12
ii. Οι κοινωνικοί αγώνες	18
iii. Η αυταρχική πολιτική της Ε.Ρ.Ε.	34

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ

i. Ο ΙΔΕΑ, το Παλάτι και οι Αμερικανοί πριν τις εκλογές του 1958	47
ii. Η σύσταση του παρακρατικού μηχανισμού	50
iii. Επιτροπές, Υπηρεσίες και Διευθύνσεις	57

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΟΙ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

i. Οι παρακρατικές οργανώσεις	86
ii. Οι σχέσεις με το επίσημο κράτος	108
iii. Η δράση των παρακρατικών	117

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΚΟΡΥΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ

i. Οι εκλογές βίας και νοθείας του 1961	126
• Οι πολιτικές ζυμώσεις για την καταπολέμηση της Αριστεράς	126
• Το σχέδιο «ΠΕΡΙΚΛΗΣ» και οι εκλογές	132
ii. Η δολοφονία του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη	157

• Η πολιτική κατάσταση τους πρώτους μήνες του 1963.....	157
• Η Α΄ Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης	162
• Η οργάνωση της δολοφονίας	167
iii. Η πτώση της Κυβέρνησης Καραμανλή και η πορεία προς τις εκλογές του 1963	181
ΣΥΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	191
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	194
ΠΗΓΕΣ	197
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ.....	199

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία ερευνά και αποτυπώνει τις σχέσεις του επίσημου κράτους και του παρακράτους από τις εκλογές του 1958 έως τις εκλογές του 1963. Ο παρακρατικός μηχανισμός συστάθηκε την επαύριο των εκλογών του 1958, στις οποίες η Ε.Δ.Α., το κόμμα της Αριστεράς, είχε αναδειχθεί σε αξιωματική αντιπολίτευση. Η θεαματική άνοδος της Ε.Δ.Α. σε μια περίοδο έντονων πολιτικών και κοινωνικών ζυμώσεων και μόλις εννέα χρόνια από το τέλος του εμφύλιου πολέμου ανησύχησε την αστική τάξη και τα οικονομικά συμφέροντα της χώρας. Από το 1958 ξεκίνησαν και οι προσπάθειες για την αποδυνάμωση και την εξουδετέρωση της Αριστεράς. Στην καταπολέμηση του «εσωτερικού εχθρού» συνέβαλαν οι Ένοπλες Δυνάμεις, η CIA, οι Αμερικανοί, η Ε.Ρ.Ε., ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής και η παραστρατιωτική οργάνωση Ι.Δ.Ε.Α., εγκαινιάζοντας μια περίοδο έντονης παρακρατικής δραστηριότητας και ενός εντεινόμενου κύματος βίας που διήρκησε μέχρι την πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή το 1963.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας περιγράφονται οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της περιόδου 1958-1963 και η πολιτική των κυβερνήσεων της Ε.Ρ.Ε.

Στο δεύτερο και στο τρίτο κεφάλαιο μελετώνται ποιες ήταν οι συνθήκες που οδήγησαν στη σύσταση του παρακρατικού μηχανισμού, από ποιους αποτελούνταν, ποιες ήταν οι παρακρατικές ακροδεξιές ομάδες που έδρασαν εκείνα τα χρόνια και ποιες ήταν οι σχέσεις τους με την κυβέρνηση και το κράτος.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κορύφωση της δραστηριότητας του παρακράτους με τις εκλογές του 1961 και τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, αλλά και οι μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις που οδήγησαν στην παραίτηση του Κ. Καραμανλή και στις εκλογές του 1963.

Ωστόσο, η μελέτη και η ιστορική καταγραφή για τις σχέσεις κράτους και παρακράτους τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 αντιμετωπίζει προβλήματα τεκμηρίωσης καθώς υπάρχει έλλειψη εκτενούς βιβλιογραφίας που να αναφέρεται διεξοδικά στο συγκεκριμένο θέμα μελέτης. Η άντληση πληροφοριών για τις

ημιπαράνομες επιτροπές και Υπηρεσίες που είχαν ιδρυθεί για την καταπολέμηση της Αριστεράς, προέρχονται από πρωτογενείς πηγές και συγκεκριμένα από το αρχείο του Τρύφωνα Τριανταφυλλάκου που βρίσκεται στο Εθνικό Λογοτεχνικό Ιστορικό Αρχείο το οποίο είναι αταξινόμητο.

Η αναζήτηση στοιχείων για τις παρακρατικές οργανώσεις αποδείχθηκε ιδιαίτερα δύσκολη λόγω της έλλειψης πρωτογενών πηγών αλλά και βιβλίων που να αναφέρονται διεξοδικά σε αυτές. Το μόνο βιβλίο που παρέχει ικανοποιητικές πληροφορίες για τον αριθμό, τα χαρακτηριστικά και τη δράση των ακροδεξιών οργανώσεων είναι το βιβλίο του Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου».

Οι ίδιες δυσκολίες παρουσιάζονται και στη μελέτη για τη Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή και για το σχέδιο «Περικλής» που παρουσιάζονται στο 3^ο κεφάλαιο της εργασίας. Το βιβλίο του Παύλου Πετρίδη «Εξουσία και Παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», που περιέχει έγγραφα από το προσωπικό αρχείο του Γεωργίου Παπανδρέου, είναι το μόνο που παρέχει ικανοποιητικές πληροφορίες για την Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή και για το σχέδιο «Περικλής».

Λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω δυσκολίες, η παρούσα εργασία επιχειρεί να καταγράψει τα ιστορικά γεγονότα και να παραθέσει στοιχεία για την δράση του παρακράτους την εξεταζόμενη περίοδο.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η δεκαετία του 1950 βρίσκει την Ελλάδα βαθιά διαιρεμένη και κατεστραμμένη τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Η χώρα εξερχόταν από έναν εμφύλιο πόλεμο που είχε πλέον θέσει με ξεκάθαρο τρόπο τη νέα διαιρετική τομή που ήταν ορατή ήδη από την περίοδο της Απελευθέρωσης. Αυτή η διαιρετική τομή που είχε και ταξικά χαρακτηριστικά δεν ήταν άλλη από το διαχωρισμό των πολιτών βάσει των ιδεολογικών τους πεποιθήσεων. Από την μια πλευρά ήταν οι «εθνικόφρονες» και από την άλλη οι «κομμουνιστές και οι συνοδοιπόροι τους». Ο αντικομμουνισμός, ήδη από το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου είχε γίνει η επίσημη κρατική ιδεολογία που εδραιώθηκε στα χρόνια του εμφύλιου και είχε στόχο να διατηρήσει τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες όπως αυτές είχαν προκύψει κατά την διάρκεια της Κατοχής, εκπροσωπώντας ξεκάθαρα τα συμφέροντα της μεταπολεμικής αστικής τάξης. Η εθνικοφροσύνη και οι έννοιες της πατρίδας και του «έθνους» είχαν ταυτιστεί απόλυτα με τα αστικά κόμματα που θεωρούσαν τους εαυτούς τους ως τους μόνους γνήσιους εκπροσώπους του «εθνικού συμφέροντος», εμπλέκοντας ηθελημένα ή αθέλητα κάποιες φορές το κομματικό με το εθνικό συμφέρον. Η Αριστερά από την άλλη θεωρούνταν πατριδοκάπηλη και υπονομευτής της εθνικής προσπάθειας για την ανασυγκρότηση της χώρας αφού η τελευταία μάχονταν για τα συμφέροντα και τα δικαιώματα των εργαζομένων κάτι που ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τα κόμματα της Δεξιάς και του Κέντρου.

Με το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου η αντικομμουνιστική πολιτική δεν έπαψε να ισχύει. Τουναντίον, το μετεμφυλιακό καθεστώς βασίστηκε πάνω στις αρχές και τις πρακτικές που διείπαν το κράτος στα χρόνια της εμφύλιας σύρραξης. Έτσι η διατήρηση της ελλοχεύουσας κομμουνιστικής απειλής διατηρήθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά καθ' όλη την δεκαετία του 1950 και την δεκαετία του 1960.

Η συχνή επίκληση στον κίνδυνο του κομμουνισμού λειτουργούσε ως άλλοθι για την εδραίωση των συμφερόντων της αστικής τάξης που την υπερασπίζονταν

πολιτικά κόμματα, το Παλάτι και οι Αμερικανοί που είχαν αναλάβει από το 1947 με το δόγμα Τρούμαν την κηδεμονία της Ελλάδας.

Η Αριστερά εντελώς αποδυναμωμένη μετά την πολιτική και στρατιωτική ήττα της στον Εμφύλιο προσπαθούσε να επανέλθει στο πολιτικό προσκήνιο. Η εμφάνιση της Ε.Δ.Α. (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) τον Αύγουστο του 1951 ήρθε να ανατρέψει την προϊούσα κατάσταση και να βάλει ξανά την Αριστερά στο πολιτικό παιχνίδι. Η συμμετοχή της Ε.Δ.Α. στον πολιτικό στίβο παρά τις αντιξοότητες, με το Κ.Κ.Ε. να είναι παράνομο, πολλοί αριστεροί πολίτες να βρίσκονται φυλακισμένοι και εξόριστοι και με το αντικομμουνιστικό μένος να κυριαρχεί, ήταν κάτι που προβλημάτιζε το αστικό στρατόπεδο που αναζητούσε τρόπους να στείλει στο χρονοντούλαπο της ιστορίας τον πολιτικό του αντίπαλο. Η Ε.Δ.Α. συμμετείχε σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις την δεκαετία του 1950 και σε συνδυασμό με την ελαστική πολιτική συμμαχιών που είχε εφαρμόσει κατόρθωσε να έχει ισχυρή παρουσία στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα¹. Η Αριστερά αποκτούσε όλο και μεγαλύτερη δυναμική λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν στη χώρα και στο εξωτερικό. Οι κοινωνικοί αγώνες που είχαν ως αιτήματα την αναδιανομή του εθνικού εισοδήματος προς όφελος των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων και την αποκατάσταση της δημοκρατίας είχαν αρχίσει να γενικεύονται και με αφορμή το Κυπριακό πρόβλημα που εκείνη την περίοδο κυριαρχούσε ως θέμα στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Ελλάδος. Σε διεθνές επίπεδο κυριαρχούσε ο Ψυχρός Πόλεμος και η ένταση μεταξύ των Η.Π.Α. και της Σοβιετικής Ένωσης που είχε εξελιχθεί σε μια ατελείωτη κούρσα εξοπλισμών με τον κίνδυνο για πυρηνικό πόλεμο να παραμονεύει. Το πρόβλημα του Κυπριακού ήρθε να επιλύσει με την σύμφωνη γνώμη του Παλατιού και των Αμερικανών, ο βουλευτής της δεξιάς παράταξης Κ. Καραμανλής που αντικατέστησε τον Α. Παπάγο στην αρχηγία του Ελληνικού Συναγερμού². Η άνοδος του Σερραίου πολιτικού στην εξουσία οφειλόταν στο γεγονός πως θεωρούνταν ο καταλληλότερος άνθρωπος

¹ Για περισσότερα βλ. Μ. Λυμπεράτου «Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η ραγδαία ανασυγκρότηση της Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες, Εκδόσεις Στοχαστής, 2011.

² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, Εκδόσεις Παπαζήση, 1978, σελ. 11-20.

εκείνη την στιγμή που θα μπορούσε να διαχειριστεί το Κυπριακό και να προωθήσει τα συμφέροντα της εγγώριας και εξωγώριας αστικής τάξης³.

Η διακυβέρνηση του Κ. Καραμανλή και της Ε.Ρ.Ε. (Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση), του κόμματος που ίδρυσε τον Ιανουάριο του 1956 του οποίου ήταν και ο αρχηγός θα ξεκινήσει το 1956 και θα λήξει τον Νοέμβριο του 1963. Κύρια χαρακτηριστικά των κυβερνήσεων της Ε.Ρ.Ε. ήταν οι προσπάθειες για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας εις βάρος όμως των εργαζομένων και η με κάθε τρόπο καταπολέμηση της Αριστεράς και του εργατικού και φοιτητικού κινήματος που γινόταν όλο και πιο μαχητικό και διεκδικητικό.

Το 1958 θα είναι χρονιά σταθμός, αφού στις εκλογές που έγιναν εκείνο τον χρόνο, παρότι η Ε.Ρ.Ε. και ο Καραμανλής είχαν κόψει πρώτοι το νήμα της εκλογικής αναμέτρησης, νικητής είχε αναδειχθεί η Ε.Δ.Α. που με ποσοστό 24,4% αναδείχθηκε σε Αξιωματική Αντιπολίτευση αφήνοντας πίσω της το κατακερματισμένο Κέντρο.

Το αποτέλεσμα των εκλογών όμως ήταν η αφορμή για την σύσταση και την οργάνωση του παρακράτους πίσω από το οποίο βρίσκονταν και το ενίσχυαν οι κυβερνήσεις Καραμανλή, τα Ανάκτορα, η CIA, η Κ.Υ.Π. και ο Στρατός. Από το 1958 άρχισε να εξυφαίνεται το σχέδιο «της ανώμαλης λύσης» με την δημιουργία επιτροπών, υπηρεσιών και συμβουλίων που μαζί με τις παρακρατικές οργανώσεις που ιδρύθηκαν ή επαναδραστηριοποιήθηκαν, είχαν στόχο να καταπνίξουν με κάθε τρόπο οτιδήποτε δημοκρατικό και προοδευτικό. Οι άνθρωποι που είχαν επανδρώσει το παρακρατικό επιτελείο ήταν ακραιφνείς αντικομμουνιστές και θιασώτες απολυταρχικών καθεστώτων. Ο σχεδιασμός για την καταπολέμηση του κομμουνισμού που παρουσιαζόταν ως εθνική αποστολή είχε γίνει στόχος ζωής με τους ιθύνοντες του αντικομμουνιστικού αγώνα να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον και την προσοχή τους σε δολοπλοκίες, συνωμοσίες και πραξικοπήματα.

Η ολοένα και πιο αυταρχική πολιτική του κράτους και η κυριαρχία της αντικομμουνιστικής ιδεολογίας ενδυνάμωσαν το παρακράτος το οποίο είχε αρχίσει να δρα αυτοβούλως και να επιτίθενται εναντίον όχι μόνο της Αριστεράς αλλά και εναντίον της ίδιας της δημοκρατίας.

³Jean Meynaud «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», ΤΟΜΟΣ Α', 1946-1965, Εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 468-472.

Η περίοδος από το 1958 έως και το 1963 θα είναι μια περίοδος γεμάτη συνωμοσίες, κρατική και παρακρατική βία με αποκορύφωμα τις εκλογές του 1961 και τη δολοφονία του βουλευτή της Αριστεράς Γρηγόρη Λαμπράκη το 1963.

1^Ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ :

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ι. Οι οικονομικές συνθήκες.

Η οικονομική πολιτική που ακολούθησαν οι κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. την περίοδο 1958-1963 χαρακτηρίζονταν από τη δημοσιονομική πειθαρχία, όπως αυτή είχε καθοριστεί από την υποτίμηση της δραχμής το 1953 και από την πολιτική της νομισματικής σταθερότητας. Οι κυβερνήσεις Καραμανλή είχαν στόχο την βελτίωση των οικονομικών συνθηκών, την γρήγορη ανάπτυξη και την εκβιομηχάνιση της οικονομίας της χώρας. Ήδη από το 1957 ο προϋπολογισμός ήταν πλεονασματικός κατά 200.000.000 δραχμές, ο τιμάρithμος είχε μείνει σταθερός, η εμπιστοσύνη στη δραχμή είχε τονωθεί και οι ιδιωτικές καταθέσεις αυξήθηκαν σημαντικά λόγω και των υψηλών επιτοκίων που έδιναν οι τράπεζες⁴. Ως το 1962 οι προϋπολογισμοί θα εξακολουθήσουν να είναι πλεονασματικοί. Αυτό οφείλονταν κατά κύριο λόγο στο Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και στο Πρώτο Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης που παρουσιάστηκε τον Απρίλιο του 1960 (που είχε σχεδιαστεί με προοπτική την είσοδο της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.). Οι δημόσιες επενδύσεις ήταν άλλωστε εκείνες που μαζί με τις συμβάσεις με ξένους επενδυτές έδιναν ώθηση στην ελληνική οικονομία⁵.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, ο ελληνικός καπιταλισμός εισέρχεται σε μία νέα φάση ανάπτυξης. Στην δεκαετία που θα ακολουθήσει συντελούνται οι σημαντικότεροι διαρθρωτικοί μετασχηματισμοί, τόσο στο εσωτερικό της ελληνικής οικονομίας ως σύνολο, όσο και στο εσωτερικό της βιομηχανίας και του ευρύτερου

⁴ Χ. Ιορδάνογλου, σημειώσεις του μαθήματος «Μετεμφυλιακή Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας», σελ.40-41

⁵ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», Τόμος Γ', 1955-1961, σελ.538-545 & Τόμος Δ', 1961-1964, Εκδόσεις Παπαζήση, 1986, σελ.24-28

επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας, ενώ παράλληλα αναβαθμίζεται η θέση του ελληνικού καπιταλισμού στην παγκόσμια αγορά, καθώς αναδιαρθρώνονται οι εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της χώρας.⁶

Το μεγαλύτερο κομμάτι του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων δόθηκε για την αναβάθμιση του οδικού δικτύου, ενώ ένα μεγάλο τμήμα των κονδυλίων διατέθηκε για εγγειοβελτιωτικά έργα. Παράλληλα προωθήθηκε μέσω του ΟΤΕ ο εκσυγχρονισμός των τηλεπικοινωνιών και μέσω της ΔΕΗ συνεχίστηκε η ανάπτυξη του συστήματος μεταφοράς, παραγωγής και διανομής του ηλεκτρικού ρεύματος. Από το 1956 έως το 1964 προστέθηκαν στο σύστημα δυο θερμοηλεκτρικές μονάδες στην Πτολεμαΐδα, η υδροηλεκτρική μονάδα στον ποταμό Μέγδοβα, ξεκίνησαν εργασίες στον ποταμό Αχελώο και δρομολογήθηκαν άλλα έργα⁷.

Στον τομέα της βιομηχανίας, ιδρύθηκαν με κρατική πρωτοβουλία το διυλιστήριο Ασπροπύργου το 1958 και το εργοστάσιο αζωτούχων λιπασμάτων στην Πτολεμαΐδα το 1963. Επίσης, το Δημόσιο σε συνεργασία με την Αγροτική Τράπεζα ίδρυσε τρία εργοστάσια ζάχαρης. Το 1959 ιδρύθηκε και ο Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ο.Β.Α.) με σκοπό να συμβάλλει στην ίδρυση βιομηχανικών ή μεταλλευτικών εταιρειών και να συμμετάσχει στις υφιστάμενες λειτουργούσες εταιρείες⁸.

Ακόμη, οι κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. διέθεταν σημαντικά κονδύλια για την τουριστική ανάπτυξη της χώρας μέσω του Ε.Ο.Τ. Οι δρόμοι και τα ξενοδοχεία που δημιουργήθηκαν για να τονώσουν τον τουρισμό δημιούργησαν την αναγκαία υποδομή για την ανάπτυξη αυτού του κλάδου της ελληνικής οικονομίας, με την

⁶ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», Τόμος Β', σελ. 975-977

⁷ Χ. Ιορδάνογλου, σημειώσεις του μαθήματος «Μετεμφυλιακή Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας» σελ.40-41

⁸ ο.π. σελ. 40-41.

ενθάρρυνση και των Αμερικανών⁹. Με τα έσοδα από τον τουρισμό θα καλύπτονταν το χρόνιο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας¹⁰.

Παρά τις παραπάνω θετικές κινήσεις των κυβερνήσεων Καραμανλή δεν ήταν λίγα τα «μελανά» σημεία της οικονομικής τους πολιτικής. Πρώτα – πρώτα το 50% των εσόδων του τακτικού προϋπολογισμού το απορροφούσαν οι στρατιωτικές δαπάνες, την ίδια στιγμή που τα ποσοστά του προϋπολογισμού για την παιδεία και την κοινωνική πρόνοια και περίθαλψη ήταν ιδιαίτερα χαμηλά¹¹. Η γεωργική παραγωγή παρουσίαζε σημαντικά προβλήματα. Παρά την αύξηση της παραγωγής και την επέκταση της καλλιεργήσιμης επιφάνειας η ελληνική γεωργία παρέμενε καθυστερημένη και χωρίς ριζικές διαρθρωτικές αλλαγές. Στην ύπαιθρο κυριαρχούσε ο μικρός και κατακερματισμένος κλήρος, η χαμηλή παραγωγικότητα, η περιορισμένη άρδευση και άλλα προβλήματα που καθήλωναν την γεωργική παραγωγή σε χαμηλά επίπεδα. Η χρήση γεωργικών μηχανημάτων παρότι προσπαθούσε να επιλύσει κάποια από τα προβλήματα, οδηγούσε σε συνδυασμό με το ιδιαίτερα χαμηλό αγροτικό εισόδημα, στην εγκατάλειψη της υπαίθρου κυρίως από τους νέους¹².

Εκτός όμως από την γεωργική παραγωγή, σημαντικότερα προβλήματα αντιμετώπιζε και ο βιομηχανικός τομέας. Στην Ελλάδα δεν υπήρχε ανάπτυξη στη βαριά βιομηχανία. Την ελληνική βιομηχανία την συγκροτούσαν μικρές κυρίως μονάδες με το 85-90% της αξίας του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος οφείλονταν στους κλάδους παραγωγής καταναλωτικών αγαθών όπως οικοδομικών υλικών, χαρτιού, εφαρμογής ηλεκτρισμού και άλλων δευτερεύουσας σημασίας προϊόντων. Η βιομηχανία ήταν προσανατολισμένη σχεδόν αποκλειστικά στην ελληνική αγορά, με τις εξαγωγές να παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις εισαγωγές,

⁹ J. Meynaud «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», ΤΟΜΟΣ Α', 1946-1965, σελ. 468.

¹⁰ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» όγδοη έκδοση, σελ. 252-255

¹¹ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Υφεσης» σελ.17-19

¹² J. Meynaud «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», ΤΟΜΟΣ Α', 1946-1965, σελ. 187-188.

ενώ η σύνθεσή της έδειχνε χώρα με καθυστερημένη βιομηχανική ανάπτυξη. (Χαρακτηριστικά το 1957 το 75% των εξαγωγών καλύπτονταν από έναν περιορισμένο αριθμό γεωργικών προϊόντων όπως το βαμβάκι, ο καπνός και η σταφίδα, ενώ το ποσοστό συμμετοχής της βιομηχανικής παραγωγής ήταν 6%)¹³. Παρότι από το 1958 η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε κατά 10% και τα επόμενα χρόνια συνέχιζε την ανοδική της πορεία, αυτό αφορούσε ορισμένους μόνο τομείς της βιομηχανίας. Ο Ξ. Ζολώτας, διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος εκείνη την περίοδο, ανέφερε πως η αύξηση των πιστώσεων προς τη βιομηχανία, διευκόλυνε τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων που δεν ανταποκρίνονταν στις καθιερωμένες προτεραιότητες και στις γενικές επιδιώξεις της οικονομικής ανάπτυξης. Τα χρήματα των πιστώσεων δίνονταν για την χρηματοδότηση εισαγωγών καταναλωτικών αγαθών και στην επέκταση των επί πιστώσει πωλήσεων που είχε ως αποτέλεσμα την υπέρμετρη διόγκωση της κατανάλωσης¹⁴. Στα παραπάνω ερχόταν να προστεθεί το γεγονός πως οι βιομηχανικές επενδύσεις στο σύνολο πάγιου κεφαλαίου παρέμεναν σε χαμηλά ποσοστά και πως παρά την βιομηχανική ανάπτυξη η απασχόληση στη μεταποίηση όχι μόνο δεν αυξάνονταν, αλλά αντιθέτως μειώνονταν¹⁵.

Ένα ακόμη πρόβλημα στην οικονομία ήταν το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Παρότι αυτό μετριαζόταν από τους άδηλους πόρους και την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα, οι εισαγωγές ήταν πάντοτε πολύ περισσότερες από τις εξαγωγές ως αποτέλεσμα της αδυναμίας της ελληνικής βιομηχανίας και της εξαγωγικής δραστηριότητας της χώρας¹⁶.

Από τα κυριότερα όμως γνωρίσματα της οικονομικής πολιτικής των κυβερνήσεων Καραμανλή ήταν η υπερφορολόγηση κυρίως με την μορφή των έμμεσων φόρων. Η επιβολή φόρων που το 1958 ήταν το 16,9% του εθνικού εισοδήματος συμπίεζε όλο και πιο κάτω το βιοτικό επίπεδο των κατώτερων

¹³ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Γ' 1955-1961, σελ. 273-286.

¹⁴ ο.π. σελ. 273-286

¹⁵ ο.π. σελ. 273-286

¹⁶ Χ. Ιορδάνογλου, σημειώσεις του μαθήματος «Μετεμφυλιακή Οικονομική ιστορία της Ελλάδας» σελ. 40-41

κοινωνικά στρωμάτων¹⁷. Σε συνδυασμό με τα πολύ χαμηλά ημερομίσθια που παρέμεναν χαμηλά παρά την τιμαριθμική αναπροσαρμογή και την ανεργία, που μαζί με τους υποαπασχολούμενους στα τέλη της δεκαετίας του 1950 έφταναν τις 850.000, δημιουργούσαν μια αποπνικτική κατάσταση¹⁸. Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Γ.Σ.Ε.Ε. το εισόδημα μιας εργατικής οικογένειας με 4 μέλη κυμαίνονταν το 1960 γύρω στις 1.200-1.500 δραχμές το μήνα, το μέσο ημερομίσθιο των εργαζομένων ήταν 39 δραχμές, ενώ οι συντάξεις κυμαίνονταν από 300-700 δραχμές¹⁹. Ακόμη χειρότερη όμως ήταν η κατάσταση για τον πληθυσμό που κατοικούσε στην ύπαιθρο. Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Αγροτικής Τράπεζας και του Υπουργείου Γεωργίας το 1960, από τις 1.026.000 αγροτικές οικογένειες πάνω από τις μισές (563.000) είχαν μηνιαίο εισόδημα 316 δραχμές, πράγμα που σήμαινε πως η διαβίωση στην ύπαιθρο ήταν πολύ δύσκολη αν όχι αδύνατη²⁰. Στα ιδιαίτερα χαμηλά αγροτικά εισοδήματα έρχονταν να προστεθούν οι κακές συνθήκες διαβίωσης, ο πολυτεμαχισμός της αγροτικής ιδιοκτησίας, η αποτυχία των προσπαθειών για αναδασμό και η γενικότερη καθυστέρηση που επικρατούσε στην ύπαιθρο²¹. Με αυτά τα δεδομένα καθ' όλη την διάρκεια διακυβέρνησης της Δεξιάς ένα ιδιαίτερα μεγάλο τμήμα του αγροτικού πληθυσμού απομακρύνεται από την ύπαιθρο και καταφεύγει στα αστικά κέντρα για αναζήτηση εργασίας. Από τους αγρότες που πηγαίνουν στις πόλεις ένα μικρό μόνο ποσοστό θα απορροφηθεί από την βιομηχανία, ενώ ένα μεγάλο μέρος θα ασχολείται με παρασιτικά επαγγέλματα προσπαθώντας να επιβιώσει²¹.

Πέρα όμως από την εσωτερική μετανάστευση, ιδιαίτερη αύξηση είχε και η μετανάστευση σε χώρες του εξωτερικού όπως στη Δυτική Γερμανία και στο

¹⁷ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα», 2012, σελ.119-129

¹⁸ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα», 2012, σελ.119-129

¹⁹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, σελ.536

²⁰ ο.π. σελ.536-537

²¹ ο.π. σελ. 474

Βέλγιο²². Οι οικονομικές συνθήκες σε συνδυασμό με την δύσκολη εύρεση εργασίας και την αυταρχική πολιτική των κυβερνήσεων της Ε.Ρ.Ε. οδήγησε χιλιάδες Έλληνες πολίτες να φύγουν από την χώρα τους προς αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης. Μεγάλη άνοδος του μεταναστευτικού ρεύματος σημειώθηκε το 1960 όπου ο αριθμός των μεταναστών έφτασε τους 41.768, διπλάσιος αριθμός από εκείνους που είχαν φύγει για το εξωτερικό τον προηγούμενο χρόνο. Το 1961 ο αριθμός των πολιτών που πήγαν για μόνιμη εργασία στο εξωτερικό αυξήθηκε ακόμα περισσότερο ξεπερνώντας τους 50.000²³.

Παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, το αποτέλεσμα πέρα από τους αριθμούς που σίγουρα παρουσίαζε την εικόνα επιτυχημένων παρεμβάσεων, η οικονομική της πολιτική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιδιαίτερα μεροληπτική, καθώς αδιαφορούσε για την μεγαλύτερη μερίδα της κοινωνίας, προωθούσε συγκεκριμένα συμφέροντα και αγνοούσε εντελώς τον ανθρώπινο παράγοντα. Η δημοσιονομική πειθαρχία και η νομισματική σταθερότητα θα προκαλέσουν την αντίδραση των χαμηλών και μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων που δοκιμάζονται από τις κυβερνητικές επιλογές και θα είναι αφορμή για τη δημιουργία και την εντατικοποίηση των κοινωνικών αγώνων και συγκρούσεων που χαρακτηρίζουν την περίοδο 1958-1963, με αιτήματα τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

²² Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα» 2012, σελ. 119-129

²³ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» όγδοη έκδοση, σελ. 252-255

ii. Οι κοινωνικοί αγώνες.

Τα χαμηλά ημερομίσθια, η υπερφορολόγηση, η ανεργία και η μετανάστευση που προκαλούσε η οικονομική πολιτική της Ε.Ρ.Ε. τα χρόνια διακυβέρνησής της, οδηγούσαν τους πολίτες στο να αντιδράσουν δυναμικά και να εναντιωθούν με κάθε τρόπο στην εφαρμοζόμενη πολιτική. Ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας και ιδιαίτερα τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, μέσω της ψήφου τους έδειξαν την αντίθεσή τους στις πρακτικές που εφαρμόζε η κυβέρνηση Καραμανλή τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό επίπεδο μέσω της ψήφου τους στις εκλογές του 1958, όπου η Ε.Δ.Α. αναδείχθηκε σε Αξιωματική Αντιπολίτευση. Παρά την ανοδική πορεία της οικονομίας, τόσο το 1957 όσο και το 1958, η κοινωνία έδειξε τη δυσαρέσκειά της από τις αρχές του 1959, όπου η κυβέρνηση βρέθηκε αντιμέτωπη με απεργίες των τροχιοδρομικών αλλά και με τους φοιτητές, μια από τις πιο ενεργές και δραστήριες κοινωνικές κατηγορίες που τα αμέσως επόμενα χρόνια θα παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στα πολιτικά και κοινωνικά δρώμενα. Οι φοιτητές, ιδιαίτερα μετά την οξύτητα του Κυπριακού αξίωναν επίμονα να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην Παιδεία αφού το ποσοστό των δαπανών του προϋπολογισμού για την εκπαίδευση δεν ξεπερνούσε το 7%²⁴. Τον Ιανουάριο του 1959 οι φοιτητές της Αθήνας κατέβηκαν σε 48ωρη απεργία με αίτημα την χορήγηση των 23.000.000 δραχμών που χρωστούσε το κράτος στο Πανεπιστήμιο από καθυστερημένες επιχορηγήσεις²³.

Το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου έγινε στην Αθήνα το Β' Πανσπουδαστικό Συνέδριο. Εκεί συζητήθηκε συνολικά το πρόβλημα της Παιδείας και ιδιαίτερα της Ανώτατης. Στην απόφασή του το Συνέδριο τόνισε την ανάγκη να εκσυγχρονιστεί η Παιδεία, ζητούσε να αναπροσανατολιστεί και να γίνει καθολική η κατώτερη εκπαίδευση και προσιτή η μέση και η ανώτατη. Βασικό αίτημα του συνεδρίου ήταν να διπλασιαστεί το κονδύλι του προϋπολογισμού για την Παιδεία. Αναλυτικότερα, ζητούσε για τα Α.Ε.Ι. αυξημένες επιχορηγήσεις από το κράτος, αύξηση του επιστημονικού και διδακτικού προσωπικού, μείωση των οικονομικών επιβαρύνσεων των σπουδαστών, αύξηση του αριθμού και των ποσών των υποτροφιών, στέγη, τροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, έκδοση των φοιτητικών

²⁴Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ' 1955-1961, σελ. 429-431.

συγγραμμάτων από ειδικό οργανισμό, φοιτητικό εισιτήριο στις συγκοινωνίες και επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων. Τέλος, προτεινόταν να δημιουργηθούν ιδρύματα επιστημονικών μελετών, να λαμβάνονταν μέτρα και να γίνονταν μεταρρυθμίσεις στα εκπαιδευτικά προγράμματα²⁵. Το πιο σημαντικό στοιχείο ήταν πως το Συνέδριο έδινε ώθηση στους διεκδικητικούς αγώνες των φοιτητών και τους πολιτικοποιούσε. Τον Σεπτέμβριο έγιναν συγκεντρώσεις και μικρές διαδηλώσεις για το φοιτητικό εισιτήριο, ενώ τον Δεκέμβριο οι φοιτητές κήρυξαν απεργία διαρκείας γιατί το Πανεπιστήμιο Αθηνών λόγω οικονομικής αδυναμίας που απέρρεε από την καθυστέρηση των κρατικών επιχορηγήσεων, είχε καταργήσει τις ατέλειες αλλά και γιατί είχε αφαιρεθεί από τους σπουδαστές το δικαίωμα να μεταφέρουν μαθήματα τον επόμενο χρόνο²⁶. Η αστυνομία από την πλευρά της διάλυε τις διαδηλώσεις με τη βία.

Διαμαρτυρίες για την κατάσταση σε όλες τις βαθμίδες στην Παιδεία διατυπώνονταν εκτός από τους φοιτητές και από τους καθηγητές, τους δασκάλους και τους γονείς που τόνιζαν τις ελλείψεις στο διδακτικό προσωπικό, τις ακατάλληλες αίθουσες και τον μεγάλο αριθμό των μαθητών σε κάθε τάξη²⁷.

Όλο όμως το 1959 ήταν γεμάτο από απεργίες, στάσεις εργασίας και διαδηλώσεις. Τον Μάρτιο έγινε 24ωρη πανελλαδική απεργία των καθηγητών, 2 εξάωρες και μια δώωρη στάση εργασίας του προσωπικού λεωφορείων Αθήνας-Πειραιά, μία 24ωρη απεργία των οιοπνευματεργατών Ελευσίνας και μια 24ωρη απεργία των εργαζομένων στα λιγνιτωρυχεία Περιστερίου²⁸.

Τον Μάιο εκτός από τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς, έγινε 48ωρη απεργία των εργατών τύπου, 4ημερη απεργία των κεραμοπλινθοποιών Θεσσαλονίκης, 48ωρη των αρτεργατών Αθήνας - Πειραιά, ενώ έγιναν στάσεις εργασίας των

²⁵ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ΄ 1955-1961*, 475-477.

²⁶ ο.π. σελ. 476.

²⁷ ο.π. σελ. 476-477.

²⁸ *Εφημερίδα «ΑΥΓΗ»*, Ημερομηνία 1 Ιανουαρίου 1960, αριθμός φύλλου 2160.

οικονομικών υπαλλήλων, των σιδηροδρομικών, των λιγνιτωρύχων Ευβοίας, των φορτοεκφορτωτών Θάσου και των εργαζόμενων στο Φωταέριο Πειραιά²⁹.

Τον Οκτώβριο έγινε 24ωρη απεργία και 3ημερη απεργία πείνας από τους εργατοτεχνίτες του εργοστασίου ΣΕΚ Πειραιά, το Νοέμβριο 12ημερη απεργία των πετρελαιοεργατών και 24ωρη των λιγνιτωρύχων Ευβοίας και των υπαλλήλων των ασφαλιστικών ταμείων και το Δεκέμβριο εκτός από τις φοιτητικές κινητοποιήσεις έγιναν αλληπάλληλες στάσεις εργασίας των υπαλλήλων των Τραπεζών Εθνικής, Αθηνών και Αγροτικής. Οι κινητοποιήσεις που έκαναν οι ιδιωτικοί υπάλληλοι είχαν ως αποτέλεσμα την καθιέρωση της ημιαργίας του Σαββάτου³⁰.

Το 1960 είναι χρονιά έντονης κοινωνικής αναταραχής που θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια. Στις αρχές του χρόνου 28.000 δάσκαλοι και καθηγητές απέργησαν απαιτώντας να βελτιωθούν οι αμοιβές τους. Η κυβέρνηση εμμένοντας στην πολιτική της νομισματικής σταθερότητας αρνήθηκε να συζητήσει τα αιτήματα των εκπαιδευτικών³¹. Στο μεταξύ οξύνθηκε η καπνική κρίση. Οι εξαγωγές στη Δυτική Γερμανία είχαν αρχίσει να δυσχεραίνονται από το γεγονός ότι η γερμανική αγορά απορροφούσε πλέον τα αμερικάνικα καπνά, με αποτέλεσμα τα ελληνικά να σημειώνουν πτώση³². Το πρόβλημα διάθεσης των εμπορικών πλεονασμάτων ήταν και ένας από τους βασικούς λόγους που είχαν ωθήσει την κυβέρνηση Καραμανλή στην υποβολή αιτήματος σύνδεσης με την Ε.Ο.Κ., επειδή φοβόταν πως η μη διάθεση των αγροτικών προϊόντων μπορούσε να προκαλέσει κοινωνική αναταραχή αφού το 50% του ενεργού πληθυσμού της χώρας ήταν αγρότες³³.

Στις αρχές Μαρτίου, οι εργαζόμενοι στον Τύπο κήρυξαν απεργία για οικονομικά αιτήματα. Κατά την διάρκεια της απεργίας που κράτησε 28 ημέρες δεν

²⁹Εφημερίδα «ΑΥΓΗ», Ημερομηνία 1 Ιανουαρίου 1960, αριθμός φύλλου 2160.

³⁰ ο.π.

³¹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ' 1955-1961, σελ. 507-508.

³² ο.π. σελ. 507-508.

³³ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Υφεσης» σελ.17-19

κυκλοφορούσαν καθόλου εφημερίδες και περιοδικά³⁴. Το Μάιο στον επίσημο εορτασμό της Πρωτομαγιάς ο Υπουργός Εργασίας Αρ. Δημητράτος (που από την ίδια θέση είχε πρωτοστατήσει στην κατάλυση των συνδικαλιστικών ελευθεριών και στη φασιστικοποίηση των συνδικάτων όταν ήταν Υπουργός στην κυβέρνηση Μεταξά) και η ηγεσία της Γ.Σ.Ε.Ε. που είχαν προσπαθήσει να δώσουν έντονο αντικομμουνιστικό χαρακτήρα, έγιναν στην Αθήνα σοβαρές συγκρούσεις ανάμεσα στους εργαζομένους και την αστυνομία, ιδιαίτερα μετά από την αποχώρηση από την συγκέντρωση, ενώ κατά την διάρκεια των επεισοδίων κακοποιήθηκε και ο Πρόεδρος του Σώματος Ελλήνων Ηθοποιών Β. Μεσολογγίτης³⁵. Στα μέσα του επόμενου μήνα οι γιατροί της Αθήνας και του Πειραιά κήρυξαν 48ωρη απεργία όπου διαμαρτύρονταν για τους χαμηλούς μισθούς στα νοσηλευτικά ιδρύματα, για την ασφάλισή τους από τους ασφαλιστικούς οργανισμούς αλλά και για άλλα ζητήματα. Σε απεργία είχαν κατέβει επίσης οι υπάλληλοι στα ταχυδρομεία και οι σιδηροδρομικοί του Σ.Π.Α.Π.³⁶.

Από τα τέλη όμως του 1960 δυναμική παρουσία στους εργατικούς αγώνες είχαν και οι οικοδόμοι, που για αρκετά χρόνια θα γίνουν ένα είδος «τμήματος κρούσης» των εργαζομένων. Αυτό οφείλονταν στον οικοδομικό οργανισμό εκείνη την περίοδο που είχε μαζικοποιήσει το επάγγελμα του οικοδόμου με τους διάφορους κλάδους του. Το γεγονός ότι οι οικοδόμοι δεν ήταν εξαρτημένοι από συγκεκριμένο εργοδότη και δεν χρειάζονταν πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, βοηθούσε στη μαχητικότητα της συγκεκριμένης κατηγορίας εργαζομένων³⁷.

Την 1η Δεκεμβρίου 1960 οι οικοδόμοι είχαν κηρύξει 24ωρη απεργία σε όλη τη χώρα ως ένδειξη διαμαρτυρίας γιατί ο Υπουργός Εργασίας δεν είχε τηρήσει τις υποσχέσεις του για την επίλυση των αιτημάτων τους που ήταν η απόδοση των υπέρ αγνώστων ενσήμων, η μείωση του ορίου ηλικίας για συνταξιοδότηση από τα 60 στα 55 χρόνια και των απαιτούμενων ενσήμων από 4.000 σε 2.500, η χορήγηση δώρου

³⁴Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, σελ. 507-508.

³⁵ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 812-819

³⁶Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, σελ. 532-535.

³⁷ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» όγδοη έκδοση, σελ. 255

Χριστουγέννων από το Ι.Κ.Α. και επίδομα στους ανέργους οικοδόμους³⁸. Η απεργία αυτή έμελλε να είναι από τις πιο επεισοδιακές της περιόδου λόγω της σκληρής και αιματηρής σύγκρουσης της αστυνομίας με τους οικοδόμους. Η ένταση των συγκρούσεων ήταν τέτοια που προκάλεσε την έξαρση του αντικομμουνιστικού μένους της κυβέρνησης με αποτέλεσμα η στάση της αστυνομίας στις απεργίες και τις διαδηλώσεις που θα ακολουθούσαν να είναι ιδιαίτερα σκληρή ,χρησιμοποιώντας ακόμα και όπλα για την διάλυση των συγκεντρώσεων.³⁹ Στις 2 Δεκεμβρίου οι οικοδόμοι κήρυξαν νέα 24ωρη απεργία ως ένδειξη διαμαρτυρίας για την επίθεση της αστυνομίας την προηγούμενη ημέρα , όπου σημειώθηκαν εκ νέου συγκρούσεις και τραυματισμοί⁴⁰.

Το 1961 που ήταν και χρονιά εκλογών πάρα την βελτίωση των οικονομικών δεικτών οι εργαζόμενοι και οι φοιτητές δεν βλέπουν καμιά ουσιαστική καλυτέρευση των συνθηκών διαβίωσης τους. Ο εορτασμός της Πρωτομαγιάς και εκείνου του χρόνου σημαδεύτηκε από τη σφοδρή σύγκρουση των συγκεντρωμένων απεργών με την αστυνομία που είχαν πάει στα θέατρα «Σαμαρτζή» και «Παπαϊωάννου» όπου γίνονταν δύο διαφορετικές εκδηλώσεις, η μία από την ελεγχόμενη από την κυβέρνηση ηγεσία της Γ.Σ.Ε.Ε.⁴¹ και η άλλη από τα Σωματεία που είχαν διαγραφεί από τη Συνομοσπονδία λόγω των πολιτικών τους τοποθετήσεων.

Τον Ιούλιο οργανώθηκαν απεργίες των αγροτών στη Θεσσαλία και τη Μακεδονία με αποτέλεσμα να μην παραδοθούν σιτηρά και άλλα αγροτικά προϊόντα στις πόλεις. Κύρια αιτήματα των αγροτών ήταν η ρύθμιση των χρεών τους προς την Αγροτική Τράπεζα και οι καλύτερες τιμές συγκέντρωσης των προϊόντων τους. Τις απεργίες τις είχαν οργανώσει οι Αγροτικοί Σύλλογοι ενώ είχε γίνει προεργασία της

³⁸ Δ. Λαμπροπούλου «Κοινωνικά δικαιώματα και πολιτική σύγκρουση στην αυγή της σύντομης δεκαετίας: η απεργία των οικοδόμων τον Δεκέμβρη του 1960» στο «Η «Σύντομη δεκαετία του '60.Θεσμικό πλαίσιο. Κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες», Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Επιμέλεια Α.Ρήγος, Σ.Σεφερειάδης, Ε.Χατζηβασιλείου. σελ. 221-226

³⁹ο.π. σελ. 228-232

⁴⁰ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ.824-826

⁴¹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», Εκδόσεις Παπαζήση, 1986, ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 22-24.

Πανελλήνιας Συνομοσπονδίας Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑ.ΣΕ.ΓΕ.Σ.) και των αγροτικών συλλόγων ώστε να γίνονταν συλλαλητήριο στην Θεσσαλονίκη. Το συλλαλητήριο εντέλει ματαιώθηκε λόγω των αστυνομικών μέτρων που είχε πάρει η Κυβέρνηση⁴².

Στις 31 Αυγούστου έγιναν και πάλι συγκρούσεις οικοδόμων και αστυνομικών στην περιοχή του Εργατικού Κέντρου Αθηνών. Τα σωματεία των οικοδόμων κήρυξαν 24ωρη απεργία και επιχείρησαν να κάνουν διαδήλωση. Στις συγκρούσεις σημειώθηκαν για ακόμα μια φορά τραυματισμοί απεργών και αστυνομικών⁴³.

Μετά τις εκλογές που έγιναν στις 29 Οκτωβρίου 1961, που έμειναν γνωστές ως εκλογές βίας και νοθείας, λόγω των προσπαθειών που είχε καταβάλλει η Ε.Ρ.Ε. ώστε να διατηρηθεί με κάθε τρόπο στην εξουσία, η πολιτική ατμόσφαιρα ήταν ιδιαίτερα ηλεκτρισμένη. Αυτό είχε αντίκτυπο και στον φοιτητικό χώρο, που αποκτούσε όλο και πιο ενεργό ρόλο στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Με μια φαινομενικά ασήμαντη αφορμή (την απόφαση του Ο.Τ.Ε. να μην προσλαμβάνει φοιτητές από το τμήμα Φυσικής) ξέσπασαν σοβαρές συγκρούσεις μεταξύ της αστυνομίας και των φοιτητών στο κέντρο της Αθήνας⁴⁴. Οι κινητοποιήσεις όμως δεν αφορούσαν μόνο οικονομικά αιτήματα. Όλο το 1961 με πρωτοβουλία του Συλλόγου Οικογενειών Πολιτικών Εξορίστων, οργανώθηκαν μεγάλες συγκεντρώσεις για την χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους⁴⁵.

Αλλά και το 1962 σημειώθηκαν σοβαρές κινητοποιήσεις των περισσότερων κοινωνικών στρωμάτων που είχαν έρθει σε ρήξη με την κυβέρνηση Καραμανλή και με τις Αρχές. Οι κινητοποιήσεις για την διεκδίκηση ενός καλύτερου βιοτικού επιπέδου, ξεκινούσαν από πραγματικά και σοβαρά αιτήματα, αλλά ευνοούνταν και από το γενικότερο πολιτικό κλίμα, από την αντίδραση της κοινωνίας στην όλο και πιο αυταρχική πολιτική της Ε.Ρ.Ε. και από την δημόσια και αγωνιστική

⁴²Ο.π. σελ. 63-66.

⁴³Ο.π. σελ. 63-66.

⁴⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 135-138.

⁴⁵ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 900-901

αμφισβήτηση της νομιμότητας της εξουσίας μετά τις εκλογές του 1.961. Σημαντικοί παράγοντες για την εκδήλωση της ολοένα και αυξανόμενης κοινωνικής δυσαρέσκειας ήταν ο χώρος της Παιδείας και η ανάπτυξη του φοιτητικού κινήματος. Το εκπαιδευτικό πρόβλημα γίνεται αντικείμενο πολιτικών αγώνων και εγκαινιάζει τις μεγάλες κινητοποιήσεις του 15% και του «1-1-4»⁴⁶.

Στις 31 Μαρτίου 1962 φοιτητές του τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών συγκεντρώθηκαν στα Προπύλαια για να διαμαρτυρηθούν για την απόφαση του Ο.Τ.Ε. Το μεσημέρι της ίδιας μέρας έφτασαν με 4 λεωφορεία και φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για να συμμετάσχουν και αυτοί στη διαμαρτυρία. Μετά από λίγη ώρα, οι φοιτητές που βρίσκονταν μέσα σε στενό αστυνομικό κλοιό επιχείρησαν να κάνουν πορεία προς τα κεντρικά γραφεία του Ο.Τ.Ε. Τότε η αστυνομία εξαπέλυσε επίθεση με κλομπς. Για αρκετή ώρα οι δρόμοι γύρω από το Πανεπιστήμιο έγιναν πεδία συγκρούσεων με αποτέλεσμα δέκα φοιτητές να τραυματιστούν και να μεταφερθούν στα νοσοκομεία⁴⁷. Ύστερα από τα επεισόδια οι φοιτητές της Φυσικής των δύο Πανεπιστημίων αποφάσισαν να συνεχίσουν τον απεργιακό αγώνα που είχαν κηρύξει και να οργανώσουν νέα συγκέντρωση. Στις 11 Απριλίου έγιναν ακόμη πιο αιματηρές συγκρούσεις στους χώρους γύρω από το Πανεπιστήμιο ανάμεσα στους φοιτητές της Θεολογίας που διαμαρτύρονταν για την μείωση των ωρών διδασκαλίας των θρησκευτικών στα γυμνάσια και σε αστυνομικούς που προσπαθούσαν να τους εμποδίσουν να κάνουν πορεία⁴⁸.

Παρά την σκληρή στάση της κυβέρνησης, εκατοντάδες φοιτητές που είχαν δώσει στον αγώνα τους πολιτικό περιεχόμενο, συγκεντρώθηκαν πάλι στις 12 Απριλίου, διαδήλωσαν με συνθήματα για τη δημοκρατία και συγκρούστηκαν και πάλι με την αστυνομία⁴⁹. Η Δ.Ε.Σ.Π.Α. (Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών) οργάνωσε για άλλη μια μέρα συγκέντρωση αυτή τη φορά όμως με αίτημα την αποκατάσταση της δημοκρατίας, την κατοχύρωση των

⁴⁶ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα», 2012, σελ. 159

⁴⁷ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ.136-137

⁴⁸ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ.920-924

⁴⁹ ο.π. σελ. 920-924

ακαδημαϊκών ελευθεριών και του πανεπιστημιακού ασύλου. Παρότι η Κυβέρνηση είχε απαγορεύσει την συγκέντρωση, εκατοντάδες φοιτητές πραγματοποίησαν τη συγκέντρωση και συγκρούστηκαν και πάλι με την Αστυνομία με αποτέλεσμα να τραυματιστούν 18 διαδηλωτές, 3 αστυνομικοί και να συλληφθούν 80 περίπου φοιτητές⁵⁰.

Τα αστυνομικά μέτρα όμως, όχι μόνο δεν εκτόνωναν, αλλά αντίθετα όξυναν ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Η Δ.Ε.Σ.Π.Α. καλούσε τους φοιτητές σε νέα συγκέντρωση διαμαρτυρίας για την αστυνομική βία, την καταπάτηση του πανεπιστημιακού ασύλου και για το κλείσιμο του Πανεπιστημίου. Στις 14 Απριλίου περισσότεροι από 2.000 φοιτητές του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πραγματοποίησαν συγκέντρωση στο γυμναστήριό τους ως ένδειξη αλληλεγγύης προς τους συναδέλφους τους στην Αθήνα⁵¹. Στις 16 Απριλίου έγινε στην Αθήνα πανσπουδαστική συγκέντρωση στο θέατρο «ΑΚΡΟΠΟΛ». Οι φοιτητές με ψήφισμα κατήγγειλαν το όργιο βίας και το κλείσιμο του Πανεπιστημίου, ζητούσαν την επαναλειτουργία του και την παραίτηση του Πρύτανη για την αντιφοιτητική θέση που είχε πάρει και για την ευθυγράμμισή του με την Κυβέρνηση⁵². Λίγες μέρες αργότερα, στις 20 Απριλίου θα ξεσπάσουν και πάλι στο κέντρο της Αθήνας αιματηρά επεισόδια. Αφορμή ήταν η συγκέντρωση που είχε προγραμματίσει η Ένωση Κέντρου και όπου θα μιλούσε ο αρχηγός του κόμματος Γ. Παπανδρέου⁵³. Το πρωί της 20ης Απριλίου οι οικοδόμοι της Αθήνας, Πειραιά και Ελευσίνας είχαν κηρύξει απεργία και είχαν οργανώσει συγκέντρωση στο θέατρο «ΑΚΡΟΠΟΛ» όπου κατά τη διάρκεια της συγκέντρωσης κυριαρχούσαν εκτός από τα εργατικά και πολιτικά συνθήματα. Ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις είχαν αποκλείσει το τετράγωνο Ιπποκράτους - Πανεπιστημίου - Χ. Τρικούπη – Ακαδημίας. Όσο πλησίαζε το απόγευμα, που ήταν προγραμματισμένη η συγκέντρωση της Ένωσης Κέντρου, τόσο αυξανόταν η ένταση στο κέντρο της Αθήνας. Ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις είχαν

⁵⁰Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964, σελ.136-137

⁵¹Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964, σελ.136-137

⁵²Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β΄, σελ.920-924

⁵³ο.π. σελ.925-926.

δημιουργήσει κλοιό γύρω από την πλατεία Καρύτση σύμφωνα με το σχέδιο που είχε καταρτιστεί από το κυβερνητικό επιτελείο και την Αστυνομία⁵⁴. Ο αστυνομικός κλοιός είχε αρχίσει να σφίγγει όλο και περισσότερο όταν άρχισε να προσέρχεται πλήθος κόσμου. Οι συγκρούσεις δεν άργησαν να ξεκινήσουν με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν άγρια επεισόδια στο κέντρο της πρωτεύουσας μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών την ώρα που μιλούσε ο Γ. Παπανδρέου, ο οποίος είχε δώσει έντονο αντικυβερνητικό τόνο στη συγκέντρωση⁵⁵. Οι συγκρούσεις κράτησαν 5 ώρες και ο απολογισμός των θυμάτων ήταν δεκάδες τραυματίες από τους οποίους αρκετοί ήταν σε σοβαρή κατάσταση.

Τον Μάιο του 1962 ξέσπασαν απεργιακοί αγώνες των εκπαιδευτικών. Πρώτα των καθηγητών (ΟΛΜΕ) και μετά των δασκάλων. Οι καθηγητές εκτός από την βελτίωση των αποδοχών τους ζητούσαν μέτρα και για την συνολική αναβάθμιση της παιδείας⁵⁶. Οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων και η Ομοσπονδία τους τάσσονταν υπέρ των κινητοποιήσεων των εκπαιδευτικών. Τον αγώνα τους για την βελτίωση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες ενίσχυε και το φοιτητικό κίνημα που είχε πλέον ως αίτημα το 15% του προϋπολογισμού να δίνεται για την Παιδεία⁵⁷. Λίγους μήνες αργότερα και συγκεκριμένα τον Ιούλιο ξεκίνησαν δυναμικές κινητοποιήσεις. Με αφορμή το νομοσχέδιο «Περί μέτρων ασφαλείας», σε μία προσπάθεια της κυβέρνησης να αποφορτίσει την πολιτική οξύτητα που είχε δημιουργηθεί υιοθετώντας ορισμένα δειλά μέτρα εκδημοκρατισμού⁵⁸, στις 13 Ιουλίου γίνεται στο θέατρο «Σαμαρτζή» συγκέντρωση της Νεολαίας της Ε.Κ. Στη διαδήλωση που ακολούθησε υπήρξαν για ακόμη μια φορά συγκρούσεις με την αστυνομία, όπου τραυματίστηκαν πολλοί διαδηλωτές ενώ έγιναν και συλλήψεις⁵⁹.

⁵⁴Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 139-142

⁵⁵Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964» Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 1970, σελ.564

⁵⁶ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 159-160

⁵⁷ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα» 2012, σελ.159

⁵⁸ Η. Νικολακόπουλου «Κόμματα και εκλογές 1947-1967», όγδοη έκδοση, σελ.295-296

⁵⁹Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 159-160

Λίγες μέρες μετά κινητοποιήθηκαν και οι αγρότες λόγω των χαμηλών τιμών των γεωργικών προϊόντων (μεταξύ του 1954 και του 1962, οι τιμές των ειδών καλλιέργειας που πλήρωναν οι γεωργοί όπως σπόροι και λιπάσματα, είχαν αυξηθεί κατά 25,3%, ενώ οι τιμές τις οποίες εισέπρατταν είχαν αυξηθεί μόνο κατά 20% σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ) αλλά και γιατί είχαν επηρεαστεί και το κύμα των αγροτικών κινητοποιήσεων σε άλλες χώρες και ιδιαίτερα στη Γαλλία⁶⁰. Στις 25 Ιουλίου 1962 οι αγρότες του Ηρακλείου Κρήτης πραγματοποίησαν συγκέντρωση στην κινηματογράφο «Κάστρο» και παρά την κυβερνητική απαγόρευση έγινε συλλαλητήριο στην πλατεία Ελευθερίας με αιτήματα καλύτερες τιμές για την ποικιλία σταφυλιού «σουλτανίνα» και την κλιμακωτή εξόφληση των χρεών τους στην Αγροτική Τράπεζα⁶¹. Οι επαγγελματίες και οι βιοτέχνες της πόλης, με απόφαση της Ομοσπονδίας τους, έκλεισαν τις επιχειρήσεις τους και πήραν μέρος στις εκδηλώσεις συμπαραστεκόμενοι στον αγώνα των αγροτών. Στη συγκέντρωση υπήρξαν έντονες συγκρούσεις μεταξύ των αγροτών και των δυνάμεων της χωροφυλακής και του στρατού που πυροβολούσε για εκφοβισμό στον αέρα. Το συλλαλητήριο έληξε όταν κατέφθασε ο αρχηγός της Χωροφυλακής Γ.Βαρδουλάκης που υποσχέθηκε στους αγρότες ότι η Κυβέρνηση θα ικανοποιούσε τα αιτήματά τους. Ο Κ. Καραμανλής, εμμένοντας στην πολιτική της δημοσιονομικής πειθαρχίας αρνήθηκε να ικανοποιήσει τα αγροτικά αιτήματα⁶².

Την ίδια σκληρή γραμμή θα τηρήσει η Κυβέρνηση και απέναντι στους καπνοπαραγωγούς. Στις 8 Σεπτεμβρίου 1962, 4.000 περίπου καπνοπαραγωγοί της Αιτωλοακαρνανίας διαμαρτυρόμενοι για τις χαμηλές τιμές των καπνών τους και αξιώνοντας αύξηση κατά 30-40% απέκλεισαν με τα τρακτέρ τμήμα της εθνικής οδού κοντά στο Ξηρόμερο⁶³. Παρά τις εκκλήσεις των εισαγγελέων, οι αγρότες δεν διαλύονταν και τότε τους επιτέθηκαν χωροφύλακες με τα κλομπς. Στη συμπλοκή που ακολούθησε ένας τριαντάχρονος αγρότης, ο Παναγιώτης Βλάχος

⁶⁰ο.π. σελ.170-173

⁶¹ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β', 1955-1961, σελ. 926-929

⁶² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ.170-173

⁶³ο.π. σελ.170-173

τραυματίστηκε θανάσιμα από τα πύρα των χωροφυλάκων και πέθανε στο νοσοκομείο, και ένα δεκάχρονο παιδάκι τραυματίστηκε σοβαρά στο στήθος επίσης από σφαίρα.

Ένα μήνα μετά τα αιματηρά γεγονότα του Ξηρόμερου συγκρούσεις μεταξύ οικοδόμων και αστυνομικών επαναλήφθηκαν στην Αθήνα με αποτέλεσμα να υπάρξουν για μια ακόμα φορά δεκάδες τραυματίες⁶⁴. Μετά από την συγκέντρωση που είχαν οργανώσει στο θέατρο «Σαμαρτζή» στις 11 Οκτωβρίου 1962, χιλιάδες απεργοί οικοδόμοι επιχείρησαν πορεία προς το Υπουργείο Εργασίας. Οι συγκρούσεις ξεκινούσαν από την Πλατεία Βάθης και έφταναν ως την οδό Κολοκυνθού και την Ομόνοια. Οι αστυνομικοί εκτός από δακρυγόνα, για άλλη μια φορά πυροβόλησαν τους διαδηλωτές, πράγμα που έδειχνε ότι οι πυροβολισμοί εναντίον των αγροτών στο Ξηρόμερο δεν ήταν η εξαίρεση, αλλά πλέον ο κανόνας⁶⁵. Από τις συγκρούσεις τρεις οικοδόμοι τραυματίστηκαν από σφαίρες και 30 από χτυπήματα. Ο τελευταίος μήνας του 1962 ήταν μήνας κινητοποιήσεων των φοιτητών. Στις 7 Δεκεμβρίου έγινε μεγάλη πανσπουδαστική συγκέντρωση στα Προπύλαια και ακολούθησε ειρηνική πορεία προς το Υπουργείο Παιδείας⁶⁶. Ο αγώνας των φοιτητών ήταν πλέον πολιτικοποιημένος και συνδέονταν με τον αγώνα όχι μόνο για την αναβάθμιση της Παιδείας αλλά και για την συνολική βελτίωση και τον εκδημοκρατισμό της χώρας. Οι φοιτητές συνέδεαν το αίτημα για την αύξηση των κονδυλίων στην εκπαίδευση με τη μείωση του βάρους των στρατιωτικών δαπανών. Στις 17 Δεκεμβρίου έγινε άλλη μια μεγάλη, νυχτερινή αυτή τη φορά, πανσπουδαστική και παμμαθητική συγκέντρωση στα Προπύλαια με πρωτοβουλία της ΔΕΣΠΑ με σύνθημα το 15% του προϋπολογισμού να δίνονταν για την Παιδεία, κάνοντας σαφείς υπαινιγμούς και για το θέμα της προίκας της πριγκίπισσας Σοφίας, φωνάζοντας «Προίκα στην Παιδεία και όχι στη Σοφία»⁶⁷.

⁶⁴ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ.565

⁶⁵ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964, σελ. 171-173

⁶⁶ ο.π. σελ.160-161.

⁶⁷ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β΄, σελ. 929-930

Η τελευταία χρονιά διακυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε., το 1963, θα είναι ακόμα μια χρονιά έντονων γεγονότων και πολλών κινητοποιήσεων. Ήδη από τον Ιανουάριο του νέου χρόνου τη χώρα συγκλονίζει το απεργιακό κύμα. Όλες οι κοινωνικές τάξεις βρίσκονται απέναντι από την εφαρμοζόμενη κυβερνητική πολιτική, που είναι υπεύθυνη για την όλο και χειρότερη οικονομική τους κατάσταση αλλά και για την ανελεύθερη και αυταρχική πολιτική της κυβέρνησης Καραμανλή. Οι εκπαιδευτικοί απεργούσαν, οι δικηγόροι ετοίμαζαν αποχή από τα δικαστήρια, οι εργαζόμενοι είχαν εξεγερθεί κατά του εργατικού νομοσχεδίου που συζητούνταν στη Βουλή, και οι συνταξιούχοι του Ι.Κ.Α., οι αυτοκινητιστές, οι εμποροϋπάλληλοι, οι γουνοποιοί, οι αγροφύλακες και άλλες κοινωνικές και εργαζόμενες κατηγορίες αντιδρούσαν για την στάση που είχε κρατήσει η Κυβέρνηση απέναντι τους⁶⁸. Η αντίδραση αυτή οφείλονταν τόσο στην πολιτική των χαμηλών μισθών, παρά την συνεχιζόμενη έστω και ανεπαρκή αύξηση του εθνικού εισοδήματος, όσο και για την φιλοκυβερνητική ηγεσία της Γ.Σ.Ε.Ε. που εκπροσωπούσε ο Φ. Μακρής που κατηγορούνταν ότι δεν εκπροσωπούσε τη γνήσια θέληση και τα συμφέροντα των εργαζομένων⁶⁹.

Στα τέλη Ιανουαρίου 1963 οι κινητοποιήσεις πολλών οργανώσεων και κλάδων εργατοϋπαλλήλων κατά του νομοσχεδίου εντείνονται. Στις 30 Ιανουαρίου οι συγκοινωνίες στην Αθήνα παρέλυσαν από δύο δίωρες στάσεις εργασίας των εργαζομένων στα λεωφορεία, τα τρόλεϊ και τα ταξί⁷⁰. Οι τραπεζικοί υπάλληλοι και το προσωπικό της Δ.Ε.Η. με τις δυναμικές κινητοποιήσεις τους υποχρέωσαν τον Υπουργό Εργασίας να εξαιρέσει τα δικά τους ασφαλιστικά ταμεία από τις σχετικές διατάξεις του εργατικού νομοσχεδίου. Στα παραπάνω ερχόταν να προστεθεί η μεγάλη απεργία των καθηγητών και των δασκάλων που είχαν ως αιτήματα μισθολογικές αναπροσαρμογές και επιδόματα. Η απεργία θα κρατήσει 20 μέρες και θα σταματήσει μόνο από την πολιτική επιστράτευση των απεργών που κήρυξε η Κυβέρνηση⁷¹.

⁶⁸ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη» Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ.10-11

⁶⁹ ο.π. σελ.10-11

⁷⁰ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ', σελ. 203-208.

⁷¹ ο.π. σελ. 203-208.

Ταυτόχρονα συνεχίζονταν οι κινητοποιήσεις των φοιτητών με σύνθημα το 15% για την Παιδεία αλλά και για να σταματήσει η κρατική καταστολή και η εμπλοκή της Κυβέρνησης στα φοιτητικά ζητήματα επίσημα αλλά και ανεπίσημα μέσω της δράσης των παρακρατικών και ειδικά της Ε.Κ.Ο.Φ.⁷²

Τον Φεβρουάριο, μετά από έντονους διαξιφισμούς στη Βουλή, το κέντρο της Αθήνας αναστατώθηκε από συγκρούσεις της αστυνομίας με τους φοιτητές. Στην φοιτητική διαδήλωση κυριαρχούσαν συνθήματα για τη δημοκρατία και την παιδεία, ενώ για την διάλυση της συγκέντρωσης είχαν κινητοποιηθεί 3.000 αστυνομικοί με επικεφαλής τον αρχηγό της αστυνομίας Θ. Ρακιντζή, τον διευθυντή της αστυνομίας Αθηνών Ε. Καραμπέτσο, τον διευθυντή της Γενικής Ασφάλειας Ι. Καραχάλιο και τον διοικητή του μηχανοκίνητου τμήματος Μπιτούνη. Είχε καταρτιστεί ολόκληρο επιτελικό σχέδιο, ενώ οι επικεφαλής είχαν και ψευδώνυμα⁷³. Από τις συγκρούσεις τραυματίστηκαν 10 φοιτητές και ένας αστυνομικός.

Στις 20 Μαρτίου 1963, 8.000 γιατροί της χώρας που δούλευαν στα νοσοκομεία και στα διάφορα ασφαλιστικά ταμεία κήρυξαν αποχή για μια εβδομάδα από τη δουλειά τους διαμαρτυρόμενοι για την μη ικανοποίηση των μισθολογικών τους αιτημάτων. Ανάμεσα στα αιτήματα του αγώνα τους ήταν να εξασφαλιστούν καλύτεροι όροι για την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος και η περίθαλψη των άρρωστων αγροτών⁷⁴.

Τον Απρίλιο και συγκεκριμένα από τις 22 έως τις 28 Απριλίου 1963, διεξήχθη το Δ΄ Πανσπουδαστικό Συνέδριο που αντικατόπτριζε την έντονη πολιτικοποίηση και την ριζοσπαστικοποίηση της φοιτητικής νεολαίας. Επειδή η πρωτοβουλία για την οργάνωση του Συνεδρίου είχε αναληφθεί από φοιτητικές δυνάμεις που δεν ελέγχονταν από την Κυβέρνηση η τελευταία αρνήθηκε να το ενισχύσει, να το χρηματοδοτήσει ακόμα και για να το αναγνωρίσει. Ο Υπουργός Παιδείας Γρ. Κασιμάτης δεν είχε δεχτεί την πρόσκληση να παρευρεθεί στην

⁷² Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα» 2012, σελ.159

⁷³ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ», Ημερομηνία 16 Φεβρουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 3095

⁷⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ΄, σελ.226

εναρκτήρια συνεδρίαση με τη δικαιολογία ότι δεν είχε συγκληθεί σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις του οργανισμού των Πανεπιστημίων όπου απαιτούνταν προηγούμενη άδεια της πρυτανείας για την σύγκλιση των φοιτητικών συνελεύσεων⁷⁵. Οι πολιτικές σπουδάζουσες νεολαίες των κομμάτων της αντιπολίτευσης (Ε.Δ.Α., Ένωσης Κέντρου, Προοδευτικών) με τη στενή τους συνεργασία, την προβολή του συνθήματος για την χορήγηση του 15% του τακτικού προϋπολογισμού στην παιδεία, τον αγώνα για καλύτερες συνθήκες σπουδών, για την υπεράσπιση του ακαδημαϊκού ασύλου και των δημοκρατικών ελευθεριών, έχοντας κερδίσει την περίοδο 1960-1963 την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των φοιτητών έλεγχαν τα συμβούλια όλων σχεδόν των φοιτητικών συλλόγων και έτσι προχώρησαν στην οργάνωση του Δ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου⁷⁶. Μερικές από τις προτάσεις που διατυπώθηκαν στο Συνέδριο ήταν να καθιερωθεί η δημοτική ως επίσημη γλώσσα, να διπλασιαστούν οι δαπάνες για την παιδεία, να μειωθούν τα δίδακτρα κατά 50% με προοπτική μέσα στα επόμενα 5 χρόνια να καταργούνται, να ιδρύονταν στα Α.Ε.Ι. ινστιτούτα έρευνας και να γίνονταν προγραμματισμένη στροφή προς την Τεχνική Παιδεία με την παράλληλη ανάπτυξη και των ανθρωπιστικών σπουδών. Στο συνέδριο ψηφίστηκε ιδιαίτερη απόφαση για τις ακαδημαϊκές ελευθερίες. Στην απόφαση αυτή καταγγέλλονταν η Κυβέρνηση και η αστυνομία για τις συνεχείς παραβιάσεις του ακαδημαϊκού ασύλου, για τις προσπάθειες που γίνονταν ώστε να υποδουλωθούν οι φοιτητικές οργανώσεις και για τη χρηματοδότηση της παρακρατικής Ε.Κ.Ο.Φ. (Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών) και άλλων παρακρατικών οργανώσεων που ήταν ιδιαίτερα δραστήριες εκείνα τα χρόνια. Οι φοιτητές αξίωναν να διαλυθεί η Ε.Κ.Ο.Φ. και το Σπουδαστικό Τμήμα της Ασφάλειας και να εξαφανίζονταν από τους φοιτητικούς χώρους κάθε μορφής αστυνόμευση⁷⁷.

Στο Συνέδριο αυτό ιδρύθηκε και η Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος (Ε.Φ.Ε.Ε.). Η Ε.Φ.Ε.Ε. και γενικότερα το φοιτητικό κίνημα θα έχουν ενεργό ρόλο

⁷⁵ο.π. σελ. 242-243

⁷⁶ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα» 2012, σελ.159

⁷⁷ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ', σελ.242-243

στις πολιτικές συγκρούσεις και εξελίξεις, αλλά και στον αγώνα για την ανανέωση και τον εκδημοκρατισμό των θεσμών⁷⁸.

Για εκδημοκρατισμό, κοινωνική δικαιοσύνη, ανανέωση του συνδικαλισμού και της δημόσιας ζωής της χώρας πίεζε και το εργατικό κίνημα. Τον Μάιο την πρωτοβουλία για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή μιας μεγάλης πρωτομαγιάτικης συγκέντρωσης την είχαν αναλάβει οι 82 Συνεργαζόμενες Εργατοϋπαλληλικές Οργανώσεις (αργότερα θα γίνουν οι 115 Σ.Ε.Ο.) της Αθήνας και του Πειραιά που βρίσκονταν υπό την πολιτική επιρροή της Αριστεράς και ενός μέρους του πιο προοδευτικού Κέντρου⁷⁹. Στον αντίποδα, η επίσημη φιλοκυβερνητική ηγεσία της Γ.Σ.Ε.Ε. περιορίστηκε σε εκδήλωση στην αίθουσα τελετών του Εργατικού Κέντρου Αθηνών. Η Κυβέρνηση ενώ είχε επιτρέψει να γίνει η συγκέντρωση στο γήπεδο του Παναθηναϊκού πήρε μέτρα για να είναι όσο το δυνατόν πιο περιορισμένη η προσέλευση. Γι' αυτό αποφάσισε η Πρωτομαγιά του 1963 να είναι εργάσιμη ημέρα για τις κρατικές επιχειρήσεις και τις δημόσιες υπηρεσίες, ενώ και τα καταστήματα θα παρέμεναν ανοιχτά. Παρ' όλες τις δυσκολίες που είχε φροντίσει να βάλει η Κυβέρνηση, αρκετές χιλιάδες εργαζομένων κατέκλυσαν το γήπεδο του Παναθηναϊκού. Κύριος ομιλητής στη συγκέντρωση ήταν ο Γενικός Γραμματέας της Ομοσπονδίας Ηλεκτρισμού και Κοινής Ωφέλειας Ο. Χατζηβασιλείου. Ο Χατζηβασιλείου στην ομιλία του κατήγγειλε την Κυβέρνηση ως αντεργατική και προειδοποιούσε ότι οι εργαζόμενοι θα αποδύονταν σε σκληρούς αγώνες για την ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Τα βασικότερα αιτήματα ήταν η αύξηση των αποδοχών από 15-30% και των συντάξεων κατά 30%. Στο ψήφισμα που ενέκρινε η συγκέντρωση αναφέρονται και άλλα αιτήματα όπως η ενίσχυση και η βελτίωση της κοινωνικής ασφάλισης, να δοθούν περισσότερα χρήματα στο Ι.Κ.Α. από τον κρατικό προϋπολογισμό, να εφαρμοστεί και να διασφαλιστεί για όλους τους κλάδους των εργαζομένων η 8ωρη εργασία και να καθιερωθεί 7ωρη εργασία στη βαριά βιομηχανία και στα ανθυγιεινά επαγγέλματα. Στη Θεσσαλονίκη πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση με πρωτοβουλία των διαγραμμένων από το

⁷⁸ Χ. Βερναρδάκη-Γ. Μαυρή «Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα» 2012, σελ.159.

⁷⁹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 243-244

Εργατικό Κέντρο Σωματείων. Συγκεντρώσεις έγιναν και στην Πάτρα, στο Βόλο και σε άλλες πόλεις ενώ πολλοί κλάδοι κήρυξαν απεργία ή στάσεις εργασίας⁸⁰.

Από την πλευρά του ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής προσκολλημένος στην πολιτική της νομισματικής σταθερότητας και των χαμηλών ημερομίσθιων χαρακτήριζε ανεδαφικά τα εργατικά αιτήματα.

Οι ολοένα και αυξανόμενες αντιδράσεις των εργαζομένων και των φοιτητών ενίσχυαν ανεξαιρέτως και όλα τα κόμματα της Αντιπολίτευσης. Μετά τις εκλογές του 1961 εκτός από την Ε.Δ.Α. που επεδίωκε να πρωτοστατήσει στις εργατικές και φοιτητικές κινητοποιήσεις, παρά τους διωγμούς και η Ένωση Κέντρου με τον Γ. Παπανδρέου μέσω του «Ανένδοτου Αγώνα» εξαπέλυσε σκληρή επίθεση στην Κυβέρνηση Καραμανλή. Η συνεργασία των κομματικών βάσεων της Ένωσης Κέντρου και της Ε.Δ.Α. με κοινά αιτήματα τον εκδημοκρατισμό και τη βελτίωση των όρων διαβίωσης ήταν ιδιαίτερα επιζήμια για την κυβερνητική πολιτική σε όλα τα επίπεδα. Οι συνεχείς κινητοποιήσεις, οι επιθέσεις σύσσωμης της αντιπολίτευσης και οι πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν το 1963 (δολοφονία του Γ. Λαμπράκη και ρήξη του Καραμανλή με το παλάτι) ήταν αρκετές για να απομακρύνουν την Ε.Ρ.Ε. από την εξουσία. Παρά τους εκσυγχρονισμούς και τη βελτίωση των οικονομικών δεικτών που προώθησαν οι κυβερνήσεις της Δεξιάς, τα ευρύτερα στρώματα των εργαζομένων, των επιστημόνων και των φοιτητών δεν δέχονταν η οικονομική ανάπτυξη να γίνεται εις βάρος τους με τη διατήρηση των πολύ χαμηλών μισθών, την ανεργία και τον κίνδυνο της μετανάστευσης στο εξωτερικό. Μέσω των αγώνων διεκδικούσαν το μερίδιο που τους αναλογούσε. Μολαταύτα οι αγώνες αυτοί αναπόφευκτα θα στρέφονταν ενάντια όχι μόνο στην εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική αλλά και στον αυταρχισμό των κυβερνήσεων Καραμανλή που αποτελούσε το κύριο χαρακτηριστικό τους.

iii. Η αυταρχική πολιτική της Ε.Ρ.Ε.

⁸⁰Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964*, σελ. 243-244

Ένα από τα κυριότερα γνωρίσματα της Ε.Ρ.Ε., καθ' όλη την περίοδο διακυβέρνησής τους ήταν η ιδιαίτερα αυταρχική πολιτική που εφαρμόζε στο εσωτερικό της χώρας, ειδικότερα εναντίον της Αριστεράς, που είχε καταστεί ο αποδιοπομπαίος τράγος για οποιαδήποτε ενέργεια η οποία θα μπορούσε να πλήξει το κύρος και την εικόνα της Κυβέρνησης και του Πρωθυπουργού. Αφορμή για την εφαρμογή της ολοένα και πιο σκληρής κατασταλτικής πολιτικής ήταν οι εκλογές του 1958 και οι κλιμακούμενοι κοινωνικοί αγώνες. Αμέσως μετά τις εκλογές, η Κυβέρνηση Καραμανλή δεν δίστασε καθόλου για την τακτική που θα έπρεπε να ακολουθήσει για να μειώσει τη δύναμη και την επιρροή της Αριστεράς. Και η Κυβέρνηση, αλλά και οι διάφορες κρατικές υπηρεσίες που ασχολούνταν με αυτό το θέμα, βιάζονταν να απομονώσουν την Ε.Δ.Α. και να περιορίσουν την επιρροή της. Ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής είχε αποκλείσει οποιαδήποτε επαφή με τους εκπροσώπους της Ε.Δ.Α. και είχε δώσει ανάλογες εντολές σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες⁸¹.

Η εφαρμογή της αυταρχικής πολιτικής και των διώξεων βασίστηκε καταρχήν στη διατήρηση πολλών νόμων και ψηφισμάτων που διατηρούνταν από την περίοδο του Εμφύλιου Πολέμου αλλά και από τα χρόνια της δικτατορίας Μεταξά. Οι νόμοι αυτοί ήταν το νομικό και συνταγματικό άλλοθι της Κυβέρνησης για την όλο και πιο σκληρή αντιμετώπιση των πολιτικών της αντιπάλων. Με πρόσχημα ότι «η ανταρσία συνεχιζόταν» (σύμφωνα και με την υπ' αριθμόν 54/12-11-1952 γνωμάτευση του Αντεισαγγελέα Αρείου Πάγου και με την υπ' αριθμόν 324/1954 απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας)⁸² διατηρούνταν σε ισχύ οι παρακάτω νόμοι:

- Η νομοθεσία των πολιτικών εκτοπίσεων με απόφαση των διοικητικών (δηλ. των αστυνομικών) αρχών οι οποίες παρατείνονταν κατά το δοκούν και κατά

⁸¹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, Εκδόσεις Παπαζήση, 1978, σελ. 343-345.*

⁸² *Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους. Α.Σ.Κ.Ι.*

& Ν. Αλιβιζάτου «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας», *Εκδόσεις Θεμέλιο, Γ' Έκδοση 1995, σελ. 555-560.*

την απόλυτη κρίση των Αρχών Ασφαλείας στηρίζονταν στο Νόμο 687-7/5/1948 του οποίου το άρθρο 1 ανέφερε πώς διαρκούσης της ανταρσίας οι Επιτροπές Δημόσιας Ασφάλειας μπορούσαν να παρατείνουν την εκτόπιση σε αόριστο χρονικό διάστημα κράτησης.

- Το Γ΄ Ψήφισμα του Ιουνίου 1946 και τα ΑΑ΄ και ΑΒ΄ Ψηφίσματα για την κατάργηση της ελευθεροτυπίας.
- Ο Αναγκαστικός Νόμος 516 για τον αστυνομικό έλεγχο της νομιμοφροσύνης των εργαζόμενων.
- Ο Νόμος 509 του 1947 όπου έθετε εκτός νόμου το Κ.Κ.Ε.
- Ο Νόμος 512 του 1948 για την απόλυση των μελών των Διοικητικών Συμβουλίων Οργανισμών Δημόσιου Δικαίου ή Κοινής Ωφέλειας.
- Το ΑΖ Ψήφισμα που αφορούσε τη στέρηση της ελληνικής ιθαγένειας.
- Το Μ Ψήφισμα για τη δήμευση των περιουσιών όσων συμμετείχαν στον Εμφύλιο Πόλεμο.
- Ο Αναγκαστικός Νόμος 375 « περί κατασκοπείας» που είχε διατηρηθεί από την περίοδο της δικτατορίας Μεταξά⁸³.

Με προκάλυμμα το παρασύνταγμα του εμφύλιου πολέμου οι κυβερνήσεις Καραμανλή εφάρμοσαν ένα από τα πιο γνωστά και αποδοτικά για τις ίδιες μέτρα που δεν ήταν άλλο από εκείνο των εκτοπίσεων. Λίγους μήνες μετά από τις εκλογές του 1958 η Κυβέρνηση εκτόπισε 110 στελέχη της Ε.Δ.Α. σε στρατόπεδα συγκέντρωσης με το μεγαλύτερο και πιο γνωστό από αυτά να είναι στο νησί Άγιος Ευστράτιος⁸⁴. Τις αποφάσεις για τις εντοπίσεις τις λάμβανε μια Πρωτοβάθμια Επιτροπή Ασφαλείας που αποτελούνταν από τον Πρόεδρο Πρωτοδικών, τον

⁸³ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

& Ν. Αλιβιζάτου «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας», Εκδόσεις Θεμέλιο, Γ΄ Έκδοση 1995, σελ. 555-560.

⁸⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, Εκδόσεις Παπαζήση, 1978, σελ. 345-346.

Εισαγγελέα και το Νομάρχη κάθε περιοχής έπειτα από εισήγηση του Διευθυντή Χωροφυλακής ή της Αστυνομίας⁸⁵. Κατά κανόνα οι κατηγορίες που χρησιμοποιούνταν ως δικαιολογία για την εκτόπιση του «υπόπτου κομμουνιστή» βασίζονταν σχεδόν αποκλειστικά στην διαφορετική πολιτική τοποθέτηση του κατηγορούμενου και σε αόριστα και πολλές φορές ψευδή στοιχεία. Εκτός από αυτό, δεν γινόταν καμία έρευνα των επιβαρυντικών στοιχείων και ο εκτοπιζόμενος λάμβανε γνώση της καταδικαστικής του απόφασης κατά την σύλληψή του⁸⁶.

Αλλά και όταν ο εκτοπισμένος έφτανε στους τόπους εξορίας είχε να αντιμετωπίσει άλλα προβλήματα. Η τροφή δεν ήταν επαρκής, δεν υπήρχε η δυνατότητα επικοινωνίας των εξόριστων με τους συγγενείς τους και αν ποτέ δινόταν η ευκαιρία στους πολιτικούς κρατούμενους να επικοινωνήσουν με τις οικογένειές τους, αυτό γινόταν με μεγάλη δυσκολία. Η πρόσβαση σε βιβλία ή περιοδικά ήταν απαγορευμένη. Το πιο σημαντικό πρόβλημα από όλα ήταν η σχεδόν παντελής έλλειψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Πολλοί εξόριστοι που βρίσκονταν πολλά χρόνια σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα υγείας αφήνονταν στην τύχη τους αφού το κράτος δεν φρόντιζε να τους αποφυλακίσει αλλά ούτε και να τους περιθάλψει. Εάν ποτέ συνέβαινε αυτό, οι γιατροί έφταναν με μεγάλη καθυστέρηση αφού πιο πριν είχαν πάρει άδεια από τον Εισαγγελέα. Ο βασιλιάς από την πλευρά του ήταν ιδιαίτερα φειδωλός στο να απονέμει χάρη σε κάποιον εκτοπισμένο, παρά την κάκιστη κατάσταση της υγείας του, ενώ σε περίπτωση απονομής χάριτος η απόφαση θα κωλυσιεργούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα⁸⁷. Οι ίδιοι οι άρρωστοι κρατούμενοι του νοσοκομείου «Άγιος Παύλος» είχαν στείλει επιστολές στον Πρόεδρο της Παγκόσμιας Ένωσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όπου περιέγραφαν τις άθλιες συνθήκες κράτησής

⁸⁵ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 192, Φάκελος 1.

⁸⁶ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 2. Δακτυλογραφημένη επιστολή της Ε.Δ.Α. προς την Κυβέρνηση και τον πρόεδρο της Κυβέρνησης με αναλυτικές περιγραφές συλλήψεων, εκτοπίσεων, κακοποιήσεων πολιτών κατά το τελευταίο διάστημα σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας..

⁸⁷ Ο.π.

τους⁸⁸. Αυτό ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα που παρουσίαζε το Παλάτι και η Κυβέρνηση που υποστήριζαν πως οι λίγοι πλέον πολιτικοί κρατούμενοι δέχονταν την καλύτερη φροντίδα⁸⁹.

Ο μόνος τρόπος για να αποφύγει κάποιος την εξορία ήταν να υπογράψει το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων που εκδιδόταν από τις Υπηρεσίες Ασφαλείας. Το πιστοποιητικό αυτό ανέφερε πως ο υπογράφων καταδίκασε τον κομμουνισμό και τους συνοδοιπόρους του (εννοούσε την Ε.Δ.Α.) και από τούδε και στο εξής θα συμπεριφερόταν κόσμια ως «εθνικόφρων» πλέον πολίτης⁹⁰. Τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, εκτός από την ψυχική οδύνη που προκαλούσαν σε όποιον τα υπέγραφε, ήταν και ο μόνος τρόπος για εύρεση εργασίας. Όσοι δεν είχαν υπογράψει το πιστοποιητικό ήταν καταδικασμένοι να είναι άνεργοι ή να απασχολούνται σε παρασιτικά επαγγέλματα. Σε όλες τις δημόσιες και κρατικές υπηρεσίες, στα Σώματα Ασφαλείας, στους Δήμους και τις Κοινότητες, στις τράπεζες, στα ασφαλιστικά ταμεία ακόμη και για την απόκτηση διπλώματος, για τη φοίτηση στο πανεπιστήμιο ή για την παραχώρηση εργατικής κατοικίας και στεγαστικού δανείου ήταν απαραίτητο το πιστοποιητικό κοινωνικών φρονημάτων⁹¹. Υπήρχαν βέβαια και περιπτώσεις όπου οι αστυνομικές αρχές αρνούνταν να δώσουν

⁸⁸ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 189, Φάκελος 1, Επιστολή προς τον Πρόεδρο της Παγκόσμιας Ένωσης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το οποίο υπογράφεται από τους ασθενείς πολιτικούς κρατούμενους του νοσοκομείου «Άγιος Παύλος» Γ. Τσέλιο, Ν. Λυμπέρη, Σ. Ζαρίφη, Γ. Πάστρο με ημερομηνία 28 Ιουνίου 1959.

⁸⁹ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων, Κατηγορία «Πολιτικών Γραφείων», Φάκελος 304, υποφάκελος 2, έγγραφο «Έκθεσις περί των κρατουμένων» με ημερομηνία Ιανουάριος 1963.

⁹⁰ Ε.Λ.Ι.Α Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 2. Δακτυλογραφημένη επιστολή της Ε.Δ.Α. προς την Κυβέρνηση και τον πρόεδρο της Κυβέρνησης με αναλυτικές περιγραφές συλλήψεων, εκτοπίσεων, κακοποιήσεων πολιτών κατά το τελευταίο διάστημα σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας

& Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκδοση λειτουργία του κράτους.

⁹¹ ο.π.

το πιστοποιητικό σε κάποιον που ήθελε να το υπογράψει, δείχνοντάς του έμμεσα τον δρόμο της εξορίας και της περιθωριοποίησης από το κοινωνικό σύνολο⁹².

Τα Σώματα Ασφαλείας βέβαια δεν περιορίστηκαν μόνο στη χορήγηση πιστοποιητικών. Κατ' εντολή της Κυβέρνησης και του Υφυπουργού Εσωτερικών Ε. Καλαντζή η αστυνομία και η χωροφυλακή εφάρμοζαν πιστά και με ιδιαίτερο ζήλο την αυταρχική πολιτική που είχε υιοθετήσει η Κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. Δεν ήταν τυχαίο που διεθνώς η Ελλάδα κατηγορούνταν πως ήταν ένα σκληρό αστυνομικό κράτος⁹³.

Οι αστυνομικοί και οι χωροφύλακες μετά από εντολές και εισηγήσεις του Υφυπουργού και των ανώτερων αξιωματικών τους προέβαιναν σε παρακολουθήσεις των γραφείων της Ε.Δ.Α. και πολιτών που πήγαιναν στα γραφεία του εν λόγω κόμματος⁹⁴. Ακόμη παρακολουθούσαν ενίοτε και με τη βοήθεια της Ασφάλειας ποιοι πολίτες διάβαζαν την εφημερίδα «Αυγή», τους οποίους αργότερα συλλάμβαναν ή καλούσαν στο τμήμα για συστάσεις, αλλά πολλές φορές και για να κακοποιήσουν τους «επικινδύνους κομμουνιστές»⁹⁵. Δεν ήταν λίγες οι φορές που αστυνομικοί κάθονταν έξω από τα γραφεία της Ε.Δ.Α., σε εργατικές κυρίως περιοχές, όπως στο Περιστέρι, στου Ζωγράφου, στην Καλλιθέα και συλλάμβαναν όποιον πήγαινε να μπει ή όποιον έβγαινε. Συχνά τα όργανα της αστυνομίας και της χωροφυλακής έμπαιναν μέσα στα γραφεία, βιαιοπραγούσαν, έσπαγαν ότι έβρισκαν και όχι μόνο έφευγαν ανενόχλητοι αλλά δεν εμποδίζονταν και από κανέναν⁹⁶. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η περίπτωση του Διοικητή της Ασφάλειας Ηρακλείου Λ. Λαζόπουλου, ο οποίος ήταν και γαμπρός του Υφυπουργού Οικισμού

⁹²Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

⁹³ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Διάβημα των μελών της Διακοινοβουλευτικής Αντιπροσωπείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Υπουργό Εξωτερικών Ε. Αβέρωφ για την κατάργηση των έκτακτων μέτρων και για τη χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους με ημερομηνία 22 Μαΐου 1960.

⁹⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

⁹⁵ ο.π.

⁹⁶ ο.π.

Κρήτης και πολιτευτή της Ε.Ρ.Ε. Κ. Κεφαλογιάννη. Όπως κατήγγειλε με τηλεγράφημά του προς τον Πρωθυπουργό, τους Υπουργούς Εσωτερικών και Δικαιοσύνης, την Εισαγγελία του Άρειου Πάγου και τους αρχηγούς των κομμάτων, ο βουλευτής Κρήτης της Ε.Δ.Α. Ι. Αθητάκης στις 3 Ιανουαρίου 1960 ο Λ. Λαζόπουλος, επικεφαλής δυνάμεων του τμήματος Ασφάλειας, εισέβαλε στα γραφεία της Ε.Δ.Α., κατέσχεσε παράνομα ότι βρήκε, ακόμα και χρήματα και τη σφραγίδα των γραφείων και έφυγε ανενόχλητος⁹⁷. Δεν ήταν λίγες οι φορές που βουλευτές της Ε.Δ.Α. κατήγγειλαν τις βιαιοπραγίες των Σωμάτων Ασφαλείας κατά πολιτών απλά και μόνο λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Αλλά και οι ίδιοι οι βουλευτές συλλαμβάνονταν και προπηλακίζονταν από τα αστυνομικά όργανα. που τους παρεμπόδιζαν να έρθουν σε επικοινωνία με τις τοπικές κοινωνίες και τους πολίτες⁹⁸. Στο στόχαστρο βέβαια βρίσκονταν και τα στελέχη της Ε.Δ.Α. ή όσοι είχαν έντονη συνδικαλιστική δράση, καθώς και τα περιφερειακά στελέχη του κόμματος που συχνά εκτοπίζονταν μόνο με την απόφαση του αστυνομικού ή του Χωροφύλακα⁹⁹.

Στα παραπάνω έρχονταν να προστεθούν η λογοκρισία και ο περιορισμός στην Ελευθερία του Τύπου. Πολλές αντιπολιτευόμενες εφημερίδες, εκτός από την «Αυγή», όπως η «Αθηναϊκή» αλλά και τοπικές εφημερίδες όπως η εφημερίδα «Το Κρητικό Μέλλον» βρίσκονταν συχνά αντιμέτωπες είτε με χρηματικά πρόστιμα, είτε με παύση χορήγησης δημοσιογραφικού χάρτου ενώ και οι ίδιοι οι διευθυντές των εφημερίδων πολλές φορές μηνύονταν και δικάζονταν επειδή είχαν δημοσιεύσει κάποιο άρθρο που ασκούσε κριτική ή στρεφόταν κατά της Κυβέρνησης¹⁰⁰.

Οι αποφάσεις επαγγελματικών σωματείων, συνεταιρισμών ή συνδικαλιστικών οργανώσεων λογοκρίνονταν ώστε να μην επηρεάζουν αρνητικά

⁹⁷ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

⁹⁸ Ο.π.

⁹⁹ Ο.π.

¹⁰⁰ Ο.π.

τους πολίτες και εναντιώνονταν στην Κυβέρνηση¹⁰¹. Αλλά και το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και του συνετairίζεσθαι ήταν ιδιαίτερα περιορισμένο. Εκτός από τις παρακολουθήσεις και τις συλλήψεις πολιτών που πήγαιναν στα γραφεία της Ε.Δ.Α. ή σε κάποιο άλλο αντιπολιτευόμενο στην κυβέρνηση κόμμα, υπήρχαν και περιπτώσεις έκπτωσης δημοτικών συμβούλων αλλά και καθαιρέσεων πολιτών από αγροτικούς συνετairισμούς από τα αξιώματα και από τις θέσεις τους λόγω των πολιτικών τους φρονημάτων, όπως έγινε στη Λάρισα στις 3 Ιουνίου 1961 όπου ο Νομάρχης καθαίρεσε από τα αξιώματά τους τους συνετairιστές Ε. Μπασδραβάλο και Α. Τσιάρα¹⁰².

Από το στόχαστρο της παρακολούθησης από τα Σώματα Ασφαλείας και από την Ασφάλεια δεν θα μπορούσε να ξεφύγει και η εκπαίδευση αλλά και η διάκριση λόγω πολιτικών φρονημάτων στο στρατό. Στα σχολεία μαθητές αποβάλλονταν επειδή οι γονείς ή οι συγγενείς τους τύγχανε να ήταν αριστεροί. Το 1961 στην Αθήνα ο μαθητής της έβδομης τάξης του Ε΄ Γυμνασίου Αρρένων Αθηνών Α. Γυφτοδήμος αποβλήθηκε από όλα τα σχολεία της πρώην Διοίκησης Πρωτεύουσας διότι είχε αρνηθεί να γράψει έκθεση με θέμα τον εμφύλιο πόλεμο που αναμόχλευε τα πάθη του παρελθόντος και έθιγε την μνήμη του πατέρα του, ανώτατου στελέχους του Κ.Κ.Ε., Κ. Γυφτοδήμου¹⁰³. Στον στρατό πάλι, εκτός από τις διακρίσεις που υπήρχαν μεταξύ των στρατιωτών λόγω των πολιτικών πεποιθήσεων των συγγενών τους, όσοι στρατιώτες θεωρούνταν αριστεροί βρίσκονταν υπό συνεχή παρακολούθηση από την Αστυνομία Μονάδος και υφίσταντο κακομεταχείριση από τους ανωτέρους τους. Από το 1958 ιδρύθηκαν στρατόπεδα στο Κολυδρό και στην Εράτυρα, όπου έκαναν τη θητεία τους μόνο αριστεροί στρατιώτες εν είδει απομόνωσης¹⁰⁴.

¹⁰¹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 8. Έγγραφο της Ε.Δ.Α. με ημερομηνία 10 Νοεμβρίου 1958. Ε.Λ.Ι.Α.

¹⁰² Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

¹⁰³ Ο.π.

¹⁰⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 187, Φάκελος 1, Έγγραφο : «Καταγγελίες για το Στράτευμα και τις διώξεις αξιωματικών και στρατιωτών. Κείμενο για τον Ι.Δ.Ε.Α.».

Στο Πανεπιστήμιο, που θεωρούνταν ένας κατ' εξοχήν ευαίσθητος πολιτικά χώρος και ιδιαίτερα δραστήριος, διεκδικητικός και ριζοσπαστικός, πρωταγωνιστούσε η Ασφάλεια και ειδικότερα το Σπουδαστικό Τμήμα της Υπηρεσίας. Τα όργανα της Ασφάλειας εισέβαλαν κρυφά στους πανεπιστημιακούς χώρους και συλλάμβαναν όποιον φοιτητή είχε προοδευτικές απόψεις, ήταν συνδικαλιστικά ενεργός και ασκούσε κριτική στην Κυβέρνηση¹⁰⁵. Η συγκεκριμένη Υπηρεσία είχε φτάσει στο σημείο το 1959 να κατεβάσει ψηφοδέλτιο στις αρχαιρεσίες των φοιτητικών συλλόγων που αποτελούνταν σχεδόν εξολοκλήρου από ανθρώπους που υπηρετούσαν στην Ασφάλεια και ουδεμία σχέση είχαν με τα φοιτητικά δρώμενα¹⁰⁶.

Αλλά ένας από τους νόμους του παρασυντάγματος που χρησιμοποιήθηκε ευρέως από τις κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. για την δίωξη των πολιτικών της αντιπάλων, ήταν ο αναγκαστικός νόμος 375 «περί κατασκοπείας» που είχε νομοθετηθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά και είχε στόχο την καταπολέμηση της Αριστεράς στον Μεσοπόλεμο¹⁰⁷. Με το νόμο 375 είχε καταδικαστεί σε θάνατο το 1953 και το στέλεχος του Κ.Κ.Ε. Ν. Μπελογιάννης που είχε έρθει κρυφά στην Ελλάδα από το εξωτερικό για να ανασυγκροτήσει τον κομματικό μηχανισμό του Κ.Κ.Ε. λίγο καιρό μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου¹⁰⁸.

Οι κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. χρησιμοποίησαν κατά κόρον τον νόμο 375 για να πλήξουν την Αριστερά και να περιορίσουν τη δύναμή της. Μια από τις περιπτώσεις που έγινε ευρεία χρήση του μεταξικού νόμου ήταν η σύλληψη τον Δεκέμβριο του 1958 του Μανώλη Γλέζου, στελέχους της Ε.Δ.Α. και Διευθυντή της Εφημερίδας «Αυγή» μετά από επαφές που είχε με τον Κώστα Κολιγιάννη, ανώτατου στελέχους

¹⁰⁵ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 157-160.

¹⁰⁶ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 157-160.

¹⁰⁷ Ν. Αλιβιζάτου «Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974», σελ. 555-560.

¹⁰⁸ Για περισσότερες πληροφορίες για τη δίκη του Ν. Μπελογιάννη βλ. Μ. Λυμπεράτου «Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η ραγδαία ανασυγκρότηση της Ελληνικής Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες». Εκδόσεις Στοχαστής, 2011, σελ. 257-360.

του Κ.Κ.Ε. που είχε εισέλθει κρυφά στη χώρα¹⁰⁹. Οι αντιδράσεις που προκλήθηκαν από ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο, από τη διεθνή κοινότητα (η Διεθνής Οργάνωση Αντιστασιακών, η Διεθνής Ένωση Δημοκρατικών Νομικών, Άγγλοι και Ιταλοί βουλευτές)¹¹⁰, αλλά και από τον Πρόεδρο της Σοβιετικής Ένωσης Ν. Χρουστσόφ¹¹¹, έδειχναν στην Κυβέρνηση Καραμανλή ότι η υπόθεση Γλέζου απαιτούσε σωστούς χειρισμούς καθότι είχε εξελιχθεί σε μείζον πολιτικό ζήτημα. Μαζί με τον Γλέζο θα συλληφθούν τα στελέχη του Κ.Κ.Ε, Λ. Βουτσάς, Θ. Ευθυμιάδης, ενώ λίγο πριν από τη δίκη θα συλληφθεί και ο Γ. Τρικαλινός. Μαζί με τους Βουτσά, Ευθυμιάδη και Τρικαλινό στην χώρα είχαν μπει και οι Φ. Βέττας και η Σουζάνα Φουζέρ (Ο Φ. Βέττας θα συλληφθεί το 1960 και θα καταδικαστεί σε ισόβια παρά την εισήγηση του Β. Επιτρόπου να του επιβληθεί η θανατική ποινή)¹¹². Μαζί με τους κατηγορούμενους Γλέζο, Ευθυμιάδη και Τρικαλινό θα συλληφθούν πάλι με το νόμο 375 και συγγενείς των κατηγορουμένων. Η δίκη θα γίνει τον Ιούλιο του 1959 σε στρατοδικείο, παρά τις εκκλήσεις των συνηγόρων υπεράσπισης να διεξαχθεί η δίκη στα τακτικά δικαστήρια. Σύσσωμος ο πολιτικός κόσμος είχε καταδικάσει την Κυβέρνηση για την υπόθεση Γλέζου (Γ. Παπανδρέου, Κ. Τσαλδάρης, Γ. Μαύρος, Η. Τσιριμώκος, Σ. Αλλαμανής, Στ. Στεφανόπουλος κ.α.), ενώ στην Ελλάδα είχαν φτάσει ξένοι νομικοί, εκπρόσωποι οργανώσεων και δημοσιογράφοι. Σύμφωνα με το βούλευμα οι κατηγορούμενοι είχαν παραπεμφθεί σε δίκη με την αόριστη κατηγορία «για προσφορά σε κατασκοπεία». Λόγω έλλειψης στοιχείων οι μόνοι κατήγοροι ήταν όργανα των Σωμάτων Ασφαλείας και ανώτατοι αξιωματικοί της Αστυνομίας που ασχολούνταν κυρίως με την έκθεση των απόψεων της «εθνικόφρονος παρατάξεως» για την ιστορία και τους σκοπούς του Κ.Κ.Ε.. Η παρουσία στο δικαστήριο πολιτικών προσώπων που ήταν μάρτυρες υπεράσπισης (Τσιριμώκος, Πυρομάγλου, Πασαλίδης, Ηλιόπουλος και άλλοι) έδωσε στη δίκη έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Τις παραμονές της δίκης σημειώθηκε κι άλλη σοβιετική παρέμβαση για

¹⁰⁹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, Εκδόσεις Παπαζήση, 1978*, σελ. 374-380.

¹¹⁰ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961*, σελ. 458.

¹¹¹ *ο.π.* σελ. 458.

¹¹² *ο.π.* σελ. 545-546.

την υπόθεση Γλέζου, κάτι που έκανε τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή να εξανίσταται για την κινητοποίηση του διεθνούς κομμουνισμού και να προειδοποιεί πως η κυβέρνησή του ήταν αποφασισμένη να προστατεύσει με όλα τα νόμιμα μέσα την γαλήνη και την ασφάλεια της χώρας από την απειλή του κομμουνισμού¹¹³.

Η δίκη που ξεκίνησε στις 9 Ιουλίου 1959 κράτησε αρκετές ημέρες. Μετά τις απολογίες των κατηγορουμένων ο Βασιλικός Επίτροπος που στην αγόρευση του επιτέθηκε εναντίον των κομμουνιστικών καθεστώτων του διεθνούς κομμουνισμού, του Ε.Α.Μ., του Ε.Λ.Α.Σ. και του Κ.Κ.Ε., ζητούσε για τον Γλέζο να καταδικαστεί σε 5 χρόνια φυλάκιση, ενώ για τους Βουτσά και Τρικαλινό να επιβληθεί η θανατική ποινή. Στους άλλους δύο κατηγορούμενους είχε προτείνει την φυλάκιση σε ισόβια. Εν τέλει το Στρατοδικείο αποφάσισε για τους Βουτσά και Τρικαλινό ισόβια σε 15 χρόνια κάθειρξη και 5 χρόνια εκτόπιση τον Αντ. Συγγελάκη, σε 11 χρόνια κάθειρξη και 5 χρόνια εκτόπιση τον Α. Καρκαγιάννη (οι Αγγελάκος και Καρκαγιάννης είχαν συλληφθεί επειδή είχαν προσπαθήσει να φύγουν στο εξωτερικό με πλαστά διαβατήρια) και για τον Μ. Γλέζο 5 χρόνια φυλάκιση, 4 χρόνια εκτόπιση και 8 χρόνια στέρηση των πολιτικών του δικαιωμάτων¹¹⁴.

Η δίκη που είχε ξεκάθαρα τη μορφή της πολιτικής δίωξης θα στηλιτευτεί όχι μόνο από τους συνηγόρους υπεράσπισης των κατηγορουμένων, αλλά και από τρεις ξένους νομικούς που είχαν παρακολουθήσει τη δίκη : τον Βρετανό Χαρβεϊ Μουρ, τον Βέλγο Γ. Αρονστάϊν και τον Γάλλο Ε. Αρονεανού που ήταν και εκπρόσωπος της Διεθνούς Ομοσπονδίας για τα Δικαιώματα του ανθρώπου. Σε κοινή ανακοίνωσή τους οι Μουρ, Αρονστάϊν και Αρονεανού που έδωσαν στους δημοσιογράφους τόνιζαν πως η δίκη ήταν κατεξοχήν πολιτική και πως ο τρόπος με τον οποίο είχε προετοιμαστεί δύσκολα συμβιβάζονταν με την ελευθερία της σκέψης και της έκφρασης. Ακόμη, τόνιζαν πως είχαν παραγκωνιστεί σε πολλά σημεία τα δικαιώματα των κατηγορουμένων και των συνηγώρων τους, ενώ η ανάκριση ήταν μυστική σε όλα τα στάδιά της, η προφυλάκιση μακρά και χωρίς κανέναν δικαστικό

¹¹³ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961*, σελ. 460-465.

¹¹⁴ *ο.π.* σελ.460-465.

έλεγχο, οι κατηγορίες ήταν αόριστες και οι κατηγορούμενοι δεν είχαν το δικαίωμα να συζητήσουν με τους συνηγόρους τους χωρίς την παρουσία αστυνομικού¹¹⁵.

Οι ξένοι νομικοί απηύθυναν προς τις αρμόδιες ελληνικές αρχές επείγουσα έκκληση ώστε οι ποινές των καταδικασμένων να μετριάζονταν στο μέτρο του δυνατού είτε με την απονομή χάριτος, είτε με την αναθεώρηση της απόφασης του Στρατοδικείου. Ανάλογες δηλώσεις, διαμαρτυρίες και άρθρα νομικών, δημοσιογράφων και πολιτικών δημοσιεύτηκαν και στον Τύπο του εξωτερικού («Μόντ», «Ντι Βελτ» κ.α.). Αλλά και στην Ελλάδα κόμματα και οργανώσεις διαμαρτύρονταν, προγραμμάτιζαν αγώνες για την αποφυλάκιση του Γλέζου και με αφορμή τη δίκη του διευθυντή της «Αυγής» έφερναν στην επικαιρότητα το θέμα των εξόριστων πολιτικών κρατούμενων και γενικό το πρόβλημα του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δημοκρατικών ελευθεριών στη χώρα¹¹⁶.

Εκτός από τους ξένους νομικούς και τρία μέλη της Διακοινοβουλευτικής Επιτροπής της Ευρώπης, ο Μ. Μοντέ από τη Γαλλία, ο Ε. Λ. Μαλαλιέ από την Αγγλία και η Σ. Βοντεβέλ τον Μάιο του 1960 επισκέφθηκαν τον Υπουργό Εξωτερικών Ε. Αβέρωφ και προέβησαν σε φιλικό διάβημα για την κατάργηση των εκτάκτων μέτρων και για την χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους¹¹⁷. Η Σ. Βοντεβέλ ανέφερε πως οι διοικητικές εκτοπίσεις και τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων συνέχιζαν να υφίστανται, ενώ τόνιζε πως και πολλοί από τους βουλευτές του Κέντρου δεν συναινούσαν στη συνέχιση των μέτρων¹¹⁸.

Ο Ε.Λ. Μαλαλιέ, τόνιζε επίσης πως του είχε κάνει εντύπωση πως εφαρμοζόταν ακόμα το μέτρο της εκτόπισης με απλές αποφάσεις των διοικητικών οργάνων και εξέφρασε την άποψη πως θα έπρεπε να καταργηθεί η παραπομπή των

¹¹⁵ ο.π. σελ. 460-465.

¹¹⁶ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961 σελ. 460-465.

¹¹⁷ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων, κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο : Διάβημα των μελών της Διακοινοβουλευτικής Αντιπροσωπείας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Υπουργό Εξωτερικών Ε. Αβέρωφ για την κατάργηση των έκτακτων μέτρων και για την χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατούμενους με ημερομηνία 22 Μαΐου 1960.

¹¹⁸ ο.π.

υποθέσεων για πολιτικά αδικήματα στα Στρατοδικεία και να υπάγονταν στα κοινά δικαστήρια για να σταματήσει η Ελλάδα να θεωρείται αστυνομικό κράτος¹¹⁹.

Αντιδράσεις όμως υπήρχαν και στο εσωτερικό. Εκτός από τα κόμματα της Αριστεράς, την Ε.Δ.Α. και την Δημοκρατική Ένωση του Η. Τσιριμώκου, που κατήγγειλαν και διεθνώς την ύπαρξη αστυνομικού κράτους και τον περιορισμό βασικών ελευθεριών και η υπόλοιπη αντιπολίτευση ασκούσε κριτική στην Κυβέρνηση για τον αυταρχισμό που επιδείκνυε¹²⁰. Ο Γ. Παπανδρέου ανέφερε πως σε ομαλούς καιρούς δεν επιτρέπονταν έκτακτα μέτρα και επιβάλλονταν η κανονική λειτουργία της δημοκρατίας και δεν επιτρεπόταν η προσωπική ελευθερία να βρίσκεται στη διάκριση του διοικητή της Ασφάλειας και του αστυνομικού διότι τότε «το κράτος δεν θα έπρεπε να λεγόταν δημοκρατία αλλά αστυνομικό κράτος». Ο Σ. Μαркеζίνης τασσόταν υπέρ της πολιτικής της λήθης, όπως την χαρακτήριζε, και όχι στην αναμόχλευση των παθών του παρελθόντος ενώ ήταν και υπέρ της κατάργησης των εκτοπίσεων και των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων, εκτός από κάποιες (ειδικές) κατηγορίες.

Ο Σ. Αλλαμανής κατηγορούσε την Κυβέρνηση πως δεν σεβόταν τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονταν από το άρθρο Ι του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και από τη Σύμβαση της Ρώμης. Ο Αλλαμανής στηλίτευε την Κυβέρνηση γιατί καταπατούσε τα ατομικά και όχι μόνο δικαιώματα και κατηγορούσε τον Υφυπουργό Εσωτερικών Ε. Καλαντζή για τις δηλώσεις του περί έντασης και ενίσχυσης των έκτακτων μέτρων¹²¹.

Τέλος και ο αρχηγός του κόμματος των Φιλελευθέρων Ε. Βενιζέλος ασκούσε κριτική στην Κυβέρνηση για τη διατήρηση των έκτακτων μέτρων. Παρά τις αντιδράσεις τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό οι κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. δεν ήταν διατεθειμένες να σταματήσουν να χρησιμοποιούν το παρασύνταγμα και την ακραία παρακολούθηση και αστυνόμευση εναντίον της Αριστεράς αλλά και γενικότερα εναντίον όλων των πολιτικών τους αντιπάλων. Μια κάποια προσπάθεια

¹¹⁹ ο.π.

¹²⁰ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 192, Φάκελος 1, Έγγραφο της Ε.Δ.Α. για την έκνομη λειτουργία του κράτους.

¹²¹ ο.π.

που έγινε με την κατάθεση του νομοσχεδίου «περί μέτρων ασφαλείας» στη Βουλή το καλοκαίρι του 1962 για να αρθούν κυρίως οι αντιδράσεις από το εξωτερικό λόγω και της επικείμενης σύνδεσης της χώρας με την Ε.Ο.Κ., για τους πολιτικούς κρατούμενους, ουσιαστικά δεν έφερνε καμία ουσιαστική αλλαγή, αφού τα έκτακτα μέτρα και οι διοικητικές εκτοπίσεις διατηρούνταν και το Κ.Κ.Ε. παρέμεινε εκτός νόμου¹²².

Τα έκτακτα μέτρα, η έντονη δραστηριότητα των Σωμάτων Ασφαλείας και της Ασφάλειας και η διατήρηση του παρασυντάγματος δεν θα ήταν τα μόνα όπλα που θα χρησιμοποιούσε η Ε.Ρ.Ε. για την πάταξη, κατά πρώτον της Αριστεράς και κατά δεύτερον όλων των πολιτικών της αντιπάλων. Με την υποστήριξη και την ανοχή τόσο του πρωθυπουργού και των κυβερνήσεών του, αλλά και με την αμέριστη στήριξη από το Παλάτι και τους Αμερικάνους θα δημιουργηθεί ένα ολόκληρο αφανές δίκτυο που παρότι θα βρίσκεται εντός του κρατικού μηχανισμού θα δρα παρακρατικά και θα υπονομεύει το κοινοβουλευτικό καθεστώς στη χώρα, δημιουργώντας ταυτόχρονα παράλληλα κέντρα εξουσίας.

¹²² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Γ΄, 1955-1961*, σελ. 165-178.

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ :

Η ΓΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ

i. Ο Ι.Δ.Ε.Α., το Παλάτι και οι Αμερικανοί πριν τις εκλογές του 1958.

Τα τέλη της δεκαετίας του 1950 ήταν μια ιδιαίτερη ταραγμένη περίοδος για τις κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. Το κυπριακό ζήτημα, οι εργατικές και φοιτητικές κινητοποιήσεις και οι προσπάθειες για την ανάκαμψη της οικονομίας που συνδυαζόταν με την σκληρή δημοσιονομική πειθαρχία, είχαν αρχίσει να προκαλούν φθορά στο κυβερνών κόμμα και τον αρχηγό του Κ. Καραμανλή. Ο κίνδυνος να ηττηθεί το ισχυρότερο κόμμα της «εθνικόφρονος παρατάξεως» σε ενδεχόμενες εκλογές ήταν μεγάλος. Με αφορμή την πιθανότητα ήττας της Ε.Ρ.Ε., άρχισε να δρα παρασκηνιακά ο Ι.Δ.Ε.Α. (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών). Ο Ι.Δ.Ε.Α. ήταν μια ακροδεξιά παραστρατιωτική οργάνωση που είχε δημιουργηθεί στα χρόνια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου με στόχο την προστασία του έθνους και της χώρας από τον κομμουνισμό. Καθ' όλη την δεκαετία του 1950 και μέχρι την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών τον Απρίλιο του 1967 μέλη και στελέχη του Ι.Δ.Ε.Α. δρούσαν παρασκηνιακά και λειτουργούσαν σαν μια δεύτερη αφανή διοίκηση στο στρατό καταλαμβάνοντας σημαντικές θέσεις, επιδιώκοντας να ελέγξουν την πολιτική ηγεσία και να επιβάλλουν με πραξικόπημα στρατιωτική δικτατορία¹²³. Ένα χρόνο πριν τις εκλογές του 1958, το 1957, μια παραστρατιωτική οργάνωση που ήταν παρακλάδι του Ι.Δ.Ε.Α. και με κέντρο ενέργειας το Γ.Ε.Σ. (που ως το 1956 αρχηγός του ήταν ο Σ. Γκίκας, ΙΔΕΑτης αξιωματικός και υποστηρικτής

¹²³ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 40-42.

πραξικοπημάτων)¹²⁴ η Ε.Ε.Ν.Α. (Ενωση Ελλήνων Νέων Αξιωματικών) με μέλη τους τότε ταγματάρχες Γ. Παπαδόπουλο και Ν. Μακαρέζο, τον συνταγματάρχη Πατίλη και αρκετούς άλλους μεσαίους και κατώτερους αξιωματικούς είχε αποστείλει ανυπόγραφο μανιφέστο στον Πρωθυπουργό με το οποίο οι ταγματάρχες τόνιζαν την ύπαρξη του κομμουνιστικού κινδύνου, κατηγορούσαν ολόκληρο τον πολιτικό κόσμο για διαφθορά και εισηγούνταν μεταβολές στις Ένοπλες Δυνάμεις. Προειδοποιούσαν δε ότι σε περίπτωση που δεν πραγματοποιούνταν όσα αναφέρονταν στο μανιφέστο το έγγραφο αυτό θα αποστέλλονταν και στα Ανάκτορα ώστε να ενημερώνονταν και ο βασιλιάς.

Ο Καραμανλής διέταξε τότε τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας Αριστείδη Πρωτοπαπαδάκη να εντοπίσει και να συλλάβει τους αξιωματικούς που δρούσαν συνωμοτικά μέσα στο στράτευμα. Ο τότε αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού αντιστράτηγος Π. Νικολόπουλος εντόπισε ύστερα από έρευνες τους αξιωματικούς και τους παρακολούθησε ώστε να τους απομονώσει. Μετά την ανακάλυψη των συνωμοτών που όλοι τους ήταν μέλη του Ι.Δ.Ε.Α. και αφού είχε ενημερώσει το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο που και εκεί όμως συμμετείχαν αρκετοί ΙΔΕΑτες όπως οι Αθ. Φροντιστής, Δ. Σειραδάκης, Γ. Κετσέας, Ηρ. Κοντόπουλος, Γ. Ταβουλάρης και άλλοι, ο Α/ΓΕΣ Νικολόπουλος επισκέφθηκε τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας Α. Πρωτοπαπαδάκη και τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή και τους ενημέρωσε πως τα μέλη της οργάνωσης του Ι.Δ.Ε.Α. ανέρχονταν στα 150. Για να προβεί στη σύλληψη των συνωμοτών όμως ο Νικολόπουλος έπρεπε να επισκεφτεί το Παλάτι και να ενημερώσει τον Παύλο καθώς ο βασιλιάς ήταν και εκείνος που είχε τον τελευταίο λόγο για τις αλλαγές και τις εξελίξεις στις Ένοπλες Δυνάμεις. Παράλληλα, τα Ανάκτορα πληροφορούνταν ότι ο Νικολόπουλος συγκέντρωσε στοιχεία εναντίον των συνωμοτούντων αξιωματικών και είχε αρχίσει να τους κάνει δυσμενείς μεταθέσεις¹²⁵. Τότε ο Παύλος κάλεσε τον ταξίαρχο Βέρρο (που μαζί με τους στρατηγούς Δόβα, Γκίκα και Βέλλιο ήταν σύμβουλοι του βασιλιά) ώστε να τον ενημερώσει¹²⁶. Στη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε, παρουσία της βασίλισσας

¹²⁴ Δ. Παραλίκα «Συνομωσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 52-66.

¹²⁵ ο.π. σελ. 52-66.

¹²⁶ ο.π. σελ. 52-66.

Φρειδερίκης, ο Βέρρος ενημέρωσε τον βασιλιά πως όλη αυτή η αναστάτωση προέρχονταν από υπερβολές του Νικολόπουλου και πως όλοι οι κατηγορούμενοι αξιωματικοί ήταν πιστοί βασιλικοί. Ο Βέρρος μάλιστα είχε προτείνει στον Παύλο να του γνώριζε τον Γ. Παπαδόπουλο χαρακτηρίζοντάς τον «λαμπρό αξιωματικό» (Πράγματι ο Παπαδόπουλος το καλοκαίρι του 1958 επισκέφθηκε τα Ανάκτορα).

Όταν ο Νικολόπουλος επισκέφτηκε τα ανάκτορα παρέθεσε στον βασιλιά τα στοιχεία για την δράση του Ι.Δ.Ε.Α. Ο Παύλος που ήταν πιο ενημερωμένος από τον αρχηγό του Γ.Ε.Σ., τον πληροφόρησε πως οι αξιωματικοί που ήταν μνημένοι στον Ι.Δ.Ε.Α. δεν ήταν 150 αλλά πολύ περισσότεροι και για να μην δημιουργηθεί σάλος στο στράτευμα και στο ΝΑΤΟ το θέμα έπρεπε να αποσιωπηθεί. Την ίδια στάση είχε το Παλάτι και ιδιαίτερα η Φρειδερίκη για την απομάκρυνση του ΙΔΕΑτη διευθυντή της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών Αλ. Νάτσινα έπειτα από εισήγηση του Νικολόπουλου¹²⁷. Με αυτούς τους χειρισμούς το Παλάτι, εκτός του ότι ήταν πλήρως ενημερωμένο για τα τεκταινόμενα στο στρατό, είχε πάρει ξεκάθαρα θέση υπέρ του Ι.Δ.Ε.Α. και των αξιωματικών που ήταν μέλη του.

Την ίδια ανησυχία για ενδεχόμενη ήττα της Ε.Ρ.Ε. σε περίπτωση εκλογικής αναμέτρησης είχαν και οι Αμερικάνοι. Τον Μάρτιο του 1958 εν μέσω συζητήσεων που γίνονταν για τον εκλογικό νόμο και με την αποχώρηση μιας ομάδας κορυφαίων στελεχών της Ε.Ρ.Ε. που ανάγκασαν τον Καραμανλή να προσφύγει σε πρόωρες εκλογές (Γ. Ράλλης, Π. Παπαληγούρας και άλλοι) αξιωματούχοι της αμερικάνικης Κυβέρνησης συζητούσαν πώς θα μπορούσαν οι μυστικές υπηρεσίες να παρέμβουν για να επηρεάσουν το αποτέλεσμα των εκλογών μέσω χρηματοδότησης ορισμένων κομμάτων και υποψηφίων. Ο αρχηγός της CIA Άλλεν Ντάλλες πίστευε ότι η επιχείρηση επηρεασμού των εκλογών ήταν σημαντική και απαιτούσε χρήματα από τον ειδικό αποθεματικό ταμείο της CIA. Η επιχείρηση πραγματοποιήθηκε χωρίς όμως να αποκαλυφθεί το ποσό που διατέθηκε ή οι αποδέκτες του¹²⁸.

¹²⁷ Δ. Παραλίκα «Συνομωσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 52-66.

¹²⁸ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της ελληνικής Δημοκρατίας. Ο Αμερικανικός παράγων 1947-1967», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σελ. 60-64.

ii. Η σύσταση του παρακρατικού μηχανισμού.

Οι εκλογές που έγιναν τον Μάιο του 1958 εξέπληξαν τόσο την εθνικόφρονα παράταξη, όσο και το Παλάτι και τους Αμερικάνους αφού η Ε.Δ.Α. είχε αναδειχθεί σε Αξιωματική Αντιπολίτευση. Το αποτέλεσμα των εκλογών προκάλεσε μεγάλη ανησυχία και ήταν η αφορμή για τη σύσταση του παρακρατικού επιτελείου, που ως το 1963 θα καθοδηγούσε την αντικομμουνιστική εκστρατεία με θεμιτά και αθέμιτα μέσα. Λίγες μέρες μετά τις εκλογές, ο Καραμανλής κάλεσε στο σπίτι όπου διέμενε στην Κηφισιά μερικά άτομα τα οποία ήταν δημόσιοι λειτουργοί, δημοσιογράφοι και πολιτικοί. Στη συζήτηση που έγινε εκείνη την ημέρα και μετά από εισήγηση του ακροδεξιού δημοσιογράφου Σ. Κωνσταντόπουλου συζητήθηκε το ανησυχητικό αποτέλεσμα των εκλογών και η κομμουνιστική απειλή που αυτό συνεπαγόταν¹²⁹. Ο ίδιος ο Κ. Καραμανλής αναγνώριζε τον κομμουνιστικό κίνδυνο ως το πιο σημαντικό από όλα τα ζητήματα. Η συζήτηση εκείνη στάθηκε η αρχή για τη δημιουργία μιας αφανούς επιτροπής για την καταπολέμηση και την παρακολούθηση του κομμουνισμού¹³⁰. Η επιτροπή αυτή μετά από λίγο καιρό απέκτησε χαρακτηριστικά παρακρατικής οργάνωσης αφού ήταν άγνωστοι οι σκοποί και οι λειτουργίες της και βρισκόταν υπό το καθεστώς πλήρους ασυδοσίας καθώς δε ελέγχονταν από κανέναν και από πουθενά. Έπειτα από τη συνάντηση στην Κηφισιά, λίγο αργότερα, στις 17 Ιουνίου 1958 έγινε σύσκεψη στο πολιτικό γραφείο του προέδρου της Κυβέρνησης όπου συμμετείχαν οι

- i) Κωνσταντίνος Καραμανλής, Πρωθυπουργός
- ii) Κωνσταντίνος Τσάτσος, Υπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης
- iii) Αριστείδης Δημητράτος, Υπουργός Εργασίας
- iv) Ευάγγελος Καλαντζής, Υφυπουργός Εσωτερικών
- v) Αλέξανδρος Νάτσινας, Διευθυντής της Κ.Υ.Π. και

¹²⁹ Δ. Παράλικά «Συνομωσίες ΙΔΕΑ και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974» σελ. 89-94.

¹³⁰ ο.π. σελ.89-94

vi) Σάββας Κωνσταντόπουλος, δημοσιογράφος.

Στη σύσκεψη αυτή ο Κ. Τσάτσος ζήτησε την έγκριση 15 εκατομμυρίων δραχμών για την ενίσχυση της Υπηρεσίας Ειδικών Μελετών που ειδικεύονταν στην αντικομμουνιστική προπαγάνδα, για την πρόσληψη ειδικών συμβούλων και για την συγκρότηση του σχεδίου ιδεολογικής προπαγάνδας έως το τέλος του 1958. Ο Πρωθυπουργός ενέκρινε το κονδύλι και ζήτησε την άμεση συγκρότηση και λειτουργία του σχεδίου που είχε παρουσιαστεί για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού¹³¹.

Παράλληλα, ο Α/ΓΕΣ Νικολόπουλος, λίγο πριν αποστρατευτεί ενημέρωσε τον Υπουργό Εθνικής Άμυνας, τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ και τα μέλη του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου για την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί μετά τις εκλογές της 1ης Μαΐου 1958¹³². Ο Νικολόπουλος τόνιζε πως τα αποτελέσματα των εκλογών που εμφάνισαν αύξηση της πολιτικής δύναμης του Κομμουνισμού στη χώρα ήταν η απαρχή μιας νέας περιόδου που θα μπορούσε να εξελιχθεί προς το χειρότερο ή προς το καλύτερο μετά από σοβαρή προσπάθεια. Ανέφερε πως ο υγιώς σκεπτόμενος εθνικόφρων λαός υπέστη μια κατάπληξη με κίνδυνο η λαϊκή μάζα να αδρανήσει και να γίνει ηττοπαθής, ενώ θα μπορούσαν να υπάρξουν συνέπειες σε διεθνές επίπεδο¹³³. Από την πλευράς τους οι Αμερικανοί μέσω της CIA προειδοποιούσαν πως η κατάσταση θα πήγαινε ολοένα προς το χειρότερο μετά την θεαματική άνοδο της Αριστεράς. Η θέση της Ε.Δ.Α. στην Αξιωματική Αντιπολίτευση αντιμετωπίστηκε ως εξαιρετικά σοβαρή εξέλιξη, χωρίς ασφαλώς να δημιουργήσει τον φόβο ότι η Αριστερά θα μπορούσε να ανέλθει στην εξουσία. Οι αξιωματούχοι του State Department πίστευαν πως η αύξηση της δύναμης της ωφελούσε τα σοβιετικά συμφέροντα και την πρόθεση της Μόσχας να ωθήσει την Ελλάδα προς την ουδετερότητα. Οι Αμερικάνοι που μέσω της CIA, ενίσχυαν με τεχνικό εξοπλισμό και

¹³¹ Δ. Παραλίκα «Συνομώσεις ΙΔΕΑ και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974» σελ. 89-94.

¹³² Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 385. Απόρρητο έγγραφο που απέστειλε στις 13 Μαΐου 1958 ο Αρχηγός του ΓΕΣ προς τον Αρχηγό του ΓΕΕΘΑ και τα μέλη του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου.

¹³³ Ο.Π.

με χρήματα την Κ.Υ.Π. και άλλες κρατικές υπηρεσίες που ασχολούνταν με την πάταξη του κομμουνισμού,¹³⁴ είχαν την ευθύνη της παρακολούθησης των δραστηριοτήτων της Ε.Δ.Α. και του παράνομου τότε μηχανισμού του Κ.Κ.Ε. καθώς και την αντιμετώπιση της δράσης των τελευταίων με επιχειρήσεις ψυχολογικού πολέμου και αντιπροπαγάνδας, εξέταζαν την απαγόρευση της λειτουργίας της Ε.Δ.Α. Η Αμερικανική υπηρεσία είχε συντάξει μια έκθεση που ανέλυε τα σημαντικά προβλήματα στον τομέα των υπηρεσιών όπου διαπιστώνονταν πως είχε υποτιμηθεί η αποτελεσματική οργάνωση της Αριστεράς σε τοπικό επίπεδο και η προπαγάνδα που έκαναν τα στελέχη της. Η αμερικάνικη πρεσβεία στην Αθήνα εξηγούσε πως η άνοδος της Αριστεράς ήταν προσωρινό φαινόμενο που οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα. Το επιτελείο της πρεσβείας προέβη μάλιστα σε μια γενική επισκόπηση της αμερικάνικης πολιτικής και συμπέρανε πως δεν υπήρχε στο προσεχές μέλλον άλλη λύση παρά από την υποστήριξη του Κ. Καραμανλή. Σχεδίαζαν δε την συγκέντρωση υπερεξουσιών στα χέρια του πρωθυπουργού με την παράλληλη χρήση του στρατού και των κατασταλτικών μηχανισμών που θα δρούσαν εναντίον της Αριστεράς¹³⁵. Ταυτόχρονα ο Καραμανλής είχε ξεκινήσει αλλαγές στο στράτευμα. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1958 ο Πρωθυπουργός ενημέρωσε τον αρχηγό του Βασιλικού Γραφείου Β. Μπαλοδήμο για τις στρατιωτικές μεταβολές. Ο Κ. Καραμανλής ήθελε να αποστρατεύσει τον Νικολόπουλο με αποτέλεσμα οι αλλαγές που είχαν συμφωνήσει λίγες εβδομάδες νωρίτερα με τον βασιλιά, να ανατρέπονταν εξ ολοκλήρου¹³⁶. Μέσω του Ανώτατου Στρατιωτικού Συμβουλίου άρχισαν να αποστρατεύονται όλοι εκείνοι οι αξιωματικοί που είχαν εμπλακεί στην αποκάλυψη για την δράση του Ι.Δ.Ε.Α. στο στράτευμα. Μετά την απομάκρυνση των Νικολόπουλου και Σεϊδά στελέχη του Ι.Δ.Ε.Α. τοποθετήθηκαν σε θέσεις - κλειδιά στο στρατό. Μετά τον Νικολόπουλο αρχηγός του

¹³⁴ J. Meynaud «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», ΤΟΜΟΣ Α', 1946-1965, σελ. 470.

¹³⁵ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο Αμερικανικός παράγων 1947-1967» σελ. 60-80.

¹³⁶ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 385. Έγγραφο που υπογράφει ο Β. Μπαλοδήμος όπου αναφέρει για τη συνομιλία που είχε με τον Καραμανλή σχετικά με τις αλλαγές στον στρατό με ημερομηνία 18 Σεπτεμβρίου 1958.

Γ.Ε.Σ. για ένα μικρό χρονικό διάστημα τοποθετήθηκε ο στρατηγός Σειραδάκης¹³⁷. Παράλληλα τα στελέχη του Ι.Δ.Ε.Α. περιφέρουν τον Β. Καρδαμάκη (όντας και ο ίδιος στέλεχος του Ι.Δ.Ε.Α.) από μονάδα σε μονάδα για να συγκεντρωθούν τα τυπικά προσόντα της διοίκησης μεγάλων μονάδων που μέχρι τότε δεν είχε, ώστε να γίνει στη συνέχεια αρχηγός του Γ.Ε.Σ.¹³⁸. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός πως παρότι το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο είχε κρίνει μετά την αποστράτευση του Νικολόπουλου στάσιμο τον Καρδαμάκη επενέβη στο Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας (Α.Σ.Ε.Α.) ο πρωθυπουργός όπου προήδρευε και ανέτρεψε την απόφαση. Ο Καραμανλής που ένα χρόνο πριν ζητούσε να απομακρυνθούν οι «νασερίσκοι» από τον στρατό, μετά τις εκλογές και με δικές του αποφάσεις, τους διόριζε σε καίρια πόστα του κρατικού μηχανισμού και του στρατεύματος. Με την αναρρίχηση του Καρδαμάκη στο αρχηγείο του Γ.Ε.Σ. και του Αθ. Φροντιστή (ο οποίος είχε κριθεί επίσης στάσιμος και άλλαξε πάλι μετά από πρωτοβουλία του Α.Σ.Ε.Α.) στο αρχηγείο του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας (Γ.Ε.Ε.Θ.Α.), έπειτα από παρέμβαση και πάλι του Καραμανλή, προωθούνται σε καίριες θέσεις στο στρατό ΙΔΕΑτες αξιωματικοί όπως ο συνταγματάρχης Πατίλης που γίνεται Διευθυντής του γραφείου του Αρχηγού του Γ.Ε.Σ., οι Μέξης και Κοντόσης και ο συνταγματάρχης Ο.Αγγελής που έγινε Διευθυντής του 2ου Γραφείου Πληροφοριών του Γ.Ε.Σ.¹³⁹.

Την ίδια ώρα ο Γ. Παπαδόπουλος αντικαθιστά τον αντισυνταγματάρχη του Μητρέλη στην Υπηρεσία Ειδικών Μελετών που ήταν παράρτημα της Κ.Υ.Π. του Α. Νάτσινα¹⁴⁰. Την διείσδυση του Ι.Δ.Ε.Α. σε επιτελικές θέσεις στο Στρατό ήρθε να ενισχύσει και ο νόμος 4028/16-11-1959 που είχε ψηφίσει η Κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. και καθιστούσε ευχερή την απομάκρυνση των μη ανηκόντων στον Ι.Δ.Ε.Α. αξιωματικών διευκολύνοντας την προώθηση των στελεχών της παραστρατιωτικής οργάνωσης εν γνώσει της Κυβέρνησης¹⁴¹. Οι αλλαγές αυτές διαμόρφωσαν τη φυσιογνωμία των

¹³⁷ Π. Πετρίδη «Εξουσία και Παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», Εκδόσεις Προσκήνιο 2000, σελ. 15-26.

¹³⁸ Δ. Παραλίκα «Συνομωσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 52-66.

¹³⁹ ο.π. σελ. 52-66.

¹⁴⁰ Π. Πετρίδη «Εξουσία και Παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967, σελ.15-26

¹⁴¹ ο.π. σελ.15-26

Ενόπλων Δυνάμεων και ήταν η κρίσιμη καμπή που ισχυροποίησε την συνομοτική ομάδα του Γ. Παπαδόπουλου, οδήγησε στην αυτονόμηση της από την παλιά ηγεσία του Ι.Δ.Ε.Α. και της επέτρεψε να αποκτήσει πρόσβαση σε τομείς που σχετίζονταν άμεσα με τον έλεγχο του στρατού¹⁴².

Στα παραπάνω ερχόταν να προστεθούν οι πιέσεις του Υπουργού Δημοσίων Έργων Σ. Γκίκα ο οποίος είχε αποστρατευτεί από τη θέση του αρχηγού του Γ.Ε.Σ. από το 1956 αλλά εξακολουθούσε να ελέγχει τον Ι.Δ.Ε.Α.,¹⁴³ και τον Υφυπουργό Εθνικής Άμυνας Γ. Θέμελη προς τον Καραμανλή ώστε να υιοθετήσει την μέθοδο ης «ανώμαλης λύσης», δηλαδή την επιβολή δικτατορίας ώστε να αντιμετωπίσει την άνοδο της Αριστεράς¹⁴⁴. Την ίδια ώρα η κυβέρνηση προσπαθούσε να ανατρέψει την πολιτική κατάσταση που είχε διαμορφώσει στη χώρα προσπαθώντας να προσβάλλει το εκλογικό αποτέλεσμα και να αποκλείσει την Ε.Δ.Α. από την δεύτερη κατανομή ώστε στην Αξιωματική Αντιπολίτευση να είναι το κόμμα των Φιλελεύθερων και ταυτόχρονα να απαλλάσσονταν για ένα διάστημα από την Βουλή με τη διακοπή των εργασιών για τις 15 Οκτωβρίου¹⁴⁵. Η Κυβέρνηση στόχευε στην ανατροπή των εκλογικών αποτελεσμάτων μέσω του εκλογοδικείου. Ο Υπουργός Εσωτερικών Δ. Μακρής είχε αλληπάλληλες συναντήσεις με νομικούς και πολιτικούς παράγοντες στις οποίες εξετάστηκε το θέμα της προσβολής των εκλογικών αποτελεσμάτων από την νομική πλευρά¹⁴⁶.

Παράλληλα η Κ.Υ.Π. και ο Διευθυντής της Αλ. Νάτσινας προσωπικά, ασχολούνταν με την οργάνωση της αντικομμουνιστικής εκστρατείας. Τον Αύγουστο του 1958 ο Αλ. Νάτσινας ενημέρωσε τον αρχηγό του Βασιλικού Γραφείου Β. Μπαλοδήμο, κρατώντας έτσι ενήμερο και το Παλάτι για την πορεία του

¹⁴² Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» όγδοη έκδοση, σελ.258-260

¹⁴³ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σελ. 64-65.

¹⁴⁴ ο.π. σελ. 64-65.

¹⁴⁵ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ», Ημερομηνία 21 Μαΐου 1960, αριθμός φύλλου 1672.

¹⁴⁶ ο.π.

αντικομμουνιστικού αγώνα και του ανέφερε πως ο ίδιος είχε επιληφθεί του ζητήματος¹⁴⁷.

Ο Διευθυντής της Κ.Υ.Π. είχε οργανώσει μια νέα επιτροπή που αποτελούνταν από τους 1)Αλέξανδρο Νάτσινα και έναν αξιωματικό της Κ.Υ.Π., 2)από τρεις υπαλλήλους της Ραδιοφωνίας, 3)από έναν υπάλληλο του Πολιτικού Γραφείου του Προέδρου της κυβέρνησης και 4)από τον δημοσιογράφο Σ. Κωνσταντόπουλο.

Η Επιτροπή αυτή συνεδρίαζε καθημερινά και συζητούσε όλα τα τρέχοντα ή πάγια ζητήματα που αφορούσαν τον κομμουνισμό. Τα ζητήματα αυτά προετοιμάζονταν από την Κ.Υ.Π. και διανεμόνταν σε δελτία την ώρα της έναρξης της σύσκεψης στα μέλη της Επιτροπής. Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης συζητούνταν και λαμβάνονταν αποφάσεις οι οποίες αναγράφονταν σε έκθεση ενώ επιπλέον καθοριζόταν η διαδικασία εφαρμογής τους, ποιος υπουργός αναλάμβανε μία συγκεκριμένη ενέργεια και από ποιο μέλος της επιτροπής θα ενημερωνόταν ο αρμόδιος υπουργός. Ο Νάτσινας τόνιζε πως όσο προχωρούσαν οι εργασίες της Επιτροπής αυτής, επιλύονταν όλα τα τρέχοντα ζητήματα του κομμουνιστικού προβλήματος και πως για τα πάγια θέματα γινόταν συστηματική εργασία. Η Επιτροπή αυτή μάλιστα είχε αναπτύξει επαφές με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και με τον Υπουργό Παιδείας με τους οποίους επικοινωνούσε μέσω «συνδέσμων»¹⁴⁸.

Ο Νάτσινας ανέφερε χαρακτηριστικά πως ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών εξέφραζε την ελπίδα πως η δουλειά που γινόταν για την καταπολέμηση του κομμουνισμού θα είχε πολύ καλά αποτελέσματα¹⁴⁹. Τα λεγόμενα του Αρχιεπισκόπου αποδείκνυαν το ρόλο και τη θέση της ηγεσίας του Κλήρου σε σχέση με τα πολιτικά ζητήματα.

Η Κ.Υ.Π. όμως είχε επικοινωνία και επαφές και με την CIA που την βοηθούσε στο έργο της, με τη συνδρομή τεχνικών μέσων και με την αποστολή στην Ελλάδα ειδικών πρακτόρων που ειδικεύονταν στις ελληνικές υποθέσεις όπως ο

¹⁴⁷ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 385. Έγγραφο που υπογράφει ο Β. Μπαλοδήμος και αναφέρεται στην συνάντηση του ίδιου με τον Αλ. Νάτσινα, με ημερομηνία 8 Αυγούστου 1958.

¹⁴⁸ Ο.π.

¹⁴⁹ Ο.π.

ελληνοαμερικανός Τομ Καραμεσίνης και αργότερα ο Τζων Φατσέας¹⁵⁰ (ο Τ. Φατσέας είχε συνεχείς επαφές με τον Γ. Παπαδόπουλο).

Το έργο της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών ήρθαν να ενισχύσουν η Ασφάλεια και ο Υφυπουργός Εσωτερικών Ε. Καλαντζής, θιασώτης της μεταξικής δικτατορίας με έντονα αντικομμουνιστικά αισθήματα. Με αποφάσεις του Υπουργείου Εσωτερικών, η Ασφάλεια, η χωροφυλακή και η αστυνομία παρακολουθούσαν τα γραφεία της Ε.Δ.Α., τα στελέχη, τους βουλευτές αλλά και τα απλά μέλη της, εμποδίζαν την κυκλοφορία των εντύπων όπως η «Αυγή» και δημιουργούσαν ένα κλίμα φοβίας και επιτηρήσεων¹⁵¹.

Το 1959 όμως θα είναι η χρονιά που ο παρακρατικός μηχανισμός θα αναπτυχθεί περαιτέρω και θα συγκροτηθούν πιο εμπεριστατωμένα σχέδια, τακτικές και μέθοδοι για την αντιμετώπιση της Αριστεράς. Από εκείνη την χρονιά ξεκίνησαν να δημιουργούνται διάφορες επιτροπές, υπηρεσίες και διευθύνσεις που το μόνο που θα κάνουν θα είναι να διαμορφώνουν τα σχέδια για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού, τον ψυχολογικό πόλεμο εναντίον των οπαδών της Αριστεράς και την εκστρατεία προπαγάνδας του έργου των κυβερνήσεων Καραμανλή.

Μεταξύ των επιτροπών και των Υπηρεσιών αυτών θα κάνει την εμφάνισή της η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως με διευθυντή τον ΙΔΕΑτη Ν. Γωγούση, η οποία μαζί με την Κ.Υ.Π. του Νάτσινα θα σηκώνει όλο το βάρος του «αγώνα» κατά του κομμουνισμού. Αλλά και μια επιτροπή στην οποία θα συμμετέχει όλο το παρακρατικό επιτελείο (αρχηγός ΓΓΕΕΘΑ : Αθ. Φροντιστής, αρχηγός ΓΕΣ : Β. Καρδαμάκης, Διευθυντής Κ.Υ.Π.: Α. Νάτσινας, Διευθυντής Υπηρεσίας Πληροφοριών : Ν. Γωγούσης και άλλοι) θα παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση στην εξουσία της Ε.Ρ.Ε. και του αρχηγού της Κ.

¹⁵⁰ Εκπομπή «Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα. Εκπομπή για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη. Μέρος Β', Το τρίκυκλο της Χούντας», ημερομηνία 29 Μαΐου 2012. NET

¹⁵¹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ.. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 3. Απόρρητο έγγραφο με ημερομηνία 20 Μαΐου 1958 και τίτλο «Επικίνδυνη διόγκωση του κομμουνισμού» ΚΑΙ υποφάκελος 8, έγγραφο με ημερομηνία 26 Οκτωβρίου 1958 που αποστέλλει ο Υφυπουργός Ε. Καλαντζής στις Ανώτερες Διοικήσεις Χωροφυλακής και Αστυνομίας με θέμα την αντιμετώπιση της κομμουνιστικής δράσης.

Καραμανλή. Αυτή δεν ήταν άλλη από την Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή η οποία ήταν και υπεύθυνη για το «Σχέδιο Περικλής» και για τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961.

iii. Επιτροπές, Υπηρεσίες και Διευθύνσεις.

Τα εκπληκτικά και αναπάντεχα για την αστική τάξη αποτελέσματα των εκλογών του Μαΐου του 1958 ήταν η αφορμή για τη σύσταση και την ανάπτυξη του παρακρατικού μηχανισμού που ξεκίνησε την επαύριο των εκλογών με πρωτοβουλία του ίδιου του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή και της κυβέρνησής του και με τις ευχές των Αμερικανών και των Ανακτόρων. Το αποτέλεσμα της συνάντησης λίγες μέρες μετά τις εκλογές, ήταν η δημιουργία της αφανούς επιτροπής που θα ασχολούνταν με την καταπολέμηση του εσωτερικού εχθρού και την προπαγάνδισή του κυβερνητικού έργου ώστε η Αριστερά να χάσει τα κοινωνικά ερείσματα που είχε και να περιθωριοποιηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο. Η αφανής αυτή επιτροπή που θα μετονομαστεί σε Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών ήταν μόνο η αρχή. Από το 1960 και μέχρι την πτώση της Κυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε. το καλοκαίρι του 1963 θα ιδρυθούν μια σειρά από επιτροπάτα, ειδικές Διευθύνσεις και Υπηρεσίες που θα καθοδηγούν τον παρακρατικό μηχανισμό και θα χρηματοδοτούνται από τα χρήματα του ελληνικού κράτους με την μορφή των μυστικών κονδυλίων για «εθνικούς σκοπούς».

Η Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών:

Στην πρώτη από αυτές τις επιτροπές, στην Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών, συμμετείχαν οι Υπουργοί Εξωτερικών, Προεδρίας της Κυβέρνησης και Εργασίας, ο Υφυπουργός Εσωτερικών, ο Διευθυντής της Κ.Υ.Π. και ενίοτε ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κυβερνήσεως και άλλοι επιφανείς «κομμουνιστοφάγοι» όπως ο δημοσιογράφος Σ. Κωνσταντόπουλος, ο καθηγητής Α. Προκοπίου και ο αντισυνταγματάρχης Μητρέλης¹⁵². Στις επιτροπές μπορούσαν να συμμετέχουν έκτακτα με βάση τα θέματα προς συζήτηση, προϊστάμενοι ή εκπρόσωποι άλλων

¹⁵² Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1 Ε.Λ.Ι.Α. Έγγραφο για την Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών.

υπουργείων. Σε συσκέψεις που γίνονταν η Επιτροπή αυτή μελετούσε τις μεθόδους και τα κάθε είδους μέτρα για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της κομμουνιστικής δραστηριότητας και προπαγάνδας και των κινδύνων που προκαλούνταν από αυτήν. Στις συσκέψεις αυτές λήφθηκαν και οι πρώτες αποφάσεις οι οποίες αφορούσαν την αναγκαία οργάνωση, τα βασικά θέματα για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού αλλά και τις γενικές μεθόδους δράσης¹⁵³.

Έργο της Επιτροπής θα ήταν η λήψη αποφάσεων για τα αναγκαία μέτρα, η κατανομή των αρμοδιοτήτων για την εκτέλεση των αποφάσεων, ο συντονισμός και ο έλεγχος της εφαρμογής τους. Η Υπηρεσία Ειδικών Μελετών (Υ.Ε.Μ.) της Κ.Υ.Π. θα ήταν το επιτελικό όργανο της Επιτροπής εξ Υπουργών. Στην Υ.Ε.Μ. θα λειτουργούσαν πρώτον Γραφείο Άμεσης Ενημέρωσης, το οποίο θα λάμβανε τις αναγκαίες πληροφορίες και θα ενημέρωνε την επιτροπή για τα επείγοντα προβλήματα και δεύτερον μια επιτροπή Ειδικών Συμβούλων που με τη σειρά της θα μελετούσε ειδικά θέματα για την λήψη γενικών μέτρων για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού και θα εισηγούνταν προς συζήτηση ζητήματα που επείγουν να επιλυθούν¹⁵⁴.

Στα παραπάνω έρχονταν να προστεθεί η Γενική Διεύθυνση Δημοσίων Σχέσεων του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης. Αποστολή της ήταν η στενή επαφή με την Υ.Ε.Μ., ο συντονισμός και η χρησιμοποίηση των μέσων ενημέρωσης του κοινού (ραδιόφωνο, κινηματογράφος, θέατρο) για τη προώθηση της «εθνικής γραμμής διαφώτισης» καθώς και την καθοδήγηση των περιφερειακών επιτροπών ή γραφείων διαφωτισμού που θα οργανώνονταν στις πρωτεύουσες κάθε νομού¹⁵⁵.

Οι υπό συγκρότηση περιφερειακές επιτροπές που θα δρούσαν στις πρωτεύουσες των νομών θα πρόβαλαν το κυβερνητικό έργο, θα αντιμετώπιζαν κατά τόπους την κομμουνιστική προπαγάνδα και θα χρησιμοποιούσαν επωφελώς τα τοπικά μέσα

¹⁵³ Ε.Λ.ΙΑ. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για την Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών.

¹⁵⁴ Ο.Π.

¹⁵⁵ Ο.Π.

επικοινωνίας με την κοινή γνώμη. Ακόμη, θα αναπτύσσονταν τα Γραφεία Τύπου όλων των Υπουργείων που θα μετατρέπονταν σε Γραφεία Δημοσίων Σχέσεων και θα συνεργάζονταν με την Διεύθυνση Δημόσιων Σχέσεων του Υπουργείου Προεδρίας και την Υ.Ε.Μ. Τα Γραφεία Δημοσίων Σχέσεων θα μεριμνούσαν για τη συστηματική προβολή του έργου και των επιτευγμάτων κάθε Υπουργείου και για την ανάπτυξη και δικαιολόγηση των δυσχερειών για την ικανοποιητική επίλυση εκκρεμούντων αιτημάτων¹⁵⁶.

Η Επιτροπή διαχώριζε τα ζητήματα που αφορούσαν τον κομμουνισμό σε θέματα επείγουσας αντιμετώπισης και σε μη επείγοντα θέματα. Για τα πρώτα, υπεύθυνο θα ήταν το Γραφείο Άμεσης Ενημέρωσης της Υ.Ε.Μ. Το Γραφείο αυτό βάσει των υπάρχουσών πληροφοριών θα συνέτασσε δελτίο των θεμάτων άμεσης αντιμετώπισης και θα διατύπωνε προτάσεις. Το δελτίο θα κοινοποιούνταν σε όλα τα μέλη της Επιτροπής των Υπουργείων, στη Διεύθυνση Δημόσιων Σχέσεων του Υπουργείου Προεδρίας και στο Γραφείο Δημόσιων Σχέσεων του αρμόδιου Υπουργείου. Τα μέλη της Επιτροπής Υπουργών, θα αποφάσιζαν τα μέτρα αντιμετώπισης των επειγουσών θεμάτων. Για τα επείγοντα θέματα η Υ.Ε.Μ. θα ανέλυε τα υπάρχοντα στοιχεία και τις πληροφορίες που είχαν συλλεχθεί για την δράση των κομμουνιστών και θα τα παρουσίαζε στην Επιτροπή Υπουργών όπου θα εισηγούνταν τα αναγκαία μέτρα αλλά και τον υπεύθυνο εφαρμογής τους. Οι αποφάσεις της Επιτροπής Εξ Υπουργών ήταν υποχρεωτικές για όλες τις αρμόδιες Υπηρεσίες, ενώ για την παρακολούθηση της εφαρμογής των αποφάσεων και των αποτελεσμάτων θα μεριμνούσε η Υ.Ε.Μ.¹⁵⁷

Λίγους μήνες αργότερα η Επιτροπή Εξ Υπουργών απέκτησε περισσότερες και πιο σημαντικές αρμοδιότητες, υπογραμμίζοντας το λόγο ύπαρξης και λειτουργίας της. Πλέον, αρμοδιότητα της Επιτροπής ήταν ο καθορισμός των γενικών γραμμών και κατευθύνσεων της κυβερνητικής πολιτικής για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού και για τη διεξαγωγή του αντικομμουνιστικού

¹⁵⁶ Ε.Λ.ΙΑ. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για την Ειδική Επιτροπή Εξ Υπουργών

¹⁵⁷ Ο.Π.

αγώνα. Ευρείες αρμοδιότητες αποκτούσε πλέον ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κυβερνήσεως, την περίοδο εκείνη ο Τ. Τριανταφυλλάκος. Ο Υφυπουργός Προεδρίας θα ήταν υπεύθυνος για την εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής και για τη διεξαγωγή της άμεσης και έμμεσης αντικομμουνιστικής διαφώτισης¹⁵⁸.

Παράλληλα θα δημιουργούνταν κι άλλες Επιτροπές, Γραφεία και Διευθύνσεις ώστε να καταστεί πιο αποτελεσματική η αντικομμουνιστική εκστρατεία. Επιπλέον δημιουργήθηκε η Επιτροπή Ιδεολογικών Κατευθύνσεων. Κύριος σκοπός της ήταν η συστηματική μελέτη της όλης διάρθρωσης της Αριστεράς στην Ελλάδα, της μεθόδου προπαγανδιστικής δράσης της και των σημαντικότερων θεμάτων γενικού ενδιαφέροντος τα οποία η Αριστερά επεδίωκε να εκμεταλλευτεί για να επιτύχει τους στόχους της. Επίσης η Επιτροπή Ιδεολογικών Κατευθύνσεων θα επέλεγε τα προσφορότερα οργανωτικά και προπαγανδιστικά μέσα για την εξουδετέρωση του αντιπάλου, θα παρακολουθούσε την εκτέλεση των προγραμματισμένων αντικομμουνιστικών δράσεων και τέλος θα μελετούσε και θα αποφάσιζε τα πιο αποδοτικά μέτρα για την έγκαιρη δράση και την πρόληψη απέναντι στη δράση της Αριστεράς¹⁵⁹.

Την Επιτροπή Ιδεολογικών Κατευθύνσεων θα ενίσχυε η Επιτροπή Άμεσης Δράσης με αποστολή την άμεση και αποτελεσματική αντίδραση ενάντια σε κάθε προπαγανδιστική προσπάθεια του διεθνούς κομμουνισμού και ιδιαίτερα των επίσημων και ανεπίσημων οργανώσεων του στην Ελλάδα δηλαδή της Ε.Δ.Α. και του Κ.Κ.Ε. και την επεξεργασία μιας συστηματικής εκστρατείας διαφώτισης. Τις πληροφορίες για τη δράση των κομμουνιστών θα αναλάμβανε να συγκεντρώνει, να επιλέξει, να ταξινομήσει, να τις αξιολογήσει και να τις υποβάλει στην Επιτροπή Εξ Υπουργών, το Γραφείο Πληροφοριών¹⁶⁰.

Θα δημιουργούνταν ακόμη ένα ειδικό Γραφείο Συντονισμού μεταξύ των Υπουργείων και των υπόλοιπων οργανισμών της τέως Διοίκησης Πρωτεύουσας και

¹⁵⁸ Ε.Λ.ΙΑ. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1

¹⁵⁹ Ο.Π.

¹⁶⁰ Ο.Π.

άλλο ένα για τις περιφερειακές οργανώσεις του εσωτερικού. Το Γραφείο Συντονισμού για τα Υπουργεία θα συντόνιζε την επικοινωνία με τους «συνδέσμους» που υπήρχαν στα Υπουργεία, τους Οργανισμούς, τις Τράπεζες και θα επιτηρούσε την εκτέλεση του προγράμματος στην περιφέρεια της τέως Διοίκησης Πρωτεύουσας. Το Γραφείο Συντονισμού των περιφερειακών οργανώσεων θα φρόντιζε για την επικοινωνία με τους Νομάρχες και για την διεξαγωγή του επιλεγμένου προγράμματος δράσης. Θα επιτηρούσε επίσης την εκτέλεση κάθε εντολής σε ολόκληρη την Επικράτεια εκτός από την περιοχή της τέως Διοίκησης Πρωτεύουσας και θα επόπτευε την λειτουργία των περιφερειακών υπηρεσιών διαφώτισης και αντικομμουνιστικού αγώνα σε κάθε νομό. Την εκτέλεση των αποφάσεων των παραπάνω υπηρεσιών σε ότι αφορούσε τη διαφώτιση και την αντιμετώπιση του κομμουνισμού τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό θα αναλάμβανε η Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών¹⁶¹.

Η επιτροπή Εξ Υπουργών προχώρησε περισσότερο. Είχε σχεδιάσει την ίδρυση ειδικής Σχολής Στελεχών Διαφωτίσεως. Η Σχολή που θα στελεχώνονταν με άτομα τα οποία θα ήταν ειδικά στις μαρξιστικές θεωρίες, στις μεθόδους δράσης του Κ.Κ.Ε., στη διεξαγωγή ψυχολογικού πολέμου και σε κάθε μορφής διαφώτιση, θα εκπαίδευε στελέχη που θα υπηρετούσαν σε καίριες κρατικές θέσεις και θα στελέχωναν τις ειδικές υπηρεσίες για τη διεξαγωγή της διαφώτισης αλλά και άλλους φορείς προπαγάνδας οι κυριότεροι από τους οποίους ήταν: **α)** Οι ένοπλες Δυνάμεις, **β)** τα Σώματα Ασφαλείας, **γ)** τα Τ.Ε.Α., **δ)** τα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, **ε)** η Εκκλησία, **στ)** τα Πνευματικά Σωματεία, **ζ)** τα Καλλιτεχνικά Σωματεία, **η)** οι Αθλητικοί Σύλλογοι, **θ)** οι οργανώσεις Νεολαίας, **ι)** τα γυναικεία σωματεία, **κ)** οι εργατικές οργανώσεις, **λ)** οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί, **μ)** τα Κοινωφελή Ιδρύματα Κοινωνικής Πρόνοιας (όπως τα κοινοτικά ιατρεία και το Ι.Κ.Α.), **ν)** τα εθνικά Πολιτικά Κέντρα και **ξ)** τα πρόσωπα αναγνωρισμένου κύρους και αμφισβητήσεως εθνικού φρονήματος. Οι απόφοιτοι αυτής της σχολής θα απολάμβαναν της κρατικής οικονομικής επιχορήγησης και θα είχαν επίκαιρες θέσεις στην κρατική μηχανή

¹⁶¹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου Φάκελος 1, Έγγραφο για τη Σχολή Στελεχών Διαφωτίσεως.

ώστε να επιτύχουν τους επιδιωκόμενους στόχους αλλά και την κοινωνική «πρόοδο» όλου του έθνους¹⁶².

Η διεξαγωγή της αντικομμουνιστικής διαφώτισης στους νομούς θα ανατίθονταν κατά κύριο λόγο στους Νομάρχες, όσοι βέβαια από αυτούς δεν θεωρούνταν ύποπτοι για συνεργασία ή οποιαδήποτε σχέση με την Ε.Δ.Α. και κρίνονταν κατάλληλοι για την διεκπεραίωση αυτής της αποστολής. Οι Νομάρχες θα έδιναν τις γενικές κατευθύνσεις και τις οδηγίες προς τους κατά τόπους φορείς «διαφώτισης», θα επιμελούνταν την εφαρμογή του καταστρωθέντος προγράμματος δράσης από την Κεντρική Υπηρεσία, ενώ θα πλαισιώνονταν με ειδικούς απόφοιτους της Σχολής Στελεχών Διαφωτίσεως¹⁶³.

Όταν θα συνέτρεχαν ειδικοί λόγοι προβλεπόταν η ίδρυση κατά τόπους μόνιμων Γραφείων Δημόσιων Σχέσεων ή σε περίπτωση που αυτά υπήρχαν (όπως στην Θεσσαλονίκη και την Κομοτηνή) θα αναδιοργανώνονταν ώστε να υπάρχει αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του νέου και σοβαρότερου ρόλου που καλούνταν να αναλάβουν. Ειδικότερα για την ύπαιθρο και σε περιοχές όπου υπήρχε ανάγκη συστηματικής αντιμετώπισης της κομμουνιστικής προπαγάνδας θα περιόδευσαν κινητά συνεργεία τα οποία με τη χρησιμοποίηση του κινηματογράφου και με άλλα τεχνικά μέσα όπως εκθέσεις και διαλέξεις θα επηρέαζαν την κοινή γνώμη και θα συμπλήρωναν τον όλο μηχανισμό διεξαγωγής των αντικομμουνιστικής διαφώτισης¹⁶⁴.

Χαρακτηριστικές του τρόπου λειτουργίας αλλά και των αποφάσεων και των προτάσεων που διατύπωνε η Επιτροπή Εξ Υπουργών ήταν οι συνεδριάσεις που αφορούσαν τα γεγονότα της επικαιρότητας και τον τρόπο αντιμετώπισής τους, αλλά και τη στάση που θα έπρεπε να έχει η κυβέρνηση και ο πρωθυπουργός απέναντι στην Ε.Δ.Α.

¹⁶² Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου Φάκελος 1, Έγγραφο για τη Σχολή Στελεχών Διαφωτίσεως.

¹⁶³ Ο.π.

¹⁶⁴ Ο.π.

Στη συνεδρίαση της Επιτροπής στις 3 Ιουνίου 1959 το κύριο θέμα ήταν η επικείμενη δίκη του Μανώλη Γλέζου που δικάζονταν για κατασκοπεία. Η επιτροπή πρότεινε πριν την έναρξη της δίκης και με ευκαιρία την αναμενόμενη εκδίκαση της υπόθεσης Γλέζου να αναλάμβανε μια εφημερίδα της Αθήνας και μια της Θεσσαλονίκης την διαφωτιστική εκστρατεία για τον κατασκοπευτικό ρόλο του Κ.Κ.Ε. όπου θα εκτίθονταν οι κυριότερες περιπτώσεις κατασκοπείας. Κατά τη διάρκεια της δίκης θα έπρεπε να παρακολουθούνται ανελλιπώς οι συνεδριάσεις από δημοσιογράφους των εθνικοφρόνων εφημερίδων, οι οποίοι θα πρόβαλλαν όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία με εντυπωσιακό τρόπο. Επίσης θα μεταδίδονταν τόσο από το Ε.Ι.Ρ. όσο και από τον σταθμό των Ενόπλων Δυνάμεων καθημερινά από μορφή ειδήσεων περιλήψεις της πορείας της δίκης, που θα ήταν έτσι διατυπωμένες ώστε να προβάλλουν όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία. Ακόμη, ενδεδειγμένη θα ήταν και μια ενδεχόμενη κινητοποίηση ορισμένων οργανώσεων και η έκδοση διαμαρτυριών και ψηφισμάτων ώστε κατά την διάρκεια της δίκης να αποκαλύπτονταν η επιβουλή του διεθνούς κομμουνισμού κατά της χώρας, ενώ τόσο κατά τη διάρκεια της δίκης και μετά από αυτή, να υποστηρίζονταν με κάθε μέσο η δημοκρατική λειτουργία της Δικαιοσύνης καθώς και η αντικειμενικότητα και αμεροληψία του δικαστηρίου¹⁶⁵.

Σε άλλη συνεδρίαση λίγες μέρες αργότερα, στις 14 Ιουνίου 1959, την Επιτροπή απασχόλησε το ερώτημα του Υφυπουργού Προεδρίας για την πολιτική θέση της Κυβέρνησης απέναντι στην Ε.Δ.Α. Η Επιτροπή πρότεινε πως η πολιτική θέση της κυβέρνησης απέναντι στην Ε.Δ.Α. έπρεπε να καθοριστεί με ανακοίνωση από τον πρωθυπουργό, η οποία θα αποτελούσε την κατευθυντήρια γραμμή για όλο τον κρατικό και κυβερνητικό μηχανισμό. Η ανακοίνωση αυτή έπρεπε να περιλαμβάνει τον ισχυρισμό πως η Ε.Δ.Α. κατευθύνονταν από το Κ.Κ.Ε. και θα έπρεπε να αντιμετωπιστεί ως όργανο των επιδιώξεων του κομμουνισμού. Δεδομένου ότι το Κ.Κ.Ε. θεωρούνταν όργανο ξένης δύναμης και εξυπηρετούσε τις βλέψεις άλλων κρατών εις βάρος της Ελλάδας, η κυβέρνηση θα προάσπιζε το

¹⁶⁵ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο με πρακτικά των συσκέψεων της Επιτροπής Εξ Υπουργών.

καθεστώς και τη χώρα με όλα τα μέσα της παρείχε το Σύνταγμα. Για αυτό θα εξαγγέλλονταν η κατάθεση νομοσχεδίου που θα προστάτευε τη δημοκρατία και το εθνικό καθεστώς, θα αποκλείονταν η άμεση επαφή των βουλευτών και των στελεχών της Ε.Δ.Α. με τους κρατικούς λειτουργούς με σκοπό να προστατευθούν τα εθνικά συμφέροντα και θα γινόταν έκκληση προς τα κόμματα της Εθνικόφρονος Αντιπολίτευσης και προς την πνευματική ηγεσία του τόπου να αναλογιστούν τις ευθύνες τους έναντι του έθνους και να καθορίσουν την πολιτική τους θέση έναντι της Ε.Δ.Α. Στην ανακοίνωση ήταν αναγκαίο να συμπεριληφθεί τόσο η διεθνής θέση της χώρας, όσο και οι προσπάθειες που γίνονται για την ανόρθωση της οικονομίας της πάνω στα ερείπια που είχαν αφήσει οι κομμουνιστές. Στο τέλος της συνεδρίασης, η Επιτροπή Εξ Υπουργών τόνιζε πως τα βασικά σημεία της ανακοίνωσης καλό θα ήταν να επαναλαμβάνονται με ποικίλες μορφές και με όλα τα μέσα επικοινωνίας με το κοινό, ώστε να γνωστοποιηθούν στις μάζες και τελικά να τις επηρεάσουν¹⁶⁶.

Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας.

Την επιτροπή Εξ Υπουργών ήρθε να αντικαταστήσει το 1960 η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως με Διευθυντή τον Ν. Γωγούση.

Η Υπηρεσία αυτή συστήθηκε το Μάιο του 1960 με την υπ' αριθμόν 0532/00/32/30-05-1960 απόφαση του Προέδρου της Κυβέρνησης. Πολιτικός της προϊστάμενος και εκείνος που έδινε τις κατευθυντήριες γραμμές για την δράση της ήταν ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης Τ. Τριανταφυλλάκος. Ο Διευθυντής της υπηρεσίας Ν.Γωγούσης ενημέρωνε ανά τακτά διαστήματα τον Υφυπουργό ακόμα και για το πιο ασήμαντο ζήτημα. Σκοπός της Υπηρεσίας Πληροφοριών ήταν να καταστεί ο κεντρικός «επιτελικός νους του πολέμου των

¹⁶⁶ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο με πρακτικά των συσκέψεων της Επιτροπής Εξ Υπουργών.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Οι προτάσεις και οι μελέτες των Επιτροπών είναι δύσκολο να διασταυρωθεί αν εφαρμόστηκαν πρακτικά, καθώς τόσο οι επιτροπές όσο και οι συνεδριάσεις τους είχαν απόρρητο χαρακτήρα και προς το παρόν δεν υπάρχουν πρωτογενείς πηγές ή κάποια βιβλιογραφία που να αποδεικνύει την εφαρμογή των αποφάσεων.

ιδεών» και ο συντονισμός όλου του κρατικού (και παρακρατικού) μηχανισμού σε ότι αφορούσε την προπαγάνδα και την διαφώτιση της κοινωνίας. Καθήκοντα της υπηρεσίας ήταν η μελέτη, ο προγραμματισμός, η καθοδήγηση, ο συντονισμός και ο έλεγχος της διεξαγωγής της αντικομμουνιστικής εκστρατείας. Επιπλέον είχε αρμοδιότητα να αντιμετωπίζει την εχθρική προπαγάνδα και να διοχετεύει με συνέπεια την «εθνική γραμμή»¹⁶⁷.

Το σχέδιο ενέργειας της Υπηρεσίας Πληροφοριών ήταν χωρισμένο σε δύο προγράμματα, στο «πρόγραμμα μακράς πνοής» και στο «πρόγραμμα άμεσης δράσης». Το πρώτο είχε στόχο τη δημιουργία ειδικευμένων στελεχών που θα κατείχαν επιτελικές θέσεις στην κρατική μηχανή και μόνιμα στελέχη στον τομέα της διαφώτισης. Προβλέπονταν η ίδρυση Κέντρων Διαφωτισμού και επαφής με τις λαϊκές τάξεις που θα ενίσχυαν τη δράση των Υπουργείων και των Νομαρχιών, θα προέβαλαν συστηματικά το κυβερνητικό έργο και θα κινητοποιούσαν όλα τα κοινωνικά στρώματα για την επιτυχία του Πενταετούς Προγράμματος Οικονομικής Ανάπτυξης. Θα μελετούνταν επίσης τα σημαντικά ζητήματα και τα κοινωνικά προβλήματα και θα γίνονταν εισηγήσεις στην Κυβέρνηση για τις ενδεικνυόμενες λύσεις που θα στηρίζονταν στην έγκαιρη σφυγμομέτρηση της κοινής γνώμης και ειδικότερα των κοινωνικών εκείνων κατηγοριών που θίγονταν περισσότερο, με τελικό στόχο την πρόληψη κοινωνικών συγκρούσεων και αναταραχών¹⁶⁸.

Το σημαντικότερο όμως ήταν η οργάνωση και η διεξαγωγή του ιδεολογικού αγώνα σε πολιτικό επίπεδο. Η Υπηρεσία ήταν επιφορτισμένη με την καταπολέμηση της κομμουνιστικής θεωρίας, την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού διεθνισμού και των κομμουνιστικών συνθημάτων, την καταπολέμηση της κομμουνιστικής επιρροής και διείσδυσης στους αγρότες, τους εργάτες, στα μεσαία στρώματα, στη νεολαία, στις γυναίκες, στους διανοούμενους, στους δημόσιους υπαλλήλους και στον καλλιτεχνικό κόσμο. Στον αντίποδα η Υπηρεσία Πληροφοριών θα πρόβαλε

¹⁶⁷ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 3, Έγγραφα για την Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως και τη δράση της.

¹⁶⁸ Ο.π.

δυναμικά το «Ελληνοχριστιανικό ιδεώδες», την εθνική ιδεολογία μέσω εθνικών και γενικών συνθημάτων, θα αφύπνιζε την κοινή γνώμη και θα κινητοποιούσε τις εθνικόφρονες μάζες για τον κίνδυνο που διέτρεχε η χώρα από τον κομμουνισμό¹⁶⁹.

Σε ότι αφορούσε το πρόγραμμα άμεσης δράσης, σε αυτό περιλαμβάνονταν η έγκυρη αμυντική ή επιθετική αντιμετώπιση κάθε σχεδιαζόμενης ή εκδηλωμένης κομμουνιστικής ενέργειας με την συστηματική παρακολούθηση και ανάλυση όλων των κινήσεων του αντιπάλου και η οργάνωση και πραγματοποίηση διαφωτιστικών εξορμήσεων για θέματα της επικαιρότητας όπως η εφαρμοζόμενη οικονομική πολιτική και οι κοινωνικές αντιδράσεις, με σκοπό την προβολή της «εθνικής γραμμής» και των εκάστοτε «εθνικών» επιτευγμάτων¹⁷⁰.

Για την εφαρμογή του σχεδίου δράσης από την Υπηρεσία Πληροφοριών ήταν απαραίτητη η χορήγηση της αναγκαίας εξουσίας στην Υπηρεσία, ο σαφής καθορισμός της δικαιοδοσίας της ως κεντρικό συντονιστικό όργανο της διαφώτισης που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει το σύνολο του κρατικού και παρακρατικού μηχανισμού για διαφωτιστικούς σκοπούς. Εξίσου σημαντική ήταν η οικονομική ενίσχυση της Υπηρεσίας ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται στις τρέχουσες αλλά και πάγιες ανάγκες για την «διαφωτιστική» εκστρατεία και η διάθεση των αναγκαίων τεχνικών μέσων στους ραδιοφωνικούς σταθμούς, στα διάφορα «εθνικά» έντυπα, στα κινητά διαφωτιστικά συνεργεία, στον κινηματογράφο και στα θέατρα¹⁷¹.

Από τον πρώτο κιόλας χρόνο λειτουργίας της το 1960, η Υπηρεσία Πληροφοριών ήταν ιδιαίτερα δραστήρια. Οργάνωσε την έκδοση της εφημερίδας «Ηχώ των Σπουδαστών», δημοσιεύτηκαν σε 68 επαρχιακές εφημερίδες 410 άρθρα που είχαν σταλεί από την Υπηρεσία, στα οποία προστέθηκαν άλλα 106 οικονομικά άρθρα και επιφυλλίδες ενώ παράλληλα ο Τύπος ενημερωνόταν για τις δίκες των κομμουνιστών. Τον ίδιο χρόνο έγιναν ειδικές εκπομπές «εθνικού» περιεχομένου

¹⁶⁹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 3, Έγγραφα για την Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως και τη δράση της.

¹⁷⁰ Ο.π.

¹⁷¹ Ο.π.

από τους 9 ραδιοσταθμούς των Ένοπλων Δυνάμεων και πραγματοποιήθηκαν 95 ραδιοφωνικά προγράμματα για τα επιτεύγματα της Κυβέρνησης, ενώ τόσο μέσω του ραδιοσταθμού του ΕΙΡ όσο και των σταθμών των Ενόπλων Δυνάμεων μεταδόθηκαν 400 σχόλια πολιτικού και οικονομικού περιεχομένου και άλλες εκπομπές που είχαν ως θέμα τα συνδικαλιστικά και εργασιακά ζητήματα και βεβαίως την καταπολέμηση του κομμουνισμού. Εκτός από τα παραπάνω η υπηρεσία του Γωγούση συνέταξε μελέτες για την καταπολέμηση του κομμουνισμού, για τη δράση της Ε.Δ.Α. και για την αντιμετώπιση της διείσδυσής της στην κοινωνία, για τις οικονομικές εξελίξεις και για την ανασυγκρότηση στη χώρα και αποκατέστησε στενή επαφή τόσο με τις διάφορες αρμόδιες υπηρεσίες των Υπουργείων, των Ενόπλων Δυνάμεων και των μυστικών υπηρεσιών των Η.Π.Α. και της Αγγλίας που βρισκόταν στην Ελλάδα, όσο και με διάφορες αντιπροσωπείες οργανώσεων του εξωτερικού¹⁷². Οι μυστικές υπηρεσίες των Η.Π.Α. και ειδικότερα η C.I.A. καθόλη τη περίοδο διακυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε., πρότειναν μεθόδους και μέτρα καταπολέμησης της Αριστεράς τα οποία εισηγούνταν στις Υπηρεσίες και τις Επιτροπές που ασχολούνταν με τον αντικομμουνιστικό «αγώνα».

Μερίμνησε επίσης για την διοχέτευση κάθε μορφής διαφωτιστικού υλικού στον επαρχιακό Τύπο, στα Τ.Ε.Α. μέσω του Γ.Ε.Σ., σε ιδιώτες, σε ξένες πρεσβείες και εκδοτικούς οίκους, στις Νομαρχίες, στους Δήμους και τις κοινότητες, στις Διοικήσεις της Χωροφυλακής, στους γεωργικούς συνεταιρισμούς, στα αγροτικά και κοινοτικά ιατρεία, στις φοιτητικές οργανώσεις, στους έλληνες φοιτητές και στους έλληνες εργάτες του εξωτερικού. Παράλληλα έλεγχε την εισαγωγή βιβλίων στις φυλακές που προορίζονταν για τους πολιτικούς κρατούμενους και συντόνισε τις εκδηλώσεις για την 16η επέτειο των Δεκεμβριανών. Σε όλα αυτά προστέθηκε ο συντονισμός του Σχεδίου Ψυχολογικού Πολέμου που είχε σχεδιαστεί από το Υπουργείο Προεδρίας και στο οποίο θα συμμετείχαν τα Υπουργεία Προεδρίας,

¹⁷² Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ.Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Κατατοπιστικό σημείωμα για τον Πρόεδρο της κυβέρνησης με θέμα την δραστηριότητα της Υπηρεσίας Πληροφοριών.

Εθνικής Άμυνας και Εσωτερικών, κρατικοί και ιδιωτικοί οργανισμοί και οι Νομαρχίες¹⁷³.

Το 1961 θα είναι όμως η χρονιά που η Υπηρεσία Πληροφοριών θα καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια για την αντιμετώπιση του κομμουνισμού και την ενίσχυση της «διαφωτιστικής» εκστρατείας. Εκτός από την συμμετοχή της στο σχεδιασμό των εκλογών βίας και νοθείας εκείνου του χρόνου που ανέδειξαν την Ε.Ρ.Ε. νικήτρια μετά βέβαια από μία τεράστια εκστρατεία ψυχολογικής βίας και κατατρομοκράτησης της κοινής γνώμης, η Υπηρεσία του Γωγούση με την σύμφωνη γνώμη και του Υφυπουργού Προεδρίας Τριανταφυλλάκου ίδρυσε κι άλλες υπηρεσίες, γραφεία και σχολές για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση του εσωτερικού εχθρού και την εξύψωση της κυβερνητικής πολιτικής. Πρώτα από όλα ιδρύθηκε η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Βορείου Ελλάδος, που ήταν παράρτημα της Υπηρεσίας του Γωγούση και είχε Διευθυντή τον Ταγματάρχη ε.α. Χ. Κωστάκο¹⁷⁴.

Μια προσπάθεια περαιτέρω ενίσχυσης της προπαγανδιστικής προσπάθειας ήταν η δημιουργία Κινητών Μονάδων Διαφώτισης. Οι Μονάδες αυτές είχαν ως αποστολή την «εθνική» διαφώτιση των πληθυσμών της επαρχίας, την προβολή του κυβερνητικού έργου που περιλάμβανε τα επιτεύγματα της εφαρμοζόμενης πολιτικής και τα αναμενόμενα αποτελέσματα από το πενταετές πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης και την προβολή της τοπικής δραστηριότητας σε κάθε νομό¹⁷⁵.

Οι Κινητές Μονάδες Διαφωτισμού χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες:

ι) Στην κινητή έκθεση «εθνικής προόδου» όπου θα δραστηριοποιούνταν στις πρωτεύουσες των νομών, με ειδικές κινηματογραφικές προβολές, με διαφωτιστικές διαλέξεις, με ραδιοφωνικές εκπομπές από τους τοπικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς

¹⁷³ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 3. Άκρως απόρρητο έγγραφο με ημερομηνία 21 Οκτωβρίου 1960 που αποστέλλει η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας προς τον Υφυπουργό Προεδρίας με θέμα «Σχέδιο Ψυχολογικού Πολέμου».

¹⁷⁴ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου», σελ. 40-42.

¹⁷⁵ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για τις κινητές μονάδες διαφώτισης.

ενώ ταυτόχρονα θα δημοσιεύονταν ειδικά άρθρα στον τοπικό τύπο και θα διανέμονταν φυλλάδια της έκθεσης και έντυπο διαφωτιστικό υλικό¹⁷⁶.

ii) Στα κινητά συνεργεία. Τα συνεργεία αυτά, μικρότερα σε μέγεθος θα δραστηριοποιούνταν στις κωμοπόλεις και τα χωριά. Εκεί θα παρουσιάζονταν μικρότερες εκθέσεις που θα περιλάμβαναν ένα πρόγραμμα δώρης διάρκειας με κινηματογραφικές προβολές αλλά και με εκπομπές που είχαν διαφωτιστική και «επιμορφωτική» απόχρωση. Θα γινόταν ακόμη διανομή έντυπου διαφωτιστικού υλικού, μετάδοση συνθημάτων και μουσικής αλλά και δανεισμός βιβλίων «εθνικού» περιεχομένου¹⁷⁷.

Τα αυτοκίνητα για τις μετακινήσεις των κινητών μονάδων διαφώτισης χορηγούνταν από το Γ.Ε.Σ. ή τη Χωροφυλακή ενώ την αναπαραγωγή, την αντιγραφή και την εμφάνιση των κινηματογραφικών ταινιών την είχε αναλάβει η Διεύθυνση Κινηματογραφικής Υπηρεσίας Στρατού¹⁷⁸.

Το πόσο σημαντικές θεωρούνταν οι Κινητές Μονάδες Διαφώτισης φαίνεται και από έγγραφο που είχε αποστείλει στους Νομάρχες ο Υφυπουργός Προεδρίας Τ. Τριανταφυλλάκος στις 13 Μαρτίου 1961 όπου τους εφιστούσε την προσοχή ώστε να στεφθούν με επιτυχία οι προσπάθειες των κινητών μονάδων διαφώτισης¹⁷⁹.

Εκτός όμως από τις κινητές μονάδες, τον Απρίλιο του 1961 ιδρύθηκαν τα Γραφεία Παραπόνων και Ενημέρωσης που λειτουργούσαν στις Νομαρχίες. Τα Γραφεία αυτά υπό το Νομάρχη συντόνιζαν όλες τις ενέργειες στο Νομό που αφορούσαν την υλοποίηση και τη διοχέτευση της εθνικής γραμμής μέσω των Κρατικών Υπηρεσιών και των υπόλοιπων φορέων του, την ενημέρωση του πληθυσμού και «την ανύψωση της στάθμης του βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου» του νομού. Παράλληλα συντόνιζαν και κατεύθυναν όλα τα μέσα

¹⁷⁶ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για τις κινητές μονάδες διαφώτισης.

¹⁷⁷ Ο.π.

¹⁷⁸ Ο.π.

¹⁷⁹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1 Έγγραφο για την ίδρυση και τη λειτουργία των Γραφείων Παραπόνων και Ενημερώσεων.

ενημέρωσης και εθνικής διαφώτισης στο νομό και κατάρτιζαν το πρόγραμμα κίνησης των κινητών μονάδων διαφώτισης. Εκείνοι που καλούνταν να βοηθήσουν τα Γραφεία ήταν οι δημόσιοι υπάλληλοι, οι εκπαιδευτικοί, οι γεωπόνοι, τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οργανωμένοι εθνικόφρονες πολίτες, τα Εθνικόφρονα Σωματεία, ο τοπικός τύπος και το ραδιόφωνο ώστε να αντιμετωπίζονταν η «διαβρωτική προσπάθεια του κομμουνισμού και των υπόλοιπων αντεθνικών δυνάμεων». Βασικές αρμοδιότητες των Γραφείων Παραπόνων και ενημέρωσης ήταν η διαφώτιση της κοινής γνώμης για τους σκοπούς και τις μεθόδους δράσης του κομμουνισμού και η ενημέρωση των κατοίκων κάθε νομού για τα έργα του κράτους στον τομέα της τεχνικής και πολιτιστικής ανάπτυξης της χώρας και τέλος η αντιμετώπιση και η επίλυση των υπαρχόντων τοπικών προβλημάτων¹⁸⁰.

Οι ενέργειες και οι μέθοδοι δράσης των Γραφείων θα έπρεπε να είναι αφανείς. Οι προϊστάμενοι των Γραφείων, εκτός των άλλων, θα έπρεπε να διακρίνονται για το «ελληνοχριστιανικό τους φρόνημα, την πίστη στον προορισμό της φυλής και την επιτυχία της εθνικής αποστολής του Γραφείου»¹⁸¹.

Τα Γραφεία δρούσαν συνεπικουρικά με τον Νομάρχη και την Νομαρχιακή Επιτροπή. Ο Νομάρχης βολιδοσκοπούσε τα πρόσωπα που θα αποτελούσαν την ομάδα εξόρμησης για την ενημέρωση και της κοινής γνώμης στην ύπαιθρο, εκτιμούσε την κατάσταση στον νομό και προγραμματίζε τη συνεργασία του με την Νομαρχιακή Επιτροπή και τα Γραφεία Παραπόνων¹⁸². Παράλληλα, τα Γραφεία ενημερώνονταν για τα εκτελούμενα έργα σε κάθε Νομό, για τις ανάγκες των κατοίκων της υπαίθρου, δίνονταν οι «κατάλληλες» πληροφορίες για το προσωπικό των κρατικών Υπηρεσιών, τίθονταν οι βάσεις του σχεδίου δράσης στον διαφωτιστικό τομέα προοδευτικά από το κέντρο έως το μικρότερο χωριό του Νομού, επισημαίνονταν οι κύριοι στόχοι δράσης του κομμουνισμού και σχεδιάζονταν η

¹⁸⁰Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για την ίδρυση και τη λειτουργία των Γραφείων Παραπόνων και Ενημερώσεως.

¹⁸¹ Ο.π.

¹⁸² Ο.π.

εξουδετέρωσή του. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα συγκροτούνταν υποεπιτροπές οι οποίες συνεργάζονταν με τα Γραφεία Παραπόνων¹⁸³.

Επιπλέον, οι κατά τόπους οργανώσεις, τα Σωματεία και οι Σύλλογοι ελέγχονταν για την πολιτική τους θέση, μελετούνταν οι απόψεις της κοινής γνώμης ενώ η επίλυση των προβλημάτων και η οικονομική ανάπτυξη σε κάθε επαρχία θα έπρεπε να γίνεται μέσα στα πλαίσια που όριζε «το εθνικό συμφέρον». Τα Γραφεία εκτιμούσαν την κατάσταση σε κάθε Νομό, στάθμιζαν τους θετικούς και αρνητικούς παράγοντες που θα επηρέαζαν τον τελικό σκοπό και επιστράτευαν όλα τα μέσα που είχαν στη διάθεσή τους για την επιτυχία της εκάστοτε αποστολής. Οργάνωναν ακόμη σειρά διαλέξεων από εθνικόφρονες δημόσιους υπαλλήλους κάθε εβδομάδα, οι οποίες αφορούσαν την πορεία και την αποστολή του ελληνικού έθνους, τις προσπάθειες του κράτους και τη βούληση της κοινωνίας να εξουδετερώσει κάθε «αντεθνική δύναμη». Εκτός από τα παραπάνω, το Γραφείο Πληροφοριών θα ενημέρωνε την Κεντρική Υπηρεσία στην Αθήνα για την οικονομική, κοινωνική και πολιτική κατάσταση σε κάθε νομό, για θέματα διαφώτισης αλλά και για την συγκρότηση πυρήνων «εθνικής δράσης»¹⁸⁴. Οι διαλέξεις είχαν ένα συγκεκριμένο νεοφασιστικό χαρακτήρα αφού οι αξίες της φυλής και του έθνους υπερτονίζονταν και επαναλαμβάνονταν προσπαθώντας να προωθήσουν την εικόνα της εθνικής ταυτότητας που υπερέβαινε τις οικονομικές και κοινωνικές διαφορές ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικά στρώματα.

Κάθε Γραφείο θα έπρεπε να συνδέεται με τον τοπικό τύπο, να οργανώνει τη νεολαία του Νομού, να επιδεικνύει ενδιαφέρον για όλα τα τρέχοντα ζητήματα της περιοχής, να οργανώνει αποτελεσματικά το δίκτυο πληροφοριών, να προγραμματίζει εορταστικές εκδηλώσεις και να χρησιμοποιεί το γυναικείο εργατικό δυναμικό¹⁸⁵.

¹⁸³ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για την ίδρυση και τη λειτουργία των Γραφείων Παραπόνων και Ενημερώσεως.

¹⁸⁴ Ο.π.

¹⁸⁵ Ο.π.

Τα μέσα που χρησιμοποιούσαν τα Γραφεία Παραπόνων ήταν ο τοπικός τύπος και το ραδιόφωνο και πέρα από τις προκηρύξεις τα φυλλάδια και τα πλακάτ, οργανώνονταν διαλέξεις, ομιλίες και δημόσιες συζητήσεις «εθνικού» χαρακτήρα σε εθνικές ή τοπικές γιορτές αλλά και προβάλλονταν «διαφωτιστικές κινηματογραφικές» ταινίες ή θεατρικές παραστάσεις παρόμοιου περιεχομένου. Φορείς διοχέτευσης της «εθνικής» γραμμής ήταν οι κρατικές υπηρεσίες, η τοπική αυτοδιοίκηση, οι εθνικόφρονες οργανώσεις και συνδικάτα και η νεολαία. Ο τρόπος εφαρμογής της αποστολής διαφώτισης ήταν η οργάνωση «εθνικών» πυρήνων εντός των πόλεων, των κωμοπόλεων, των χωριών και των συνοικισμών χρησιμοποιώντας τους δημόσιους υπαλλήλους ή τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αναγκαία θεωρούνταν και τα ΤΕΑ και η συνεργασία με τις κατά τόπους στρατιωτικές αρχές ενώ θα έπρεπε να κινητοποιηθούν και οι εθνικόφρονες λογοτέχνες και η πνευματική ηγεσία σε κάθε νομό¹⁸⁶.

Τα Γραφεία Παραπόνων και Ενημέρωσεως εντέλει, δεν ήταν τίποτε άλλο από γραφεία πληροφοριών που μαζί με το Νομάρχη ήταν τα απόλυτα κέντρα εξουσίας στην επαρχία που καθόριζαν την κοινωνική και πολιτική κατάσταση στην ύπαιθρο.

Για να στελεχωθούν τα Γραφεία Παραπόνων όπως και άλλες Υπηρεσίες που λειτουργούσαν υπό την αιγίδα της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Ν. Γωγούση αποφασίστηκε να συγκροτηθεί η Εθνική Σχολή Δημοσίων Σχέσεων. Η σχολή αυτή ήταν η συνέχεια της Σχολής Στελεχών Διαφωτίσεως που είχε ιδρύσει η Επιτροπή Εξ Υπουργών το 1960. Στην Εθνική Σχολή Δημοσίων Σχέσεων γίνονταν διαλέξεις σε δημόσιους, κρατικούς και περιφερειακούς υπαλλήλους ώστε οι άνθρωποι αυτοί στο μέλλον να τοποθετούνταν σε σημεία κλειδιά στον κρατικό μηχανισμό, στα Υπουργεία, στις διάφορες Υπηρεσίες και στις Νομαρχίες με στόχο τη διεξαγωγή και την ενίσχυση της προπαγάνδας «διαφωτίσεως» και του αντικομμουνιστικού αγώνα. Οι διαλέξεις αφορούσαν τη θεωρία του κομμουνισμού, ζητήματα του Τύπου,

¹⁸⁶ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1, Έγγραφο για την ίδρυση και τη λειτουργία των Γραφείων Παραπόνων και Ενημερώσεως.

οικονομικά θέματα (που εδώ σήμαινε την ξεκάθαρη προβολή του κυβερνητικού έργου), συνδικαλιστικά ζητήματα, θέματα για την οργάνωση της διαφώτισης στην ύπαιθρο, για θρησκευτικά και μειονοτικά θέματα, ενώ παράλληλα γίνονταν θεωρητικά μαθήματα Κοινωνιολογίας αλλά και προπαγάνδας - αντιπροπαγάνδας. Τα μαθήματα προπαγάνδας - αντιπροπαγάνδας που διδάσκονταν στους «εθνικόφρονες» υπαλλήλους είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και βαρύτητα αφού πολλές από τις θεωρητικές προτάσεις που διατυπώνονταν στη θεωρία μεταφέρονταν σχεδόν αυτούσια στην πράξη. Μερικοί από τους κανόνες της προπαγάνδας, σύμφωνα με τις διαλέξεις, ήταν ο κανόνας της ανεντιμότητας απέναντι στον αντίπαλο, η αρχή της «μόλυνσης του εχθρού», δηλαδή η ψευδής καταγγελία, οι άσχημοι χαρακτηρισμοί και η τακτική του «κοινού καζανιού», η αρχή της μισής αλήθειας, η αρχή του μίσους με την καλλιέργεια του φανατισμού των οπαδών της εθνικόφρονος παράταξης για τον αντίπαλο και η προβολή των «εγκλημάτων» του εχθρού. Τα μέσα διεξαγωγής της προπαγάνδας ήταν ο προφορικός λόγος με την χρησιμοποίηση κραυγών και προετοιμασμένων συνομιλιών, η προπαγάνδα του «ψιθύρου», αλλά και ο γραπτός λόγος που γινόταν με προκηρύξεις, συνθήματα, αφίσες, βιβλία, φωτογραφίες και σκίτσα. Μπορούσαν ακόμα να χρησιμοποιηθούν για καλύτερα αποτελέσματα η μουσική, τα τραγούδια και η λογοτεχνία, ενώ σημαντική ήταν και η χρήση συμβόλων¹⁸⁷.

Το διδακτικό προσωπικό της Εθνικής Σχολής Δημόσιων Σχέσεων αποτελούνταν από ακραιφνείς αντικομμουνιστές που είχαν αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με το παρακρατικό επιτελείο. Μερικοί από αυτούς όπως ο Α. Μαντούβαλος που ήταν Διευθυντής σπουδών, έδινε διαλέξεις για αντικομμουνιστικά θέματα και συμμετείχε και σε επιτροπές της Υπηρεσίας του Γωγούση που αφορούσαν «διαφωτιστικά» ζητήματα, ο Ελευθέριος Σταυρίδης γνωστός «θεωρητικός» αντικομμουνιστής που δίδασκε την θεωρία του κομμουνισμού και ο Γ. Γεωργαλάς,

¹⁸⁷ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1 Έγγραφο για την λειτουργία, τις διαλέξεις και το διδακτικό προσωπικό της Εθνικής Σχολής Δημοσίων Σχέσεων.

ένα από τα πιο δραστήρια στελέχη του παρακρατικού επιτελείου, ειδικός σε θέματα προπαγάνδας που εργαζόταν και στην Κ.Υ.Π.¹⁸⁸.

Το διδακτικό προσωπικό της Εθνικής Σχολής Δημοσίων Σχέσεων είχε επανδρώσει και το Συμβούλιο Ειδικών Μελετών που ήταν παράρτημα της Υπηρεσίας Πληροφοριών. Στο Συμβούλιο αυτό γίνονταν εισηγήσεις περισσότερο για τους τρόπους δράσης απέναντι στον κομμουνισμό και λιγότερο για θέματα προπαγάνδας¹⁸⁹. Το Συμβούλιο αυτό πρότεινε την υιοθέτηση διαφόρων τεχνικών αντιμετώπισης του εσωτερικού εχθρού. Δύο από αυτές ήταν η προπαγάνδα ψιθύρου και η δημιουργία αντισυγκεντρώσεων. Στα τέλη του 1961 το Συμβούλιο Ειδικών Μελετών είχε αποφασίσει να εφαρμοστεί η «προπαγάνδα ψιθύρου» μετά από τις κοινωνικές αντιδράσεις που είχαν προκληθεί από τις καταστροφές που είχε προκαλέσει η κακοκαιρία στην περιοχή του Κηφισού¹⁹⁰. Τα μέλη του Συμβουλίου αφού πρώτα συνιστούσαν την συνεννόηση με άλλες υπηρεσίες, δηλαδή με τη Διεύθυνση Δημόσιων Σχέσεων, την Α.Σ.Δ.Α.Ν. και τη Γενική Ασφάλεια Αθηνών αλλά και με συλλόγους, σωματεία, τα Τ.Ε.Α., την Χωροφυλακή, τα Γραφεία Παραπόνων των Νομαρχιών και με φοιτητικές οργανώσεις πρότειναν να καλλιεργούνταν και να διαδίδονταν μέσω της προπαγάνδας «ψιθύρου» στην κοινή γνώμη ότι τις πλημμύρες τις είχαν προκαλέσει μετεωρολογικές μεταβολές που είχαν προκληθεί από τις πυρηνικές δοκιμές της Σοβιετικής Ένωσης. Εφόσον ο «ψιθύρος» είχε διαδοθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, η Υπηρεσία Πληροφοριών θα επιλαμβανόταν του θέματος και μέσω του ραδιοφώνου, άρθρων και σχολίων να πρόβαλε αυτές τις απόψεις¹⁹¹.

Λίγους μήνες αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1962, το Συμβούλιο Μελετών ασχολήθηκε με το θέμα των συγκεντρώσεων που εκείνη την χρονιά ήταν όλο και

¹⁸⁸ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1 Έγγραφο για την λειτουργία, τις διαλέξεις και το διδακτικό προσωπικό της Εθνικής Σχολής Δημοσίων Σχέσεων.

¹⁸⁹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967» σελ. 298-301.

¹⁹⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 72-75.

¹⁹¹ ο.π. σελ. 72-75

περισσότερες¹⁹². Το μέλος του Συμβουλίου και ειδικός όπως αναφέρθηκε σε θέματα προπαγάνδας, Γ. Γεωργαλάς, πρότεινε τη δημιουργία αντισυγκεντρώσεων, καθώς θεωρούσε αυτή τη μέθοδο ως την αποτελεσματικότερη για την εξουδετέρωση των συγκεντρώσεων. Το άλλο μέλος του Συμβουλίου Μελετών, ο Ελ. Σταυρίδης συμφωνούσε με τον Γεωργαλά και τόνιζε πως μόνο με τις αντισυγκεντρώσεις θα διαλύονταν οι συγκεντρώσεις των κομμουνιστών. Στην ίδια γραμμή ήταν και ο Α. Μαντούβαλος που πρότεινε τη δημιουργία ομάδων κρούσης με την παράλληλη κινητοποίηση των κρατικών υπηρεσιών ώστε να υπάρξει καλύτερο αποτέλεσμα. Οι προτάσεις του Συμβουλίου έγιναν δεκτές και έτσι εφαρμόστηκε η τακτική των αντισυγκεντρώσεων με κορυφαίο παράδειγμα την αντισυγκέντρωση που έγινε τον Μάιο του 1963 και οδήγησε στη δολοφονία του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη¹⁹³.

Το 1962 η Υπηρεσία Πληροφοριών είχε σχεδιάσει, χωρίς να υπάρχουν πληροφορίες ή αποδείξεις για το αν πραγματοποιήθηκε, τη σύσταση ενός κεντρικού συντονιστικού οργάνου που ασχολούνταν με τον συντονισμό όλων των ραδιοφωνικών δικτύων της χώρας και που θα αποτελούνταν από εκπροσώπους του ΕΙΡ, του Γ.Ε.Σ. και της Υπηρεσίας Πληροφοριών. Η Υπηρεσία Πληροφοριών θα διοχέτευε στους ραδιοφωνικούς σταθμούς δύο εκπομπές κάθε εβδομάδα που θα αφορούσαν την προβολή του κυβερνητικού έργου, μια ειδική εκπομπή που θα αναφέρονταν στην κομμουνιστική δράση και δύο εβδομαδιαία σχόλια για πολιτικά και οικονομικά θέματα¹⁹⁴.

Η Υπηρεσία Πληροφοριών θεωρούσε αναγκαία ακόμη την ίδρυση διαφόρων οργανώσεων που θα βοηθούσαν στον συντονισμό της εκστρατείας διαφώτισης και στην ενίσχυση του αντικομμουνιστικού αγώνα¹⁹⁵. Η Υπηρεσία του Γωγούση μελετούσε τη δημιουργία ενός δημοσιογραφικού πρακτορείου το οποίο θα λειτουργούσε ως κάλυψη για την Υπηρεσία Πληροφοριών και θα διοχέτευε στον

¹⁹² Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 298-301.

¹⁹³ ο.π. σελ. 298-301

¹⁹⁴ ο.π. σελ. 226-244

¹⁹⁵ ο.π. σελ. 235-236

Αθηναϊκό και Επαρχιακό Τύπο «διαφωτιστικά» άρθρα και δημοσιεύματα¹⁹⁶. Υπήρχαν επίσης προτάσεις για την ίδρυση ενός ινστιτούτου για τη μελέτη του κομμουνισμού με την οργάνωση δημόσιας βιβλιοθήκης για τον κομμουνισμό και ενός πλήρους αρχείου. Το ινστιτούτο αυτό θα οργάνωνε διαλέξεις, δημόσιες συζητήσεις, φοιτητικά σεμινάρια, θα είχε επαφές με παρόμοιους οργανισμούς του εξωτερικού ενώ μέσω του ινστιτούτου θα ιδρύονταν ή θα ενισχύονταν κι άλλες «εθνικές» βιβλιοθήκες αλλά και βιβλιοθήκες κοινωνικών, εκπολιτιστικών, αθλητικών και άλλων οργανώσεων καθώς και εκείνες της Εργατικής Εστίας και των σχολείων¹⁹⁷.

Τέλος, η Υπηρεσία Πληροφοριών σκόπευε να συγκροτήσει διάφορες πανελλήνιες «εθνικές» οργανώσεις γυναικών, φοιτητών και εξωσχολικής νεολαίας που θα ενίσχυαν καίτοι περαιτέρω την προσπάθεια επηρεασμού της κοινής γνώμης¹⁹⁸.

Η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή: Τη δράση της Υπηρεσίας Πληροφοριών συνεπικουρούσε η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή. Η επιτροπή αυτή είχε συσταθεί με την υπ' αριθμόν 0532/00/32 απόφαση του ΓΕΕΘΑ μετά από διαταγή του Πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή στις 30 Αυγούστου 1960. Αποτελούνταν από τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας Αθ.Φροντιστή, ο οποίος ήταν και ο πρόεδρος της επιτροπής και ως μέλη θα συμμετείχαν ο αρχηγός του Γ.Ε.Σ. Β. Καρδαμάκης, ο Διευθυντής της Κ.Υ.Π. Α. Νάτσινας, ο Διευθυντής του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας, ο αρχηγός της Χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκης, ο αρχηγός της Αστυνομίας Πόλεων Θ. Ρακιντζής, ο γραμματέας της Υπηρεσίας Πληροφοριών Ν. Γωγούσης, ο Διευθυντής της Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφάλειας Ηρ. Κοντόπουλος και τέλος ένα στέλεχος από τη Διεύθυνση Υπηρεσίας Απόδημου Ελληνισμού¹⁹⁹. Μολοταύτα, τον πρώτο και τον

¹⁹⁶ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ.226-244

¹⁹⁷ ο.π. σελ. 226-244

¹⁹⁸ ο.π. σελ. 235-236

¹⁹⁹ ο.π. σελ. 88.

τελευταίο λόγο στη Δευτεροβάθμια Επιτροπή θα τον είχαν οι Φροντιστής, Καρδαμάκης, Γωγούσης και Νάτσινας με τα υπόλοιπα μέλη να είναι απλώς εντολοδόχοι των αποφάσεων που θα λαμβάνονταν. Οι αρμοδιότητες της επιτροπής ήταν να θέτει τις κατευθυντήριες γραμμές της δράσης και του συντονισμού των διαφόρων υπηρεσιών στον τομέα των πληροφοριών και της διαφώτισης, να έχει τον έλεγχο των αποτελεσμάτων της δράσης των υπηρεσιών για την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, να ενημερώνει το Υπουργικό Συμβούλιο για τις εξελίξεις στην εφαρμογή του σχεδίου και τέλος να εισηγείται θέματα που αφορούν πληροφορίες που σχετίζονταν με το πρόγραμμα «διαφωτίσεως» ενώ θα έπρεπε να γίνεται ενημέρωση του Συμβουλίου των Υπουργών για οποιαδήποτε απόφαση είχε ληφθεί από την επιτροπή²⁰⁰.

Η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή συνεδρίαζε σε τακτά χρονικά διαστήματα. Γραμματέας στις συσκέψεις αυτές ήταν πολλές φορές ο αντισυνταγματάρχης και υπάλληλος στην Κ.Υ.Π. Γ. Παπαδόπουλος. Η επιτροπή εξέταζε θέματα που είχαν να κάνουν με τη διαφώτιση αλλά και ζητήματα που αφορούσαν τη δράση των κομμουνιστών και τον τρόπο αντιμετώπισης του «εσωτερικού εχθρού». Στη σύσκεψη της 9ης Μαρτίου 1961 είχαν μελετηθεί και συζητηθεί μέτρα τα οποία θα εμπόδιζαν την περαιτέρω διείσδυση του κομμουνισμού στις Δημόσιες Υπηρεσίες και στην ελληνική κοινωνία γενικότερα. Αποφασίστηκε επίσης ότι όλες οι κρατικές υπηρεσίες εκτός από την Κ.Υ.Π. έπρεπε στο μέτρο των δυνατοτήτων και των αρμοδιοτήτων τους να διεξαγάγουν «φαιά» και «μαύρη» προπαγάνδα με τα μέσα που διέθεταν, ενώ ο συντονισμός με την Κ.Υ.Π. καθώς και η συνεργασία μεταξύ των κρατικών υπηρεσιών θεωρούνταν απαραίτητες. Την συνεργασία αυτή θα την επέβλεπε μια επιτροπή «διαφωτίσεως» που είχε μέλη τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ, τους αρχηγούς του ΓΕΣ και της ΓΔΕΑ, τον ειδικό σύμβουλο της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας, τους αρχηγούς της αστυνομίας και της χωροφυλακής και τον Διευθυντή της Κ.Υ.Π.. Εκτός από αυτό, οι ανώτατοι υπάλληλοι των διαφόρων υπουργείων που θεωρούνταν ύποπτοι για τα

²⁰⁰ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967» σελ. 88.

κομμουνιστικά τους φρονήματα θα έπρεπε είτε να μετακινούνταν σε δευτερεύουσες υπηρεσίες είτε να απολύονταν, αφού όμως είχε ενημερωθεί πρώτα ο Πρωθυπουργός. Ένα άλλο θέμα που είχε θιχτεί από την Επιτροπή στη σύσκεψη της 9ης Μαρτίου 1961 ήταν το θέμα της νεολαίας και ειδικότερα της σπουδάζουσας (Το θέμα αυτό θα απασχολούσε την επιτροπή ιδιαίτερα το 1962). Τότε είχε διατυπωθεί η άποψη πως δεν υπήρχε ηθική και «εθνική» καθοδήγηση για τη νεολαία καθώς επίσης και ένα κεντρικό όργανο που θα αναλάμβανε την καθοδήγηση. Ο εκπρόσωπος της Κ.Υ.Π. είχε αναφέρει πως την οργανωτική προσπάθεια για την επίτευξη αντικομμουνιστικής συνείδησης την είχε αναλάβει η υπηρεσία του ενώ την εφαρμογή του προγράμματος διαφώτισης το Υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης²⁰¹. Μια ημέρα αργότερα, στις 10 Μαρτίου η επιτροπή εξέδωσε έγγραφο προς τη Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας και προς την Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας στο οποίο αναφέρονταν ότι επέκειτο είσοδος στη χώρα κομμουνιστών που ζούσαν στην Πολωνία από τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Σύμφωνα με το έγγραφο θα έπρεπε να μελετηθούν μέτρα για τη ματαίωση του σχεδίου του Κ.Κ.Ε. , να απαγορευόταν η είσοδος στη χώρα αυτών των ανθρώπων καθώς στερούνταν την ελληνική ιθαγένεια και τέλος θα έπρεπε να υπάρξει προσοχή στη χορήγηση ταξιδιωτικών εγγράφων επειδή αυτό θα μπορούσε να αποβεί ιδιαίτερα επιζήμιο για τη χώρα²⁰².

Σε άλλη σύσκεψη της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής στις 22 Μαρτίου 1961 όπου συμμετείχαν ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ Αθ. Φροντιστής ως Πρόεδρος, ο Διευθυντής της Υπηρεσίας Πληροφοριών Ν. Γωγούσης, ο Διευθυντής της Γενικής Διεύθυνσης Εθνικής Ασφάλειας Ηρ. Κοντόπουλος, ο Αρχηγός του ΓΕΣ Β. Καρδαμάκης και ο αρχηγός ΑΜΕΟ/ΓΕΕΘΑ Γ. Μπέλλος τα ζητήματα που είχαν συζητηθεί ήταν η λήψη μέτρων αντίδρασης ενάντια στην πρωτοβουλία της Ε.Δ.Α. και του Κ.Κ.Ε., να αναγνωριζόταν ο ΕΛΑΣ ως Εθνική Αντίσταση, να χρηματοδοτούνταν η Κ.Υ.Π. ώστε να δημιουργήσει χάρτη όπου θα παρατίθονταν τα ποσοστά των κομμουνιστών

²⁰¹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 92-94.

²⁰² ο.π. σελ. 92-94.

σε κάθε νομό, επαρχία, δήμο και κοινότητα, η αντιμετώπιση της αδράνειας του Κλήρου στη μάχη κατά του κομμουνισμού, η χρησιμοποίηση των εθνικιστικών οργανώσεων στο πρόγραμμα «διαφωτίσεως» και τέλος να υπήρχε αντίδραση την ημέρα του εορτασμού της υποστολής της γερμανικής σημαίας από το Μανώλη Γλέζο. Στη σύσκεψη αποφασίστηκε πως θα έπρεπε να υπάρξει επίσημη διακήρυξη της Κυβέρνησης για τον προδοτικό ρόλο του Κ.Κ.Ε. στην Κατοχή και τη ζημιά που είχε προκαλέσει στην «πραγματική» εθνική αντίσταση. Επίσης, θεωρούνταν χρήσιμο να γινόταν ενημέρωση του κοινού για τον ρόλο του Κ.Κ.Ε. στην Κατοχή και με την έκδοση μια «Μαύρης Βίβλου» όπου εκεί θα περιγράφονταν τα πεπραγμένα των κομμουνιστών. Αποφασίστηκε ακόμα η οργάνωση συγκέντρωσης διαμαρτυρίας από τις οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης με την ταυτόχρονη λήψη μέτρων εκ μέρους της Κυβέρνησης υπέρ αυτών των οργανώσεων. Τελευταίο αλλά και ιδιαίτερα σημαντικό ήταν η απόφαση να ενισχύονταν οι διάφορες εθνικιστικές ομάδες και οι παλαιοπολεμιστικές οργανώσεις αφού πρώτα αξιολογούνταν από τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ²⁰³.

Η Δευτεροβάθμια Επιτροπή εντατικοποίησε τις συναντήσεις της το 1961 όταν ενημερώθηκε από την κυβέρνηση πως επρόκειτο να διεξαχθούν εκλογές στα τέλη του χρόνου, με γνώμονα να επηρεάσει την κοινή γνώμη και να προετοιμάσει το έδαφος για τις εκλογές. Η επιτροπή κατέστρωσε σχέδια δράσης για την προεκλογική περίοδο και για την ημέρα των εκλογών με τη σύμφωνη γνώμη του Προέδρου της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή²⁰⁴.

Μια από τις σημαντικές συσκέψεις που δείχνει με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο την τακτική που θα ακολουθούνταν κατά την προεκλογική περίοδο είναι η σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε στις 4 Αυγούστου 1961. Στη σύσκεψη αυτή όπου συμμετείχαν ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ Α. Φροντιστής, ο Αρχηγός ΓΕΣ Β. Καρδαμάνης, οι αρχηγοί της αστυνομίας και της χωροφυλακής Θ. Ρακιντζής και Γ. Βαρδουλάκης, ο Γραμματέας της Υπηρεσίας Πληροφοριών Προεδρίας Ν. Γωγούσης, ο Διευθυντής της Κ.Υ.Π. Α. Νάτσινας, ο Διευθυντής Α' ΜΕΟ Γ. Μπέλλος και ο αναπληρωτής

²⁰³ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 98-101.

²⁰⁴ ο.π. σελ.102

Διευθυντής της ΓΔΕΑ Σ. Κράνης τέθηκαν υπό συζήτηση τα ενδεικνυόμενα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν ώστε τα εκλογικά ποσοστά της Αριστεράς να έπεφταν ακριβώς κάτω από το 20%. Αφού ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ ενημέρωσε τα μέλη για την συνάντηση που είχε με τον Πρωθυπουργό, συστάθηκε μια υποεπιτροπή που θα υπάγονταν στην Ανώτατη Κυβερνητική Επιτροπή και θα αποτελούνταν από τον Πρωθυπουργό, τον Υφυπουργό Εθνικής Άμυνας, τον Υπουργό Εσωτερικών, τον Υφυπουργό Ασφάλειας και τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης. Έπειτα συγκροτήθηκε ένα σχέδιο δράσης το οποίο θα περιλάμβανε δύο φάσεις: η πρώτη φάση θα αφορούσε την χρονική περίοδο πριν την προκήρυξη των εκλογών όπου διάφορες υπηρεσίες όπως η ΓΔΕΑ, η Κ.Υ.Π. και η Υπηρεσία Πληροφοριών θα αναλάμβαναν να εντατικοποιήσουν το πρόγραμμα Διαφωτίσεως και θα συνέλεγαν πληροφορίες για τις κινήσεις των πολιτικών αντιπάλων ενώ παράλληλα θα έπρεπε να εντατικοποιηθεί η «διαφώτιση» των νέων όλων των κατηγοριών δίνοντας περισσότερη προσοχή στους φοιτητές και στις εφεδροπολεμικές και «εθνικές» οργανώσεις. Η δεύτερη φάση του σχεδίου αφορούσε τη συγκρότηση της Υπηρεσιακής Κυβέρνησης και το διάστημα από την προκήρυξη των εκλογών έως την πραγματοποίησή τους. Ιδιαίτερη βαρύτητα θα έπρεπε να δοθεί στην τοποθέτηση ανθρώπων στις θέσεις του Πρωθυπουργού, του Υπουργού Εσωτερικών, του Υπουργού Εθνικής Άμυνας, του Υπουργού Εσωτερικών και του Υπουργού Ασφαλείας που ήταν γνωστοί για τα φρονήματά τους έτσι ώστε να συνεχίζονταν αβίαστα η εκστρατεία εναντίον των πολιτικών αντιπάλων της Κυβέρνησης. Στην εκστρατεία αυτή θα συμμετείχαν και οι Ένοπλες Δυνάμεις, τα ΤΕΑ, η ΓΣΕΕ, η ΑΔΕΔΥ, τα Σώματα Ασφαλείας, ενώ μέρος θα έπαιρναν και οι νομάρχες οι οποίοι θα υποστηρίζονταν με χρηματική υλική και ότι άλλου είδους βοήθεια χρειαζόνταν για την επιτυχία της «αποστολής»²⁰⁵.

Λίγες ημέρες αργότερα, στις 12 Αυγούστου 1961 η Δευτεροβάθμιος Επιτροπή συσκέφθηκε ξανά συζητώντας αυτή τη φορά για τα αστυνομικά μέτρα που θα έπρεπε να πάρει η Κυβέρνηση καθώς αυτά θεωρούνταν αναγκαία κυρίως για την

²⁰⁵ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 103-106.

ημέρα των εκλογών για την έκτακτη χρηματοδότηση που έπρεπε να λάβουν τα Σώματα Ασφαλείας, για την προβολή του κυβερνητικού έργου μέσω έντυπου υλικού που θα διοχετεύονταν λίγες ημέρες πριν τις εκλογές και τελικώς θα έπρεπε να επισημανθεί στον πρωθυπουργό η ανάγκη να γινόταν δεκτά ορισμένα αιτήματα κάποιων επαγγελματικών τάξεων της κοινωνίας όπως οι εργατοϋπάλληλοι και οι μικροεπαγγελματίες αφού αυτό θα τους έκανε να απομακρυνθούν από τον κομμουνισμό και την Ε.Δ.Α.²⁰⁶.

Το 1962 η Δευτεροβάθμια Επιτροπή ασχολήθηκε κυρίως με την προσπάθεια δημιουργίας μιας «εθνικόφρονας» οργάνωσης που θα δρούσε στα πανεπιστήμια τόσο στην Αθήνα όσο και στην Θεσσαλονίκη. Έτσι ίδρυσαν την «Κίνηση Επιστημόνων Νέων και Σπουδαστών» (Κ.Ε.Ν.Σ.Ε.) χωρίς όμως να υπάρξει κάποιο αξιόλογο αποτέλεσμα²⁰⁷.

Συμβούλιο Εξ Υπουργών: Τις προσπάθειες όλων των παραπάνω υπηρεσιών ήρθε να ενισχύσει αλλά και να συντονίσει το Συμβούλιο Εξ Υπουργών που ιδρύθηκε με την υπ' αριθμόν 0532/00 απόφαση του Γραφείου Α3 του ΓΕΕΘΑ στις 4 Ιουνίου 1962 μετά από διαταγή του Κ. Καραμανλή. Το Συμβούλιο απαρτιζόταν από τον Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης, τους Υπουργούς Εσωτερικών, Εξωτερικών και Εθνικής Άμυνας, των Υφυπουργών Προεδρίας Κυβερνήσεως και Εσωτερικών και τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ. Το Συμβούλιο ήταν ανώτατο συντονιστικό κλιμάκιο για θέματα πληροφοριών και διαφωτίσεως και σε αυτό θα εισηγούνταν τα θέματα η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή ή οποιαδήποτε άλλη από τις ενδιαφερόμενες υπηρεσίες για τη λήψη αποφάσεων. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου διατυπώνονταν σε πρακτικό και ήταν εντολές για όλες τις υπηρεσίες. Εάν η γνώμη δεν ήταν ομόφωνη τότε θα τίθονταν υπόψη του Πρωθυπουργού ώστε να ληφθεί απόφαση. Χρέη εισηγητή στο Συμβούλιο θα εκτελούσε ο Διευθυντής της Κ.Υ.Π.²⁰⁸. Σε σύσκεψη που έγινε στις 17 Ιουνίου 1962 όπου συμμετείχαν ο Αντιπρόεδρος της

²⁰⁶ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 107-109.

²⁰⁷ Ο.π. σελ. 122-138.

²⁰⁸ Ο.π. σελ. 88.

Κυβέρνησης και Πρόεδρος του Συμβουλίου Εξ Υπουργών Π. Κανελλόπουλος, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας Α. Πρωτοπαπαδάκης, ο Υπουργός Εξωτερικών Ε. Αβέρωφ, ο Υπουργός Εσωτερικών Γ. Ράλλης, ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης Π. Γεροκωστόπουλος, ο Δ. Δαβάκης που ήταν Υφυπουργός Εσωτερικών και ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ Αθ. Φροντιστής, καθορίστηκαν οι γενικές αρμοδιότητες και οι συντονιστικές οδηγίες για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη συνεργασία των Υπηρεσιών σε θέματα πληροφοριών και διαφώτισης. Στη σύσκεψη εκείνη αποφασίστηκε πως η συντονιστική υπηρεσία για θέματα διαφώτισης και ψυχολογικών ενεργειών θα ήταν η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας η οποία ήταν υποχρεωμένη να κοινοποιεί στις υπόλοιπες υπηρεσίες την «εθνική γραμμή στον τομέα της διαφώτισης». Την ευθύνη για θέματα πληροφοριών θα την είχε η Κ.Υ.Π. προς την οποία θα κοινοποιούνταν όλες οι πληροφορίες που σχετίζονταν με την εθνική ασφάλεια και θα ήταν αρμόδια και για συγκεκαλυμμένες ψυχολογικές «ενέργειες». Την παρακολούθηση του εσωτερικού κομμουνισμού θα την είχε η ΓΔΕΑ και την πληροφόρηση μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις και στα ΤΕΑ είχαν οι Ένοπλες Δυνάμεις. «Ανοιχτού» τύπου «διαφώτιση» θα ενεργούσε η Υπηρεσία Πληροφοριών Προεδρίας στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, η ΓΔΕΑ στα Σώματα Ασφαλείας, στις Ένοπλες Δυνάμεις, στα ΤΕΑ και μέσω αυτών στην ύπαιθρο. Συγκεκαλυμμένες ψυχολογικές ενέργειες θα έκανε γενικά η Κ.Υ.Π., οι Ένοπλες Δυνάμεις μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις και η ΓΔΕΑ μέσα στα Σώματα Ασφαλείας. Τέλος, η συνεργασία και η αμοιβαία ενημέρωση μεταξύ των Υπηρεσιών ήταν αναγκαία για την επιτυχή έκβαση του αγώνα εναντίον του κομμουνισμού²⁰⁹.

Όλες αυτές οι επιτροπές, οι διευθύνσεις, τα γραφεία και οι υπηρεσίες ενισχύονταν σημαντικά και από τις πιο «επίσημες» Υπηρεσίες όπως ήταν η Κ.Υ.Π. και η Ασφάλεια. Η Κ.Υ.Π. ήταν επιφορτισμένη με τη συλλογή κάθε φύσεως πληροφοριών που αφορούσαν την εθνική ασφάλεια. Αποτελούσε την συντονιστική Υπηρεσία όλων των κρατικών Υπηρεσιών για θέματα πληροφοριών. Ειδικότερα ασχολούνταν με την κατασκοπεία και την αντικατασκοπεία, για γενικά ζητήματα

²⁰⁹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 114-119.

που αφορούσαν τον κομμουνισμό τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό ενώ στον τομέα της διαφώτισης και των ψυχολογικών ενεργειών πρότεινε μέτρα για την διαφώτιση της κοινής γνώμης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό, διεξήγαγε συγκαλυμμένες ψυχολογικές επιχειρήσεις και συνέλεγε τις αναγκαίες πληροφορίες για τη διαφωτιστική εκστρατεία²¹⁰.

Η Ασφάλεια και η ΓΔΕΑ μετέπειτα, συγκέντρωναν πληροφορίες για την δράση των κομμουνιστών και προέβαιναν σε παρακολουθήσεις, συλλήψεις και εκφοβισμούς πολιτών που είχαν αριστερές πολιτικές πεποιθήσεις²¹¹. Ειδικά ο Υφυπουργός Εσωτερικών Ε. Καλαντζής κάλυπτε και επιβράβευε τις έκνομες συμπεριφορές των ανδρών της αστυνομίας και της χωροφυλακής²¹². Η Ασφάλεια επίσης φρόντιζε για την «διαφώτιση» των Σωμάτων Ασφαλείας όπου μέσω εγκυκλίων απέστελνε κείμενα αντικομμουνιστικού περιεχομένου ενώ σημαντική ήταν η βοήθειά της στον τομέα της «διαφώτισης»²¹³. Ειδικά ο αστυνομικός Διευθυντής της Υπηρεσίας Πληροφορικών της Γενικής Ασφάλειας Ι. Καραχάλιος έστελνε συχνά επιστολές στο Γενικό Διευθυντή του Πολιτικού Γραφείου του Πρωθυπουργού Π. Κόντα όπου του ανέφερε ποια ήταν η δράση των κομμουνιστών και του πρότεινε τα ενδεικνύόμενα μέτρα για την αντιμετώπισή τους²¹⁴. Συμβολή

²¹⁰ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 114-119.

²¹¹ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 8. Έγγραφο με ημερομηνία 26 Οκτωβρίου 1958 που έχει θέμα την αντιμετώπιση της κομμουνιστικής δράσης και αποστέλλεται από τον Υφυπουργό Εσωτερικών Ε. Καλαντζή στις Ανώτερες Διοικήσεις της Χωροφυλακής και της αστυνομίας.

²¹² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, σελ. 345-346.

²¹³ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 8. Έγγραφο με ημερομηνία 17 Μαΐου 1960 που αποστέλλεται από το Γραφείο της Ασφάλειας προς τις Διευθύνσεις των Αξιωματικών Χωροφυλακής που ήταν στη δικαιοδοσία του Ανώτερου Διοικητή Χ. Τομαρά με θέμα τη μελέτη από τα όργανα της Χωροφυλακής του κείμενου του Θ. Παπακωνσταντίνου «Η ανατομία του συνοδοιπόρου». ΚΑΙ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο με ημερομηνία 26 Δεκεμβρίου 1962 το οποίο υπογράφει ο Αστυνομικός Διευθυντής της Ασφαλείας Καραχάλιος όπου αναφέρονται τα προτεινόμενα μέτρα για την καταπολέμηση της Ε.Δ.Α.

²¹⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α., Κουτί 187, Φάκελος 5, Επιστολή του αστυνομικού διευθυντή της Υπηρεσίας Πληροφοριών της Γενικής Ασφάλειας προς το Γενικό Διευθυντή του Πολιτικού Γραφείου του Προέδρου της Κυβέρνησης με ημερομηνία 20 Ιουλίου 1961.

όμως στον αντικομμουνιστικό αγώνα είχαν και οι Ένοπλες Δυνάμεις. Ο στρατός ήταν επιφορτισμένος με την αντικατασκοπεία, την παρακολούθηση της κομμουνιστικής δραστηριότητας και τον κίνδυνο δολιοφθοράς στο εσωτερικό των Ένοπλων Δυνάμεων ,ενώ συνέλεγε και εκτιμούσε πληροφορίες που αφορούσαν τις Ένοπλες Δυνάμεις των ξένων κρατών. Σε ότι αφορούσε τον τομέα της διαφώτισης ο στρατός ήταν υπεύθυνος για την προπαγάνδα μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις, στα ΤΕΑ και στην ύπαιθρο²¹⁵.

Οι δραστηριότητες του παρακρατικού επιτελείου δεν ήταν βέβαια άγνωστες στην Κυβέρνηση και στον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή. Ο ίδιος ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης έδινε οδηγίες και διαταγές για την ίδρυση πολλών υπηρεσιών και επιτροπών και ενέκρινε τις αποφάσεις που λαμβάνονταν. Η ενημέρωση γινόταν από τις ίδιες τις υπηρεσίες και από τους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς του. Ο Υφυπουργός Προεδρίας Γ. Τριανταφυλλάκος κρατούσε ενήμερο τον Κ. Καραμανλή με επιστολές που αφορούσαν την αντικομμουνιστική και διαφωτιστική εκστρατεία²¹⁶.

Αλλά και ο Αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης γνώριζε για την δραστηριότητα όλων αυτών των Υπηρεσιών. Ο Π. Κανελλόπουλος έστελνε συχνά επιστολές στον γραμματέα και ειδικό σύμβουλο της Υπηρεσίας Πληροφοριών Προεδρίας Ν. Γωγούση για τυχόν δυσκολίες ή ελλείψεις που εμφανίζονταν στον τομέα της διαφώτισης²¹⁷.

Εκτός όμως από τη σύμφωνη γνώμη του Καραμανλή οι υπεύθυνοι της αντικομμουνιστικής εκστρατείας είχαν και την έγκριση του Παλατιού. Ο βασιλιάς και η σύζυγός του ενημερώνονταν ανά τακτά διαστήματα για την πορεία του αγώνα

²¹⁵ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 114-119.

²¹⁶ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 1. Ο Τριανταφυλλάκος έστελνε συχνά επιστολές στον Κ. Καραμανλή για την πορεία της αντικομμουνιστικής εκστρατείας και για άλλα δευτερεύοντα θέματα όπως για την έκδοση του περιοδικού του Γ. Γεωργαλά «Σοβιετολογία».

²¹⁷ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου, Φάκελος 3. Επιστολή του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Π. Κανελλόπουλου προς τον Υφυπουργό Εσωτερικών, τον Αρχηγό ΓΕΕΘΑ, τον Διευθυντή της ΚΥΠ, και τον ειδικό σύμβουλο Ν. Γωγούση με θέμα την αντιμετώπιση των ζητημάτων της «διαφώτισης» της κοινής γνώμης.

κατά του κομμουνισμού από τον αρχηγό της Κ.Υ.Π. Αλ. Νάτσινα αλλά και από άλλους αρμόδιους²¹⁸. Η ανησυχία του Παύλου για το κομμουνιστικό ζήτημα φαινόταν και από ένα έγγραφο που είχε στείλει στον Πρωθυπουργό στις αρχές του 1961. Σε αυτό, έκανε λόγο για τον σοβαρό κίνδυνο που διέτρεχε η χώρα από την αναβίωση του κομμουνισμού μέσω της ΕΔΑ που οφείλονταν στην ελαστικότητα των κρατικών θεσμών απέναντι στους κομμουνιστές και στην ελευθερία που απολάμβανε η κομμουνιστική προπαγάνδα. Ο βασιλιάς πρότεινε να υπάρξει έλεγχος σε όλες τις Δημόσιες Υπηρεσίες και στο στρατό, ενώ θα έπρεπε να επιστρατεύονταν κάθε μέσο προπαγάνδας όπως ο Τύπος, το ραδιόφωνο, το θέατρο, η εκκλησία και τα σχολεία²¹⁹.

Η δράση των Υπηρεσιών, των Επιτροπών και των Διευθύνσεων δεν θεωρούνταν αρκετή για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του πολιτικού αντιπάλου. Μαζί με την ανάπτυξη των υπηρεσιών αυτών άρχισε να ξεφυτρώνει ένας μεγάλος αριθμός παρακρατικών οργανώσεων που θα ενίσχυαν τη δράση του παρακρατικού επιτελείου και θα συντελούσαν στην σταδιακή ανάληψη της εξουσίας από εξωθεσμικούς παράγοντες και στην κατάλυση της δημοκρατίας.

²¹⁸ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο της 5ης Αυγούστου 1961 στο οποίο αναφέρεται πως οι Α. Νάτσινας και Αθ. Φροντιστής θα μετέβαιναν στην Κέρκυρα όπου διέμενε ο Παύλος το καλοκαίρι του 1960 για να τον ενημερώσουν για την πορεία του αντικομμουνιστικού αγώνα. Χωρίς ημερομηνία.

²¹⁹ Ο.π.

3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ :

ΟΙ ΠΑΡΑΚΡΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

i. Οι παρακρατικές οργανώσεις.

Οι Επιτροπές και Υπηρεσίες που δημιουργήθηκαν κατά την περίοδο διακυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε. και του Κ. Καραμανλή αποτελούσαν το ένα μόνο τμήμα του παρακρατικού μηχανισμού που είχε εξυφανθεί για την καταπολέμηση της Αριστεράς. Το άλλο τμήμα ήταν οι ακροδεξιές παρακρατικές και παραστρατιωτικές οργανώσεις που άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους την επαύριο των εκλογών του 1958. Οι οργανώσεις αυτές που δημιουργήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 χωρίζονταν σε δύο κατηγορίες. Σε εκείνες που είχαν ένα νομιμοφανή χαρακτήρα με καταστατικά στα οποία διατύπωναν τις ιδεολογικές αρχές και τους σκοπούς τους και σε εκείνες που ήταν σκληροπυρηνικές και δρούσαν εντελώς παράνομα αφού δεν διέθεταν ούτε καταστατικό αλλά ούτε και κάποιο άλλο έγγραφο το οποίο να μαρτυρεί την ύπαρξή τους. Οι οργανώσεις αυτές είχαν φασιστικά χαρακτηριστικά καθώς οργάνωναν τα μέλη τους με στρατιωτικό τρόπο, τα εκγύμναζαν, τους ασκούσαν έντονη ιδεολογική προπαγάνδα και παράλληλα δραστηριοποιούνταν χωρίς να έχουν κανένα ηθικό ή άλλο φραγμό, ενώ παρά την έκνομη και παραβατική συμπεριφορά τους, απολάμβαναν της πλήρους ασυλίας από το επίσημο κράτος²²⁰. Κοινό χαρακτηριστικό όλων των παρακρατικών οργανώσεων ήταν ο «εθνικοκοινωνικός» τους χαρακτήρας. Σκοπός της δημιουργίας τους, σύμφωνα με πολλά από τα καταστατικά τους, ήταν η προστασία του έθνους από τον

²²⁰ Δ. Παραλίκα «Συνομώσεις ΙΔΕΑ και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974» σελ. 107-109.

κομμουνιστικό κίνδυνο, η προστασία της βασιλείας, της Κυβέρνησης και του πρωθυπουργού και η εξύψωση των ιδανικών, των αξιών και των παραδόσεων της πατρίδας²²¹. Τονίζονταν ακόμα η έννοια της φυλής και του προορισμού της, δίνοντας έτσι έναν νεοφασιστικό χαρακτήρα στο λόγο τους.

Οι άνθρωποι που απάρτιζαν τις παρακρατικές ομάδες και οργανώσεις είχαν επίσης κοινά χαρακτηριστικά. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που αρχηγοί τέτοιων οργανώσεων ήταν συνεργάτες των Γερμανών κατά την κατοχή, συμμετείχαν στα Τάγματα Ασφαλείας ή σε συνεργαζόμενες με τον κατακτητή οργανώσεις όπως η «Χ», ή παρακρατικοί που είχαν προεξάρχοντα ρόλο στη δίωξη των οπαδών της Αριστεράς κατά την περίοδο της «Λευκής Τρομοκρατίας». Άλλοι πάλι, ήταν άνθρωποι του υποκόσμου και εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου.

Οι οργανώσεις αυτές που αυξάνονταν με γεωμετρική πρόοδο καθ' όλη την περίοδο διακυβέρνησης της Δεξιάς είχαν φτάσει να αριθμούν 200 και πλέον ομάδες και μαζί με τα Σώματα Ασφαλείας, τα Τ.Ε.Α. και τον Στρατό συμμετείχαν στην εκστρατεία «διαφώτισης» και στον αντικομμουνιστικό αγώνα που επέβλεπαν και οργάνωναν η Υπηρεσία Πληροφοριών Προεδρίας και η Κ.Υ.Π.²²².

Μερικές από τις πιο γνωστές και δραστήριες παρακρατικές οργανώσεις ήταν:

1. Η «Αντικομμουνιστική Σταυροφορία Ελλάδος» (Α.Σ.Ε.), με αρχηγό της τον Θ. Θωμόπουλο και μετέπειτα τον Θ. Παπαδόγκωνα, αδελφό του διοικητή των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Τρίπολη Δ. Παπαδόγκωνα. Η Αντικομμουνιστική Σταυροφορία είχε ημιστρατιωτική συγκρότηση, διατηρούσε παραρτήματα στην Πάτρα, στην Τρίπολη, στην Καλαμάτα, στον Πειραιά, στη Θεσσαλονίκη, στο Βόλο, στη Δράμα, στη Λάρισα και σε άλλες πόλεις της χώρας, ενώ είχε παραρτήματα και στις συνοικίες. Αρμοδιότητα όλων των μελών της οργάνωσης ήταν η συνδρομή κάθε είδους βοήθειας στα Σώματα Ασφαλείας. Η «Σταυροφορία» ήταν διαιρεμένη σε τομείς, υποτομείς, ακτίδες και ομάδες αλλά υπήρχε και οριζόντια οργάνωση σε τμήματα ή γραφεία. Τέτοια ήταν το

²²¹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 82-83.

²²² ο.π. σελ. 103-109.

Τμήμα Κινητοποίηση ή «μαχητικό» τμήμα, το συνδικαλιστικό τμήμα, το τμήμα Νεολαίας, το τμήμα Διαφώτισης που έβγαζε το μηνιαίο περιοδικό «Εθνικιστής» και το τμήμα πληροφοριών. Το Τμήμα Κινητοποίησης περιλάμβανε δύο κλάδους: των «αγανακτισμένων» πολιτών και των «χειροκροτημάτων» που χρησιμοποιούνταν ανάλογα με την περίπτωση. Αποστολή αυτού του τμήματος ήταν η δημιουργία «αντισυγκεντρώσεων», η πρόκληση επεισοδίων ή ο «χρωματισμός» συγκεντρώσεων, όπου εγκαίρως μέλη φώναζαν κομμουνιστικά συνθήματα. Ο κλάδος των «χειροκροτημάτων» εξυπηρετούσε άλλες, λιγότερες σημαντικές υποχρεώσεις. Στο έντυπο «Εθνικιστής» τακτικός συνεργάτης ήταν ο εν ενεργεία ταγματάρχης Β. Δημητρίου που υπηρετούσε στο Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων του Γενικού Επιτελείου Στρατού²²³.

2. Η «Πανελλήνιος Εθνική Σταυροφορία» που ήταν συνέχεια της «Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας» και είχε αρχηγό τον Θ. Θωμόπουλο, γνωστό παρακρατικό ο οποίος σε επιστολή του προς τον Νίκο Γωγούση τόνιζε πως κατά την προεκλογική περίοδο των εκλογών του 1961 τόσο ο ίδιος όσο και μέλη της οργάνωσής του «είχαν βάλει τα χέρια τους με αίμα για το καλό του έθνους». Υπήρξε οπαδός του Γρίβα και του κόμματός του, της Κ.Ε.Α., και μετά τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη με άρθρα του υπερασπιζόταν τους δολοφόνους του θύματος²²⁴.
3. Η «Εθνική Κοινωνική Εξόρμησις» (Ε.Κ.Ε.). Αρχηγός της ήταν ο δοσίλογος Μπούγαλης και γραμματέας ο Θ. Παπαδάκης, ταγματάρχης χωροφυλακής εν ενεργεία. Η Ε.Κ.Ε. είχε έδρα στην Αθήνα και παραρτήματα σε διάφορες επαρχιακές πόλεις. Ενδεικτικά, υπήρχε παράρτημα στα Δωδεκάνησα όπου δρούσε τρομοκρατώντας πολίτες το μέλος της οργάνωσης Κ. Παπαποστόλου, πλανόδιος πωλητής γλυκισμάτων και φανατικός οπαδός της Ε.Ρ.Ε.²²⁵.

²²³ Ανδρέα Λεντάκη *«Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου»* σελ.103-110

²²⁴ ο.π. σελ. 96-98.

²²⁵ ο.π. σελ. 103-109.

4. Η «Εθνική Κοινωνική Δράση» που έδρευε στο Βύρωνα στην Αθήνα. Αρχηγός της ήταν ο καθηγητής γυμναστικής και γνωστός παρακρατικός της ευρύτερης περιοχής Μ. Κολοκυθάς. Ο Μ. Κολοκυθάς συνεργαζόταν και με άλλες παρακρατικές οργανώσεις όπως με την Ο.Ε.Ν. και με τους Άλκιμους Βύρωνα²²⁶.
5. Η «Εθνική Κοινωνική Αναγέννηση» (Ε.Κ.Α.). Η Ε.Κ.Α. ιδρύθηκε από τους γνωστούς και ιδιαίτερα δραστήριους παρακρατικούς Ι. Φαντάκη, Ν. Ντασκουρέλο, τον Παγώνη και άλλους υπό την εποπτεία του βουλευτή της Ε.Ρ.Ε. και επίσης ακροδεξιού και γνωστού για τις δικτατορικές του τάσεις Ν. Φαρμάκη που ήταν για ένα διάστημα και αρχηγός της «Ναζιστικής Οργάνωσης Αθηνών». Οι παρακρατικοί αυτοί καθοδηγητές είχαν στόχο να μαζικοποιήσουν την οργάνωση μετατρέποντας την σε «λαϊκό κίνημα». Επειδή οι σκοποί τους ήταν εντελώς αντιδημοκρατικοί και η προπαγάνδα τους ανοιχτά αντικοινοβουλευτική δρούσαν στην αφάνεια και εξέδιδαν μια πολυγραφημένη εφημερίδα με τίτλο «Ο Αγών» που μοιραζόταν χέρι με χέρι. Την πολιτική γραμμή του «Αγώνα» χάραζε ο Ν. Φαρμάκης και την επίβλεψη την είχε ο Ι. Φαντάκης. Τη σχεδίαση του συγκεκριμένου εντύπου την είχε αναλάβει ο αναπληρωτής γενικός γραμματέας του Ομίλου Εθνικής Αναγέννησης (αδελφή οργάνωση με την ΕΚΑ) Ν. Ντασκουρέλος²²⁷.
6. Ο «Όμιλος Εθνικής Επαγρύπνησης». Η παρακρατική αυτή οργάνωση δεν είχε καν νομιμοποιημένο καταστατικό²²⁸.
7. Ο «Σύνδεσμος Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος». Η οργάνωση αυτή ήταν από τις ενεργές παρακρατικές οργανώσεις στην Βόρεια Ελλάδα και στη Θεσσαλονίκη. Είχε αρχηγό το δωσίλογο και γερμανοντυμένο στο τάγμα του επίσης δωσίλογου και συνεργάτη των Γερμανών Πούλου, τον Ξενοφώντα Γιοσμά ή Φον Γιοσμά. Μέλη αυτής της

²²⁶ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 103-109.

²²⁷ ο.π. σελ. 103-109.

²²⁸ ο.π. σελ. 103-109.

οργάνωσης θα παίζουν ενεργό ρόλο στη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη τον Μάιο του 1963. Ο Γιοσμάς είχε συγκεντρώσει γύρω του πολλούς ακροδεξιούς και ανθρώπους του περιθωρίου όπως ο Σπύρος Γκοτζαμάνης και ανά τακτά χρονικά διαστήματα συναντιούνταν σε ένα καφενείο στην Τριανδρία Θεσσαλονίκης όπου ο αρχηγός Γιοσμάς τους έκανε θεωρητικά μαθήματα και τους έδινε τις κατευθυντήριες γραμμές της δράσης τους²²⁹.

8. Η «Ένωση Εθνικοφρόνων Ελασιτών». Η οργάνωση αυτή δρούσε μαζί με εκείνη του Γιοσμά στη Βόρεια Ελλάδα. Και σε αυτή την περίπτωση τα μέλη του ήταν ακροδεξιοί και κοινοί κακοποιοί όπως ο Ε. Εμμανουηλίδης.
9. Η «Πανελλήνια Ένωση Οπλαρχηγών και Μαχητών Αντικομμουνιστικού Αγώνα». Τα ιδρυτικά μέλη της «ένωσης» ήταν οι γνωστοί παρακρατικοί και δολοφόνοι κατά την περίοδο της «Λευκής Τρομοκρατίας» Χ. Σούρλας, Σ. Καλαμπαλίκης, Γ. Σούρλας, Κ. Βουρλάκης και Δ. Κουρεμπανάς. Η έδρα της οργάνωσης ήταν στην Αθήνα και το καταστατικό της είχε εγκριθεί από το Πρωτοδικείο στις 30-05-1957. Πρόεδρος ήταν ο Γ. Τριαντόπουλος και Γενικός Γραμματέας ο Χ. Σούρλας.
10. Η «Κυανή Φάλαγξ». Η Φάλαγγα είχε δεσμούς με την οργάνωση των αδελφών Σούρλα και καθοδηγητής της ήταν ο ενωμοτάρχης της Χωροφυλακής Καλαϊτζής.
11. Η «Πανελλήνιος Χριστιανική και Εθνική Άμυνα εν Τούτῳ Νίκα». Δρούσε στη Βόρεια Ελλάδα και Πρόεδρός της ήταν ο Γ. Τσίχλης, παλιός συνεργάτης του δωσίλογου Γιοσμά²³⁰.
12. Η «Ναζιστική Οργάνωση Αθηνών». Ήταν παράρτημα του Κου Κλουξ Κλαν και καθοδηγούνταν από το στρατιωτικό οργανωτή της ρατσιστικής οργάνωσης

²²⁹ Σ. Δορδανά «Η οργάνωση της «Καρφίτσας»: Κράτος και παρακράτος στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του 1960» στο «Η «Σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες». Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, επιμέλεια Α. Ρήγος, Σ. Σεφεριάδης, Ε. Χατζηβασιλείου. Σελ. 126-142

²³⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 103-109.

Οράτιο Σέρμαν Μίλλερ, με τον οποίο συναντήθηκε ο Ν. Φαρμάκης τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 1963²³¹.

13. Η «Οργάνωση της Καρφίτσας». Τα μέλη της οργάνωσης αυτής είχαν σαν διακριτικό, για να αναγνωρίζονται από την Ασφάλεια, μια διακοσμητική καρφίτσα στο πέτο. Μέλη της πρωτοστάτησαν στη δολοφονία του Λαμπράκη. Μέλη της «καρφίτσας» ήταν επίσης ο γνωστός παρακρατικός στην πόλη της Θεσσαλονίκης Χρ. Φωκάς, λιμενεργάτης και πρώην πυγμάχος που μετά την ανάμειξή του στη δολοφονία του βουλευτή προσπάθησε να δραπετεύσει στην Τουρκία και ο Ν. Χρυσικάκης, μέλος της Ε.Ρ.Ε. Αγίου Παύλου Θεσσαλονίκης, που ήταν οδηγός τρίκυκλου.
14. Η «Οργάνωση Εθνικής Ασφάλειας – Εγγυηταί του Συνταγματικού Βασιλέως των Ελλήνων». Ιδρυτής και αρχηγός ήταν ο γνωστός παρακρατικός Δ. Παπιόπουλος.
15. Η «Οργάνωση Εθνικής Αντίστασης». Αρχηγός ήταν ο γνωστός παρακρατικός και πρώην μέλος της δωσίλογος οργάνωσης «Χ» στην περιοχή της Λακωνίας Λ. Βρεττάκος, που είχε στενή συνεργασία με μια άλλη ακροδεξιά οργάνωση, το «Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων».
16. Η «Κίνησις 4^{ης} Αυγούστου». Ιδρυτής της ήταν ο ακροδεξιός και αντισημίτης Κ. Πλεύρης που εξέδιδε και την ομώνυμη εφημερίδα. Είχε διασυνδέσεις με άλλους παρακρατικούς, θιασώτες του ναζισμού και σκόπευε να κυκλοφορήσει ένα περιοδικό με τίτλο «Είμαι αντιδημοκράτης»²³².
17. Ο «Σύλλογος Επαναπατρισθέντων εκ του Παραπετάσματος». Ο σύλλογος είχε παραρτήματα στη Θεσσαλονίκη και σε άλλες πόλεις, ενώ συνεργάζονταν και με άλλες νεοφασιστικές οργανώσεις όπως η Οργάνωση Εθνικής Σπουδαστικής Νεολαίας (Ο.Σ.Ε.Ν.) και η Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών (Ε.Κ.Ο.Φ.).

²³¹Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη. Θεσσαλονίκη, 1963» ΤΟΜΟΣ Α', δεύτερη έκδοση, εκδόσεις Αλκυών. Σελ. 52-53

²³² Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 103-109.

18. Η «Οργάνωση Αόρατων Αγωνιστών Ελληνικού Έθνους» (Ο.Α.Α.Ε.Ε.). Η Ο.Α.Α.Ε.Ε. εμφανίσθηκε στα τέλη του 1963 με πολυγραφημένες και έντυπες προκηρύξεις. Μια από αυτές τις προκηρύξεις που είχε σταλεί μέσω ταχυδρομείου σε αρκετούς πολίτες ανέφερε : «ΠΡΟΣΟΧΗ. Όπλα που έχουν μεταφερθεί από το παραπέτασμα διανέμονται στους κομμουνιστές. Σε λίγο θα αρχίσουν δολοφονίες εθνοφρόνων. Οργανωθείτε μόνοι σας χωρίς να χάνετε χρόνο».
19. Η «Οργάνωση Αόρατων Αγωνιστών Ελληνικού Έθνους Αθ. Διάκος». Πρόκειται για μια μυστική παρακρατική οργάνωση που δρούσε στο Υπουργείο Παιδείας και απειλούσε τους υπαλλήλους χρησιμοποιώντας τους φακέλους του Υπουργού.
20. Η Νεοεθνική Ελληνική Οργάνωση Ριζικής Πνευματικής Ανόρθωσης (ΝΕΟΡΠΑ).
21. Η «Εθνική Αντίσταση Νέων» (Ε.Α.Ν.) που έριχνε προκηρύξεις αντικομμουνιστικού περιεχομένου στη Θεσσαλονίκη.
22. Οι «Υπερασπιστές της Δημοκρατίας». Η οργάνωση αυτή δρούσε στην Καβάλα.
23. Η «Οργάνωση Εθνικής Σπουδαστικής Νεολαίας».
24. Το «Σώμα Ελλήνων Αλκίμων».
25. Η «Οργάνωση Εθνικιστικών Φοιτητών Ιατρικής» (ΟΕΦΙ) που δρούσε στην Αθήνα.
26. Η «Εθνική Φοιτητική Αντικομμουνιστική Οργάνωση Λεωνίδας».
27. Η «Πανελλήνιος Εθνική Κοινωνική Ένωση Νέων» (Π.Ε.Κ.Ε.Ν.).
28. Η «Εθνική Φάλαγξ».
29. Η «Νεολαία Εθνικής Δράσης» (Ν.Ε.Δ.).
30. Η «Πανελλήνια Ένωση Εθνοφρόνων Φοιτητών Σπουδαστών».
31. Η «Κίνηση Φοιτητών για τη Δημοκρατία, την Ελευθερία και την Ειρήνη»²³³.

²³³ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 103-109.

32. Η «Φοιτητική Ένωση Εθνικών Συλλόγων».
33. Η «Πολιτική Κίνηση Νέων».
34. Η «Νεολαία Εθνικής Φάλαγγας».
35. Ο «Σύλλογος Νέων Επιστημόνων Βορείου Ελλάδας».
36. Ο «Σύλλογος Θεσσαλονικέων Φοιτητών» με Πρόεδρο το Λ. Ιωαννίδη.
37. Ο «Σύλλογος Φοιτητών Νομικής Θεσσαλονίκης Π. Βαλλήνδας».
38. Ο «Φοιτητικός Όμιλος Πνευματικής Κίνησης».
39. Ο «Σύλλογος Διεθνών Σχέσεων».
40. Η «Οργάνωση Εργαζομένων των πόλεων και αγροτών της υπαίθρου».
41. Ο «Σύλλογος Εργαζομένων Φοιτητών Θεσσαλονίκης».
42. Η «Αντικομμουνιστική Οργάνωση Νέων»²³⁴.
43. Η «Εθνική Βασιλική Οργάνωση Νεολαίας» (Ε.Β.Ο.Ν.). Η Ε.Β.Ο.Ν. που είχε έδρα και δράση στον Πειραιά, είχε αναγνωριστεί με απόφαση του Πρωτοδικείου Πειραιά το 1959. Σύμφωνα με το καταστατικό της η Ε.Β.Ο.Ν. είχε σαν στόχο «την ελληνοχριστιανική αγωγή των ελληνοπαίδων, την έμφαση στις παραδόσεις και στα ιδανικά της φυλής, την υπακοή στο βασιλιά, τον εθνοπρεπή προσανατολισμό και τη στρατιωτική προπαίδευση των νέων». Εκτός από τον Πειραιά η Ε.Β.Ο.Ν. διέθετε αρχηγεία και σε άλλες πόλεις και κωμοπόλεις σε ολόκληρη τη χώρα. Όπως και άλλες παρακρατικές οργανώσεις επιχειρούσε τον προσεταιρισμό των νέων με «ελκυστικές προσφορές». Η Βασιλική Νεολαία φιλοδοξούσε να είναι Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας και Υπηρεσία Πρόνοιας. Πολλές φορές η Ε.Β.Ο.Ν. παρουσιάζονταν να ενισχύει οικονομικά και να διανέμει τρόφιμα στους άπορους, χωρίς όμως να γίνεται ποτέ γνωστό από πού έβρισκε τα χρήματα για τη φιλανθρωπική της δράση. Στην ουσία η Ε.Β.Ο.Ν. προσπαθούσε να εκμεταλλευτεί τη δύσκολη οικονομική κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο και να προσελκύσει ανθρώπους στους κόλπους και την ιδεολογία της.

²³⁴ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 103-109.

Αρχηγός της Ε.Β.Ο.Ν. εμφανιζόταν ο Ι. Φαντάκης. Αργότερα αποδείχθηκε ότι αρχηγός της οργάνωσης ήταν ο καθηγητής Ζ. Τσεκρέζος που ήταν γνωστός για τις φιλοδικτατορικές του τάσεις αλλά και για τους δεσμούς του με μια άλλη παρακρατική οργάνωση, την Ο.Ε.Ν., στην οποία ήταν και σημαίνουν πρόσωπο²³⁵.

44. Από τις πιο δραστήριες παρακρατικές οργανώσεις ήταν η «Οργάνωση Εθνικής – Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων» (Ο.Ε.Ν. – Σ.Ε.Ν.). Η Οργάνωση Εθνικής Νεολαίας ξεκίνησε επίσημα τη λειτουργία της το 1957 με απόφαση του Πρωτοδικείου Αθηνών που ενέκρινε το καταστατικό της. Τον ίδιο χρόνο και συγκεκριμένα το 1957, ιδρύθηκε το «Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων» σαν αυτοτελές τμήμα της Ο.Ε.Ν. με έδρα την Αθήνα, που αποτελούσε στη συνέχεια το βασικό κορμό της οργάνωσης. Η Ο.Ε.Ν. εξέδιδε το έντυπο όργανό της με τίτλο «Εθνική Νεολαία». Ήταν ξεκάθαρα μια καθαρά νεοφασιστική οργάνωση και αυτό φαινόταν από τον τρόπο διάρθρωσης και λειτουργίας, από την εσωτερική ζωή και δράση της οργάνωσης αλλά και από τους ανθρώπους που τη διοικούσαν²³⁶.

Η Ο.Ε.Ν.-Σ.Ε.Ν. όχι μόνο δεν λειτουργούσε δημοκρατικά αλλά το αντίθετο. Ήταν μιας παραστρατιωτικού τύπου οργάνωση που δρούσε εντελώς αυταρχικά και αντιδημοκρατικά, όπως έκανε γνωστό και η ίδια μέσω του καταστατικού της που και αυτή όπως η Ε.Β.Ο.Ν. φρόντιζε για την στρατιωτική εκπαίδευση των νέων. Μέσα στην οργάνωση καταπνίγονταν συστηματικά η προσωπικότητα του νέου, στέννευε αφόρητα ο κύκλος των ενδιαφερόντων του, και γινόταν ένα πειθήνιο όργανο της διοίκησης και του αρχηγού της οργάνωσης χωρίς καμία πρωτοβουλία. Καλλιεργούνταν το πνεύμα της τυφλής υποταγής, ενώ επικρατούσε απόλυτη πειθαρχία, προαγωγές αλλά και ποινές σε όσους τολμούσαν να έχουν αντίθετη άποψη. Οι προαγωγές μάλιστα γίνονταν με στρατιωτικό τρόπο και απαιτούσαν «μέγιστη πειθαρχία, μέγιστο ζήλο και επιμέλεια για την υπηρεσία». Η παραμικρή απειθαρχία από την άλλη

²³⁵ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 365-369.

²³⁶ ο.π. σελ. 295-344

τιμωρούνταν σκληρά και για αυτό λειτουργούσαν Πειθαρχικά Συμβούλια που μελετούσαν το «πάγωμα» της προαγωγής, την έλλειψη εμπιστοσύνης και τη δυσμένεια και τη διαγραφή από την οργάνωση. Σε όλα αυτά προστίθονταν η πρόβλεψη του εσωτερικού κανονισμού του Σ.Ε.Ν. για τη δημιουργία τμημάτων «Εθνικής Δράσης». Το ειδικό αυτό τμήμα που θα απαρτιζόταν από τους πιο αφοσιωμένους και πειθήνιους Ελπιδοφόρους, αποτελούσε το τμήμα κρούσης αυτής της παρακρατικής οργάνωσης²³⁷.

Το περιοδικό της Ο.Ε.Ν. εκτός από διαφημίσεις της Ολυμπιακής Αεροπορίας και της Εμπορικής Τράπεζας, περιλάμβανε μόνιμα πέντε σελίδες που ήταν αφιερωμένες στον Στρατό, το Ναυτικό και την Αεροπορία όπου γράφονταν λεπτομέρειες για την εσωτερική λειτουργία των Ενόπλων Δυνάμεων. Οι πιο πολλοί αρθρογράφοι στην «Εθνική Νεολαία» ήταν στρατιωτικοί²³⁸.

Η δραστηριότητα των Ελπιδοφόρων εξαντλούνταν στις ασκήσεις, στα γυμνάσια και στις παρελάσεις. Όλα αυτά καλλιεργούσαν και εδραίωναν την πεποίθηση στα μέλη ότι αποτελούσαν στρατιωτική οργάνωση. Σημαντικό ρόλο έπαιζε η παρουσία των Ελπιδοφόρων σε παρελάσεις και σε εθνικές ή θρησκευτικές γιορτές²³⁹. Οι δημόσιες εμφανίσεις είχαν διττό χαρακτήρα. Από τη μια, με τις δημόσιες εμφανίσεις στόχευαν στο να προβάλλουν δημόσια την οργάνωση και να συνηθίσει ο κόσμος στην παρουσία της. Από την άλλη στόχευαν στο να παραπλανήσουν τη νεολαία και τους γονείς των μικρότερων παιδιών για την αληθινή φυσιογνωμία της ακροδεξιάς οργάνωσης έτσι ώστε να ενταχθεί νέος κόσμος στους κόλπους της. Αυτό ενισχύονταν και από την ομοιομορφία που παρουσιάζονταν τα μέλη της ΟΕΝ - ΣΕΝ: Φορούσαν όλοι ίδια στολή που ήταν μια παραλλαγή των Ταγμάτων Εργασίας του Μεταξά, χαιρετούσαν όπως η Νεολαία του δικτάτορα και γενικά παρουσίαζαν μια

²³⁷ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 295-344.

²³⁸ ο.π. σελ. 295-344.

²³⁹ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς». ΤΟΜΟΣ Β', σελ.812-819

ομοιογένεια που μπορούσε να επηρεάσει μια μερίδα της νεολαίας ώστε να γίνονταν μέλη της οργάνωσης. Η ομοιογένεια βέβαια και η στρατιωτική λειτουργία και διάρθρωση αυτής της οργάνωσης πάσχιζε να δημιουργήσει μια άβουλη μάζα που θα υπάκουε τυφλά στις εντολές του εκάστοτε αρχηγού και θα ήταν ικανή να επιτεθεί σε όποιον θεωρούνταν εχθρός. Απαιτούνταν από τους νέους να πάψουν να σκέφτονται γιατί για αυτούς σκεφτόταν ο διοικητής και να πάψουν να πρεσβεύουν τις οποιεσδήποτε πολιτικές πεποιθήσεις ακολουθώντας και υπακούοντας στις πολιτικές ιδέες του αρχηγού. Η στρατιωτική διαπαιδαγώγηση δεν θα ήταν από μόνη της αποτελεσματική αν δεν συμπληρώνονταν και από την προπαγάνδα της ανάλογης ιδεολογίας. Στην ΟΕΝ διαδίδονταν έντονα η ακροδεξιά ρητορική, καλλιεργούνταν ο ρατσισμός, ο αντικομμουνισμός, η ιδέα της ανισότητας, το μίσος προς την Δημοκρατία και τους δημοκρατικούς θεσμούς και η απέχθεια προς την κοινωνία. Υπήρχε μάλιστα μια ολόκληρη σειρά μαθημάτων για την διάδοση των φασιστικών ιδεών που συμπληρώνονταν με τις εκδόσεις της ΟΕΝ και του ΣΕΝ («Εθνική Νεολαία», «Ελπιδοφόρος», τα εσωτερικά δελτία του ΣΕΝ). Όλα τα έντυπα ήταν διαποτισμένα με τον πιο ακραίο και έξαλλο αντικομμουνισμό και καλλιεργούσαν τον διχασμό και την εχθρότητα. Ταυτόχρονα υποστηρίζονταν η ανισότητα των δύο φύλων και η κατωτερότητα της γυναίκας²⁴⁰.

Για τους εργαζόμενους η ΟΕΝ και το ηγετικό της στέλεχος, ο βιομήχανος Χ. Μίχαλος, τόνιζαν πως δεν έπρεπε κανέναν εργάτη να περιμένει να βελτιώσει τη ζωή του με την αύξηση του μισθού, ούτε με τους αγώνες που κάνει για τα δικαιώματά του, γιατί αυτά καταστρέφουν την επιχείρηση. Ο εργαζόμενος θα έπρεπε να κατανοεί τα προβλήματα του εργοδότη και να παλεύει να ξεπεραστούν αυτά και όχι τα δικά του που εν τέλει μόνο ζημιά μπορούσαν να προκαλέσουν²⁴¹.

Μαζί με αυτά προστίθονταν και τα φιλοδιδακτορικά κηρύγματα. Στην Ο.Ε.Ν. προπαγανδιζόταν συστηματικά η θεωρία του «Μεγάλου Ηγέτη» που

²⁴⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 295-344.

²⁴¹ ο.π. σελ. 295-344.

στηριζόταν στη βάση ότι ο λαός ήταν όχλος. Θεμελιώδης αρχή επίσης της οργάνωσης ήταν η συνεργασία με τα Σώματα Ασφαλείας και η παρακολούθηση οποιασδήποτε «ύποπτης» κίνησης η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κομμουνιστική. Το έργο αυτό το είχε αναλάβει το Τμήμα Ασφαλείας της ΟΕΝ²⁴².

Παρά τον τίτλο της η Οργάνωση Εθνικής Νεολαίας αποτελούνταν από ένα μεγάλο αριθμό μεσήλικων ή και ηλικιωμένων πολιτών με δεξιές πολιτικές αντιλήψεις που ήταν κατά κύριο λόγο στρατιωτικοί εν αποστρατεία. Αυτοί επάνδρωναν το διοικητικό και οργανωτικό μηχανισμό της οργάνωσης. Νέοι ήταν μόνο τα μέλη του ΣΕΝ που φορούσαν στολή. Γενικός αρχηγός της οργάνωσης ήταν ο αντισμήναρχος εν αποστρατεία Η. Σπηλιόπουλος που στην κατοχή ήταν αρχηγός της οργάνωσης «Χ» στα Σεπόλια, ο Ο. Κολοκοτρώνης που ήταν παράγοντας της ΕΡΕ και μεγαλοβιομήχανος, ο Σ. Τασγιώργος, υπάλληλος της Εθνικής Τράπεζας, ο Π. Μακρής εμπορικός αντιπρόσωπος και οι επιχειρηματίες Ι. Καμπάνης και Σ. Αγγελόπουλος²⁴³.

45. Η πιο ενεργή και μια από τις πιο περιβόητες παρακρατικές οργανώσεις ήταν η Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών, η Ε.Κ.Ο.Φ. Η Ε.Κ.Ο.Φ. δημιουργήθηκε σε μια περίοδο έξαρσης της αντεκπαιδευτικής πολιτικής από τις κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε., η οποία περιελάμβανε τον διπλασιασμό των διδασκτρών στην Ανώτατη εκπαίδευση, τον τριπλασιασμό στη Μέση, την περιστολή της κρατικής ενίσχυσης στα πανεπιστήμια, το κλείσιμο της Φοιτητικής Εστίας και γενικότερα τον περιορισμό των κονδυλίων για την παιδεία συνολικά σε μια συγκυρία όπου εκτός των άλλων υπήρχε έντονη κινητικότητα και ένα έντονο διεκδικητικό ρεύμα από τους φοιτητές. Σκοπός της δημιουργίας της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν να υπάρξει έλεγχος μέσα στα πανεπιστήμια και στους φοιτητικούς συλλόγους από την Ε.Ρ.Ε. ώστε να εφαρμόζεται ευκολότερα η αντεκπαιδευτική πολιτική της Κυβέρνησης και να πατάσσονται οι φοιτητικοί αγώνες. Έτσι συγκροτήθηκε από παρακρατικούς

²⁴² Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 295-344.

²⁴³ ο.π. σελ. 295-344.

κύκλους και με την έγκριση της Κυβέρνησης Καραμανλή η Ε.Κ.Ο.Φ. που ήρθε να αντικαταστήσει το Σπουδαστικό Τμήμα Ασφαλείας που μέχρι την εμφάνιση της, δρούσε στα πανεπιστήμια. Αυτή η εθνικοκοινωνική οργάνωση συγκροτήθηκε από τα πιο ακραία στοιχεία της Δεξιάς, από μέλη της Νεολαίας Ε.Ρ.Ε., από τους συνεργάτες της Ασφαλείας στα πανεπιστήμια και από ανθρώπους που είχαν εναντιωθεί στους φοιτητικούς αγώνες. Η Ε.Κ.Ο.Φ. στόχευε στο να υποδουλώσει τους φοιτητές στην Κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε., να αποδιοργανώσει τον φοιτητικό συνδικαλισμό και τους σπουδαστικούς αγώνες και να υποστηρίξει συνεχώς και αδιάλειπτα το κυβερνητικό έργο τόσο στον τομέα της εκπαίδευσης όσο και γενικότερα²⁴⁴.

Η Ε.Κ.Ο.Φ. έκανε την εμφάνισή της με μια διακήρυξη στις 9 Δεκεμβρίου 1959 και άρχισε να επαναλαμβάνει δράση στα πανεπιστήμια και στις υπόλοιπες σχολές μετά τη λήξη του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου. Στις 8 Ιανουαρίου 1960 υπέβαλε στο Πρωτοδικείο το καταστατικό της στο οποίο η Ε.Κ.Ο.Φ. εμφανιζόταν ως μια οργάνωση που ενδιαφερόταν να παρέχει βοήθεια στους φοιτητές, να συμβάλει στην επίλυση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων με επιστημονικούς τρόπους (!) και να προωθεί τα διάφορα φοιτητικά αλλά και εθνικά ζητήματα²⁴⁵.

Ιδρυτικά μέλη του Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν οι:

1. Παύλος Μανωλόπουλος	2. Σωτήρης Πανουσάκης
3. Λουκάς Παπαγγελής	4. Αλέξανδρος Ρωσέτης
5. Χαρίκτων Καρατζάς	6. Άγγελος Μπρατάκος
7. Αχιλλέας Τρύφωνας	8. Δημήτρης Καρέλλος
9. Γιώργος Ορφανουδάκης	10. Ανέστης Πετρόπουλος

²⁴⁴ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 155-158.

²⁴⁵ ο.π. σελ. 155-158.

11. Γιώργος Πνευματικός	12. Γιώργος Κράγκαρης
13. Στέλιος Βλαχόπουλος	14. Αυγουστίνος Βιτζηλαίος
15. Γιώργος Μίχος	16. Γιάννης Πατσογιάννης
17. Παναγιώτης Φωτέας	18. Παύλος Γερογιάννης
19. Παναγιώτης Σκεμπέας	20. Βασίλης Τζούμας ²⁴⁶

Ένα χρόνο αργότερα ιδρύθηκε με την υποβολή παρόμοιου χαρακτήρα καταστατικού η Ε.Κ.Ο.Φ. Θεσσαλονίκης. Τα ιδρυτικά μέλη της Ε.Κ.Ο.Φ. Θεσσαλονίκης η οποία ισχυριζόταν ότι δεν είχε σχέση με την οργάνωση στην Αθήνα ήταν οι εξής:

1. Κωνσταντίνος Κυριακόπουλος	2. Νίκος Μπαλκίτζας
3. Χριστόφορος Παπαδόπουλος	4. Νίκος Τσιράκογλου
5. Μανώλης Πλαϊτάκης	5. Θανάσης Δεσλής
7. Μιχαήλ Γκονόπουλος	8. Χρήστος Παπακωνσταντίνου
9. Βασίλης Παπαβασιλείου	10. Βασίλης Μήτσου
11. Κωνσταντίνος Ζουζακίδης	12. Κωνσταντίνος Φίτζιος
13. Γιάννης Βοΐσης	14. Γιώργος Γούλας
15. Γρηγόρης Παπαδόπουλος	16. Δημήτρης Καλέσης
17. Γιώργος Χιώτης	18. Ανδρέας Βαφόπουλος
19. Βαγγέλης Γρουσόπουλος	20. Γιώργος Ακριτίδης
21. Γιάννης Κρουτάκης	22. Κώστας Ζαχαράκης
23. Γιώργος Αστρίδης	24. Στέλιος Ζαγκλιβεριανός
25. Θανάσης Καραγκιόζης	26. Νίκος Αυγερινίδης ²⁴⁷

²⁴⁶ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές Οργανώσεις και 21η Απριλίου» σελ. 155-158.

²⁴⁷ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21η Απριλίου», σελ. 155-158. Εκτός από τους αναφερόμενους ΕΚΟΦίτες τα μέλη της οργάνωσης σταδιακά αυξήθηκαν. Για

Η Ε.Κ.Ο.Φ. εξέδιδε και δύο έντυπα όργανά της: Την εφημερίδα «Ηχώ των Σπουδαστών» και ένα εβδομαδιαίο περιοδικό τους «Φοιτητικούς Αντιπάλους»²⁴⁸. Όπως και οι υπόλοιπες ακροδεξιές παρακρατικές οργανώσεις, στον ιδεολογικό λόγω της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν έκδηλος ο έντονα αντικομμουνιστικός και αυταρχικός λόγος που είχε υιοθετήσει άλλωστε και η ίδια η Κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. Η «φοιτητική» οργάνωση εμφανιζόταν ως εκπρόσωπος του πολιτικού συντηρητισμού και των κοινοβουλευτικών θεσμών με το λόγο της συχνά να χαρακτηρίζεται από επωδούς στο έργο της Κυβέρνησης Καραμανλή. Πολλές φορές μάλιστα η Ε.Κ.Ο.Φ. διατύπωνε και θέσεις ενάντια στο φασισμό και τη φασιστική ιδεολογία. Ενώ η ίδια η οργάνωση χαρακτηριζόταν από βίαιες πρακτικές και μεθόδους δράσης που παρέπεμπαν σε νεοφασιστική οργάνωση, μολοταύτα επικαλούνταν συχνά την έννοια της ιδεολογίας και των ανώτατων ιδεωδών. Παρότι τα ηγετικά στελέχη της Ε.Κ.Ο.Φ. δεν είχαν μια ξεκάθαρη στάση υπέρ τη εγκαθίδρυσης ενός απολυταρχικού καθεστώτος εν τούτοις η μεθοδολογία και οι βίαιες και αντικομμουνιστικές πρακτικές της, την είχαν καταστήσει ως μια από τις κυριότερες οργανώσεις που ενίσχυσαν τα εξωθεσμικά κέντρα εξουσίας και που με τη δράση της βοήθησε στην κατάλυση του δημοκρατικού πολιτεύματος. Η όποια επίκληση στη δημοκρατία συνδυαζόταν σχεδόν πάντοτε με τον έξαλλο εθνικιστικό και αντικομμουνιστικό λόγο. Στηριζόμενη στην κάλυψη της κοινοβουλευτικής και όχι μόνο Δεξιάς και στον αυταρχικό χαρακτήρα του μετεμφυλιακού κράτους, η Ε.Κ.Ο.Φ. χρησιμοποιούσε κατά κύριο λόγο βίαια και αντιδημοκρατικά μέσα στους χώρους των πανεπιστημίων υπερασπιζόμενη τις αξίες και τις δόξες της κυρίαρχης πολιτικής πραγματικότητας

περισσότερες πληροφορίες βλ. Θ. (Λάκη) Ιωαννίδη «Το κίνημα της Ελληνικής Νεολαίας» Θεσσαλονίκη 1973.

²⁴⁸ ο.π. σελ. 155-158.

και σαν εγγυητής της νέας τάξης πραγμάτων όπως είχε διαμορφωθεί από το τέλος του εμφύλιου και ύστερα²⁴⁹.

Κεντρικά στοιχεία στη θέση της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν η συνεισφορά στα «εθνικά» ζητήματα, η διαφύλαξη των εθνικών θεσμών, η ανάπτυξη της εθνικοπνευματικής προσωπικότητας των φοιτητών, η διεξαγωγή «υγειών» φοιτητικών αγώνων και ασφαλώς η στήριξη της κυβερνητικής πολιτικής. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκονταν ο ιδεολογικός αφοπλισμός του φοιτητικού κινήματος και το «σαμποτάζ» του μαχητικού και αγωνιστικού χαρακτήρα που είχε αποκτήσει από το 1956. Ο ιδεολογικός αφοπλισμός, ώστε να ενσωματωθούν οι μαχητικοί φοιτητικοί σύλλογοι στην λογική της υπεράσπισης του κυρίαρχου λόγου της πολιτικής εξουσίας συμπληρώνονταν από τη δράση της Ε.Κ.Ο.Φ. Ως φοιτητική οργάνωση θεωρούσε πως η νεολαία έπρεπε να είναι ο κύριος εκφραστής του έθνους και μια κοινωνική κατηγορία που θα ήταν ικανή να σταθεί εμπόδιο στην παρακμή και στις φθορές των αξιών και των ηθών της πατρίδας. Οι ΕΚΟΦίτες πρόβαλαν τη θέση πως όλοι οι νέοι που ασπάζονταν τις αξίες του ελληνοχριστιανικού πολιτισμού έπρεπε να είναι ενωμένοι ξεπερνώντας τους πολιτικούς διαχωρισμούς. Με την επίκληση ενός εθνικού λόγου που υποτίθενται ότι υπερέβαινε τον άξονα Αριστερά - Δεξιά και τους ταξικούς διαχωρισμούς, η Ε.Κ.Ο.Φ. προσπαθούσε να επιβάλει έναν αταξικό και απολίτικο λόγο που μακροπρόθεσμα θα έφερνε την ενότητα του Έθνους. Απόδειξη στο παραπάνω είναι ότι η Ε.Κ.Ο.Φ. παρουσιάζονταν ως μια ακκομάτιστη οργάνωση που θα προωθούσε τον ανιδιοτελή αγώνα των φοιτητών μακριά από κάθε μορφής ιδεολογικούς και πολιτικούς διαχωρισμούς, παρότι η ίδια θεωρούσε τους κομμουνιστές ως τον υπέρτατο εχθρό που έπρεπε να αντιμετωπιστεί με κάθε τρόπο. Έτσι μέσα από το εθνικό λόγο και δεν θα ανακινούνταν τα φοιτητικά ζητήματα και θα υπονομεύονταν οι φοιτητικοί αγώνες²⁵⁰.

²⁴⁹ Περιοδικό «Ουτοπία», αριθμός τεύχους 102, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2013. Άρθρο των Α. Αντωνίου και Ν. Τσικρίκη «Η Ε.Κ.Ο.Φ. στους διαδρόμους του πανεπιστημίου και της πολιτικής. Ιδεολογία και πρακτικές» σελ. 55-73. Ε.Μ.Ι.Α.Ν.

²⁵⁰ ο.π. σελ. 55-73

Παρόλα αυτά η ακροδεξιά οργάνωση κατέβαλε σοβαρές προσπάθειες για τη διαίρεση του φοιτητικού κόσμου σε «εθνικόφρονες» και «μη εθνικόφρονες» δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις διάσπασης στο εσωτερικό του φοιτητικού κινήματος. Από την μια πλευρά βρίσκονταν οι «υγιώς» σκεπτόμενοι φοιτητές και από την άλλη πλευρά οι κομμουνιστές και οι συνοδοιπόροι τους. Οι ΕΚΟΦίτες δεν δίσταζαν να κατηγορήσουν ανοιχτά τα στελέχη των κομμάτων της «εθνικής» αντιπολίτευσης (όπως το Κόμμα των Προοδευτικών, τη Νεολαία της Ένωσης Κέντρου και άλλους) στα πανεπιστήμια ότι κωλύονταν να ακολουθήσουν μια εθνική πολιτική και πως στρεφόμενοι εναντίον της Ε.Κ.Ο.Φ. υπέκυπταν στην κομμουνιστική προπαγάνδα. Την ίδια ώρα η οργάνωση καλούσε όλους τους «εθνικόφρονες» φοιτητές να τη στηρίζουν από τη στιγμή που έθεταν ως ύψιστη αρχή τα συμφέροντα του Έθνους και της πατρίδας. Για αυτό διεκδικούσε να μιλάει εξ ονόματος όλων των φοιτητών που ανήκαν στη νεολαία της Ε.Ρ.Ε., της Ένωσης Κέντρου και των Προοδευτικών σε μια προσπάθεια να απομονωθεί η Αριστερά και να ελεγχθούν όλοι οι φοιτητικοί σύλλογοι. Το βασικό χαρακτηριστικό και κοινό στοιχείο όλων των παρακρατικών οργάνώσεων ήταν ο ιδεολογικός και όχι μόνο πόλεμος ενάντια στην Αριστερά. Η Αριστερά και η ιδεολογία της, ο Κομμουνισμός, που ήταν «η ιδεολογία της ακολασίας και της ανθρώπινης σκληρότητας» επεδίωκε σύμφωνα με τους ΕΚΟΦίτες την καταστροφή της πατρίδας, της θρησκείας, της οικογένειας και κάθε άλλης ηθικής αρχής που διέπνεε το Έθνος. Το Κ.Κ.Ε. αντιμετωπιζόταν ως μια οργάνωση κατασκόπων που υπέσκαπτε την εθνική ακεραιότητα, ενώ υπονομευτική για τη χώρα ήταν και η δράση της Ε.Δ.Α. που θεωρούνταν υποκατάστατο του Κ.Κ.Ε. το οποίο εκτός από τον παράνομο μηχανισμό του διέθετε και νόμιμη πολιτική εκπροσώπηση²⁵¹.

Εκτός από την αντιμετώπιση του πολιτικού αντιπάλου σκοπός της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν και η απομάκρυνση των φοιτητών και η μη ενασχόλησή τους με τα φοιτητικά ζητήματα, ώστε να αδρανοποιούνταν οι φοιτητικοί σύλλογοι και που θα ωφελούσε τα μάλα στην εφαρμογή της κυβερνητικής πολιτικής. Αυτό η Ε.Κ.Ο.Φ. από την αρχή της εμφάνισης έως τα τέλη του 1960, το είχε κατορθώσει με σχετικά ήπιες

²⁵¹ «Ουτοπία», σελ. 55-73.

μεθόδους όπως εκείνες της δωροδοκίας, της πλαστογραφίας αλλά και με τη χρήση ψυχολογικής βίας και την άσκηση προπαγάνδας. Όταν όμως η Ε.Κ.Ο.Φ. βρισκόταν εντελώς απομονωμένη από τα φοιτητικά δρώμενα (η περίοδος παρακμής για την Ε.Κ.Ο.Φ. ξεκίνησε το 1961 όταν οι δημοκρατικές δυνάμεις πέρασαν στην αντεπίθεση σε όλα τα επίπεδα) και από την κοινή γνώμη, αποκτούσε έναν απροκάλυπτα φιλοκυβερνητικό χαρακτήρα και προέβαινε σε πιο βίαιες και επιθετικές δράσεις. Αυτό φαινόταν και στο επίπεδο των στόχων και των επιδιώξεων που έθετε η Ε.Κ.Ο.Φ. καθώς ήταν στόχοι που εξυπηρετούσαν μόνο την Κυβέρνηση και όχι τους φοιτητές²⁵².

Όσο εδραιωνόταν και μαζικοποιούνταν το εργατικό και το φοιτητικό κίνημα πολλές από τις παρακρατικές οργανώσεις περιήλθαν σε κρίση και μερικές από αυτές διαλύθηκαν. Άλλες πάλι προσπάθησαν να επανενεργοποιηθούν αλλάζοντας ονομασίες και πρακτικές χωρίς όμως αποτέλεσμα. Έτσι συγκροτήθηκαν κάποιες οργανώσεις - φαντάσματα στον φοιτητικό κυρίως χώρο, χωρίς να επιφέρουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα με τη δράση τους. Τέτοιες οργανώσεις ήταν η «Δημοκρατική Οργάνωση Ελλήνων Σπουδαστών» (Δ.Ο.Ε.Σ.), η «Φοιτητική Πνευματική Εστία Πειραιά» (Φ.Π.Ε.Π.), η «Πανελλήνια Εθνική Κοινωνική Ένωση Νέων», ο «Σύλλογος Πνευματικής και Εκπολιτιστικής Ανάπτυξης Νέων» (Σ.Π.Ε.Α.Ν.) και η «Συριανή Ένωση Νέων».

Η Δημοκρατική Οργάνωση Ελλήνων Σπουδαστών (Δ.Ο.Ε.Σ.) ήταν στην ουσία μια αποτυχημένη προσπάθεια του παρακρατικού επιτελείου που θα αντικαθιστούσε την Ε.Κ.Ο.Φ. Η Δ.Ο.Ε.Σ. προσπάθησε να εγκαταλείψει τα εθνικοκοινωνικά συνθήματα, υιοθετώντας κάποια δημοκρατικά χωρίς όμως να υπάρξει ανταπόκριση με αποτέλεσμα η Δ.Ο.Ε.Σ. να βγάλει κάποιες ανακοινώσεις αντικομμουνιστικού περιεχομένου και στη συνέχεια να εξαφανιστεί²⁵³.

Μια δεύτερη πιο συστηματική προσπάθεια να αντικατασταθεί η Ε.Κ.Ο.Φ. έγινε με την «Κίνηση Φοιτητών για τη Δημοκρατία, την Ελευθερία και την Ειρήνη»

²⁵² «Ουτοπία» σελ. 55-73.

²⁵³ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 373-376.

(Κ.Φ.Δ.Ε.Ε.). Ηγετικό στέλεχος της Κίνησης Φοιτητών για τη Δημοκρατία ήταν ο Διευθυντής της εφημερίδας της Ε.Κ.Ο.Φ. «Ηχώ των Σπουδαστών» Κ. Παπαπαναγιώτου. Ο Παπαπαναγιώτου είχε κατηγορηθεί για τις σχέσεις που είχε με την Κου – Κλουξ - Κλαν στην Αθήνα ενώ ο ίδιος είχε μεταβεί σε χώρες του εξωτερικού για να παρακολουθήσει μαθήματα προπαγάνδας. Η Κ.Φ.Δ.Ε.Ε. δεν μπόρεσε να αναπτύξει την δραστηριότητά της καθώς η πτώση της Κυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε. το 1963 ματαίωσε τα όποια σχέδια υπήρχαν για την ανάδειξη αυτής της οργάνωσης²⁵⁴.

Η «Φοιτητική Πνευματική Εστία Πειραιά» ήταν ένα είδος αντισυλλόγου, ως αντιπερισπασμός στον μαζικό και δημοκρατικό σύλλογο των Πειραιωτών Φοιτητών. Και αυτή η οργάνωση εξέπνευσε με την πτώση της Ε.Ρ.Ε.²⁵⁵

Ο Σύλλογος Πνευματικής και Εκπολιτιστικής Ανάπτυξης Νέων (Σ.Π.Ε.Α.Ν.) δρούσε στον Βύρωνα. Και σε αυτή την περίπτωση ο συγκεκριμένος σύλλογος είχε ιδρυθεί με σκοπό να αποτελέσει πόλο έλξης για τους νέους και αντιπαράδειγμα στους αθλητικούς συλλόγους που υπήρχαν στην περιοχή και θεωρούνταν κομμουνιστικοί. Ο Σύλλογος είχε επανδρωθεί με μέλη και στελέχη της Ε.Κ.Ο.Φ. και του Σώματος Ελπιδοφόρων Νέων και είχε και στενές σχέσεις με άλλες παρακρατικές ομάδες που είχαν αναπτυχθεί στην συνοικία του Βύρωνα όπως η «Εθνική Κοινωνική Δράση» του Μ. Κολοκυθά και τα παραρτήματα των οργανώσεων στην περιοχή «Σώμα Ελλήνων Αλκίμων» και της Ο.Σ.Ε.Ν. Ο Σ.Π.Ε.Α.Ν. δεν κατάφερε κι αυτός με τη σειρά του να επιτύχει τους στόχους του και εξαφανίστηκε²⁵⁶.

Τέλος, η «Συριανή Ένωση Νέων» ιδρύθηκε το 1963 που όπως αναφέρει και το όνομα της οργάνωσης δρούσε στη Σύρο, περιοριζόταν μόνο στη διεξαγωγή συγκεντρώσεων και ομιλιών. Παρότι η οργάνωση τόνιζε πως δεν είχε σχέση με την πολιτική, ο επικεφαλής της ήταν στέλεχος της Ε.Ρ.Ε. στο νησί, ενώ έκδηλο

²⁵⁴ Ανδρέα Λεντάκη *«Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου»*, σελ. 373-376.

²⁵⁵ *ο.π.* σελ. 373-376.

²⁵⁶ *ο.π.* σελ. 379-381

ενδιαφέρον για τη δράση και την ανάπτυξη της Ένωσης έδειχνε και ο Δήμαρχος Ερμούπολης²⁵⁷.

Τη δράση όλων αυτών των οργανώσεων ενίσχυαν και μεμονωμένοι παρακρατικοί με νεοφασιστικές ιδέες και πρακτικές. Μερικοί από αυτούς ήταν ο Λογγίνος Παξινόπουλος, ο Δημόπουλος, ο Κ. Πλεύρης και ο Ι. Φαντάκης. Ο Λ. Παξινόπουλος ήταν μέλος σε δύο από τις ενεργές ακροδεξιές οργανώσεις. Ανήκε στην ομάδα κρούσης του Σώματος Ελπιδοφόρων Νέων που ήταν στέλεχος, ενώ ήταν και Τομεάρχης της Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας Ελλάδος στην περιοχή των Αμπελοκήπων. Ο Παξινόπουλος οπλοφορούσε τακτικά και διατηρούσε ένα μεγάλο οπλοστάσιο στο σπίτι του που ήταν διακοσμημένο με φωτογραφίες του Χίτλερ και με σβάστικες²⁵⁸.

Ο Δημόπουλος ήταν αρχηγός μιας νεοναζιστικής οργάνωσης που είχε ιδρύσει ο ίδιος και ήταν άγνωστη. Στο σπίτι του γίνονταν μνημόσυνα για τον Χίτλερ, διαλέξεις αντικομμουνιστικού και αντισημιτικού περιεχομένου, γιορτές για τις νίκες του ναζιστικού στρατού στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ παντού υπήρχαν αγκυλωτοί σταυροί και μαϊάνδροι.²⁵⁹

Ο Δημόπουλος είχε σχέσεις και με τον Κ. Πλεύρη που είχε ιδρύσει την «Κίνηση 4ης Αυγούστου» αλλά και με τον Σ. Σταυρόπουλο που ήταν αρχηγός της οργάνωσης «Νεοελληνικό Κίνημα» που και αυτός όπως ο Δημόπουλος είχε στόχο τους κομμουνιστές και τους Εβραίους. Την «ξεχωριστή» αυτή παρέα συμπλήρωνε ο Ν. Διαμαντόπουλος που μετέπειτα έγινε αρχηγός της «Ναζιστικής Οργάνωσης Αθηνών»²⁶⁰. Ένας άλλος παρακρατικός αστέρας ήταν ο Ι. Φαντάκης. Ο Φαντάκης έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στην ίδρυση και τη στρατιωτική συγκρότηση των παρακρατικών οργανώσεων. Είχε πραγματοποιήσει αρκετά ταξίδια στο εξωτερικό

²⁵⁷ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 381.

²⁵⁸ ο.π. σελ. 315-318

²⁵⁹ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 188, φάκελος 285. Έγγραφο «Τεκμήρια για την δράση ακροδεξιών εθνικιστικών οργανώσεων».

²⁶⁰ ο.π.

το 1960 και το 1961, ιδιαίτερα στη Δυτική Γερμανία όπου είχε συναντηθεί με τους νεοναζί Σ. Μίλλερ και Ζίγκφριντ Τόλκμαν. Στις επισκέψεις αυτές παρευρίσκονταν και ο αρχηγός της Ο.Ε.Ν. Η. Σπηλιόπουλος. Επίσης, είχε αναλάβει να ανασυγκροτήσει παρακρατικές οργανώσεις που είχαν αδρανήσει αλλά και διάφορα εφεδροπολεμικά Σωματεία²⁶¹. Συγκεκριμένα ο Ι. Φαντάκης βρισκόταν πίσω από την οργάνωση «Όμιλος Εθνικής Αναγέννησης» και από την «Εθνική Βασιλική Οργάνωση Νεολαίας» (Ε.Β.Ο.Ν.). Το 1961 ο Φαντάκης που είχε επιληφθεί τη φασιστικοποίηση των εφεδροπολεμικών οργανώσεων κατάφερε να εκλεγεί πρόεδρος της Ομοσπονδίας Εφέδρων Αξιωματικών. Από τη στιγμή που ανέλαβε ο Φαντάκης οι εφεδροπολεμικές οργανώσεις εξέδιδαν συχνότερα ανακοινώσεις με αντικομμουνιστικό περιεχόμενο αλλά και μια εφημερίδα αντικομμουνιστικής χροιάς με τον τίτλο «Ο Αγών των Εφέδρων Αξιωματικών» που εκτός των άλλων δημοσίευε διθυραμβικά άρθρα και σχόλια για την Κυβέρνηση Καραμανλή και το Παλάτι. Τον Αύγουστο του 1961 οι οργανώσεις των εφέδρων είχαν οργανώσει και μια αντικομμουνιστική συγκέντρωση στο θέατρο «Κεντρικόν»²⁶².

Παράλληλα με τις παρακρατικές οργανώσεις το 1961 άρχισαν να οργανώνονται και διάφορες παραστρατιωτικές οργανώσεις εκτός από εκείνες του Ι.Δ.Ε.Α. και της Ε.Ε.Ν.Α. Μια από αυτές τις οργανώσεις είχε αρχηγό τον υποστράτηγο Π. Μενιψάλτη στην οποία συμμετείχαν ο απόστρατος αντισυνταγματάρχης Λυγιδάκης και ο δικηγόρος Μ. Χατζηδάκης. Ο Λυγιδάκης είχε προσπαθήσει να μνησεί τον απόστρατο ναύαρχο Σακελλαρίου ενώ ο Χατζηδάκης διάφορους εφοπλιστές²⁶³.

²⁶¹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 320-321

²⁶² Εφημερίδα «ΑΥΓΗ», ημερομηνία 3 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2754 ΚΑΙ «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 4 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2755.

²⁶³ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο με ημερομηνία 12 Ιουλίου 1961 όπου ο Α. Νάτσινας ενημέρωνε τον Β. Μπαλοδήμο για τη δράση των στρατιωτικών μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Στην Τρίπολη 4 αξιωματικοί προσπάθησαν να ιδρύσουν μια οργάνωση χωρίς όμως να τα καταφέρουν²⁶⁴.

Άλλη μια παραστρατιωτική οργάνωση ήταν εκείνη των στρατηγών Σειραδάκη και Κετσέα. Τα μέλη της ήταν πολύ λίγα και οι σκοποί της δεν είχαν κάποιο ουσιαστικό περιεχόμενο²⁶⁵.

Η πιο συγκροτημένη παραστρατιωτική οργάνωση είχε επικεφαλής τον συνταγματάρχη Τσίχλη, τον αντισυνταγματάρχη Ασημακόπουλο και τους υποστράτηγους Φραγκογιάννη και Κούτρα. Αριθμούσε 75 αξιωματικούς, με τους περισσότερους να ανήκουν στο Μεταγωγικό Σώμα (Σ.Ε.Μ.) και εκτελούσαν διαταγές των Φραγκιαδάκη και Κούτρα²⁶⁶.

Παρά την έντονη κινητικότητα που υπήρχε στις Ένοπλες Δυνάμεις για τη συγκρότηση ομάδων και οργανώσεων, καμία τελικά δεν κατόρθωσε να παίξει κάποιο ρόλο στα πολιτικά πράγματα αλλά ούτε και στο Στρατό. Σε αυτό συνετέλεσε και η έγκυρη ενημέρωση του αρχηγού της Κ.Υ.Π. Αλ. Νάτσινα για όλες τις κινήσεις των στρατιωτικών με αποτέλεσμα να πλησιάζει τους αρχηγούς των οργανώσεων, να τους προσεταιρίζεται και στο τέλος να τους αδρανοποιεί²⁶⁷.

Οι παρακρατικές οργανώσεις βέβαια δεν δρούσαν με δική τους πρωτοβουλία. Τις κατευθυντήριες γραμμές και τις οδηγίες για τη δράση τους τις λάμβαναν από διάφορες κρατικές υπηρεσίες και ειδικά από την Υπηρεσία Πληροφοριών του Γωγούση και την Κ.Υ.Π. και συμμετείχαν ενεργά στην καταπολέμηση του «εσωτερικού εχθρού» και στην «διαφώτιση» της κοινωνίας με κάθε τρόπο και με ότι μέσο διέθεταν.

²⁶⁴ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο με ημερομηνία 12 Ιουλίου 1961 όπου ο Α. Νάτσινας ενημέρωνε τον Β. Μπαλοδήμο για τη δράση των στρατιωτικών μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις.

²⁶⁵ Ο.Π.

²⁶⁶ Ο.Π.

²⁶⁷ Ο.Π.

ii. Οι σχέσεις με το επίσημο κράτος.

Η δράση όλων αυτών των παρακρατικών οργανώσεων που εμφανίστηκαν μετά τις εκλογές του 1958 δεν ήταν αυθόρμητη και χωρίς σχεδιασμό. Είναι αναμφίβολο ότι οι σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των παρακρατικών και του κράτους καθώς και η συνεργασία τους με διάφορες κρατικές Υπηρεσίες και τα Σώματα Ασφαλείας υπήρξε ιδιαίτερα στενή. Την στήριξη των παρακρατικών από την κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. ήρθε να επιβεβαιώσει και η έκθεση του Κ. Τούση, Αντιεισαγγελέα του Άρειου Πάγου και του Κ. Κανελλάκου, Εφέτη Αθηνών, οι οποίοι διαπίστωσαν την κατασπατάληση των χρηματικών ποσών που μεταφέρονταν μέσω κρατικών μυστικών κονδυλίων. Χαρακτηριστικό ήταν το ποσό που είχαν διαθέσει οι Υπουργοί της κυβέρνησης της Ε.Ρ.Ε. Αβέρωφ, Δαβάκης και Γεροκοστώπουλος το οποίο την περίοδο 1957-1961 έφτανε τα 12.000.000 δραχμές, ενώ συνολικά το ποσό των μυστικών κονδυλίων για την χρονική περίοδο ανερχόταν στα 16.000.000 δραχμές²⁶⁸. Εκείνοι όμως που ήταν κυρίως υπεύθυνοι για την συγκρότηση των παρακρατικών οργανώσεων και για την χρηματική, υλική και ηθική ενίσχυση τους ήταν κυρίως ο Ν. Γωγούσης της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης και ο Αλ. Νάτσινας, Διευθυντής της Κ.Υ.Π.. Οι Γωγούσης και Νάτσινας εκτός από την συμμετοχή τους στον προγραμματισμό και την εφαρμογή του αντικομμουνιστικού «αγώνα» και του προγράμματος «διαφωτίσεως», επόπτευαν και καθοδηγούσαν τη δράση των παρακρατικών.

Η συνεργασία του επίσημου κράτους με τους παρακρατικούς ξεκινούσε από την χρηματοδότηση των έντυπων οργάνων αυτών των οργανώσεων και έφτανε μέχρι την επαγγελματική αποκατάσταση, την τακτική αλληλογραφία και τις στενές

²⁶⁸ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 115-120.

σχέσεις με τα Ανάκτορα, τον Πρωθυπουργό και διάφορους Υπουργούς της κυβέρνησης αλλά και με αξιωματικούς των Σωμάτων Ασφαλείας και του Στρατού.

Την εφημερίδα «Εθνικό Φως», το έντυπο όργανο της «Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας Ελλάδος» χρηματοδοτούσε η Υπηρεσία Πληροφοριών με εντολή του Ν. Γωγούση²⁶⁹. Το ίδιο συνέβαινε και με τα έντυπα που μοίραζε στα πανεπιστήμια η Ε.Κ.Ο.Φ. και με την εφημερίδα της την «Ηχώ των Σπουδαστών» η οποία έως το 1961 τυπώνονταν στο Στρατιωτικό Τυπογραφείο²⁷⁰. Χρηματική ενίσχυση είχε λάβει και η «Φοιτητική Πνευματική Εστία Πειραιά» (Φ.Π.Ε.Π.) μέσω των μυστικών κονδυλίων. Η Φ.Π.Ε.Π. το 1961 είχε λάβει 16.000 δραχμές, το 1962 24.000 δραχμές και το 1963 7.200 δραχμές. Την ίδια οργάνωση ενίσχυσε χρηματικά και ο τότε Υφυπουργός Οικονομικών Αλιμπράντης²⁷¹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε δείξει ο Γωγούσης για το «Σύλλογο Πνευματικής και Εκπολιτιστικής Ανάπτυξης Νέων» στο Βύρωνα. Με έγγραφό του προς τον Υφυπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης Α. Γεροκωστόπουλο στις 9 Αυγούστου 1962, του ζητούσε να ενεργήσει μέσω της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού ώστε να ενισχύσει με χρήματα και αθλητικό εξοπλισμό το Σύλλογο στο Βύρωνα, τονίζοντας πως η ενίσχυση του Σ.Π.Ε.Α.Ν. ήταν επιβεβλημένη επειδή στη συνοικία αυτή πλεόναζε το «αναρχικό στοιχείο»²⁷².

Εκτός από τις παρακρατικές οργανώσεις, χρήματα μέσω μυστικών κονδυλίων διατίθονταν και σε μεμονωμένα πρόσωπα. Τέτοιες περιπτώσεις ήταν ο Γ. Γεωργαλάς που από το 1960 έως το 1963 είχε λάβει πάνω από 200.000 δραχμές ενώ ταυτόχρονα το περιοδικό του «Σοβιετολογία» εκδίδονταν με κρατικά χρήματα, ο Α. Αλεβιζάτος, οι Κ. Τσιλιγιάννης και Ι. Τζήφας της Ε.Κ.Ο.Φ. Θεσσαλονίκης, ο Ν. Μακαρέζος και ο Κίμωνας Χλαπανίδης που έδινε διαλέξεις στις σχολές

²⁶⁹ Δ. Παραλίκα «Συνομώσεις Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 89-104.

²⁷⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 182-193.

²⁷¹ ο.π. σελ. 377-378.

²⁷² ο.π. σελ. 379-392.

χωροφυλακής με την ιδιότητα του Σοβιετολόγου²⁷³. Ακόμη, τα έντυπα εθνικού περιεχομένου όπως «21ος Αιών», τα περιοδικά «Φοιτητικοί Αντίλαλοι» που ήταν όργανο της Ε.Κ.Ο.Φ. και ο «Αγών των Ιδεών» και διάφορες παρακρατικές οργανώσεις όπως ο «Σύλλογος Επαναπατριζόμενων εκ του Παραπετάσματος» και η «Αντικομμουνιστική Σταυροφορία Πειραιά» λάμβαναν απευθείας χρήματα από τα μυστικά κονδύλια²⁷⁴. Το επίσημο κράτος χρηματοδοτούσε και τις διάφορες φιλανθρωπικές εκδηλώσεις που έκαναν οι παρακρατικοί όπως συνέβαινε με την Ε.Β.Ο.Ν. και με την Ο.Ε.Ν. – Σ.Ε.Ν. που μοίραζαν τρόφιμα και ρούχα στους άπορους²⁷⁵.

Αλλά και στη Βόρεια Ελλάδα υπήρχε συστηματική ενίσχυση των παρακρατικών. Το Υπουργείο Βορείου Ελλάδος, η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου που ήταν παράρτημα της Υπηρεσίας του Γωγούση και ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Β. Ελλάδος Ι. Χολέβας φρόντιζαν για την οικονομική στήριξη και για τη δράση των εκεί παρακρατικών οργανώσεων. Ο Χολέβας ενίσχυε συστηματικά την «Ένωση Εθνικοφρόνων Ελασιτών» και ο Υπουργός Βορείου Ελλάδος το «Σύνδεσμο Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος» του δοσίλογου Ξ. Γιοσμά²⁷⁶.

Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις που μέλη αυτών των οργανώσεων ζητούσαν την επαγγελματική τους αποκατάσταση από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς ως αποζημίωση για τις «υπηρεσίες» που παρείχαν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το έγγραφο της 3ης Μαρτίου 1963 του Γενικού Διευθυντή του Πολιτικού Γραφείου του Προέδρου της Κυβέρνησης Π. Κόντα στους Υπουργούς Δημοσίων Έργων και Εργασίας με το οποίο τους ζητούσε να μεριμνήσουν για την πρόσληψη στα

²⁷³ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967» σελ. 292-294 &

Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 115-120.

²⁷⁴ ο.π. σελ. 115-120.

²⁷⁵ ο.π. σελ. 365-369 και 311-315.

²⁷⁶ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 28 Ιουλίου 1963, αριθμός φύλλου 3239.

εκτελούμενα δημόσια έργα, των μελών της «Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας» και της «Εθνικής Κοινωνικής Εξόρμησης»²⁷⁷.

Παρόμοια περίπτωση ήταν εκείνη για το διορισμό στην Εθνική Τράπεζα του γιου του παρακρατικού Α. Παπιόπουλου με μεσολάβηση πάλι του Π. Κόντα²⁷⁸. Ο ίδιος μεσολαβούσε και για την περαιτέρω οικονομική και ηθική ενίσχυση των «εθνικών» οργανώσεων όπως φαίνεται από το έγγραφο που του είχε στείλει στις 20 Ιουλίου 1961 ο Διοικητής της Ασφάλειας Αθηνών Ι. Καραχάλιος και από την επιστολή που είχε στείλει ο ίδιος ο Κόντας στον Χολέβα και στην Ε.Ρ.Ε. Θεσσαλονίκης όπου τόνιζε την ανάγκη συντονισμού του κόμματος και των αρμοδίων Υπηρεσιών με τις οργανώσεις τους «Εθνικοφρόνων Ελαστικών» και των «Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Β. Ελλάδος»²⁷⁹.

Μια από τις οργανώσεις που είχε στενότερες επαφές με τις κρατικές υπηρεσίες και με την κυβέρνηση ήταν η Ε.Κ.Ο.Φ. Αυτό φαινόταν πρώτα από τις ιδιαίτερα καλές σχέσεις που είχαν πολλά μέλη της οργάνωσης με κυβερνητικούς παράγοντες, βουλευτές και στελέχη της Ε.Ρ.Ε. Αυτό οφείλονταν και στο γεγονός πως τα περισσότερα ηγετικά στελέχη της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν μέλη της Νεολαίας Ε.Ρ.Ε. (Ε.Ρ.Ε.Ν.), όπως ήταν για παράδειγμα ο Σ. Πανουσάκης που ήταν Γενικός Γραμματέας της Ε.Κ.Ο.Φ. και ταυτόχρονα Πρόεδρος της Νεολαίας Ε.Ρ.Ε. Θεσσαλονίκης αλλά και ο Κ. Τσιλιγιάννης που ήταν από τα ηγετικά στελέχη της Ε.Ρ.Ε.Ν. Θεσσαλονίκης αλλά είχε διατελέσει και πρώτος πρόεδρος της Ε.Κ.Ο.Φ. Θεσσαλονίκης²⁸⁰.

Εκτός όμως από τους οργανωτικούς δεσμούς η Ε.Κ.Ο.Φ. με την κυβέρνηση είχαν οικονομικές και καθοδηγητικές σχέσεις. Τα γραφεία που διατηρούσε η Ε.Κ.Ο.Φ. στην οδό Ακαδημίας στην Αθήνα και το τηλέφωνο που είχε ανήκαν στον

²⁷⁷ Δ. Παραλίκα «Συνομωσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 89-104.

²⁷⁸ ο.π. σελ. 89-104

²⁷⁹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 403-404 & Δ. Παραλίκα «Συνομωσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 89-104.

²⁸⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 197.

υψηλόβαθμο υπάλληλο του Υπουργείου Προεδρίας και πανεπιστημιακό Α. Προκοπίου. Παράλληλα μέσω των μυστικών κονδυλίων χρηματοδοτούνταν και εκδίδονταν η εφημερίδα της οργάνωσης «Ηχώ των Σπουδαστών» καθώς επίσης και όλες οι ανακοινώσεις, τα φεϊγβολάν και ειδικές εκδόσεις (όπως η έκδοση τσέπης «τι είναι, τι πιστεύει και τι επιδιώκει η Ε.Κ.Ο.Φ.») ενώ είχε λάβει και οικονομική ενίσχυση 80.000 δραχμών από την κυβέρνηση για τη διοργάνωση και τη διεξαγωγή του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου²⁸¹.

Η οικονομική βοήθεια ήταν ένα μόνο μέρος της συνολικής στήριξης που απολάμβανε η Ε.Κ.Ο.Φ. Η κυβέρνηση είχε αναλάβει την καθοδήγηση της οργάνωσης και σχεδίαζε τους τρόπους δράσης με στόχο η Ε.Κ.Ο.Φ. να ελέγχει όσο το δυνατόν περισσότερους φοιτητικούς συλλόγους. Τα σχέδια της Κ.Υ.Π. (η Ε.Κ.Ο.Φ. ελεγχόταν πλήρως από την Κ.Υ.Π.) και των ανώτερων κυβερνητικών αξιωματούχων περιλάμβαναν τη δημιουργία «επιτροπών αγώνα» που θα αποτελούνταν από ΕΚΟΦίτες ακυρώνοντας με οποιοδήποτε τρόπο τις φοιτητικές εκλογές και διορίζοντας προσωρινά Διοικητικά Συμβούλια που θα ήταν φίλα προσκείμενα στην «εθνικοφόρονα» παράταξη, θα ίδρυναν φοιτητικούς συλλόγους-«φαντάσματα» ώστε να αντιμετωπίζονταν οι αριστεροί και προοδευτικοί φοιτητικοί σύλλογοι και τέλος θα φρόντιζαν για την όσο το δυνατόν πιο γρήγορη και αποτελεσματική διάλυση των φοιτητικών συγκεντρώσεων. Σε συνέχεια όλων αυτών η κυβέρνηση μέσω του Υπουργείου Προεδρίας, έστελνε αυθαίρετα και χωρίς καμία νομιμοποίηση σε διεθνές φοιτητικές διασκέψεις (όπως στην 8η Διεθνή Συνδιάσκεψη της ISC/COSEC στην Ελβετία) φοιτητές που ήταν μέλη της Ε.Κ.Ο.Φ. για να εκπροσωπήσουν χωρίς να έχουν εκλεγεί από το σύνολο του φοιτητικού κόσμου, τους Έλληνες φοιτητές²⁸².

Οι σχέσεις της Ε.Κ.Ο.Φ. με την κυβέρνηση ήταν αμφίδρομες. Η οργάνωση σαν μέρος της δεξιάς «εθνικοφρόνου» παράταξης είχε δραστηριοποιηθεί και εκτός πανεπιστημίου, με σκοπό να υποστηρίξει την κυβερνητική πολιτική. Οι ΕΚΟΦίτες συμμετείχαν σε εξορμήσεις που περιλαμβανόταν στο «πρόγραμμα διαφωτίσεως».

²⁸¹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 182-193.

²⁸² ο.π. σελ. 182-193.

Τον Οκτώβριο του 1960 μια 23μελής ομάδα στελεχών της Ε.Κ.Ο.Φ. μεταφέρθηκε με στρατιωτικό αεροπλάνο στην Θεσσαλονίκη για να υποδεχτούν τον Πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή. Την επόμενη της άφιξης του προέδρου της κυβέρνησης το κλιμάκιο της Ε.Κ.Ο.Φ. επισκέφθηκε τις ακριτικές περιοχές και διάφορες πόλεις στη Βόρεια Ελλάδα, όπως στην Καβάλα, την Βέροια, την Καστοριά, την Ξάνθη, την Έδεσσα, την Άρτα, τα Ιωάννινα, την Ανδριανούπολη, όπου οι ΕΚΟΦίτες εκφωνούσαν λόγους και μιλούσαν σε τοπικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς, εξυμνούσαν το κυβερνητικό έργο, μιλούσαν για το Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Ανάπτυξης, για τα εγχειρίδια έργα στον ποταμό Λάδωνα, για τα κόμματα της αντιπολίτευσης, για τον κομμουνισμό και για άλλα ζητήματα²⁸³. Αυτή δεν ήταν η μόνη φορά που μέλη της ΕΚΟΦ συμμετείχαν στο «διαφωτιστικό πρόγραμμα» της Υπηρεσίας Πληροφοριών. Το 1962, ΕΚΟΦίτες θα μεταφέρονταν πάλι με στρατιωτικό αεροπλάνο στην Βόρεια Ελλάδα μετά από εντολή του τότε διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου και αδελφού του πρωθυπουργού, Α. Καραμανλή, για να προπαγανδίσουν το έργο της κυβέρνησης²⁸⁴. Αλλά και τον Ιούλιο του 1963 μέλη της οργάνωσης έκαναν διαφωτιστικού τύπου ομιλίες σε στρατώνες στην Κόρινθο²⁸⁵. Για την συνδρομή τους στις προσπάθειες της κυβέρνησης πολλά από τα μέλη της οργάνωσης διορίζονταν σε κρατικούς οργανισμούς και υπηρεσίες ενώ άλλα γίνονταν έμμισθα στελέχη της Ε.Ρ.Ε.²⁸⁶

Τέλος, η ηθική υποστήριξη του κυβερνητικού Τύπου και του ραδιοφωνικού που από τη μια αναλάμβαναν να συγκαλύψουν τα έκτροπα της Ε.Κ.Ο.Φ. και από την άλλη πρόβαλαν τις ψευδείς ανακοινώσεις της οργάνωσης και των μελών της, οι φωτογραφήσεις με τον Πρωθυπουργό, με τον Χολέβα και τον συνταγματάρχη Καμουτσή, οι φωτογραφίες του Α. Ιωαννίδη, αρχηγού της Ε.Κ.Ο.Φ. Θεσσαλονίκης με τον αρχηγό της Χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκη και με τον αξιωματικό του

²⁸³ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 182-193.

²⁸⁴ Δ. Παραλίκα «Συννομοσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 89-104.

²⁸⁵ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 197-198.

²⁸⁶ ο.π. σελ. 182-193.

Σπουδαστικού τμήματος Ασφάλειας Θεσσαλονίκης Μητρομάρα και η συνοδεία από ΕΚΟΦίτες φοιτητές του Υπουργού Παιδείας Γ. Κασιμάτη στη Νομική το 1962 δείχνει ξεκάθαρα τις αγαστές σχέσεις της Ε.Κ.Ο.Φ. με ολόκληρο τον κρατικό μηχανισμό²⁸⁷.

Ωστόσο, η Ε.Κ.Ο.Φ. δεν ήταν η μόνο οργάνωση που διατηρούσε επαφές με την κυβέρνηση. Ο Α. Παπιόπουλος, αρχηγός της παρακρατικής οργάνωσης «Οργάνωση Εθνικής Αντίστασης - Εγγυηταί του Συνταγματικού Βασιλείου των Ελλήνων», χρησιμοποιούσε σφραγίδες με βασιλικά και κρατικά εμβλήματα, αλληλογραφούσε με το Παλάτι, με τον Πρωθυπουργό και το Διευθυντή του Πολιτικού Γραφείου του Π. Κόντα, τον Ν. Γωγούση και τους Υπουργούς Εσωτερικών και Εθνικής Άμυνας. Το 1958 ο Παπιόπουλος είχε στείλει πολλές επιστολές στον Π. Κόντα, σε μερικές από τις οποίες ο Π. Κόντας απάντησε. Το καλοκαίρι του 1960 μάλιστα, είχε αποστείλει και στην Αυλή φάκελο με έγγραφα της οργάνωσής του²⁸⁸.

Ο γνωστός στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, μέλος της «Ενώσης Εθνικοφρόνων Ελασιτών» και φυσικός αυτουργός στην δολοφονία Λαμπράκη Εμμ. Εμμανουηλίδης, είχε διατελέσει πρόεδρος της Νεολαίας Ε.Ρ.Ε. Τριανδρίας στην συμπρωτεύουσα τους πρώτους μήνες του 1963. Είχε ιδιαίτερες σχέσεις με το Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Βορείου Ελλάδος Ι. Χολέβα. Μέσω του Χολέβα ο Εμμανουηλίδης είχε διοριστεί το 1960 ως επιστάτης στα έργα της Κοινότητας Τριανδρίας και το καλοκαίρι του ίδιου χρόνου στις παιδικές κατασκηνώσεις Ωραιόκαστρου όπου και εκδιώχθηκε επειδή ασέλγησε σε ένα ανήλικο. Στις εκλογές του 1961, ο Εμμανουηλίδης μαζί με άλλον έναν παρακρατικό, τον Παπαγεωργίου, χρησιμοποιώντας το αυτοκίνητο του Χολέβα διέσχιζαν την Μακεδονία και τη Θράκη προπαγανδίζοντας υπέρ της Ε.Ρ.Ε. Το 1963 μαζί με τον Χολέβα υποδέχτηκαν το βασιλικό ζεύγος Παύλο και Φρειδερίκη που είχαν επισκεφτεί την

²⁸⁷ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 182-193.

²⁸⁸ ο.π. σελ. 77-79.

Θεσσαλονίκη, ενώ είχε φωτογραφηθεί με τον βασιλιά αλλά και δίπλα στην βασίλισσα²⁸⁹.

Ο Ι. Φαντάκης είχε επαφές και συνομιλούσε ανά τακτά διαστήματα με τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ Α. Φροντιστή, ενώ ο αρχηγός της «Εθνικής Κοινωνικής Δράσης» Μ. Κολοκύθας είχε σχέσεις με το Νομάρχη Αττικής Α. Παπαρηγόπουλο, όπου ο τελευταίος με επιστολή του ενημέρωνε τους δημάρχους και τους προέδρους των κοινοτήτων στην περιοχή της τέως Διοικήσεως Πρωτεύουσας για τις επισκέψεις και τους λόγους που θα έβγαζε ο Μ. Κολοκύθας, ζητώντας παράλληλα από τους τοπικούς φορείς να τον στηρίζουν²⁹⁰.

Ο γνωστός παρακρατικός της Θεσσαλονίκης, Ξενοφών Γιοσμάς, εκτός από την οικονομική ενίσχυση που λάμβανε από τον Υπουργό Βορείου Ελλάδος αντάλλαζε επιστολές με τον Υπουργό Εσωτερικών Δ. Μακρή αλλά και με τον Πρωθυπουργό και τον Παύλο²⁹¹.

Επαφές με τα Ανάκτορα και συγκεκριμένα με το διάδοχο Κωνσταντίνο είχε και το «Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων» που τον Φεβρουάριο 1961 μαζί με το προεδρείο της Ο.Ε.Ν. είχαν επισκεφτεί το Παλάτι όπου έτυχαν θερμής υποδοχής²⁹². Λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο, το Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων θα λάμβανε οικονομική ενίσχυση 50.000 δραχμών με εντολή του τότε υπηρεσιακού Υπουργού Εθνικής Άμυνας Χ. Ποταμιάνου λόγω του «εθνικοκοινωνικού» έργου που επιτελούσε η οργάνωση²⁹³.

²⁸⁹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 79-81 & «Εκπομπή Χωρίς Σύνορα. Εκπομπή για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη. Μέρος Β', Το τρίκυκλο της Χούντας», 22 Μαΐου 2012, Ν.Ε.Τ.

²⁹⁰ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 4 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2755 & «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 5 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2756.

²⁹¹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 96-98.

²⁹² ο.π. σελ. σελ. 311-315.

²⁹³ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 188, φάκελος 286. Έγγραφο «Τεκμήρια για την δράση ακροδεξιών εθνικιστικών οργανώσεων».

Άλλη μια οργάνωση που τα στελέχη της ήταν και στελέχη της Ε.Ρ.Ε. ήταν το «Σώμα Ελλήνων Αλκίμων». Ο αρχηγός της οργάνωσης Β. Τσαπούχας ήταν στέλεχος της Ε.Ρ.Ε. και υπάλληλος στην Επιθεώρηση Εργασίας και στο Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας. Άλλο ένα μέλος της Ε.Ρ.Ε. που ταυτόχρονα ήταν και μέλος των Αλκίμων ήταν ο Μ. Νικολακάκης ο αδελφός του οποίου δούλευε στο γραφείο του βουλευτή της Ε.Ρ.Ε. στην Αττική Σ. Μαυρακάκη. Αλλά και τα στελέχη της οργάνωσης των Αλκίμων στην Ελευσίνα ήταν παράγοντες του κυβερνώντος κόμματος²⁹⁴.

Σημείο αναφοράς όμως για την συνεργασία του επίσημου κράτους με τις παρακρατικές οργανώσεις και κοινό χαρακτηριστικό όλων τους, ήταν η συνεργασία με τα Σώματα Ασφαλείας και την Ασφάλεια. Σε όλα σχεδόν τα καταστατικά των οργανώσεων όπως σε εκείνα της «Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας» και της Ο.Ε.Ν. – Σ.Ε.Ν., αναφέρονταν πως μέγιστο καθήκον ήταν η παροχή βοήθειας με κάθε μέσο στην αστυνομία, την χωροφυλακή και τον στρατό, η παρακολούθηση οποιασδήποτε «ύποπτης κομμουνιστικής ή ανατρεπτικής δράσης» και η ενημέρωση των αρμόδιων αρχών Ασφαλείας. Ορισμένες από αυτές τις οργανώσεις είχαν συγκροτήσει και ειδικά Τμήματα Παρακολούθησης και συνεργασίας με την Ασφάλεια²⁹⁵. Οι παρακρατικοί συνεπικουρούσαν στις επιθέσεις που έκαναν οι αστυνομικοί και χωροφύλακες σε πορείες και σε διαδηλώσεις και το ίδιο έκαναν οι άνδρες των Σωμάτων Ασφαλείας όταν μέλη παρακρατικών οργανώσεων βιαιοπραγούσαν εναντίον πολιτών που θεωρούνταν κομμουνιστές ή διαδήλωναν για τα δικαιώματά τους. Σε αυτό προστίθονταν και η κάλυψη που απολάμβαναν οι παρακρατικοί από τα Σώματα Ασφαλείας αφού παρά τις έκνομες ενέργειές τους δεν συλλαμβανόταν κανείς. Χαρακτηριστικό της κάλυψης της αστυνομίας ήταν πως οι αφίσες και οι ανακοινώσεις της Ε.Κ.Ο.Φ. στα πανεπιστήμια φυλάσσονταν από άνδρες της Ασφάλειας. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις τα θύματα των επιθέσεων των

²⁹⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 188, φάκελος 286. Έγγραφο «Τεκμήρια για την δράση ακροδεξιών εθνικιστικών οργανώσεων».

²⁹⁵ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 82-85 και 308-311.

παρακρατικών συλλαμβάνονταν ως θύτες και κατηγορούνταν πως εκείνοι είχαν προκαλέσει επεισόδια²⁹⁶.

Η ανοχή και η στήριξη των Σωμάτων Ασφαλείας, η συνεργασία με την Υπηρεσία Πληροφοριών του Ν. Γωγούση και με την Κ.Υ.Π. και η κάθε είδους κρατική ενίσχυση, είχαν αποθρασύνει τους παρακρατικούς που έκαναν όλο και πιο αισθητή την παρουσία τους. Η δημιουργία ενός κλίματος φοβίας και τρομοκρατίας που είχε εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους σε ολόκληρη τη χώρα ενίσχυε τόσο τον αυταρχικό χαρακτήρα των κυβερνήσεων της Ε.Ρ.Ε. όσο και τις παρακρατικές οργανώσεις που γιγαντώνονταν, ανεξαρτητοποιούνταν και ήθελαν να έχουν σημαίνοντα ρόλο στη πολιτική σκηνή.

iii. Η δράση των παρακρατικών.

Έχοντας όλα τα εφόδια που τους παρέχονταν από το κράτος και ενίοτε από τα Σώματα Ασφαλείας με τη χορήγηση κλομπς, οι παρακρατικοί συμμετείχαν σε αφισοκολλήσεις, σε μοιράσματα «τρικ» και φυλλαδίων αντικομμουνιστικού σαφώς περιεχομένου και σε παραινήσεις στους εθνικόφρονες πολίτες, ενώ δεν εξέλειπε η χρήση ψυχολογικής και σωματικής βίας. Η ένταση των επιθέσεων αυξάνονταν ανάλογα με τις δυναμικές κινητοποιήσεις των εργαζόμενων και των φοιτητών. Όσο πιο ριζοσπαστικό και διεκδικητικό γίνονταν το εργατικό και φοιτητικό κίνημα, τόσο πιο δυναμικές ήταν οι απαντήσεις των παρακρατικών και της αστυνομίας.

Οι παρακρατικοί είχαν αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους ήδη κατά τις εκλογές του 1958, όταν «άγνωστοι» όπως ισχυριζόταν η αστυνομία, δολοφόνησαν στη Βόρεια Ελλάδα τον ηλικιωμένο εκλογικό αντιπρόσωπο της Ε.Δ.Α. Γ. Θωμόπουλο, τις παραμονές των εκλογών²⁹⁷.

²⁹⁶ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 193-197.

²⁹⁷ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 14 Μαΐου 1958, αριθμός φύλλου 1666.

Λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο, άγνωστοι κατέστρεψαν τα γραφεία της Ε.Δ.Α. στην Καβάλα και στην Τρίπολη και τον Νοέμβριο έβαλαν φωτιά στα γραφεία του κόμματος στο Άργος²⁹⁸.

Στις αυτοδιοικητικές εκλογές του 1959 και με τον φόβο της κυβέρνησης να μην αναδειχθούν οι υποψήφιοι της Ε.Δ.Α., παρακρατικοί μαζί με την αστυνομία και την χωροφυλακή παρακολουθούσαν τους αντικυβερνητικούς υποψηφίους, τους απειλούσαν και τους προπηλάκιζαν²⁹⁹. Παράλληλα στους δρόμους «άγνωστοι» κυκλοφορούσαν φυλλάδια και διάφορα έντυπα άκρως αντικομμουνιστικού περιεχομένου που ή θα αποκάλυπταν την οργανική σχέση της Ε.Δ.Α. με το Κ.Κ.Ε., ή θα ανακάλυπταν τα «σαμποτάζ» που ετοιμάζαν οι κομμουνιστές ή θα ενημέρωναν τους πολίτες για τον κίνδυνο που διέτρεχαν από τις επικείμενες εισβολές των ορδών των κομμουνιστών από τα βόρεια σύνορα της χώρας προτρέποντάς τους να εφοδιαστούν με όπλα για να σώσουν τους εαυτούς τους και την πατρίδα³⁰⁰.

Μαζί με τις αφίσες και τα φυλλάδια, όσες παρακρατικές οργανώσεις διέθεταν στολή για τα μέλη τους, όπως η Ο.Ε.Ν. και το «Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων», μαζί με την αστυνομία συνέβαλαν στην τήρηση της τάξης και με την ανοχή κυβερνητικών αξιωματούχων κατείχαν ξεχωριστή θέση στις διάφορες εθνικές και θρησκευτικές εορτές όπως συνέβαινε με το «Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων»³⁰¹. Οι οργανώσεις αυτές έκαναν παρελάσεις σε κεντρικούς δρόμους της Αθήνας με τη συνοδεία της Φιλαρμονικής της Αστυνομίας και διοργάνωναν δημόσιες εκδηλώσεις όπως ήταν η τιμητική γιορτή στη μνήμη του δικτάτορα Ι. Μεταξά από τα μέλη της «Εθνικής

²⁹⁸ Ε.Λ.Ι.Α. Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη, Φάκελος 1, υποφάκελος 8. Έγγραφο της ΕΔΑ με ημερομηνία 10 Νοεμβρίου 1958.

²⁹⁹ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 192, φάκελος 1. Έγγραφο της ΕΔΑ για την έκνομη λειτουργία το κράτους.

³⁰⁰ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 108 &

Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 6 Ιανουαρίου 1960, αριθμός φύλλου 2163.

³⁰¹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1975, σελ. 302-303 και 311-315 &

Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 4 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2755.

Κοινωνικής Δράσης» τον Απρίλιο του 1.960 έξω από τα γραφεία της οργάνωσης στο Βύρωνα³⁰² ενώ τα μέλη της Ο.Ε.Ν. είχαν συνεργαστεί με την αστυνομία κατά την υποδοχή του Αμερικανού προέδρου Ντ. Αϊζενχάουερ το 1960.³⁰³ Οι απειλητικές επιστολές και τα τηλεφωνήματα ήταν άλλος ένας τρόπος εκφοβισμού των πολιτών, ενώ τις πιο πολλές φορές τα τηλεφωνήματα και οι επιστολές συνοδεύονταν και από προσκλήσεις στα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα για τις απαραίτητες «συστάσεις» από τα αστυνομικά όργανα³⁰⁴.

Οι παρακρατικοί λάμβαναν επίσης μέρος στη διάλυση συγκεντρώσεων και διαδηλώσεων. Το Σεπτέμβριο του 1959 σε συγκέντρωση φοιτητών που είχε γίνει στα Προπύλαια, με αίτημα το φοιτητικό εισιτήριο, «άγνωστοι» με τη συνδρομή της αστυνομίας διέλυσαν τη συγκέντρωση και προκάλεσαν σοβαρούς τραυματισμούς σε φοιτητές³⁰⁵.

Η εμφάνιση της Ε.Κ.Ο.Φ. σήμανε την έναρξη ενός κύκλου έντασης, βιαιοπραγιών και ψυχολογικής βίας που δεν περιοριζόταν μόνο στους χώρους των πανεπιστημίων αλλά μεταφέρονταν και έξω από αυτούς. Η δράση της Ε.Κ.Ο.Φ. ξεκινούσε από την μετάδοση ψευδών ειδήσεων και πληροφοριών και έφτανε στην ανοιχτή σωματική βία³⁰⁶. Κορυφαία στιγμή της δράσης της παρακρατικής οργάνωσης ήταν η διεξαγωγή του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου στη Θεσσαλονίκη. Την οργάνωση του Συνεδρίου την είχε αναλάβει η Εκτελεστική Επιτροπή του Β' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου που ελεγχόταν από μέλη της Ε.Κ.Ο.Φ. και της Νεολαίας της Ε.Ρ.Ε. Στο Συνέδριο που διεξήχθη στη Θεσσαλονίκη τον Δεκέμβριο του 1960, που έμεινε γνωστό και ως «παρασυναγωγή της Θεσσαλονίκης» κυριάρχησαν όχι οι επικοδομητικοί διάλογοι για την Παιδεία, αλλά κάθε μορφής βία και έκνομες ενέργειες. Η δημοκρατική εφημερίδα

³⁰² Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 5 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2756.

³⁰³ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 812-819

³⁰⁴ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 160-161 και 193.

³⁰⁵ ο.π. σελ. 161.

³⁰⁶ ο.π. σελ. 158-175.

«Πανσπουδαστική» είχε αποκλειστεί, οι τοπικοί σύλλογοι και ο Σύλλογος Εργαζομένων Σπουδαστών (Σ.Ε.Σ.) ήταν απλά παρατηρητές, η Φοιτητική Ένωση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Φ.Ε.Α.Π.Θ.) που ελεγχόταν από την Ε.Κ.Ο.Φ. είχε καθαιρέσει εκλεγμένους αντιπροσώπους που δεν ήταν αρεστοί στην Ε.Ρ.Ε., απαγορεύονταν η είσοδος σε όποιον φοιτητή δεν είχε ειδικό εισιτήριο που διανέμονταν μόνο από την Ε.Κ.Ο.Φ. και από τα γραφεία της Νεολαίας της Ε.Ρ.Ε., ενώ οι απειλές και οι ύβρεις ήταν συχνό φαινόμενο. Η «λαμπρότερη» στιγμή του Γ. Πανσπουδαστικού Συνεδρίου που έδειχνε με τον πλέον άσχημο τρόπο και τον χαρακτήρα της Ε.Κ.Ο.Φ., ήταν ο ξυλοδαρμός από 30μελή ομάδα ΕΚΟΦιτών των δημοκρατικών φοιτητών Α. Λεντάκη και Α. Γρίμπα, οι οποίοι μετά τις βιαιοπραγίες εναντίον τους συνελήφθησαν από τους αστυνομικούς με την κατηγορία της διατάραξης συνεδρίου³⁰⁷. Το συνέδριο στην Θεσσαλονίκη που κατά τα άλλα χαρακτηρίστηκε από ύμνους για την κυβερνητική πολιτική και από λίβελους για την ΕΔΑ και το Κ.Κ.Ε., έκλεισε με την επίθεση 100 μελών της Ε.Κ.Ο.Φ. στα γραφεία της εφημερίδας «Μακεδονία» στις 24 Δεκεμβρίου επειδή η συγκεκριμένη εφημερίδα ασκούσε κριτική για τον τρόπο διεξαγωγής του συνεδρίου³⁰⁸.

Η επίθεση ομάδας της Ε.Κ.Ο.Φ. στον Α. Λεντάκη και στον Α. Γρίμπα, δεν ήταν η μοναδική. Μέλη της οργάνωσης πολύ συχνά βιαιοπραγούσαν εναντίον δημοκρατικών φοιτητών και διέλυαν συγκεντρώσεις και εκδηλώσεις που έκαναν οι φοιτητικοί σύλλογοι. Στην Αθήνα την Πρωτομαγιά του 1961 μέλη της Ε.Κ.Ο.Φ. δημιούργησαν σοβαρά επεισόδια στην εκδήλωση του Συλλόγου Εργαζομένων Σπουδαστών στο «Νέο Θέατρο» για την πρωτομαγιάτικη απεργία. Οι ΕΚΟΦίτες εισέβαλαν στην αίθουσα, βιαιοπράγησαν κατά φοιτητών, φώναζαν φασιστικά συνθήματα και μετά έβγαλαν ψευδή ανακοίνωση που ανέφερε πως τα επεισόδια

³⁰⁷ Ε.Μ.Ι.Α.Ν. Αρχείο Α. Μανωλάκου, Φάκελος 3. Γ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο 17-23 Δεκεμβρίου 1960. Υποφάκελος 1. Κείμενα Ανδρέα Λεντάκη «Τα παρασκήνια του Γ' Πανσπουδαστικού Συνεδρίου». Έκκληση στην διεθνή σπουδαστική κοινότητα για την υπεράσπιση των ακαδημαϊκών ελευθεριών στην Ελλάδα».

³⁰⁸ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 160-161.

στο «Νέο Θέατρο» τα είχαν προκαλέσει οι κομμουνιστές³⁰⁹. Λίγες μέρες αργότερα και συγκεκριμένα στις 11 Μαΐου 1961 ομάδα ΕΚΟΦιτών με επικεφαλής τον Φύσσα επιτέθηκε κατά του βουλευτή του Κέντρου Γ. Ζορμπά μέσα στη Βουλή, επειδή είχε ζητήσει την διάλυση της οργάνωσης.³¹⁰ Άλλο ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για την δραστηριότητα της Ε.Κ.Ο.Φ. ήταν η διάλυση της συγκέντρωσης της Φοιτητικής Ένωσης Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Αθηνών στις 16 Απριλίου 1962. Μέλη της Ε.Κ.Ο.Φ. που δρούσαν υπό τις διαταγές της αστυνομίας εκτελώντας το σχέδιο της Υπηρεσίας Πληροφοριών Βορείου Ελλάδος και του Γενικού Γραμματέα Ι. Χολέβα, προκάλεσαν βίαια επεισόδια, διέλυσαν την συγκέντρωση και τραυμάτισαν αρκετούς από τους παρευρισκόμενους φοιτητές³¹¹.

Μολοταύτα δεν ήταν μόνο η Ε.Κ.Ο.Φ. που προκαλούσε επεισόδια και διέλυσε συγκεντρώσεις. Πολλοί παρακρατικοί δήλωναν και ήταν πάντοτε διατεθειμένοι να εμπλακούν σε σύγκρουση με τους «κομμουνιστές» και με όποιον στρεφόταν εναντίον της κυβερνητικής πολιτικής. Ορισμένοι μάλιστα ζητούσαν από την Αστυνομία να μην επεμβαίνει για τη διάλυση των συγκεντρώσεων αλλά να αφήνε τους παρακρατικούς να κάνουν την «βρώμικη δουλειά», ώστε να φαίνεται ότι η αντίδραση προέρχονταν από την κοινωνία για να μην σπλωθεί ο θεσμός της αστυνομίας. Υπέρ αυτής της άποψης συνηγορούσε και ο Ι. Φαντάκης που υποστήριζε πως «τους αριστερούς έπρεπε να τους ξυλοφορτώνουν αυτός και τα «παλικάρια» του και όχι οι αστυφύλακες»³¹². Αλλά και το μέλος της οργάνωσης του Φον Γιοσμά στη Θεσσαλονίκη, Σ. Γκοτζαμάνης, που οδηγούσε το τρίκυκλο το βράδυ της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη, καυχιόταν συχνά για τη συμμετοχή του σε επιθέσεις κατά αριστερών πολιτών. Κάτι τέτοιο συνέβη και στον εορτασμό της Πρωτομαγιάς του 1962 στην Θεσσαλονίκη, όταν παρακρατικοί ανάμεσά τους ο Εμμανουηλίδης και ο Γκοτζαμάνης επιτέθηκαν κατά των απεργών και διέλυσαν την

³⁰⁹ Ανδρέα Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 164 & Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 3 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2754.

³¹⁰ ο.π. σελ. 164

³¹¹ ο.π. σελ. 190-193.

³¹² Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 4 Ιανουαρίου 1962, αριθμός φύλλου 2755.

συγκέντρωση³¹³. Λίγες ημέρες νωρίτερα και συγκεκριμένα στις 20 Απριλίου 1962 στην Αθήνα, την ημέρα που έγινε η ομιλία του αρχηγού της Ένωσης Κέντρου Γ. Παπανδρέου, ο νεοναζί Λ. Παξινόπουλος με άλλους παρακρατικούς οπλοφορούσαν και βιαιοπραγούσαν εναντίον των συγκεντρωμένων³¹⁴.

Παρακρατικοί όμως είχαν συνεργαστεί με τους άνδρες των Σωμάτων Ασφαλείας και στην Α' Μαραθώνεια Πορεία Ειρήνης που είχε γίνει τον Απρίλιο του 1963 όπου συμμετείχε ο Γ. Λαμπράκης. Μέλη της «Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας» και του «Σώματος Ελπιδοφόρων Νέων» είχαν παραταχθεί μαζί με τους αστυνομικούς στην περιοχή των Αμπελοκήπων «περιφρουρώντας» την πορεία ενώ σε όλη την διαδρομή παρακρατικοί παρακολουθούσαν τον Λαμπράκη και τους υπόλοιπους πολίτες που συμμετείχαν, δίνοντας πληροφορίες και στην αστυνομία³¹⁵.

Αλλά και κατά την επίσκεψη του Προέδρου της Γαλλίας στρατηγού Ντε Γκωλ στην Θεσσαλονίκη το 1963 η αστυνομία είχε επιστρατεύσει εκτός από τις δικές της δυνάμεις για την φύλαξη του Γάλλου προέδρου 4.000 πολίτες που θεωρούνταν «εθνικόφρονες» ή που ανήκαν στις διάφορες «εθνικές»-παρακρατικές οργανώσεις³¹⁶.

Εκτός από την επίθεση των ΕΚΟΦιτών στον βουλευτή Γ. Ζορμπά, προπηλακισμούς είχε δεχθεί και ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου Γ. Παπανδρέου και βουλευτές του κόμματός του όταν είχαν πάει στο δικαστήριο για να καταθέσουν ως μάρτυρες στην δίκη του πρώην αρχηγού του Γ.Ε.Σ. Β. Καρδαμάκη στις αρχές του 1963. Οι προπηλακισμοί και οι απειλές που δέχτηκαν από τους παρακρατικούς αλλά και από αξιωματικούς εν ενεργεία και εν αποστρατεία του Στρατού, έγιναν

³¹³ Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος 1. Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη. Σελ. 50-55

³¹⁴ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου» σελ. 317

³¹⁵ Τ. Τρίκα «ΕΔΑ 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', ΣΕΛ. 988-990

³¹⁶ Σ. Δορδανά «Η οργάνωση της «Καρφίτσας». Κράτος και παρακράτος στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του 1960. Σελ. 136-138 στο «Η «Σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες.» Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης.

μπροστά στα μάτια των αστυφυλάκων που δεν έκαναν τίποτε άλλο εκτός από τα να παρακολουθούν το επεισόδιο³¹⁷.

Αποτελεσματική μέθοδος για την καταπολέμηση των διαδηλώσεων και των απεργιών, ήταν η δημιουργία αντισυγκεντρώσεων όπως είχε εισηγηθεί ο «σοβιετολόγος» Γ. Γεωργαλάς στο Συμβούλιο Μελετών της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας το 1962. Σύμφωνα με τις εισηγήσεις του Γεωργαλά οι αντισυγκεντρώσεις είναι ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την αντιμετώπιση και διάλυση των κομμουνιστικών συγκεντρώσεων. Στις αντισυγκεντρώσεις «αγανακτισμένοι» εθνικόφρονες πολίτες διαμαρτύρονταν έντονα για την δράση της Αριστεράς και με συνθήματα και βιαιοπραγίες, διέλυαν οποιαδήποτε κομμουνιστική ή «ανατρεπτική» κίνηση³¹⁸. Από παράδειγμα αυτής της μεθόδου ήταν η αντισυγκέντρωση το βράδυ της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη, που είχε σχεδιαστεί από την χωροφυλακή, την Ασφάλεια και την αστυνομία και στην οποία συμμετείχαν «εθνικόφρονες αγανακτισμένοι πολίτες».

Από το 1961 η συνεργασία μεταξύ των παρακρατικών οργανώσεων έγινε στενότερη και επιδιώκονταν ένας ουσιαστικός συντονισμός. Αυτό προσπάθησε να επιτευχθεί σε ένα συνέδριο που είχαν διοργανώσει οι παρακρατικοί τον Μάιο του 1963 στο οποίο είχε αποφασιστεί η ενιαία καθοδήγηση και επιστράτευση, ο συντονισμός της δράσης τους και οι τρόποι δράσης κατά των δημοκρατικών κομμάτων, που τελικά δεν επετεύχθη, καθώς μετά την δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη άρχισαν να αποκαλύπτονται στοιχεία για τη δράση των παρακρατικών που οδήγησαν τόσο τους ίδιους όσο και τους καθοδηγητές τους σε αναδίπλωση.

Η συνδρομή των παρακρατικών για την καταπολέμηση της Αριστεράς και την κατάπνιξη των αγώνων των εργαζομένων και των φοιτητών ήταν ιδιαίτερα χρήσιμη για τις κυβερνήσεις Καραμανλή, όπου σε συνδυασμό με την διατήρηση του αστυνομικού κράτους και του μετεμφυλιακού θεσμικού πλαισίου διατηρούνταν στην εξουσία.

³¹⁷ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 12 Ιανουαρίου 1963, αριθμός φύλλου 3071.

³¹⁸ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967». σελ. 298-300

Η ισχύς του παρακράτους που ενδυναμώνονταν και επεκτείνονταν συνεχώς, είχε αρχίσει να λειτουργεί σαν παράλληλο κέντρο λήψης και εκτέλεσης αποφάσεων που δρούσε έξω από κάθε νομικό πλαίσιο. Αυτό θα φανεί στις εκλογές βίας και νοθείας το 1961 και στη δολοφονία του βουλευτή της Ε.Δ.Α. Γρηγόρη Λαμπράκη στην Θεσσαλονίκη το 1963.

ΑΚΡΗΣ ΑΠΟΡΡΙΠΤΟΝ

ΑΣΚΗΣΙΣ "ΠΕΡΙΚΛΗΣ"

8

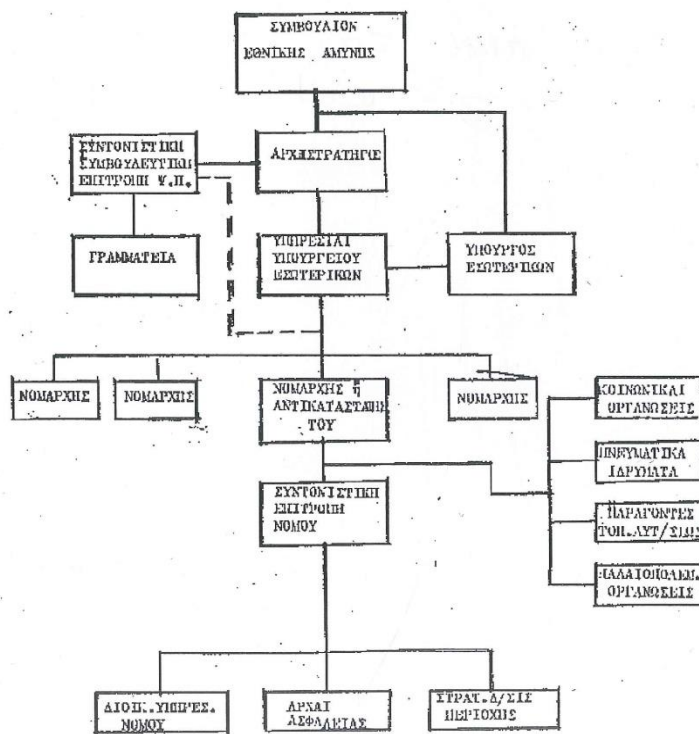
ΠΡΟΣΕΛΥΤΗ Ι

ΕΙΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

σχέδιο "ΠΕΡΙΚΛΗΣ"

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΔΙΟΙΚΗΤΕΡΕ

δ' ε' της 1ης του 1911

"ΑΣΚΗΣΙΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ"

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ :

Η ΚΟΡΥΦΩΣΗ ΤΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΚΡΑΤΟΥΣ

i) Οι εκλογές βίας και νοθείας του 1961.

• Οι πολιτικές ζυμώσεις για την καταπολέμηση της Αριστεράς.

Οι εκλογές του 1958 και η εντυπωσιακή άνοδος της Ε.Δ.Α. δεν ήταν μόνο η αφορμή για την σύσταση και τη δραστηριοποίηση του παρακράτους αλλά και μια αιτία να συνεργαστούν τα αστικά κόμματα ώστε να απομονωθεί πολιτικά η Αριστερά και να αντιμετωπιστεί ακόμα πιο αποφασιστικά σε όλα τα επίπεδα.

Εκτός από την Ε.Ρ.Ε. και τον πρωθυπουργό Κ. Καραμανλή, τα σχέδια για την εξουδετέρωση της Αριστεράς φαινόταν να τα είχε δεχτεί μέχρι τις εκλογές του 1961 και ο αρχηγός του Φιλελεύθερου Δημοκρατικού Κόμματος Γ. Παπανδρέου. Ο Παπανδρέου όλο το 1960 και το 1961 συζητούσε με τον πρόεδρο της Κυβέρνησης και με τον τότε Υπουργό Εσωτερικών Δ. Μακρή για μια ενδεχόμενη συνεργασία του ίδιου και του κόμματός του με την Ε.Ρ.Ε., για την καθιέρωση πλειοψηφικού συστήματος στις επόμενες εκλογές και για εκλογική σύμπραξη με το μεγάλο κόμμα της «εθνικόφρονης παράταξης». Ο Παπανδρέου που συσκεπτόταν συχνά για αυτό το θέμα με τους Ν. Μπακόπουλο, Ταλιαδούρη, Ι. Γιαννόπουλο και με άλλα στελέχη του κόμματός του, τόνιζε την ανάγκη εκλογικής συνεργασίας με τον Καραμανλή. Τα στρατόπεδα θα ήταν δύο: από την μια πλευρά θα ήταν οι δυνάμεις των εθνικοφρόνων και από την άλλη οι κομμουνιστές. Ανέφερε δε πως οι επόμενες εκλογές θα γίνονταν «με τους χωροφύλακες και με το πιστόλι στο χέρι». Το 1960 μάλιστα, ο αρχηγός του Δημοκρατικού Φιλελεύθερου Κόμματος είχε προτείνει στον Πρωθυπουργό να συμμετάσχει στην κυβέρνηση με δύο Υπουργούς και έναν Υφυπουργό ώστε να ψηφίζοταν το πλειοψηφικό σαν εκλογικό σύστημα, να τσακιζόταν ο κομμουνιστικός κίνδυνος και να εξαφανίζονταν τα κόμματα των Μαρκεζίνη και Βενιζέλου. Ο μετέπειτα αρχηγός της Ένωσης Κέντρου είχε προτείνει

στον Καραμανλή πως ακόμα και αν οι συνθήκες δεν ήταν κατάλληλες για εκλογές «θα βοηθούσε και ο χωροφύλακας» φανερώνοντας τις δημοκρατικές του ευαισθησίες³¹⁹.

Στόχος τόσο για τον Καραμανλή όσο και για τον Παπανδρέου εκείνη την περίοδο ήταν εκτός από την Αριστερά, να διαλύονταν τα μικρά κόμματα όπως του Μαρκεζίνη (Κόμμα των Προοδευτικών) και η «Δημοκρατική Ένωση» του Ι. Τσιριμώκου, κάτι που εν πολλοίς επιτεύχθηκε, αφού η «Δημοκρατική Ένωση» διασπάστηκε και κάποια από τα στελέχη της στράφηκαν στα κόμματα του Κέντρου και άλλα στην Ε.Δ.Α.³²⁰

Την άνοιξη του 1961 όταν η κυβέρνηση ήταν έτοιμη να καταθέσει το νομοσχέδιο για τον εκλογικό νόμο όπου και προβλέπονταν η υιοθέτηση της ενισχυμένης αναλογικής ο αρχηγός της Ε.Ρ.Ε. συναντήθηκε με τον Παπανδρέου για να συζητήσουν για το συγκεκριμένο θέμα. Ο Παπανδρέου επικαλούμενος εσωκομματικά κολλήματα στον νεοπαγή σχηματισμό Δ.Κ.Α.Φ.Ε. (Δημοκρατικό Κέντρο - Αγροτική Φιλελεύθερη Ένωση) του οποίου ήταν αρχηγός, ζητούσε από τον Καραμανλή την εφαρμογή του πλειοψηφικού συστήματος στις εκλογές με ανώτερο στόχο να διευκολύνονταν το Κέντρο έναντι της Ε.Δ.Α. Ο πρωθυπουργός παρότι επέμεινε στην ενισχυμένη αναλογική, διαμόρφωσε έτσι το νομοσχέδιο ώστε το Κέντρο να είναι ευνοημένο στις επόμενες εκλογές, ικανοποιώντας και τους Αμερικανούς που πίστευαν πως η υιοθέτηση του πλειοψηφικού ως εκλογικού συστήματος σε ενδεχόμενη εκλογική αναμέτρηση, θα οδηγούσε στη συνεργασία του Κέντρου με την Ε.Δ.Α.³²¹. Παρά τις προσπάθειες ακόμα και του Παλατιού, η συνεργασία του Παπανδρέου με τον Καραμανλή δεν επιτεύχθηκε³²². Μολοταύτα οι

³¹⁹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ' 1961-1964, Εκδόσεις Παπαζήση, 1986, σελ. 15-22.

³²⁰ ο.π. ΤΟΜΟΣ Γ', 1955-1961, σελ. 569-571.

³²¹ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και Ευρώπη 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης» σελ. 133-135

³²² Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 385. Έγγραφο που υπογράφει ο Β. Μπαλοδήμος, Αρχηγός του Βασιλικού Γραφείου στο οποίο ενημερώνει τον Παύλο για τις συνεννοήσεις μεταξύ των Κ. Καραμανλή και Γ. Παπανδρέου.

Αμερικανοί και τα Ανάκτορα δεν έμειναν άπραγοι. Σχέδιο των Αμερικάνων ήταν η εφαρμογή του συστήματος των «συγγενών κομμάτων», που είχε εφαρμοστεί στις δημοτικές εκλογές σε μια περιοχή της Γαλλίας. Το σύστημα αυτό προωθούσε εκτός από το κυβερνών κόμμα, άλλο ένα αστικό κόμμα που θα προέρχονταν από το Κέντρο και θα είχε τον ρόλο της «εθνικής αντιπολίτευσης», εκμηδενίζοντας έτσι τον μεγάλο αντίπαλο, την Αριστερά. Σύμφωνα με το σχέδιο, το σύστημα των συγγενών κομμάτων θα προέβαλε ένα μεγάλο αλλά μειοψηφών κεντρώο κόμμα. Αυτό με τη σειρά του θα βοηθούσε στην κατάταξη των κομμάτων σε δύο κατηγορίες, στα εθνικόφρονα και στα μη εθνικόφρονα, με το Συμβούλιο της Επικράτειας να αποφασίζει σε ποια κατηγορία θα κατατάσσονταν το κάθε κόμμα που θα συμμετείχε στις εκλογές. Η καταμέτρηση των ψήφων και η κατανομή των εδρών θα γινόταν επίσημα με βάση την κατηγορία (εθνικόφρονα ή μη) και όχι με βάση το κάθε κόμμα ξεχωριστά. Η τελική κατανομή των εδρών σε κάθε περιφέρεια θα γινόταν αναλογικά στα κόμματα που ανήκαν στη νικήτρια κατηγορία. Αυτός θεωρούνταν σύμφωνα με τους Αμερικάνους ο πλέον ενδεικνυόμενος τρόπος για να εξοντωθεί εκλογικά η Ε.Δ.Α.³²³

Υπέρ του συστήματος των συγγενών κομμάτων είχε ταχθεί και το Παλάτι που έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις εκλογές, όποτε κι αν γίνονταν αυτές³²⁴. Οι Αμερικανοί και κυρίως η CIA μέσω των Ανακτόρων αλλά και μέσω των πρακτόρων της, άρχισαν να έχουν επαφές με τους ηγέτες του Κέντρου ώστε να υπάρξει συνεννόηση και συνεργασία για την δημιουργία ενός ενιαίου κόμματος. Ο Γ. Παπανδρέου, μόλις του γνωστοποιήθηκε το σύστημα των συγγενών κομμάτων το απέρριψε κατηγορηματικά λέγοντας πως ήταν το «φauλότερο» όλων των συστημάτων, παρότι ο ίδιος λίγο καιρό πριν είχε προτείνει κάτι ανάλογο στον

³²³ Γ. Κάτρη «Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα» Αναθεωρημένη έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, 1974, σελ. 108-112 & Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967» σελ.72-73

³²⁴ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο του βασιλιά Παύλου προς τον Κ. Καραμανλή όπου του εξέφραζε την ανησυχία του για την πολιτική κατάσταση και για τις ενδεχόμενες εκλογές.

Καραμανλή³²⁵. Για να εξευμενίσει τον γηραιό πολιτικό, η CIA συνομιλούσε με τον γιο του Γ. Παπανδρέου, Ανδρέα καθώς θεωρούσε ότι μπορούσε να επηρεάσει τον πατέρα του. Η συνάντηση του Α. Παπανδρέου με τον σταθμάρχη της CIA Λ. Κάμπελ ώστε να συζητηθεί εκτενέστερα το σχέδιο των Αμερικάνων, δεν απέδωσε καρπούς, αφού οι Παπανδρέου ήταν αρνητικοί, κάτι που εξόργισε τον Κάμπελ³²⁶

Είχε προηγηθεί άλλη συνάντηση του Α. Παπανδρέου με τον διάδοχο Κωνσταντίνο και με τον υπασπιστή του Αρναούτη που του είχαν μιλήσει για το ίδιο ζήτημα χωρίς ωστόσο να καταφέρουν και εκείνοι κάτι³²⁷.

Την ανάγκη για την ύπαρξη ενός Ενιαίου Κέντρου είχαν τονίσει και στον αρχηγό του Κόμματος των Φιλελεύθερων Σ. Βενιζέλο και αξιωματούχοι του State Department στο ταξίδι που είχε κάνει την άνοιξη του 1961 στις ΗΠΑ. Ο Αρχηγός της Αμερικάνικης Αντιπροσωπείας στον ΟΗΕ Στίβενσον και ο διευθυντής του τμήματος πολιτικού προσχεδιασμού στο State Department πρεσβευτής ΜακΓκη, εξέφραζαν την θέληση των ΗΠΑ να καταστεί το κέντρο ισχυρή πολιτική δύναμη, ώστε να περιοριστεί η επιρροή των κομμουνιστών. Στα τέλη Ιουνίου του 1961 έφτασε στην Αθήνα πλέον ως Υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ, ο ΜακΓκη που κινούνταν δραστήρια για την ενοποίηση του Κέντρου. Ο Αμερικανός Υφυπουργός είχε ιδιαίτερες συνομιλίες με ηγετικούς παράγοντες της αντιπολίτευσης όπως τον Σ. Στεφανόπουλο και τον Γ. Μαύρο όπου τους υπογράμμιζε πως η πολιτική ζωή στην Ελλάδα και η σταθερότητα δεν μπορούσε να στηριχθεί σε ένα μόνο κόμμα και ήταν σωστό να ιδρύονταν άλλο ένα μεγάλο εθνικό κόμμα που θα ήταν σε θέση να διαδεχθεί την Ε.Ρ.Ε. Οι Αμερικανοί βέβαια ήθελαν το κεντρικό κόμμα που θα προέκυπε να έχει τον ρόλο της εθνικής αντιπολίτευσης με τη δημιουργία μια

³²⁵ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης» σελ. 133-134

³²⁶ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967», σελ. 264-265

³²⁷ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» ΤΟΜΟΣ Δ' 1961-1964, σελ. 15-22.

«σκιώδους κυβέρνησης» που θα ασκούσε έλεγχο στην κυβερνητική πολιτική και θα περιόριζε την κοινοβουλευτική δύναμη της Αριστεράς³²⁸.

Παράλληλα με τις πολιτικές ζυμώσεις και διεργασίες που γίνονταν, είχε ενταθεί η κρατική και παρακρατική βία. Στον εορτασμό της Πρωτομαγιάς του 1961, ξέσπασαν σφοδρές συγκρούσεις της αστυνομίας με τους απεργούς, με αποτέλεσμα να τραυματιστούν 20 πολίτες και αστυνομικοί. Όσο πιο βέβαιο γινόταν το σενάριο των εκλογών μέσα στο φθινόπωρο τόσο πύκνωναν οι επιθέσεις της αστυνομίας και των παρακρατικών εναντίον κυρίως της Αριστεράς. Για να περιορίσουν την διανομή του έντυπου υλικού της Ε.Δ.Α. χρησιμοποιώντας το Γ' Ψήφισμα από την εμφυλιακή περίοδο, οι αστυνομικές αρχές συνελάμβαναν μέλη και στελέχη της Ε.Δ.Α. που μοίραζαν φυλλάδια με το πρόγραμμα του κόμματός τους τα οποία και κατέστρεφαν. Όλο το καλοκαίρι του 1961 παρακρατικοί επιτίθονταν εναντίον βουλευτών και στελεχών της Ε.Δ.Α. σε ολόκληρη την χώρα (επίθεση στους Χονδρονάσιο και Σκυλλάκο στην Ελασσόνα, στην Κόρινθο, στην Έδεσσα, στην Θεσσαλονίκη, στο Κολυδρό και αλλού) με την ανοχή και πολλές φορές με την συνεργασία τα αστυνομίας και της χωροφυλακής, που προέβαιναν σε περαιτέρω συλλήψεις αριστερών πολιτών. Στις αρχές Αυγούστου δικάστηκε σε πεντάμηνη φυλάκιση και ο διευθυντής της «Αυγής» Λ. Κύρκος και σε εικοσαήμερη στέρηση της ατέλειας δημοσιογραφικού χάρτου η εφημερίδα, γιατί σε άρθρο της, είχε χαρακτηριστεί σκευωρία η υπόθεση των ασυρμάτων και κατασκοπείας που σύμφωνα με την κυβέρνηση είχαν ανακαλυφθεί στην Ακροποταμιά του Κιλκίς. Στο μεταξύ η πολιτική αντιπαράθεση οξύνονταν στη Βουλή, όπου και συζητούνταν οι καταγγελίες της Ε.Δ.Α. και των υπόλοιπων κομμάτων για τη δράση των παρακρατικών οργανώσεων και για την αστυνομική βία. Σύσσωμη η αντιπολίτευση ζητούσε από την κυβέρνηση να καταργήσει τα έκτακτα μέτρα της περιόδου του Εμφύλιου Πολέμου και να σταματούσε την χρηματική ενίσχυση των ακροδεξιών συμμοριών³²⁹.

³²⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα» *ΤΟΜΟΣ Δ' 1961-1964*, σελ. 22-24.

³²⁹ *ο.π.* σελ. 29-31.

Την ώρα που όλα τα κόμματα ασκούσαν κριτική στην κυβέρνηση για την δράση του παρακράτους, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού Β. Καρδαμάκης και ο στρατιωτικός σύνδεσμος του πρωθυπουργού ταξίαρχος Βέρρος, που είχε και ιδιαίτερα στενές σχέσεις με το Παλάτι, προωθούσαν σε επίκαιρες θέσεις τους μετέπειτα πραξικοπηματίες Γ. Παπαδόπουλο, Ο. Αγγελή, Α. Πατίλη και άλλους. Ο Βέρρος μάλιστα σύστησε τον Παπαδόπουλο ως πιστό βασιλικό στον Παύλο και την Φρειδερίκη και καθησύχαζε τον Καραμανλή για την δράση των συνωμοτούντων αξιωματικών³³⁰.

Οι επιθέσεις, οι συλλήψεις και οι κάθε μορφής πιέσεις εναντίον κυρίως των οπαδών της Αριστεράς και αργότερα και του Κέντρου, έδειχναν πως οι επικείμενες εκλογές θα γίνονταν μέσα σε ένα κλίμα έντονης ψυχολογικής και σωματικής βίας και διωγμών ώστε να εξασφαλιζόταν η νίκη του κυβερνώντος κόμματος.

Η εσωτερική κατάσταση στη χώρα αλλά και η διεθνής ένταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο ώθησαν τον πρωθυπουργό να προκηρύξει εκλογές για τον Οκτώβριο του 1961. Λίγο πριν ξεκινήσει η προεκλογική περίοδος και κάτω από την πίεση του αμερικανικού παράγοντα, ιδρύθηκε στις 19 Σεπτεμβρίου η Ένωση Κέντρου που ήταν αποτέλεσμα της συνεργασίας όλων των κεντρώων κομμάτων. Αρχηγός της Ένωσης Κέντρου ήταν άτυπα ο Γ. Παπανδρέου. Η ανάληψη της ηγεσίας του κεντρώου κόμματος από τον Παπανδρέου ήταν μία εξέλιξη που ικανοποιούσε τους Αμερικανούς καθώς θεωρούσαν τον γηραιό πολιτικό πιο αξιόπιστο «ατλαντιστή» σε σχέση με τον Σοφοκλή Βενιζέλο, ο οποίος είχε προκαλέσει την ανησυχία της Ουάσιγκτον λόγω της πιο χαλαρής στάσης του έναντι της Σοβιετικής Ένωσης σε θέματα εμπορίου, αφοπλισμού και γενικής αντιμετώπισης του Ψυχρού Πολέμου³³¹.

Οι εκλογές που θα γίνονταν δεν θα θύμιζαν σε τίποτα ένα δημοκρατικό καθεστώς που σεβόταν τους νόμους, τους θεσμούς και τους πολίτες. Η βία, η νοθεία

³³⁰ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄*, 1961-1964 σελ. 22-24.

³³¹ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού πολέμου και Υφεσης» σελ. 134-135

και τρομοκρατία θα επικρατούσαν σε μια από τις αμφιλεγόμενες εκλογικές αναμετρήσεις της μετεμφυλιακής Ελλάδας.

• **Το Σχέδιο «ΠΕΡΙΚΛΗΣ» και οι εκλογές.**

Το διακύβευμα των εκλογών του 1961 για το αστικό μπλοκ εξουσίας ήταν η αποδυνάμωση της Ε.Δ.Α. και η αποφυγή των αποτελεσμάτων των εκλογών του 1958. Οι Αμερικανοί, το Παλάτι και η κυβέρνηση έπρεπε να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να αποφεύγονταν η ενδυνάμωση της Αριστεράς, όπως είχε συμβεί στις δημοτικές εκλογές του 1959 όπου το πολωμένο κλίμα κατά την προεκλογική περίοδο είχε χρησιμοποιηθεί από την κυβέρνηση ως πολιτική δικαιολογία για την άσκηση συστηματικής βίας εναντίον της Ε.Δ.Α.³³²

Από το δεύτερο εξάμηνο του 1959 άρχισαν οι μελέτες, οι προτάσεις και οι συζητήσεις για τη δημιουργία ενός σχεδίου που θα περιθωριοποιούσε και θα απομόνωνε την Ε.Δ.Α. και κάθε άλλη προοδευτική δύναμη με οποιοδήποτε τρόπο. Για να επιτευχθεί αυτό, συγκροτήθηκε από την Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας και συγκεκριμένα από τα μέλη του Συμβουλίου Ειδικών Μελετών και με την βοήθεια της Κ.Υ.Π., το «Σχέδιο Περικλής». Το αρχικό στάδιο του σχεδίου είχε γίνει από τους Γ. Γεωργαλά, Ε. Σταυρίδη και Ι. Παπαγιαννόπουλο³³³. Συνολικά όμως είχαν υπάρξει τέσσερα προσχέδια. Το ένα ήταν του Ε. Σταυρίδη που το είχε παραδώσει ο ίδιος στον πρωθυπουργό. Το δεύτερο ήταν της Κ.Υ.Π. Το τρίτο προσχέδιο ήταν μια συμπύκνωση των δύο προηγούμενων την οποία είχε αναλάβει και πάλι ο Γ. Γεωργαλάς. Τελικά το τρίτο προσχέδιο εστάλη στον γενικό διευθυντή του ιδιαίτερου γραφείου του πρωθυπουργού Π. Κόντα και αφού έκανε κι αυτός με την σειρά του ορισμένες διορθώσεις πήρε την τελική του μορφή και ονομάστηκε «Σχέδιο Περικλής». Το εν λόγω σχέδιο εγκρίθηκε αργότερα και από την Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή³³⁴.

³³² Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» σελ. 257-258

³³³ Δ. Παραλίκα «Συννομοσίες Ι.Δ.Ε.Α. και ΑΣΠΙΔΑ 1944-1974», σελ. 78-80.

³³⁴ Ο.π. σελ. 78-80

Χαρακτηριστικό του σχεδίου «Περικλής» ήταν ο διαχωρισμός των πολιτών σε δύο κατηγορίες : στους Κυανούς που εκεί ανήκαν όλοι όσοι ήταν στην εθνικόφρονα παράταξη και στους Κίτρινους που ήταν όσοι θεωρούνταν κομμουνιστές ή ήταν φίλα προσκείμενοι στην Αριστερά συμπεριλαμβάνοντας όπως θα φανεί και στη συνέχεια, τους οπαδούς και τους ψηφοφόρους του Κέντρου³³⁵.

Το σχέδιο στόχευε στο να περιορίσει την δύναμη και την επιρροή των Κίτρινων στην κοινωνία με όποιο τρόπο κρίνονταν απαραίτητος και να «διαφωτίσει» την κοινή γνώμη για τον κομμουνιστικό κίνδυνο και ασφαλώς για την ευεργετική κυβερνητική πολιτική. Αποστολή όλων των δυνάμεων των Κυανών ήταν η εξουδετέρωση κάθε προσπάθειας των Κίτρινων να διεισδύσουν στις τάξεις των Κυανών και να περιοριστεί έτσι ο αριθμός των πολιτών που διάκεινται φιλικά προς τους Κίτρινους³³⁶. Αυτό προϋπέθετε ότι το πολιτικό κλίμα έπρεπε να πολωθεί κατά τέτοιο τρόπο που να ήταν προς το συμφέρον της εθνικοφροσύνης και όχι του κομμουνισμού, με την κυβέρνηση όμως να μην τίθενται δημοσίως υπέρ της πολιτικής πόλωσης αλλά να την υποκινεί έμμεσα³³⁷.

Για την οργάνωση και την διεξαγωγή του σχεδίου «Περικλής» υπεύθυνος πρώτα από όλους ήταν ο ίδιος ο Πρωθυπουργός αφού ήταν εκείνος «ο πρώτος οργανωτής, ο πρώτος προπαγανδιστής, ο πρώτος εμπνευστής, ο αρχιστράτηγος της μάχης, ο εκδηλωτής και ο ενσαρκωτής της ιδεολογίας της μαχόμενης Εθνικοφροσύνης»³³⁸. Εκτός από τον πρόεδρο της κυβέρνησης αρμόδια για την εφαρμογή του σχεδίου «Περικλής» ήταν το Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας, η Συντονιστική Συμβουλευτική Επιτροπή, η Επιτροπή Ψυχολογικού πολέμου, ο Αρχιστράτηγος, οι Υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών δηλαδή η Κ.Υ.Π. και η Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας (Γ.Δ.Ε.Α.), ο Υπουργός Εσωτερικών, οι Νομάρχες, οι διάφορες συνδικαλιστικές και συνεταιριστικές οργανώσεις. Σε όλες

³³⁵ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³³⁶ ο.π. σελ. 68-89.

³³⁷ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29ης Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ.33-66.

³³⁸ ο.π. σελ. 33-66.

αυτές τις υπηρεσίες έρχονταν να προστεθούν η συντονιστική επιτροπή κάθε Νομού που θα σύστηνε ο Νομάρχης, τα πνευματικά ιδρύματα της χώρας, πολιτικοί παράγοντες στην τοπική αυτοδιοίκηση, οι παρακρατικές οργανώσεις, οι διοικητικές υπηρεσίες των Νομών, τα Σώματα Ασφαλείας και η Στρατιωτική Διεύθυνση κάθε περιοχής³³⁹.

Την εποπτεία του προγράμματος την είχε αναλάβει ο αρχιστράτηγος έχοντας την βοήθεια της Συντονιστικής Συμβουλευτικής Επιτροπής και της Επιτροπής Ψυχολογικού Πολέμου. Στους νομούς την βασική διοίκηση θα την είχε ο Νομάρχης. Σε κάθε Νομαρχία θα έπρεπε να συγκροτηθεί ειδική συντονιστική επιτροπή που θα ασχολούνταν ειδικά με την εφαρμογή του σχεδίου «Περικλής» και θα αποτελούνταν από ανώτερους Διοικητές και Διευθυντές των εθνικών αρχών και Υπηρεσιών και από τους προϊστάμενους σε κάθε υπηρεσία. Τέλος, αρμόδια και ανώτατη πολιτική αρχή θα ήταν για ένα απροσδιόριστο χρονικό διάστημα το Υπουργείο Εσωτερικών³⁴⁰.

Στο συγκεκριμένο σχέδιο γινόταν εκτενής αναφορά τόσο για τις μεθόδους που θα έπρεπε να εφαρμοστούν ώστε να περιοριστεί στο μέγιστο δυνατό η δύναμη των Κίτρινων, όσο και για τον ρόλο που θα έπρεπε να έχουν οι Νομάρχες, ο Στρατός, τα Σώματα Ασφαλείας, η εκκλησία, η κυβέρνηση και οι διάφορες παρακρατικές και μη οργανώσεις.

Τα μέτρα για την αντιμετώπιση των αντιπάλων των Κυανών ποίκιλλαν. Πρώτα από όλα έπρεπε να γίνουν οι απαραίτητες διοικητικές ενέργειες ώστε να απομακρυνθούν από τις σημαντικές θέσεις της δημόσιας διοίκησης σε θέσεις ελάσσονος σημασίας, οι δημόσιοι λειτουργοί που θεωρούνταν ύποπτοι ως συνεργάτες και υποστηρικτές των Κίτρινων. Οι νόμοι και οι αστυνομικές διατάξεις θα έπρεπε να εφαρμόζονται με κάθε αυστηρότητα στους πολίτες που ήταν συνοδοιπόροι των Κίτρινων, να δημιουργούνταν εμπόδια σε κάθε κίνηση ή δραστηριότητα οργανώσεων ή ατόμων που ανήκαν στους Κίτρινους ενώ θα έπρεπε να δημιουργηθούν «Μαύροι Πίνακες» που θα περιλάμβαναν άτομα που σύμφωνα

³³⁹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³⁴⁰ ο.π. σελ. 68-89.

με τις πληροφορίες που θα συνέλεγαν οι Αρχές Ασφαλείας, θα ήταν επικίνδυνα για την εθνική ασφάλεια των Κυανών. Οι συλλήψεις και οι εκτοπίσεις δεν ήταν δυνατόν να μην συμπεριληφθούν στο σχέδιο. Όσοι πολίτες ή υπάλληλοι θεωρούνταν επικίνδυνοι για την έκβαση της «άσκησης Περικλής» μέσω του Μηχανισμού των Μέτρων Εθνικής Ασφαλείας θα εκτοπίζονταν³⁴¹.

Μια από τις πιο αποτελεσματικές μεθόδους για την αντιμετώπιση των εχθρών των Κυανών ήταν η χρήση ψυχολογικής βίας που θα επιτυγχάνονταν με την τακτική παρακολούθηση από την Αστυνομία και την Χωροφυλακή και με την λήψη μέτρων, εμποδίων και προσχωμάτων από τις κρατικές αρχές σε όποιον πολίτη ανήκε στους Κίτρινους και ζητούσε να εξυπηρετηθεί, να ενημερωθεί ή να εφαρμοστούν τα δικαιώματά του σε περίπτωση που αυτά παραβιάζονταν³⁴².

Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο και το οποίο ήταν ζωτικής σημασίας για την επιτυχή έκβαση του σχεδίου ήταν το πρόγραμμα διαφώτισης των Κυανών πολιτών που είχε προσαρμοστεί ειδικά για την προεκλογική περίοδο. Το πρόγραμμα διαφώτισης για το οποίο την ευθύνη την είχε η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας και ο Ν. Γωγούσης, που θα εφαρμόζονταν από τον Στρατό, τις Νομαρχίες, τις κρατικές υπηρεσίες, τα Σώματα Ασφαλείας και την κυβέρνηση, είχε στόχο να προπαγανδίζει την κυβερνητική πολιτική, να προβάλει τις ηθικές και άλλες αξίες της εθνικόφρονης παράταξης και να ενημερώνει τους Κυανούς για τα δεινά που θα επέφερε μια συνεργασία με τους Κίτρινους³⁴³.

Άλλο ένα μέτρο που έπρεπε να ληφθεί σύμφωνα με το σχέδιο «Περικλής» ήταν η κινητοποίηση όλων των κυανών δυνάμεων. Θα έπρεπε να καταγραφούν σε όλες τις περιοχές οι κάθε είδους «εθνικόφρονες» οργανώσεις, τα διάφορα σωματεία, οι σύλλογοι, τα συνδικάτα, οι γεωργικοί συνεταιρισμοί και να υπάρξουν επαφές με τους εθνικόφρονες προέδρους αυτών των οργανώσεων ώστε να είναι έτοιμοι οι ίδιοι και οι οργανώσεις τους να κινητοποιηθούν για τις επερχόμενες εκλογές όπου θα συμμετείχαν στις προεκλογικές συγκεντρώσεις του κυβερνητικού κόμματος και θα

³⁴¹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³⁴² ο.π. σελ. 68-89.

³⁴³ ο.π. σελ. 68-89.

εξέδιδαν προκηρύξεις, ανακοινώσεις και ψηφίσματα με αντικομμουνιστικό χαρακτήρα. Αυτό θα μπορούσε να επιτευχθεί με την εργασία των τοπικών στελεχών των Κυανών αλλά και ορισμένων κρατικών αρχών όπως τα Υπουργεία Εργασίας και Γεωργίας³⁴⁴.

Για την πρακτική εφαρμογή λοιπόν τόσο των έκτακτων διοικητικών μέτρων όσο και για το πρόγραμμα διαφωτίσεως και προπαγάνδας αλλά και για την άσκηση ψυχολογικής βίας εναντίον των Κίτρινων θα έπρεπε να συμμετάσχουν στο σύνολό τους όλες οι συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις, η Ε.Ρ.Ε., τα Σώματα Ασφαλείας, τα φιλοκυβερνητικά μέσα μαζικής ενημέρωσης όπως το ραδιόφωνο και ο Τύπος, οι Νομαρχίες, η εκκλησία, ο Στρατός και η ίδια η κυβέρνηση μέσω κυρίως της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας, της Γ.Δ.Ε.Α., της Κ.Υ.Π. και του Υπουργείου Εσωτερικών. Οι πολιτικές δυνάμεις των Κυανών που είχαν ως κύριο πολιτικό τους αντίπαλο τους Κίτρινους, θα έπρεπε να είναι ανελέητοι στην προσεχή σύγκρουση μαζί τους ενώ θα ήταν πρόπον να σχηματίζονται πολιτικές διακομματικές επιτροπές που θα ασχολούνταν με τον αγώνα κατά των Κίτρινων. Παράλληλα οι κεντρικές αρχές θα μπορούσαν με τις κατάλληλες ενέργειες να κατευθύνουν τις κρατικές υπηρεσίες με τέτοιο τρόπο ώστε να ήταν εγγυημένη η θετική έκβαση των επιχειρήσεων κατά του «εσωτερικού» εχθρού. Μαζί με αυτό ήταν απαραίτητο να αφυπνιστεί το εκπαιδευτικό προσωπικό, η πνευματική ηγεσία και η Εκκλησία ώστε να γίνει αντιληπτό πόσο σημαντικός ήταν ο αγώνας εναντίον των Κίτρινων προκαλώντας τους να πάρουν θέση³⁴⁵.

Ειδικά η Ε.Ρ.Ε. ως κυβερνών κόμμα θα έπρεπε να δράσει άμεσα και αποδοτικά. Ο κομματικός μηχανισμός θα ήταν προετοιμασμένος και έτοιμος ώστε να είναι παρών και στον τελευταίο οικισμό της χώρας και να δίνει αγώνα εναντίον των κομμουνιστών. Κάθε πόλη θα διαιρούνταν σε συνοικίες και τετράγωνα όπου εκεί θα δρούσε μια τριμελής ή πενταμελής ομάδα κατοίκων που ανήκαν στην Ε.Ρ.Ε. Στην επαρχία οι υποψήφιοι βουλευτές της κυβερνώσας παράταξης θα έπρεπε να συνεργαστούν με τα τοπικά στελέχη του κόμματος ώστε υπό την καθοδήγηση του

³⁴⁴ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³⁴⁵ ο.π. σελ. 68-89.

επιτελείου που διεύθυνε το σχέδιο «Περικλής» να οργανώνονταν κομματικές επιτροπές οι οποίες θα ήταν φορείς της «διαφώτισης» και της προπαγάνδας του κυβερνητικού έργου. Σε αυτές θα διοχετεύονταν απόψεις και συνθήματα «εθνικού» περιεχομένου που με την σειρά τους θα τα διέδιδαν στο περιβάλλον τους. Οι επιτροπές αυτές θα έκαναν και τοπικές μελέτες για το ποια ήταν η δύναμη των Κυανών και ποια των Κίτρινων, ποιοι θα μπορούσαν να προσέλθουν στο «εθνικό στρατόπεδο» και ποια θα ήταν η ένταση της δράσης που θα έπρεπε να ληφθεί για να αποτραπεί η ενίσχυση των Κίτρινων και των συμμάχων τους. Για τη σύνταξη των μελετών οι κομματικές επιτροπές θα είχαν και την βοήθεια των κρατικών υπηρεσιών και οργάνων που διέμεναν εκεί, ώστε να λαμβάνονταν μέτρα για την ενίσχυση της «διαφώτισης» μέσω ειδικών απεσταλμένων, για την καταστολή των αντιπάλων ή για τον προσεταιρισμό προσώπων που διέθεταν επιρροή³⁴⁶.

Οι Ένοπλες Δυνάμεις, που ήταν ένας πλήρης και συγκροτημένος μηχανισμός με κύριο χαρακτηριστικό του το αντικομμουνιστικό φρόνημα, θα διαδραμάτιζαν ιδιαίτερα ενεργό ρόλο στην καταπολέμηση του αντιπάλου. Ειδικότερα οι ανώτερες στρατιωτικές διευθύνσεις θα οργάνωναν σε κάθε νομό της χώρας τις δυνάμεις εκείνες που θα ήταν υπεύθυνες για την οργάνωση και την εφαρμογή της επιχείρησης κατά των Κίτρινων και θα παρείχαν μεταφορικά μέσα όπως αεροπλάνα και αυτοκίνητα καλύπτοντας έτσι τις μεταφορικές ανάγκες που θα προέκυπταν³⁴⁷. Ακόμη, τα στελέχη των στρατιωτικών μονάδων θα έπρεπε να στηρίζουν τις ενέργειες των Νομαρχιών για την καλύτερη εφαρμογή του σχεδίου και ταυτόχρονα θα συνέβαλαν στην εφαρμογή του προγράμματος «διαφωτίσεως» χρησιμοποιώντας τα μέσα ενημέρωσης που διέθετε ο στρατός, όπως οι ραδιοφωνικοί σταθμοί των Ένοπλων Δυνάμεων και οι Μονάδες Υπηρεσίας του Αρχιστράτηγου που θα ήταν αρμόδιες για την εκτύπωση και την διοχέτευση του εντύπου προεκλογικού υλικού και για την παρακολούθηση των διεξαγόμενων επιχειρήσεων. Στις επιτηρούμενες

³⁴⁶ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 33-66.

³⁴⁷ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

και απαγορευμένες περιοχές στην Βόρεια Ελλάδα, ο στρατός σε συνεργασία με τις Αρχές Ασφαλείας θα παρακολουθούσαν και θα απαγόρευαν οποιαδήποτε κίνηση από πολίτες που θεωρούνταν ύποπτοι³⁴⁸. Αλλά και οι ίδιοι οι στρατιώτες θα έπρεπε να στείλουν γράμματα στους συγγενείς τους παροτρύνοντάς τους να ψηφίσουν μόνο την Ε.Ρ.Ε. και κανένα άλλο κόμμα.³⁴⁹

Τα Σώματα Ασφαλείας, δηλαδή η αστυνομία και η χωροφυλακή ήταν αρμόδια σε κάθε περιοχή για την διοχέτευση και την διανομή του σχετικού διαφωτιστικού υλικού, για την ενίσχυση των Μονάδων Υπηρεσίας του Αρχιστράτηγου εφόσον τους ζητούνταν, αλλά για την συλλογή και για την διαβίβαση ιεραρχικά και απευθείας των απαραίτητων πληροφοριών στον Αρχιστράτηγο. Σημαντική θα ήταν και η συνεισφορά τους στην κάλυψη κάθε ενέργειας «φαιάς» και «μαύρης» προπαγάνδας που θα γίνονταν από τους Κυανούς. Το πιο σημαντικό όμως θα ήταν η προσπάθεια δημιουργίας κλίματος φοβίας και ηττοπάθειας στο στρατόπεδο των Κίτρινων με την άσκηση ψυχολογικής και σωματικής βίας³⁵⁰.

Για την διεξαγωγή του σχεδίου κατά των δυνάμεων των Κίτρινων ευθύνη είχαν οι Νομαρχίες και οι Νομαρχιακές Διευθύνσεις. Οι εθνικόφρονες Νομάρχες και οι νομαρχιακές διευθύνσεις που έχαιραν της πλήρους εμπιστοσύνης της κυβέρνησης, θα φρόντιζαν να καλυφθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα τα αιτήματα των τοπικών κοινωνιών. Οι νομαρχιακές διευθύνσεις ήταν επιφορτισμένες με την υποστήριξη των εκπρόσωπων των κρατικών υπηρεσιών, να ενεργοποιούν σε κάθε περιοχή όποιον πολίτη ή οργάνωση θα μπορούσε να φανεί χρήσιμη για την επίτευξη του τελικού στόχου, να κινητοποιούν βάση συγκεκριμένου σχεδίου τους πολίτες που εργάζονταν στις κρατικές υπηρεσίες ώστε οι τελευταίοι να μπορούν να διαμορφώνουν την κατάλληλη ψυχολογία τόσο στο εργασιακό όσο και στο οικογενειακό τους περιβάλλον, βοηθώντας και εκείνοι με την σειρά τους στον

³⁴⁸ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³⁴⁹ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29ης Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 33-66.

³⁵⁰ ο.π. σελ. 33-66.

αγώνα κατά των Κίτρινων. Εκτός από τα παραπάνω οι Νομάρχες και οι Νομαρχιακές Διευθύνσεις θα συντόνιζαν την τοπική «διαφωτιστική» εκστρατεία μέσω των γραφείων διαφώτισεως για να εφαρμόζονταν και να ακολουθούνταν καλύτερα οι βασικές αρχές της διαφωτιστικής προπαγάνδας, ενώ παράλληλα είχαν την δυνατότητα να εφαρμόσουν τα έκτακτα διοικητικά μέτρα που προβλέπονταν στην άσκηση «Περικλής» και να κινητοποιούσαν όλους όσους θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην πάταξη του αντιπάλου. Σε αυτούς περιλαμβάνονταν πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, πρόσωπα της Εκκλησίας και της πνευματικής ηγεσίας, τα πνευματικά ιδρύματα και διάφορες συνδικαλιστικές και συνεταιριστικές οργανώσεις που οι ηγεσίες τους ανήκαν στις δυνάμεις των Κυανών³⁵¹.

Από το σχέδιο βιασμού της κοινής γνώμης δεν θα μπορούσαν να λείπουν τα Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης, γνωστά ως Τ.Ε.Α. (πολλοί επίσης τα ανέφεραν και ως Τάγματα Εθνικής Ασφάλειας). Τα Τ.Ε.Α. τα οποία ήταν το διάδοχο σχήμα των Μ.Α.Υ. (Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου) και των Μ.Α.Δ. (Μονάδες Αμέσου Δράσεως), ήταν ημιστρατιωτικά σώματα που αποτελούνταν σχεδόν αποκλειστικά από ακροδεξιούς και φιλοκυβερνητικούς αξιωματικούς και οπλίτες που συνεπικουρούσαν στη δράση των Σωμάτων Ασφαλείας και του Στρατού³⁵². Εκτός από την συμμετοχή τους στο πρόγραμμα διαφώτισεως και στην άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας, κάθε οπλίτης των Τ.Ε.Α. θα ήταν υπεύθυνος να συμπληρώσει έναν πίνακα που θα ήταν εγγεγραμμένοι όλοι οι συγγενείς του που είχαν δικαίωμα ψήφου, σημειώνοντας δίπλα στο όνομα κάθε συγγενή την φρονηματική του κατάσταση, αν ήταν δηλαδή εθνικοφρόνων ή κομμουνιστής. Όταν 2 ή 3 οπλίτες των Τ.Ε.Α. ανήκαν στην ίδια οικογένεια έπρεπε να «διαβρώσουν» από κοινού τους συγγενείς τους με τέτοιο τρόπο που να αλληλοσυμπληρώνονται και να αλληλοενισχύονται. Σε περίπτωση που οι ίδιοι δεν ήταν ικανοί για τον ιδεολογικό προσανατολισμό των συγγενών τους θα μπορούσαν να ζητήσουν την βοήθεια

³⁵¹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

³⁵² Α.Σ.Κ.Ι Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 187, φάκελος 2. Έγγραφο «Λίγα λόγια για τα ΤΕΑ» μη ημερομηνία 31 Μαρτίου 1965.

προσώπων που διέθεταν περισσότερη μόρφωση και κύρος όπως οι εκπαιδευτικοί, οι ιερείς και οι πρόεδροι των Κοινοτήτων. Αφοί είχαν καταρτιστεί οι «Μαύροι Πίνακες» στους οποίους εγγράφονταν οι Κίτρινοι και οι συνοδοιπόροι τους, τα Τ.Ε.Α. θα φρόντιζαν για την εξουδετέρωση κάθε δράσης τους. Οι αξιωματικοί των Ταγμάτων θα απειλούσαν τους πολίτες τονίζοντάς τους πως οποιαδήποτε συνεργασία ή στήριξη προς τους Κίτρινους, ήταν απειλή για τα συμφέροντά τους. Αυτό σήμαινε πως οι αγρότες δεν θα μπορούσαν να πάρουν δάνειο από την Αγροτική Τράπεζα, θα τους ζητούνταν η άμεση εξόφληση άλλων δανείων, τα αγροτικά τους προϊόντα δεν θα γίνονταν δεκτά, δεν θα τους δίνονταν άδειες για υλοτομία, κυνήγι και αλιεία, ενώ σε πολλές περιπτώσεις δεν εξέλειπαν και οι ανοιχτοί εκβιασμοί³⁵³. Ο φόβος της οικονομικής ασφυξίας θα λειτουργούσε πιο αποτελεσματικά ακόμα και από τις αστυνομικές βιαιότητες και διώξεις.

Στις δυνάμεις των Κυανών που θα συμμετείχαν στον αγώνα κατά των Κίτρινων περιλαμβάνονταν και οι παρακρατικές οργανώσεις. Οι οργανώσεις αυτές που σύμφωνα με το σχέδιο «Περικλής», είχαν αντιμετωπίσει τους Κίτρινους και στο παρελθόν, θα είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην καταπολέμηση του αντιπάλου. Παρά τα προβλήματα που υπήρχαν μεταξύ των παρακρατικών, οι τελευταίοι θα είχαν σημαντικό ρόλο στην διαφωτιστική εκστρατεία συμμετέχοντας στις προεκλογικές συγκεντρώσεις των Κυανών υποψηφίων, θα τύπωναν και θα μοίραζαν προεκλογικά φυλλάδια αντικομμουνιστικού περιεχομένου και θα ασκούσαν ψυχολογική και σωματική βία σε όσους θεωρούσαν ότι ανήκαν στις δυνάμεις τους αντιπάλου³⁵⁴. Οι οργανωτές του σχεδίου είχαν φροντίσει να δημιουργηθούν στις επαρχίες και μικρές, δεκαμελείς συνήθως ομάδες «εθνικοφρόνων» πολιτών που θα προπηλάκιζαν με την ανοχή και την στήριξη των Σωμάτων Ασφαλείας όποιον υποψήφιο δεν ανήκε στο

³⁵³ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29ης Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 33-66.

³⁵⁴ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 68-89.

στρατόπεδο των Κυανών ώστε να παρουσιάζονταν πως η ίδια η κοινωνία και όχι η αστυνομία αντιδρούσε στις ενέργειες των Κίτρινων³⁵⁵.

Τέλος, ο Τύπος και το Ραδιόφωνο μέσω της ΕΙΡ και των σταθμών των Ενόπλων Δυνάμεων θα λάμβαναν μέρος στην εκστρατεία «διαφωτίσεως». Οι φιλοκυβερνητικές εφημερίδες τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στην επαρχία θα λάμβαναν χρηματική ενίσχυση για να προπαγανδίσουν υπέρ της κυβερνητικής πολιτικής. Οι ραδιοσταθμοί από την πλευρά τους θα μετέδιδαν εκπομπές που επέσειαν τον κομμουνιστικό κίνδυνο και θα διεμήνυαν σε όλους τους τόνους πως όλοι οι πολίτες έπρεπε να ψηφίσουν τους υποψηφίους των Κυανών, δηλαδή αποκλειστικά και μόνο την Ε.Ρ.Ε.³⁵⁶

Όσο πλησίαζαν οι εκλογές υπεύθυνη για την εφαρμογή του σχεδίου έγινε και με απόφαση του Πρωθυπουργού η Δευτεροβάθμια Συντονιστική Επιτροπή. Σκοπός των πολύ τακτικών συνεδριάσεων της Επιτροπής ήταν η μελέτη και η εξέταση των ενδεικνυόμενων μέτρων ώστε ο κομμουνισμός στις μελλοντικές εκλογές να υφίστατο κάμψη και το ποσοστό του να έπεφτε κάτω από 20%³⁵⁷.

Οι συσκέψεις ξεκίνησαν στις αρχές Αυγούστου 1961 όπου ο πρωθυπουργός έδωσε την συγκατάθεσή του στον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ Αθ. Φροντιστή που ήταν και ο πρόεδρος της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής, ώστε να γίνονταν πιο τακτικές συσκέψεις που θα αφορούσαν το σχέδιο επηρεασμού της κοινής γνώμης ενόψει των εκλογών ενώ και ο ίδιος ο Καραμανλής θα συμμετείχε στις διεργασίες της Επιτροπής³⁵⁸. Σε σύσκεψη της 4^{ης} Αυγούστου 1961 στην οποία συμμετείχαν ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ Α. Φροντιστής, ο αρχηγός του ΓΕΣ Β. Καρδαμάκης, οι αρχηγοί Χωροφυλακής και Αστυνομίας Γ. Βαρδουλάκης και Θ. Ρακιντζής, ο διευθυντής της Υπηρεσίας Πληροφοριών Ν. Γωγούσης, ο διευθυντής της Κ.Υ.Π. Α. Νάτσινας και ο διευθυντής Α/Μ.Ε.Ο. Γ. Μπάλλας, συζητήθηκε εκτός από τις

³⁵⁵ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 33-66.

³⁵⁶ ο.π.. σελ. 33-66.

³⁵⁷ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 107-109.

³⁵⁸ ο.π. σελ. 103-106.

οδηγίες που είχε δώσει ο πρόεδρος της κυβέρνησης και η κατανομή των αρμοδιοτήτων που έπρεπε να αναλάβει η κάθε Υπηρεσία. Έτσι αποφασίστηκε πως για οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα που δεν αφορούσε τον κομμουνισμό θα φρόντιζαν τα Σώματα Ασφαλείας και η Κ.Υ.Π. όπως είχε καθοριστεί και με διαταγή του πρωθυπουργού. Για την συλλογή πληροφοριών που σχετίζονταν με την δράση των κομμουνιστών υπεύθυνες θα ήταν η Γ.Δ.Ε.Α. μέσω των Σωμάτων Ασφαλείας, ενώ οι Ένοπλες Δυνάμεις με την Κ.Υ.Π. θα ήταν αρμόδιες για τις πληροφορίες που έρχονταν από το εξωτερικό και αφορούσαν τις κινήσεις των κομμουνιστικών δυνάμεων. Οι πληροφορίες που θα συλλέγονταν θα συγκεντρώνονταν στην Γ.Δ.Ε.Α. και από εκεί θα στέλνονταν στις ανώτερες Υπηρεσίες. Την εκμετάλλευση των πληροφοριών θα την ρύθμιζε σε ότι αφορούσε την διαμόρφωση της γενικής κυβερνητικής πολιτικής για το κομμουνιστικό ζήτημα και τον γενικό συντονισμό της εκστρατείας διαφώτισεως και προπαγάνδας, η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της κυβερνήσεως. Η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων θα ήταν υπεύθυνη για την διαφώτιση στο εσωτερικό του στρατεύματος και τα Σώματα Ασφαλείας με την Κ.Υ.Π. θα ενίσχυαν την Υπηρεσία Πληροφοριών. Τέλος, ήταν απαραίτητο να υπάρξει στενή συνεργασία όλων των Υπηρεσιών και ειδικά της Υπηρεσίας Πληροφοριών με τα Σώματα Ασφαλείας και την Κ.Υ.Π., ιδιαίτερα όταν επρόκειτο για ενέργειες που ήταν δυνατόν να δημιουργήσουν ζητήματα τάξης και ασφάλειας³⁵⁹.

Λίγες μέρες αργότερα στις 12 Αυγούστου 1961, η Δευτεροβάθμια Επιτροπή σε σύσκεψη στην οποία συμμετείχαν ο αρχηγός του ΓΕΣ Β. Καρδαμάκης, ο διευθυντής της ΓΔΕΑ Ηρ. Κοντόπουλος, ο αρχηγός της Αστυνομίας Θ. Ρακιντζής, ο αρχηγός της Χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκης, ο διευθυντής της Υπηρεσίας Πληροφοριών Ν. Γωγούσης ο διευθυντής της Κ.Υ.Π. Α. Νάτσινας, ο διευθυντής Α/ΜΕΟ Γ. Μπάλλας και ως γραμματέας της Επιτροπής ο Γ. Παπαδόπουλος μελέτησε, το πρόσθετο σχέδιο ενέργειας για τις εκλογές που είχε συγγράψει η Κ.Υ.Π. Τα μέλη της Επιτροπής συμφώνησαν επί της αρχής για το σχέδιο και πρότειναν να γνωστοποιηθεί στον πρόεδρο της κυβέρνησης με ορισμένες

³⁵⁹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967», σελ. 103-106.

παρατηρήσεις κάποιων μελών της Επιτροπής. Ο Η. Κοντόπουλος συμφωνώντας με τους Γ. Βαρδουλάκη και Θ. Ρακιντζή, επεσήμανε την ανάγκη άμεσης λήψης απόφασης από τον πρωθυπουργό για την εφαρμογή των αστυνομικών μέτρων για τα οποία τα Σώματα Ασφαλείας ήταν ήδη προετοιμασμένα. Αυτό θεωρούνταν αναγκαίο για την ημέρα των εκλογών που από εκείνη την σύσκεψη και μετά οι επιτελάρχες του σχεδίου «Περικλής» την ονόμαζαν «ΗΜΕΡΑ Μ». Ο Κοντόπουλος τόνιζε πως για τις απαιτούμενες μετακινήσεις ορισμένων οργάνων της Χωροφυλακής σε καίρια πόστα απαιτούνταν η διάθεση 100.000 δραχμών για να καλύπτονταν τουλάχιστον τα έξοδα μετακίνησής τους, ενώ για πρόσθετες υπηρεσιακές ανάγκες ασφάλειας για την προεκλογική περίοδο απαιτούνταν για τα δύο Σώματα Ασφαλείας 3.500.000 δραχμές. Ο Ν. Γωγούσης με την σειρά του ενημέρωνε τον Καραμανλή πως η Υπηρεσία του είχε ήδη έτοιμο το σχέδιο του ιδεολογικού αγώνα και της προβολής του κυβερνητικού έργου το οποίο είχε ήδη ξεκινήσει να εφαρμόζεται μέχρι την «ΗΜΕΡΑ Μ». Ταυτόχρονα προετοίμαζε υλικό που θα διατίθονταν τις τελευταίες ημέρες της προεκλογικής περιόδου με τον μηχανισμό διοχέτευσης να προετοιμάζεται πυρετωδώς. Στο τέλος η Επιτροπή επισήμανε στον πρωθυπουργό πως ήταν αναγκαίο να αντιμετωπιστούν τα δίκαια αιτήματα ορισμένων κοινωνικών τάξεων όπως οι εργατοϋπάλληλοι και οι μικροεπαγγελματίες, ώστε να ευοδωθεί η προσπάθεια που γινόταν για την καταπολέμηση του κομμουνισμού³⁶⁰.

Ενάμιση μήνα πριν τις εκλογές, στις 8 Σεπτεμβρίου 1961 η Συντονιστική Επιτροπή συσκέφθηκε και πάλι για να ενημερωθεί για τις αποφάσεις του προέδρου της κυβέρνησης αναφορικά με το σχέδιο «Περικλής». Ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ Α. Φροντιστής, ενημέρωσε τα υπόλοιπα μέλη της Επιτροπής (Βαρδουλάκη, Γωγούση, Νάτσινα, Ρακιντζή και λοιπούς) πως ο Καραμανλής είχε εγκρίνει γενικά το σχέδιο. Στην συνέχεια έγινε πάλι κατανομή ευθυνών για την καλύτερη και πιο αποτελεσματική εφαρμογή του σχεδίου. Η Υπηρεσία Πληροφοριών έπρεπε να φροντίσει να διακηρυχτεί από την κυβέρνηση πως οι δημόσιοι υπάλληλοι είχαν καθήκον να λάβουν θέση απέναντι στον κομμουνισμό, να κανονίσει την

³⁶⁰ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967, σελ.107-109.

αδρανοποίηση των κρατικών οργάνων που δρούσαν υπονομευτικά και εις βάρος του Έθνους, να δραστηριοποιήσει όλες τις «εθνικές» δυνάμεις για την καταπολέμηση του αντιπάλου και να χρησιμοποιήσει προς όφελος της εθνικόφρονης παράταξης τις δηλώσεις των ηγετών των κομμουνιστικών χωρών που θεωρούνταν ότι έπλητταν τη χώρα. Το ΓΕΣ ήταν υπεύθυνο για την χρησιμοποίηση κάθε είδους μηχανημάτων για την κατασκευή επειγόντων κοινωφελών εργασιών και η ΓΔΕΑ με τα Σώματα Ασφαλείας θα λάμβαναν τα κατάλληλα μέτρα για την καταστολή της κομμουνιστικής δράσης και θα ενημέρωναν την κοινή γνώμη για την οικονομική και πολεμική ισχύ του Ανατολικού και του Δυτικού Συνασπισμού³⁶¹.

Το Παλάτι από τις αρχές του 1961, με επιστολές του Παύλου προς τον Καραμανλή, τόνιζε την ανάγκη να εγγραφούν στους εκλογικούς καταλόγους όλοι οι εθνικόφρονες πολίτες, εφιστούσε την προσοχή του πρωθυπουργού για τις κινήσεις της ΕΔΑ, για τα ταξίδια των στελεχών της στην Μόσχα και για τα προνόμια που απολάμβανε ως κόμμα παρότι θεωρούνταν εχθρός του έθνους και του ζητούσε να λάβει τα αναγκαία μέτρα για να σταματήσει η εξάπλωση του κομμουνιστικού κινδύνου³⁶². Αλλά και το κλιμάκιο της CIA στην Ελλάδα που διατηρούσε στενές σχέσεις με την Κ.Υ.Π. και με την Φρειδερίκη, διακρίνοντας την δυναμική που είχε αρχίσει να αποκτά η Ένωση Κέντρου, έδωσε εντολή έχοντας τη σύμφωνη γνώμη και της βασίλισσας, η βία που θα ασκούσαν στους υποψήφιους βουλευτές και ψηφοφόρους της Αριστεράς να κατευθυνόταν και στους ψηφοφόρους και οπαδούς του Κέντρου, ώστε να εξασφαλιζόταν η νίκη της Ε.Ρ.Ε.³⁶³

Οι εκλογές ορίστηκαν για τις 29 Οκτωβρίου 1961. Τόσο κατά την προεκλογική περίοδο, όσο και την ημέρα των εκλογών, εφαρμόστηκαν κατά γράμμα όσα περιγράφονταν στο σχέδιο «Περικλής». Σε ολόκληρη τη χώρα είχε ξεσπάσει ένα αφόρητο τρομοκρατικό όργιο με συλλήψεις, κακοποιήσεις, εξορίες,

³⁶¹ Π. Πετρίδη «Εξουσία και παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967, σελ. 109-111.

³⁶² Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Έγγραφο του βασιλιά Παύλου προς τον Κ. Καραμανλή με θέμα την δράση της ΕΔΑ και την εγγραφή των εθνικοφρόνων πολιτών στους εκλογικούς καταλόγους. Χωρίς ημερομηνία.

³⁶³ Γ. Κάτρη «Η γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα», σελ. 108-119.

στρατοδικεΐα και επιθέσεις παρακρατικών. Στην πραγματοποίηση του σχεδίου συνέβαλε και η φιλομοναρχική υπηρεσιακή κυβέρνηση του στρατηγού Κ. Δόβα, που παρά τις εκκλήσεις και τις διαμαρτυρίες των κομμάτων, αλλά και του Κ. Καραμανλή (που είχε προτείνει στον Παύλο να αναθέσει την εντολή σχηματισμού υπηρεσιακής κυβέρνησης στον αποστρατευμένο αντιστράτηγο Θ. Τσακαλώτο³⁶⁴) παρείχε πλήρη κάλυψη σε όσα διαδραματίζονταν στην επαρχία και στις πόλεις³⁶⁵. Αυτό οφείλονταν βέβαια και στην σύνθεση της ίδιας της κυβέρνησης που αποτελούνταν από ανθρώπους των Ανακτόρων και των βιομηχανικών και τραπεζικών συμφερόντων. Ο υπηρεσιακός Πρωθυπουργός Κ. Δόβας, ήταν αρχηγός του Στρατιωτικού Οίκου του βασιλιά και ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας Χ. Ποταμιάνος ήταν επίτιμος γενικός υπασπιστής και πηγή ενημέρωσης για το Παλάτι. Ο Χ. Ποταμιάνος μαζί με τους υπηρεσιακούς υπουργούς Μ. Πεσμαζόγλου (Εξωτερικών), Κ. Αρλιώτη (Συντονισμού) και Ι. Παρασκευόπουλο (αντιπρόεδρος της υπηρεσιακής) ήταν μέλη των διοικήσεων των διαφόρων βασιλικών ιδρυμάτων όπως του Εθνικού Ιδρύματος Βασιλικής Πρόνοιας, του Βασιλικού Ιδρύματος Ερευνών και του Βασιλικού Ιδρύματος Απόρων Κορασίδων, τα οποία για την λειτουργία τους απορροφούσαν ένα σημαντικό μέρος των κρατικών κονδυλίων. Ο Μ. Πεσμαζόγλου ήταν επίσης πρώην διευθυντής του πολιτικού γραφείου του βασιλιά, αλλά και ο υπηρεσιακός Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας απόστρατος ναύαρχος Δ. Τσάφος ήταν πιστός αυλικός. Οι υπηρεσιακοί υπουργοί εκπροσωπούσαν όμως και το τραπεζικό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα τα συμφέροντα της Εθνικής Τράπεζας εκπροσωπούνταν από τον Ι. Παρασκευόπουλο, από τον Υπουργό Οικονομικών Θ. Μερτικόπουλο, από τον Υπουργό προεδρίας Ν. Γαζή, τον Υπουργό Δικαιοσύνης Α. Τσιριντάνη και τον Υπουργό Βιομηχανίας Ν. Φαρμακίδη. Την Κτηματική Τράπεζα εκπροσωπούσε ο Κ. Αρλιώτης, την Αγροτική ο Υπουργός Γεωργίας Ν. Χριστοδούλου και την Εμπορική ο Χ. Ποταμιάνος. Η υπηρεσιακή κυβέρνηση προωθούσε όμως και τα συμφέροντα των βιομηχάνων. Ο Κ. Αρλιώτης

³⁶⁴ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967», σελ. 267.

³⁶⁵ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

προωθούσε τον όμιλο Κατσάμπα, οι Χ. Ποταμιάνος και ο Υπουργός Β. Ελλάδος στρατηγός Ι. Πιτσίκας «φρόντιζαν» για τον όμιλο Μποδοσάκη και οι Κ. Αρλιώτης και Μ. Πεσμαζόγλου εκπροσωπούσαν τα συγκροτήματα Νιάρχου και Πεσινέ³⁶⁶.

Στην εκστρατεία για τον επηρεασμό της κοινής γνώμης επιστρατεύθηκε όλος ο κρατικός και παρακρατικός μηχανισμός. Σκοπός του παρακρατικού επιτελείου ήταν να δημιουργηθεί ένα κλίμα έντονης πόλωσης που θα συσπείρωνε τους ψηφοφόρους της εθνικόφρονος παράταξης, θα τους φανάτιζε και θα δημιουργούσε ένα τεχνητό χάσμα μέσα στην κοινωνία ώστε η προσπάθεια εκφοβισμού των ψηφοφόρων κυρίως της Αριστεράς να ήταν ευκολότερη και πιο ανεκτή από την κοινωνία. Στην κατατρομοκράτηση του λαού, ώστε με τον εύκολο ή τον δύσκολο τρόπο να ψηφίσει την ΕΡΕ, πρωταγωνίστησαν τα Σώματα Ασφαλείας, οι Νομάρχες και οι παρακρατικοί. Κανένας υποψήφιος κυρίως από το ΠΑΜΕ, (Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδος) που ήταν το αποτέλεσμα της εκλογικής συνεργασίας της Ε.Δ.Α. και του Αγροτικού Κόμματος Ελλάδος, αλλά και από την Ένωση Κέντρου δεν είχε τη δυνατότητα να συνομιλήσει και να έρθει σε επαφή με την κοινωνία κυρίως στην ύπαιθρο. Η αστυνομία εκτός από την παρακολούθηση των υποψηφίων απαγόρευσε τις περιοδείες, τις συγκεντρώσεις και τις ομιλίες σε όποιον δεν ήταν υποψήφιος με την Ε.Ρ.Ε. Παράλληλα πίεζε τους πολίτες να μην έρχονταν σε επαφή με τους αριστερούς κυρίως υποψηφίους, μοιράζοντας απειλητικές προκηρύξεις και δίνοντας διαταγές να κλειστούν όλοι στα σπίτια τους. Οι άντρες της Χωροφυλακής και της Ασφάλειας ερευνούσαν και συλλάμβαναν πολίτες που επικοινωνούσαν με τους υποψηφίους βουλευτές της Αριστεράς και ασκούσαν πίεση στους ιδιοκτήτες κέντρων και καφενείων να μην παραχωρήσουν τα μαγαζιά τους και να μην δέχονταν υποψηφίους του ΠΑΜΕ. Στον αντίποδα, οι χωροφύλακες με την συνδρομή των ΤΕΑ, οργάνωναν υποχρεωτικές συγκεντρώσεις στις οποίες οι πολίτες ήταν αναγκασμένοι να προσέλθουν μετά από απειλές, όπου εκφωνούσαν λόγους αξιωματικοί των Σωμάτων Ασφαλείας, των ΤΕΑ και του Στρατού, νομάρχες και διάφοροι εθνικόφρονες πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες της κάθε περιοχής

³⁶⁶ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

που επιτίθονταν ενάντια των δημοκρατικών κομμάτων, απειλούσαν τους ψηφοφόρους, έβγαζαν πύρινους λόγους κατά του κομμουνισμού και καλούσαν τον κόσμο να ψηφίσει μόνο την ΕΡΕ. Οι ομιλίες αυτές πολλές φορές ενισχύονταν με την τοιχοκόλληση αφισών, με την αναπαραγωγή εμπρηστικών και απειλητικών συνθημάτων και με κινηματογραφικές προβολές από τις Κινητές Μονάδες Διαφώτισης³⁶⁷.

Για να παρεμποδιστεί η προεκλογική δράση των κομμάτων ιδιαίτερο στόχο αποτελούσαν τα γραφεία και τα εκλογικά τους κέντρα. Με εντολές της αστυνομίας απαγορεύονταν η λειτουργία των εκλογικών κέντρων ή η έκδοση της σχετικής άδειας κωλυσιεργούσε ηθελημένα από τις αρμόδιες κρατικές αρχές. Τα γραφεία και τα εκλογικά κέντρα παρακολουθούνταν ασφυκτικά από αστυνομικούς και από άνδρες της Ασφάλειας οι οποίοι στην συνέχεια έκαναν έλεγχο στις ταυτότητες όσων βρίσκονταν στα γραφεία και στα εκλογικά περίπτερα, τους συλλάμβαναν και όταν τους πήγαιναν στο τμήμα τους κακοποιούσαν. Δεν ήταν λίγες οι φορές που τα εκλογικά κέντρα καταστρέφονταν αυθαίρετα από οργανωμένες επιθέσεις της αστυνομίας και των παρακρατικών³⁶⁸.

Τα προεκλογικά φυλλάδια ιδιαίτερα του ΠΑΜΕ, είχε απαγορευτεί να κυκλοφορούν και να μοιράζονται με βάση το Γ' Ψήφισμα του παρασυντάγματος που είχε τροποποιηθεί έτσι ώστε να ισχύει για τις συγκεκριμένες εκλογές. Τα φυλλάδια κατάσχονταν και καταστρέφονταν από τα Σώματα Ασφαλείας ενώ εκείνοι που τα μοίραζαν συλλαμβάνονταν και κακοποιούνταν εντός και εκτός αστυνομικού τμήματος. Σε μερικές περιπτώσεις μάλιστα, τα μέλη και οι ψηφοφόροι του ΠΑΜΕ που μοίραζαν προεκλογικό υλικό, παραπέμπονταν σε δίκη από τα στρατοδικεία με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να φυλακίζονταν ή να εξορίζονταν στον Άγιο Ευστράτιο και σε άλλα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Ανάλογη μεταχείριση με τα προεκλογικά φυλλάδια είχαν και οι δημοκρατικές εφημερίδες «Αυγή», «Ανεξάρτητος Τύπος», «Ελεύθερος» αλλά και πολλές επαρχιακές εφημερίδες που

³⁶⁷ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

³⁶⁸ ο.π. σελ. 67-121.

τολμούσαν να καταγγείλουν το κλίμα φοβίας και τρομοκρατίας. Οι διευθυντές και οι δημοσιογράφοι των εφημερίδων ήταν συχνότατα αποδεχτές απειλών και μηνύσεων, με τους περισσότερους να συλλαμβάνονται και κακοποιούνται³⁶⁹.

Την ίδια μοίρα έμελλε να είχαν και τα ψηφοδέλτια του ΠΑΜΕ και των υπόλοιπων δημοκρατικών κομμάτων. Σε πολλές περιπτώσεις οι αρμόδιοι κρατικοί φορείς δεν εμφάνιζαν ψηφοδέλτια του ΠΑΜΕ στα εκλογικά τμήματα. Από την πλευρά τους οι Νομάρχες, οι δήμαρχοι και οι πρόεδροι των κοινοτήτων αρνούσαν να παραλάβουν τα ψηφοδέλτια της Αριστεράς. Όσες φορές οι τοπικοί άρχοντες τα παραλάμβαναν τα κατέστρεφαν κατευθείαν. Αυτό συνδυαζόταν με την προσπάθεια εκφοβισμού των πολιτών ώστε οι τελευταίοι να μην δέχονταν να μεταφέρουν, να μοιράσουν ή να παραλάβουν ψηφοδέλτια άλλων κομμάτων εκτός από εκείνα της ΕΡΕ³⁷⁰.

Αλλά και οι εκλογικοί αντιπρόσωποι, ειδικά του ΠΑΜΕ, συνάντησαν ανυπέρβλητα εμπόδια. Ειδικά τις τελευταίες ημέρες πριν τις εκλογές, οι εκλογικοί αντιπρόσωποι βρέθηκαν αντιμέτωποι με πολλές δυσκολίες. Πρώτα από όλα τους ασκούσαν έντονες ψυχολογικές πιέσεις να μην δέχονταν τον διορισμό τους, να παραιτούνταν και να μην προσέρχονταν στα εκλογικά τμήματα. Όσοι δεν υπέκυπταν στις απειλές συλλαμβάνονταν και κρατούνταν στα αστυνομικά τμήματα μέχρι το πέρας των εκλογών. Εκείνοι που κατάφεραν να φτάσουν στα εκλογικά τμήματα, κακοποιούνταν βάνουσα ώστε να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους ή να σώπαιναν για τις παράτυπες και παράνομες διαδικασίες που θα ακολουθούνταν κατά την διάρκεια των εκλογών και της καταμέτρησης³⁷¹.

Η ίδια μέθοδος ακολουθήθηκε από τις αρμόδιες αρχές και για τους ψηφοφόρους της Αριστεράς και του Κέντρου που εμποδίζονταν να ασκήσουν το δημοκρατικό τους δικαίωμα. Στην λεγόμενη επιτηρούμενη ζώνη στην Βόρεια Ελλάδα, δεν επιτρέπονταν οι περιοδείες σε κανένα εκπρόσωπο άλλων κομμάτων,

³⁶⁹ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

³⁷⁰ ο.π. σελ. 67-121.

³⁷¹ ο.π. σελ. 67-121.

εκτός από εκείνων της ΕΡΕ και κανένας εκλογικός αντιπρόσωπος του ΠΑΜΕ δεν επιτράπηκε να παραστεί στα εκλογικά τμήματα της επιτηρούμενης ζώνης. Η κυκλοφορία προεκλογικού υλικού, η δημιουργία εκλογικών κέντρων και οι προεκλογικές συγκεντρώσεις είχαν απαγορευτεί. Το πιο σημαντικό από όλα ήταν πως όσοι πολίτες είχαν θεωρηθεί από τις Αρχές ψηφοφόροι του ΠΑΜΕ ή άλλου κόμματος, εκτός της ΕΡΕ, δεν τους επιτρέπονταν να μεταβούν στους τόπους καταγωγής τους για να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα. Για να μπορέσουν να ταξιδέψουν χρειαζόνταν πρώτα άδεια της χωροφυλακής ή της αστυνομίας, που εκτός ελάχιστων περιπτώσεων, δεν δινόταν ποτέ. Αντιθέτως, όσοι μόνιμοι κάτοικοι της επιτηρούμενης ζώνης ήταν εν δυνάμει ψηφοφόροι του ΠΑΜΕ εκδιώχθηκαν από την περιοχή λίγες ημέρες πριν τις εκλογές³⁷².

Σε όλες αυτές τις αυθαιρεσίες προστέθηκαν και οι παράνομες εγγραφές στους εκλογικούς καταλόγους. Στην προσπάθειά του το παρακρατικό επιτελείο να εξασφαλίσει τη νίκη του Καραμανλή, είχε φροντίσει να εγγραφούν στους καταλόγους πολίτες που είτε δεν είχαν κλείσει το 21ο έτος της ηλικίας τους και δεν είχαν δικαίωμα ψήφου, είτε ήταν νεκροί, ή δεν υπήρχαν καν και ήταν αποκύημα της φαντασίας εκείνων που ενημέρωναν τους εκλογικούς καταλόγους. Η έκδοση πλαστών βιβλιαρίων ήταν κάτι συνηθισμένο, ενώ οι διπλές εγγραφές τόσο στους στρατιωτικούς όσο και στους πολιτικούς εκλογικούς καταλόγους πολιτών που υπηρετούσαν στις Ένοπλες Δυνάμεις και έπρεπε να ήταν εγγεγραμμένοι μόνο στον στρατιωτικό εκλογικό κατάλογο ήταν χαρακτηριστικές³⁷³.

Το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα των εκλογών του 1961 δεν ήταν άλλο από την χρήση σωματικής και ψυχολογικής βίας με πρωταγωνιστές τα Σώματα Ασφαλείας, τα ΤΕΑ, και τις παρακρατικές οργανώσεις. Κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου αλλά και την ημέρα των εκλογών έγιναν χιλιάδες συλλήψεις και παράνομες κρατήσεις, κεντρώοι και αριστεροί ψηφοφόροι κακοποιούνταν μέσα στα αστυνομικά τμήματα με την κατηγορία ότι δραστηριοποιούνταν προεκλογικά

³⁷² «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29ης Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

³⁷³ ο.π. 67-121.

μοιράζοντας φυλλάδια ή συμμετέχοντας σε συγκεντρώσεις υποψηφίων που δεν ήταν της ΕΡΕ. Οι χωροφύλακες και οι αστυνομικοί προπηλάκιζαν, κακοποιούσαν και εκδίωκαν υποψηφίους του ΠΑΜΕ, αλλά και άλλων κομμάτων, δεν χορηγούσαν άδειες για να ταξιδέψουν στην επιτηρούμενη ζώνη, κακοποιούσαν όποιο πολίτη εξέφραζε δημόσια πως θα καταψήφιζε την ΕΡΕ και κατέστρεφαν το προεκλογικό υλικό, τα ψηφοδέλτια, τις εφημερίδες και τους διορισμούς των εκλογικών αντιπροσώπων των κομμάτων που αντιπολιτεύονταν το μεγάλο κόμμα της εθνικόφρονης παράταξης³⁷⁴.

Τα ΤΕΑ ενίσχυναν το «θεάρεστο» έργο των ανδρών των Σωμάτων Ασφαλείας. Οι αξιωματικοί των ΤΕΑ περιέρχονταν στην επαρχία έβγαζαν λόγους αντικομμουνιστικού περιεχομένου, καλούσαν τους πολίτες να ψηφίσουν μόνο την ΕΡΕ και κανένα άλλο κόμμα, βροντοφώναζαν πως την διενέργεια των εκλογών την είχαν αναλάβει η αστυνομία και ο Στρατός και δεν δίσταζαν να προβούν και αυτοί με την σειρά τους σε βιαιοπραγίες και στην εκτόξευση απειλών και ύβρεων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δράσης των Ταγμάτων Εθνικής Ασφάλειας ήταν λίγες μέρες πριν τις εκλογές στην περιοχή της Κατερίνης. Το βράδυ της 16ης Οκτωβρίου στο χωριό Βρόντο, ο ταγματάρχης των ΤΕΑ Κατερίνης συγκέντρωσε δια της βίας τους κατοίκους του χωριού σε ένα καφενείο, τους υποχρέωσε να υποσχεθούν ότι θα ψήφιζαν μόνο την ΕΡΕ και τους προέτρεπε να σκοτώνουν κάθε αντιφρονούντα. Αλλά και στην Τρίπολη 10 ημέρες πριν τις εκλογές ένοπλοι άνδρες των ΤΕΑ τριγυρνούσαν στα γύρω χωριά και τρομοκρατούσαν με πυροβολισμούς και με την επίδειξη των όπλων τους, τους πολίτες³⁷⁵.

Στην προσπάθεια εκβιασμού της κοινής γνώμης προστέθηκε η βία των παρακρατικών. Καθ' όλη την προεκλογική περίοδο μέλη παρακρατικών οργανώσεων κατέστρεφαν γραφεία και εκλογικά κέντρα, διέλυαν προεκλογικές συγκεντρώσεις και επιτίθονταν σε υποψήφιους του ΠΑΜΕ και άλλων κομμάτων

³⁷⁴ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

³⁷⁵ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο Ε.Δ.Α. Κουτί 187, Φάκελος 2, Υποφάκελος «Κομματική και τρομοκρατική δραστηριότητα των Τ.Ε.Α. Οργανωμένες δολοφονικές επιθέσεις και απειλές μασκοφόρων και μη οπαδών της Ε.Ρ.Ε.»

πετώντας τους ακόμα και πέτρες³⁷⁶. Τις νύχτες όσοι από τους παρακρατικούς οπλοφορούσαν, πυροβολούσαν στον αέρα δημιουργώντας αίσθημα φοβίας, εισέβαλλαν σε σπίτια δημοκρατικών πολιτών και τους κακοποιούσαν όπως είχε γίνει στο χωριό Οιχαλία Μεσσηνίας στις 17 Οκτωβρίου 1961, όταν παρακρατικοί εισέβαλαν παράνομα στο σπίτι του Κ. Μαρκόπουλου και τον χτύπησαν³⁷⁷. Στο στόχαστρο των ακροδεξιών ήταν βέβαια τα μέλη και τα στελέχη της ΕΔΑ που ήταν πολύ συχνά θύματα των επιθέσεων των τραμπούκων της Δεξιάς, όπως το στέλεχος της ΕΔΑ Β. Οικονόμου, που στις 10 Οκτωβρίου 1961 κακοποιήθηκε από αγνώστους στην περιοχή του Θησείου στην Αθήνα³⁷⁸. Ακόμη, είχαν πάρει μέρος στην έκδοση πλαστών βιβλιαρίων και συμμετείχαν στο πρόγραμμα διαφωτίσεως ως ομιλητές σε προεκλογικές συγκεντρώσεις της ΕΡΕ, στις οποίες ήταν και το κοινό, και εκδίδοντας διάφορες προκηρύξεις και αφίσες αντικομμουνιστικού περιεχομένου³⁷⁹. Οι παρακρατικοί ενισχύονταν από τα Σώματα Ασφαλείας και τα ΤΕΑ που τους προέτρεπαν να βιαιοπραγούν και να τρομοκρατούν τον κόσμο. Σε αμέτρητες περιπτώσεις οι χωροφύλακες και οι αστυνομικοί συνεργάζονταν με τους παρακρατικούς για να διαλύσουν γραφεία κομμάτων, εκλογικά περίπτερα και προεκλογικές συγκεντρώσεις³⁸⁰.

Ο απολογισμός του σχεδίου «Περικλής» ήταν 472 ξυλοδαρμοί, 52 βασανιστήρια, 9 επιθέσεις με όπλα, μια επίθεση με χειροβομβίδα, μια με μαχαίρι, 94 λιθοβολισμοί, 23 επιθέσεις κατά αυτοκινήτων και 15 απόπειρες δολοφονίας. Οι δράστες σε 307 περιπτώσεις ήταν χωροφύλακες, σε 46 περιπτώσεις τα ΤΕΑ, σε 319 οι παρακρατικές ομάδες, σε 27 η αστυνομία και σε 13 αξιωματικοί των Ένοπλων

³⁷⁶ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

³⁷⁷ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 187, φάκελος 2. Υποφάκελος «Κομματική και τρομοκρατική δραστηριότητα των ΤΕΑ. Οργανωμένες δολοφονικές επιθέσεις και απειλές μασκοφόων και μη οπαδών της ΕΡΕ».

³⁷⁸ ο.π.

³⁷⁹ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 197-198.

³⁸⁰ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 67-121.

Δυνάμεων. Εκτός από όλες αυτές τις επιθέσεις, το παρακράτος θα ήταν υπεύθυνο και για δύο δολοφονίες, εκείνες του Διονύση Κερπενιώτη και του Στεφάνου Βελδεμίρη. Ο Δ. Κερπενιώτης στέλεχος της Νεολαίας ΕΔΑ βρέθηκε δολοφονημένος την Κυριακή των εκλογών με τραύμα από σφαίρα στο κεφάλι μαζί με άλλες κακώσεις στο εκλογικό κέντρο του χωριού Δεμίρη Αρκαδίας. Ο Στ. Βελδεμίρης ήταν γραμματέας του συμβουλίου της Νεολαίας ΕΔΑ Θεσσαλονίκης και πέθανε στις 27 Οκτωβρίου σε νοσοκομείο της συμπρωτεύουσας ύστερα από την δολοφονική επίθεση που είχε γίνει εναντίον του την προηγούμενη ημέρα από τον χωροφύλακα Σ. Φιλίππου την ώρα που ο νέος μοίραζε εκλογικό υλικό του ΠΑΜΕ³⁸¹.

Το αποτέλεσμα των εκλογών δεν εξέπληξε κανένα, πόσο μάλλον τον Κ. Καραμανλή που σε προεκλογικές ομιλίες του διακήρυττε πως έτσι κι αλλιώς θα ήταν πάλι Πρωθυπουργός³⁸². Το κόμμα της εθνικόφρονος παράταξης, η ΕΡΕ χρησιμοποιώντας κάθε είδους βία και εκμεταλλευόμενο την βοήθεια του παρακράτους, την οικονομική ανέχεια και την τρομοκρατία που επικρατούσε στην ύπαιθρο βγήκε πρώτο με ποσοστό 50,81%³⁸³. Δεύτερο κόμμα ήταν η νεοπαγής Ένωση Κέντρου με 33,66% και τρίτο το ΠΑΜΕ με 14,63%³⁸⁴. Το κεντρικό ζήτημα των εκλογών δεν ήταν ο φαινομενικός θρίαμβος της Ε.Ρ.Ε. αλλά ο βαθμός εγκυρότητας των αποτελεσμάτων. Κορυφαίο και κραυγαλέο παράδειγμα για τη διαβλητότητα των εκλογικών αποτελεσμάτων προσέφερε η ψηφοφορία των στρατιωτικών και των δημοσίων υπαλλήλων, όπου η Ε.Ρ.Ε. συγκέντρωσε το 78,9% των ψήφων. Οι κατηγορίες για τη νοθεία άρχισαν να διατυπώνονται αμέσως μετά τις εκλογές, πήραν μεγάλη δημοσιότητα και αποτέλεσαν κεντρικό επιχείρημα για την απόδειξη της διαβλητότητας των εκλογών. Οι καταγγελίες αφορούσαν τη μαζική και μονόπλευρη υπέρ της Ε.Ρ.Ε. καταστρατήγησης μιας ειδικής διάταξης

³⁸¹ «Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961» Συγγραφέας : ΕΔΑ, ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα. Α.Σ.Κ.Ι. σελ. 221.

³⁸² ο.π. σελ. 221.

³⁸³ Γ. Κάτρη «Η γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα» Αναθεωρημένη Έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση, 1974, σελ. 114-115.

³⁸⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 87-92.

του εκλογικού νόμου, η οποία απαγόρευε την μετεγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους όσων δεν ήταν μόνιμα εγκατεστημένοι σε συγκεκριμένες εκλογικές περιφέρειες πριν από την 1.1.1.948. Κύρια επιδίωξη της διάταξης ήταν να παρεμποδιστεί ή να ελεγχθεί αποτελεσματικά η συμμετοχή στην ψηφοφορία ενός σημαντικού αριθμού αριστερών εκλογέων. Η βία που ασκήθηκε κατά την προεκλογική περίοδο κυρίως στην επαρχία, είχε αποτέλεσμα μία απευθείας μετατόπιση ψήφων από την Ε.Δ.Α. προς την Ε.Ρ.Ε.. Οι άμεσες επιπτώσεις της βίας στην επιρροή της Ε.Δ.Α. φαίνονται καθαρά από την έντονα διαφοροποιημένη πτώση της δύναμής της, ανάλογα με τον βαθμό αποτελεσματικότητας της βίας. Ειδικότερα στις αγροτικές περιοχές, η Ε.Δ.Α. δεν μπόρεσε να συγκρατήσει ούτε τη μισή επιρροή της σε σχέση με το 1.958. Η βία που ασκήθηκε εναντίον της Ε.Κ., ιδιαίτερα σε περιοχές όπου οι δυνάμεις του Κέντρου αντιπροσώπευαν το σύνολο της αντιπολίτευσης, όπου την εκπροσώπηση αυτή εξέφραζαν ειδικότερα πολιτευτές ή ομάδες εαμικής ή επεκτικής προέλευσης, επηρέασε σημαντικά και την εκλογική βάση της Ε.Κ. που αποδείχθηκε λιγότερο ανθεκτική στις πιέσεις, με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των ψηφοφόρων του Κέντρου να ψηφίσουν Ε.Ρ.Ε.³⁸⁵.

Την επαύριον των εκλογών ξέσπασε σφοδρή πολιτική σύγκρουση ανάμεσα στην νέα κυβέρνηση και την αντιπολίτευση. Ο Γ. Παπανδρέου χαρακτήρισε τις εκλογές «*προϊόν βίας και νοθείας*» οι οποίες οδήγησαν στην δημιουργία νόθου πλειοψηφίας στη Βουλή και παράνομης κυβέρνησης³⁸⁶. Ο επικεφαλής της Ένωσης Κέντρου κατήγγειλε πως οι πολίτες καλούνταν στα αστυνομικά τμήματα, οι χωροφύλακες επισκέπτονταν τα σπίτια τους και προκαλούσαν τρόμο μέσω απειλών για τους ίδιους και για τους συγγενείς τους³⁸⁷. Ο Παπανδρέου έδωσε στη δημοσιότητα δύο έγγραφα που επαλήθευαν την ύπαρξη σχεδίου για τις εκλογές. Τα ένα έγγραφο το οποίο ήταν διαταγή του αρχηγού του ΓΕΣ Β. Καρδαμάκη ανέφερε πως όλοι οι αξιωματικοί του στρατού έπρεπε να εφοδιαστούν με εκλογικά βιβλιάρια

³⁸⁵ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967». Σελ. 276-278

³⁸⁶ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του Γ. Παπανδρέου σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 18 Ιανουαρίου 1962.

³⁸⁷ Ο.π.

ανεξάρτητα αν πληρούνταν για όλους οι προϋποθέσεις για την έκδοση βιβλιαρίου³⁸⁸. Το άλλο έγγραφο ήταν επιστολή του υπηρεσιακού πρωθυπουργού Κ. Δόβα με την οποία ζητούσε να ενισχυθούν υλικά τα ΤΕΑ. Ο Παπανδρέου που σε όλη την προεκλογική περίοδο με επιστολές στον Δόβα και στο Παλάτι ζητούσε να αποπλιστούν τα Τάγματα, κατηγορούσε την υπηρεσιακή κυβέρνηση πως δεν φρόντισε ποτέ για τον αποπλισμό τους³⁸⁹. Αντιθέτως, σε απόρρητο υπηρεσιακό έγγραφο αναφέρονταν πως τα Τ.Ε.Α. θα ενισχύονταν με αυτοκίνητα τζίπ και με εφόδρους αξιωματικούς του Στρατού ώστε να αξιοποιούνταν στο μέγιστο δυνατό βαθμό κατά την προεκλογική περίοδο. Ο αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης κατήγγειλε επίσης την λειτουργία του ΕΙΡ αλλά και την παρακολούθηση των τηλεφώνων όλων των πολιτικών³⁹⁰.

Η ΕΔΑ μέσω των βουλευτών του Η. Ηλιού, Σ. Ηλιόπουλου και Α. Μπριλλάκη κατήγγειλε την κυβέρνηση Δόβα και την θεωρούσε συνυπεύθυνη για την κατάσταση που επικρατούσε στις εκλογές. Ο Η. Ηλιού κατηγορούσε τις ΗΠΑ λέγοντας πως εκείνες είχαν τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στην Ελλάδα και πως η κυβέρνηση Δόβα δεν ήταν παρά μια κυβέρνηση του Παλατιού και των οικονομικών συμφερόντων που βοήθησε τα μάλα στην διεξαγωγή της επιχείρησης για την τρομοκράτηση της κοινωνίας³⁹¹. Ο Σ. Ηλιόπουλος κατήγγειλε πως τα πιστοποιητικά βάσει των οποίων είχαν εκδοθεί τα εκλογικά βιβλιάρια ήταν πλαστά διότι εκδόθηκαν εν λευκώ από τον υποδιοικητή της Ασφάλειας Αθηνών που τα είχε

³⁸⁸ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του Γ. Παπανδρέου σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 21 Φεβρουαρίου 1.962.

³⁸⁹ Γενικά Αρχεία του Κράτους. Αρχείο τέως Βασιλικών Ανακτόρων. Κατηγορία «Πολιτικά». Φάκελος 386. Επιστολές του Γ. Παπανδρέου 20 και 21 Οκτωβρίου 1961 προς τον βασιλιά, τον Κ. Δόβα και τον Χ. Ποταμιάνο για τον αποπλισμό των ΤΕΑ.

³⁹⁰ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του Γ. Παπανδρέου σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 21 Φεβρουαρίου 1962.

³⁹¹ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του κυβερνητικού εκπροσώπου της ΕΔΑ Η. Ηλιού σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 19 Ιανουαρίου 1962.

υπογράψει χωρίς να είχε αρμοδιότητα³⁹². Ο Α. Μπριλλάκης έστρεψε τα πυρά του εναντίον της υπηρεσιακής κυβέρνησης και ειδικά κατά του Κ. Δόβα που κάλυπτε κάθε αυθαιρεσία αλλά και κατά των Χ. Ποταμιάνου και Π. Καλογερόπουλου, ο οποίος οργάνωνε ομιλίες μαζί με τους διοικητές και τους ανώτατους αξιωματούχους των Σωμάτων Ασφαλείας σε κάθε νομό και καλούσε τους διοικητές της αστυνομίας και της χωροφυλακής να οργανώσουν την εκστρατεία τρομοκρατίας³⁹³.

Ο Σ. Βενιζέλος σε αγόρευσή του στη Βουλή ανέφερε πως είχε παλέψει εναντίον ενός κράτους που αποτελούνταν από το ΓΕΣ, το ΤΕΑ, την ΚΥΠ και την Χωροφυλακή. Και ο Βενιζέλος κατήγγειλε την κωλυσιεργία που υπήρξε για τον αφοπλισμό των ΤΕΑ, επιτέθηκε εναντίον του Β. Καρδαμάκη και κατηγορούσε την κυβέρνηση πως δεν επρόκειτο να σταματήσει να χρησιμοποιεί τις νέες μεθόδους που είχε εγκαινιάσει στην πολιτική ζωή³⁹⁴.

Ο βουλευτής της Ένωσης Κέντρου Κ. Μητσοτάκης κατήγγειλε τον Χ. Ποταμιάνο λέγοντας πως ο υπηρεσιακός Υπουργός Εθνικής Άμυνας περιόδευε σε όλη τη χώρα, καλούσε σε συσκέψεις τους ανώτερους αξιωματικούς και έδινε σαφείς κατευθύνσεις για τον βιασμό της λαϊκής θέλησης. Ο Κ. Μητσοτάκης θεωρούσε βέβαιο πως η κυβέρνηση Δόβα, ο κρατικός και ο παρακρατικός μηχανισμός συνέβαλαν στην ανάληψη της εξουσίας για ακόμη μια φορά από την ΕΡΕ³⁹⁵.

Θέση για τις εκλογές στην Ελλάδα πήραν και οι Αμερικανοί. Την 1^η Νοεμβρίου ο Αμερικανός πρεσβευτής Ε. Μπριγκς σε τηλεγράφημά του προς το State Department σημείωνε ότι το αποτέλεσμα των εκλογών αποτελούσε διαβεβαίωση της εσωτερικής και εξωτερικής ορθότητας του πρωθυπουργού Κ.

³⁹² Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του κυβερνητικού εκπροσώπου της ΕΔΑ Ι. Ηλιόπουλου σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 27 Ιανουαρίου 1962.

³⁹³ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του κυβερνητικού εκπροσώπου της ΕΔΑ Α. Μπριλλάκη σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 30 Ιανουαρίου 1962.

³⁹⁴ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του κυβερνητικού εκπροσώπου της ΕΚ και αρχηγού του Κόμματος των Φιλελευθέρων Σ. Βενιζέλου σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 20 Ιανουαρίου 1962.

³⁹⁵ Πρακτικά της Βουλής, αγόρευση του βουλευτή της ΕΚ Κ. Μητσοτάκη σε συνεδρίαση της Βουλής των Ελλήνων στις 27 Ιανουαρίου 1962.

Καραμανλή, ενώ για την Ε.Κ. ανέφερε πως ήταν πλέον σε θέση να αποτελέσει αποτελεσματική μη κομμουνιστική αντιπολίτευση στην κυβέρνηση της Ε.Ρ.Ε. Ο Μπριγκς τόνιζε ότι οι εκλογές είχαν αντιστρέψει την τάση πόλωσης μεταξύ Δεξιάς και Αριστεράς, ισορροπώντας καλύτερα την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα προς όφελος τόσο της ίδιας όσο και των συμμάχων της. Την ικανοποίησή τους για το νέο πολιτικό σκηνικό συμμαριζόταν και η Ουάσιγκτον. Στις 31 Οκτωβρίου ο Αμερικανός πρόεδρος με προσωπικό του μήνυμα συνεχάρη εγκάρδια τον Καραμανλή³⁹⁶. Αλλά και στο πρωτοχρονιάτικο μήνυμά του προς τους συμπατριώτες του ο Μπριγκς ανέφερε πως «οι εκλογές του Οκτωβρίου αποτέλεσαν έμπρακτη απόδειξη της πίστεως στο ιδεώδες της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας του ατόμου»³⁹⁷. Ικανοποιημένοι από το αποτέλεσμα ήταν και το Παλάτι και η CIA που είχε εμπλακεί με πολλούς τρόπους στην εκλογική αναμέτρηση³⁹⁸.

Οι εκλογές του 1961 θα άνοιξαν έναν νέο κύκλο πολιτικής έντασης. Ο «ανένδοτος αγώνας» που κήρυξε ο Γ. Παπανδρέου εναντίον του εκλογικού αποτελέσματος και της κυβέρνησης και η ΕΔΑ που θα πρωτοστατεί στις πολιτικές και κοινωνικές ζυμώσεις, θα πιέζουν την κυβέρνηση Καραμανλή που θα απαντάει στις προκλήσεις των πολιτικών της αντιπάλων όλο και πιο αυταρχικά.

Οι κοινωνικές αναταραχές που θα επιφέρουν τα αποτελέσματα των εκλογών της 29ης Οκτωβρίου θα ενισχύσουν ακόμα περισσότερο το παρακράτος, την CIA και το Παλάτι. Η δυναμική που αποκτούσαν τα παράλληλα κέντρα εξουσίας θα φανεί με τον χειρότερο τρόπο τον Μάιο του 1963 με την δολοφονία του βουλευτή της Αριστεράς Γρηγόρη Λαμπράκη.

³⁹⁶ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης». Σελ. 135-137.

³⁹⁷ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 106-109.

³⁹⁸ ο.π. σελ. 106-109

iii. Η δολοφονία του βουλευτή Γρηγόρη Λαμπράκη.

- Η πολιτική κατάσταση τους πρώτους μήνες του 1963.

Οι αμφιλεγόμενες εκλογές του 1961, η εμμονή της κυβέρνησης Καραμανλή στην δημοσιονομική πειθαρχία και στην διατήρηση του αστυνομικού κράτους και οι αγώνες των εργαζομένων και των φοιτητών, είχαν δημιουργήσει ένα εκρηκτικό μείγμα που ενισχύονταν από τις σφοδρές επιθέσεις της αντιπολίτευσης στην κυβερνώσα παράταξη. Ο Γ. Παπανδρέου με τον «Ανένδοτο Αγώνα» που είχε κηρύξει και η ΕΔΑ που με τη σειρά της καθοδηγούσε και προωθούσε τις κοινωνικές κινητοποιήσεις πίεζαν ακόμα περισσότερο την ΕΡΕτική κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό.

Ο Κ. Καραμανλής όμως δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνο την αντιπολίτευση και τις κοινωνικές αναταραχές αλλά και το Παλάτι που από τις εκλογές του 1961 επεδίωκε ρόλο ρυθμιστή και συμμετείχε όλο και πιο ενεργά στα πολιτικά δρώμενα. Η δήλωση του Παύλου το 1962 ότι ο στρατός του ανήκε και πως ο Θεός τους είχε ενώσει (τον στρατό και τον βασιλιά) είχαν προκαλέσει δυσφορία στην κυβέρνηση και αντιδράσεις στην αντιπολίτευση³⁹⁹. Ο πρωθυπουργός είχε απευθύνει υπόμνημα στον βασιλιά, στο οποίο συνόψιζε την διαφωνία του για την δήλωση του Παύλου αλλά και για τους γενικότερους χειρισμούς και τις απαιτήσεις των Ανακτόρων και σημείωνε πως οι βασιλικοί λόγοι δεν θα έπρεπε να γράφονται εν αγνοία της κυβέρνησης, με τον βασιλιά να του ανταπαντά πως ως αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων θα απηύθυνε λόγους που ο ίδιος θεωρούσε κατάλληλους⁴⁰⁰.

Το 1963 ήταν μια ιδιαίτερα κρίσιμη χρονιά για την ΕΡΕ και για τον ίδιο τον Καραμανλή. Μετά το γεμάτο κοινωνικές κινητοποιήσεις και συγκρούσεις 1962, το 1963 δεν ξεκίνησε με τους καλύτερους οιωνούς για την κυβέρνηση. Από τον

³⁹⁹ Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 21 Μαρτίου 1962, αριθμός φύλλου 2820.

⁴⁰⁰ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967» σελ. 297-298.

Ιανουάριο είχε ξεσπάσει ένα μεγάλο κύμα απεργιών από πολλούς κλάδους εργαζομένων (δάσκαλοι, καθηγητές, οδηγοί λεωφορείων, τρόλεϊ και ταξί, τραπεζικοί υπάλληλοι της ΔΕΗ)⁴⁰¹. Την ίδια περίοδο ο Γ. Παπανδρέου όξυνε περισσότερο την πολιτική κρίση, στέλνοντας επιστολή στον βασιλιά με την οποία του δήλωνε πως δεν θα συμμετείχε στον εορτασμό της εκατονταετηρίδας της δυναστείας, αφού δεν αποκαθίσταντο η πολιτική τάξη με την παροχή του δικαιώματος στον ίδιο να σχηματίσει κυβέρνηση⁴⁰². Ο Καραμανλής για να περιορίσει την πολιτική κρίση και να απομακρύνει την προσοχή από την συζήτηση για το νομοσχέδιο για τα εργασιακά, που ήταν και η αφορμή των εργατικών κινητοποιήσεων εκείνο το διάστημα, πρότεινε την αναθεώρηση του Συντάγματος, όπου προβλέπονταν η ενίσχυση της εκτελεστικής εξουσίας και ειδικά της κυβέρνησης και του πρωθυπουργού με τον τελευταίο να αποκτά υπερεξουσίες, δίνοντας ακόμα πιο αυταρχικό χαρακτήρα στο πολίτευμα. Οι προτάσεις του Καραμανλή για «βαθεία τομή εις το Σύνταγμα» εξέφραζαν με τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο την συγκεντρωτική και τεχνοκρατική εκδοχή του αστικού εκσυγχρονισμού. Στην αναθεώρηση καλύπτονταν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων όπως η ενίσχυση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, η συρρίκνωση των ελευθεριών όπως η κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας για τους δημοσίους υπαλλήλους, η λήψη περιοριστικών μέτρων για την ελευθεροτυπία, ο περιορισμός της βουλευτικής ασυλίας, η αύξηση των κωλυμάτων εκλογιμότητας και η σύσταση Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου το οποίο θα είχε την εξουσία να θέτει με απόφασή του πολιτικά κόμματα εκτός νόμου⁴⁰³. Μέσω της αναθεώρησης, ο αρχηγός της ΕΡΕ προσπαθούσε πρώτον να παρακάμψει τις κοινοβουλευτικές «τρικλοποδιές» που έβαζε η αντιπολίτευση, αποδυναμώνοντας εντελώς τη Βουλή και δεύτερον ήθελε με αυτό τον τρόπο να κρατήσει τα Ανάκτορα όσο το δυνατόν πιο μακριά από τις πολιτικές εξελίξεις και διεργασίες, περιορίζοντας το Παλάτι στο να επιτελεί

⁴⁰¹ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη». Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 10-11

⁴⁰² Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964» σελ. 566

⁴⁰³ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-1967. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 982-983

απλά και μόνο τον θεσμικό του ρόλο. Η αναθεώρηση του Συντάγματος δεν έγινε δεκτή από την αντιπολίτευση και η Αριστερά κατηγορούσε τον πρωθυπουργό ότι ήθελε να επιβάλλει μια μορφή κοινοβουλευτικής δικτατορίας όπου ο αρχηγός της κυβέρνησης θα ήταν ο απόλυτος κυρίαρχος⁴⁰⁴. Βέβαια δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Καραμανλής είχε απολυταρχικές τάσεις. Το 1960 εν μέσω επιθέσεων από την αντιπολίτευση και κοινωνικών αναταραχών ο Πρωθυπουργός που ευαγγελιζόταν τον κίνδυνο της δημοκρατίας από τον κομμουνισμό είχε συζητήσει με Αμερικάνους αξιωματούχους την επιβολή πραξικοπήματος⁴⁰⁵.

Στο μεταξύ και το Παλάτι, είχε αρχίσει να εκφράζει την αντίθεσή του στην παραμονή του Καραμανλή στην εξουσία. Τον Φεβρουάριο και μετά από πρωτοβουλία του Σοφοκλή Βενιζέλου, ο Παύλος είχε συναντήσεις με τον ίδιο και με τον Παναγιώτη Πιπινέλη όπου συζητήθηκε η προσπάθεια συνεννόησης των δύο μεγάλων «εθνικοφρόνων» κομμάτων με την παράλληλη απομάκρυνση των αρχηγών τους. Οι συναντήσεις αυτές που κράτησαν ένα μήνα, δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα⁴⁰⁶. Αλλά και η Φρειδερίκη σε συνομιλίες που είχε με τον σταθμάρχη της CIA στην Αθήνα Λ. Κάμπελ, του ανέφερε πως παρόλο που ο Καραμανλής ήταν πιστός στη μοναρχία, εντούτοις ήταν πλέον δύσκολη η συνεργασία μαζί του και πως θα ήταν προτιμότερο να σχηματίζονταν μια άλλη κυβέρνηση που θα ήταν Πρωθυπουργός ο τότε Υπουργός Εσωτερικών Γ. Ράλλης ή ο Υπουργός Οικονομικών Σ. Θεοτόκης. Στη συζήτηση με τον αξιωματούχο της CIA, η βασίλισσα έδωσε την εντύπωση πως αν το Παλάτι αντιμετώπιζε μια δύσκολη κατάσταση θα στρέφονταν στο στρατό προκειμένου να σωθεί ο θεσμός της μοναρχίας. Ο Κάμπελ από την πλευρά του ενημέρωσε τους ανώτερους του για τις θέσεις των Ανακτόρων⁴⁰⁷. Οι Αμερικανοί και η CIA ειδικά, ήδη από τις εκλογές του

⁴⁰⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964*, σελ. 208-214.

⁴⁰⁵ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», σελ. 65-66.

⁴⁰⁶ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ. 566-568

⁴⁰⁷ *Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Memorandum for Director of Central Intelligence Mac Cone, 8 Φεβρουαρίου 1963*, σελ. 662-663

1961, μαζί με το Παλάτι θα διαδραμάτιζαν όλο και πιο πρωταγωνιστικό ρόλο στις πολιτικές εξελίξεις.

Η ανοιχτή σύγκρουση του Καραμανλή με την Φρειδερίκη δεν άργησε να έρθει. Αφορμή είχε σταθεί η απαίτηση της βασίλισσας, λόγω ασθένειας του Παύλου να αναβάλλονταν ο εορτασμός για τα χίλια χρόνια ύπαρξης του Άγιου Όρους και η εντολή της Φρειδερίκης να παραχωρούνταν στο βασιλικό ζεύγος ολόκληρο το κτίριο του Κυβερνείου της Θεσσαλονίκης. Ο πρωθυπουργός εντέλει ανέβαλε τον εορτασμό, δεν έκανε όμως πίσω για το Κυβερνείο, με αποτέλεσμα να παραχωρηθεί στους βασιλείς το μισό κτίριο. Στη διένεξη είχε πάρει μέρος και ο τότε διάδοχος Κωνσταντίνος, που προσπάθησε να υπερασπιστεί την μητέρα του⁴⁰⁸.

Την πολιτική σύγκρουση πυροδοτούσε και η δίκη του πρώην αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Β. Καρδαμάκη που κατηγορούνταν για το «σχέδιο Περικλής» και η ομολογία του πρώην υπουργού Εθνικής Άμυνας Α. Πρωτοπαπαδάκη ότι υπήρχε οργανωμένο σχέδιο βιασμού της λαϊκής θέλησης που είχε σχεδιαστεί από το ΓΕΣ και από διάφορες κρατικές υπηρεσίες⁴⁰⁹. Ενόσω ο Καρδαμάκης δικάζονταν για τον κομματισμό του στρατεύματος και για το «Σχέδιο Περικλής», άρχισαν να εξυφαίνονται σχέδια για πραξικόπημα και για την επιβολή δικτατορίας. Τα σχέδια αυτά επιβεβαίωσε ο Καρδαμάκης σε επαφές που είχε με τον Αμερικανό στρατιωτικό ακόλουθο στην Ελλάδα Μπώλντρυ. Ο αποστρατευθής στρατηγός ενημέρωσε τον Μπώλντρυ για μια ομάδα αξιωματικών που σχεδίαζαν πραξικόπημα επειδή ανησυχούσαν ότι ενδεχόμενη συνεργασία της Ένωσης Κέντρου και της ΕΔΑ θα μπορούσε να κερδίσει στις επόμενες εκλογές. Ο Καρδαμάκης εξήγησε στον Αμερικανό ότι η απόφαση για το πραξικόπημα είχε ήδη ληφθεί και το μόνο που απέμενε ήταν το πότε θα εκδηλωνόταν. Πρόσθεσε δε ότι η πλειοψηφία του στρατού αποτελούνταν από πατριώτες και νομιμόφρονες αξιωματικούς οι οποίοι τον θεωρούσαν αρχηγό τους και ανέφερε πως βασικά μέλη της ομάδας που σχεδίαζαν το πραξικόπημα ήταν οι συνταγματάρχες Γ. Παπαδόπουλος, Α. Χατζηπέτρος και Ο.

⁴⁰⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄*, 1961-1964, σελ. 246-250.

⁴⁰⁹ *Εφημερίδα «ΑΥΓΗ»* ημερομηνία 13 Ιανουαρίου 1963, αριθμός φύλλου 3062.

Αγγελής⁴¹⁰. Εκείνη την περίοδο ο Παπαδόπουλος εργαζόταν στην ΚΥΠ και είχε επαφές με την CIA, ενώ τον χρόνο που δεν σχεδίαζε πραξικοπήματα έδινε διαλέξεις στην σχολή Εθνικής Άμυνας που αφορούσαν τον σχεδιασμό του αντικομμουνιστικού αγώνα και την δημιουργία «εθνικής φάλαγγας» για την καταπολέμηση του «εσωτερικού εχθρού».⁴¹¹

Σε άλλη συνομιλία που είχαν οι Καρδαμάκης και Μπώλντρυ, ο πρώην αρχηγός του ΓΕΣ προειδοποιούσε τον Αμερικανό αξιωματούχο πως η εθνικόφρονη αντιπολίτευση θα συνεργαζόταν με τους αριστερούς ώστε να κερδίσουν στις επόμενες εκλογές και για αυτό το λόγο η δυσανεστημένη με την πολιτική κατάσταση ομάδα των κατά τα άλλα νομιμόφρονων αξιωματικών θα έκανε πραξικόπημα. Αλλά και ο διευθυντής της ΚΥΠ Αλ. Νάτσινας που διατηρούσε στενές σχέσεις με την CIA στην Αθήνα, εξέφραζε την άποψη πως η κυβέρνηση έπρεπε να χρησιμοποιήσει τις παρακρατικές οργανώσεις από τις οποίες εξαρτιόνταν η επιβίωσή της⁴¹².

Οι Αμερικάνοι και συγκεκριμένα ο πρεσβευτής Λαμπουίζ, που ενημερωνόταν από τον Μπώλντρυ, θεωρούσε πως οι αξιωματικοί που ανήκαν στην Ε.Ε.Ν.Α. ήταν δυσανεστημένοι με τον Κ. Καραμανλή επειδή δεν κάλυπτε τον Καρδαμάκη για την κατηγορία της νόθευσης του εκλογικού αποτελέσματος και της βίας που ασκήθηκε στις εκλογές του 1961⁴¹³. Παρά τη ρήξη Καραμανλή - Παλατιού και τον κίνδυνο να ανερχόταν στην εξουσία μια κυβέρνηση συνεργασίας Κέντρου-Αριστεράς (πράγμα που ήταν απίθανο καθώς ο Γ. Παπανδρέου ήταν έντονα αντικομμουνιστής) το State Department που ενημερωνόταν από τον Λαμπουίζ δεν

⁴¹⁰ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης». Σελ. 143

⁴¹¹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, Εκδόσεις Παπαζήση, 1986, σελ. 249.

⁴¹² Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», σελ. 83-84.

⁴¹³ ο.π. σελ. 83-84.

τάσσονταν υπέρ του πραξικοπήματος⁴¹⁴. Οι αξιωματούχοι των αμερικάνικων υπηρεσιών είχαν αρχίσει να διαβλέπουν ήδη από το 1961 την άνοδο του Γ. Παπανδρέου οπότε και είχαν γίνει προσπάθειες να τον προσεταιριστούν και μελλοντικά να τον στηρίξουν εφόσον η Ένωση Κέντρου ερχόταν πρώτο κόμμα⁴¹⁵. Για αυτό και η ιδέα ενός πραξικοπήματος απορρίπτονταν από τους Αμερικανούς, αφού πίστευαν πως ένα πραξικόπημα στην Ελλάδα θα ενίσχυε την θέση των κομμουνιστικών γειτονικών χωρών, κάτι που έπρεπε να αποφευχθεί σύμφωνα και με τον υφυπουργό Μεσανατολικών και Νοτιοασιατικών υποθέσεων Φ. Τάλμποτ⁴¹⁶.

- **Η Α' Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης.**

Μέσα στο γεμάτο πολιτική ένταση κλίμα, που ενισχύθηκε περαιτέρω με την πρόταση μομφής που υπέβαλαν η Ένωση Κέντρου και η ΕΔΑ κατά της κυβέρνησης, με τις κλιμακούμενες κινητοποιήσεις των εργαζομένων των 115 Συνεργαζόμενων Εργατοϋπαλλήλικών Οργανώσεων (115 Σ.Ε.Ο.) που τόνιζαν πως οι απεργίες πλέον θα είναι πολιτικές και με το Δ' Πανσπουδαστικό Συνέδριο όπου κυριάρχησαν οι προοδευτικές δυνάμεις και απομονώθηκε η ΕΚΟΦ, έγινε η Α' Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης που είχε οριστεί για τις 21 Απριλίου⁴¹⁷. Εκείνο το μήνα στο πολιτικό σκηνικό συζητούνταν έντονα και το ζήτημα των πολιτικών κρατούμενων με την ΕΔΑ να καταγγέλει την κυβέρνηση για την αντιδημοκρατική της στάση⁴¹⁸. Το θέμα των πολιτικών εξόριστων είχε λάβει και διεθνείς διαστάσεις. Κατά την επίσκεψή

⁴¹⁴ *Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Labouisse to Secretary of State Rusk, 5 Απριλίου 1963, σελ. 664-666*

⁴¹⁵ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», σελ. 74-75.

⁴¹⁶ *Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Talbot to Labouisse, 22 Απριλίου 1963, σελ. 667-668*

⁴¹⁷ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη». Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 4-5.

⁴¹⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 226-229.

της στο Λονδίνο, η βασίλισσα Φρειδερίκη έγινε αποδέκτης διαμαρτυριών για την πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, ενώ κατά την παρουσία της στην πρωτεύουσα της Μεγάλης Βρετανίας προκλήθηκαν κοινωνικές αναταραχές⁴¹⁹.

Την πορεία ειρήνης την είχε οργανώσει η Ελληνική Επιτροπή για την Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη. Η επιτροπή αυτή είχε συγκροτηθεί στις 15 Μαΐου 1955 με πρόεδρο τον Α. Ζάκκα, αντιπρόεδρο τον Μ. Κύρκο, ενώ υπέρ της δημιουργίας της επιτροπής είχαν υπογράψει και 77 προσωπικότητες της δημόσιας ζωής. Μεταξύ αυτών ήταν ο Χ. Θεοδωρίδης, ο Ν. Βέης, ο Γ. Ιμβριώτης, ο Κ. Βάρναλης, ο Ν. Βρεττάκος, ο Γ. Ρίτσος, ο Τ. Λειβαδίτης, η Μ. Μερκούρη, ο Β. Διαμαντόπουλος και άλλοι. Η Επιτροπή Ειρήνης ζητούσε την κατάργηση των εξοπλισμών εν μέσω Ψυχρού Πολέμου και τον σεβασμό του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών σε συνθήκες διεθνούς φιλίας και ισοτιμίας. Η συμμετοχή της Επιτροπής για την Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη στη Σύνοδο του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ειρήνης, που είχε συνέλθει στην Στοκχόλμη τον Απρίλιο του 1956, είχε επιταχύνει την ανάπτυξη του φιλειρηνικού κινήματος στην Ελλάδα⁴²⁰. Στην επιτροπή συμμετείχε, στην οποία αργότερα θα γίνει και αντιπρόεδρος, ο Γρηγόρης Λαμπράκης. Ο Λαμπράκης ήταν μια λαμπρή προσωπικότητα και ένας προβεβλημένος διανοούμενος της Αριστεράς, που είχε διαπρέψει και στον αθλητισμό, όντας βαλκανιονίκης, αλλά και στην Ιατρική. Η δράση του ξεκινούσε από την Κατοχή, όπου σαν γιατρός περιέθαλπε και φρόντιζε μέσα από τις τάξεις του ΕΑΜ όσους είχαν ανάγκη, ενώ κατά την διάρκεια του Εμφύλιου Πολέμου περιποιούνταν τους τραυματίες, κάτι που το πλήρωσε με εξάμηνη φυλάκιση λόγω της «αντεθνικής» του δράσης. Ο Λαμπράκης ήταν από τους πρώτους που δίδαξαν την έννοια της αλληλεγγύης. Με το ιατρείο που διατηρούσε στην οδό Πατησίων στην Αθήνα δέχονταν μια φορά την εβδομάδα ασθενείς που είχαν οικονομικές δυσκολίες και τους εξέταζε δωρεάν. Το ίδιο έκανε και στην Τρίπολη που επιτελούσε το ίδιο κοινωνικό έργο. Ο Λαμπράκης όμως ήταν ο εκφραστής, που μετά τον θάνατό του έμελλε να γίνει σύμβολο, της πάνδημης

⁴¹⁹ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 990-991.

⁴²⁰ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη». Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 4-6.

απαίτησης για ουσιαστική εσωτερική ειρήνευση και για εκδημοκρατισμό⁴²¹. Αυτό του στοίχισε την ίδια του τη ζωή αφού κλήθηκε να αντιμετωπίσει το καλά οργανωμένο παρακράτος που δρούσε ανεξέλεγκτα και μια κυβέρνηση που κύρια χαρακτηριστικά της ήταν ο αντικομμουνισμός και η αυταρχικότητα.

Ως αντιπρόεδρος της Επιτροπής για την Διεθνή Ύφεση και βουλευτής της ΕΔΑ, συμμετείχε μαζί με άλλα μέλη και οπαδούς της Επιτροπής στην Α' Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης. Στην πορεία αυτή είχαν προσκληθεί να συμμετάσχουν και άνθρωποι από το εξωτερικό που ήταν υπέρ της πολιτικής του κατευνασμού παγκοσμίως και δραστηριοποιούνταν στο διεθνές κίνημα για την ειρήνη⁴²².

Η πορεία ωστόσο θα ήταν επεισοδιακή. Η κυβέρνηση επιδεικνύοντας για ακόμη μια φορά τον αντιδημοκρατικό της χαρακτήρα μέσω του Υπουργού Δικαιοσύνης απαγόρευσε την πορεία και είχε κινητοποιήσει 10.000 άνδρες από τα Σώματα Ασφαλείας χωρίς να προσμετρώνται σε αυτούς οι παρακρατικοί που ενίσχυαν τους υπεράριθμους για μια πορεία, άντρες της Ασφάλειας, της αστυνομίας και της χωροφυλακής. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό. Η κυβέρνηση μέσω ανακοινώσεων της αστυνομίας και της χωροφυλακής απαγόρευσε κάθε συγκέντρωση σε ανοιχτό χώρο σε ολόκληρη τη χώρα. Παράλληλα, οι ιδιοκτήτες πούλμαν και λεωφορείων πιέζονταν να μην διαθέσουν τα οχήματά τους για την μεταφορά των οδοιπόρων της ειρήνης ενώ όσοι είχαν κλείσει συμφωνίες υποχρεώθηκαν να τις ακυρώσουν⁴²³.

Η Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης θα ξεκινούσε από τον τύμβο του Μαραθώνα και θα κατέληγε το βράδυ της ίδιας ημέρας στην Πνύκα, στην Ακρόπολη. Από την παραμονή της πορείας οι καταδιωκτικές αρχές συλλάμβαναν όσους θεωρούσαν ύποπτους και απήλυναν όσους είχαν έρθει από το εξωτερικό για να πάρουν μέρος στην πορεία⁴²⁴.

⁴²¹ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη». Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 4-6.

⁴²² Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ.55

⁴²³ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 230.

⁴²⁴ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ.62.

Από τη νύχτα της 20ης προς την 21η Απριλίου ολόκληρη η περιοχή από το Γηροκομείο Αθηνών μέχρι τον Τύμβο του Μαραθώνα είχε πλημμυρίσει από άντρες των Σωμάτων Ασφαλείας και από παρακρατικούς της Αντικομμουνιστικής Σταυροφορίας και του Σώματος Ελπιδοφόρων Νέων που προπηλάκιζαν και αποθάρρυναν τους πολίτες ώστε να μην συμμετάσχουν στην πορεία⁴²⁵.

Όσοι επιχείρησαν να σπάσουν την απαγόρευση πορευμένοι αντίστροφα, από την Αθήνα στον Μαραθώνα συνελήφθησαν στους Αμπελόκηπους. Μεταξύ των συλληφθέντων ήταν οι Μ. Θεοδωράκης, Α. Αλεξανδράκης, Μ. Αργυράκης, Μ. Περιστεράκης και Α. Γεωργούλη. Ο Λαμπράκης που ήταν αποφασισμένος, παρά τις αντίξοες συνθήκες να πραγματοποιήσει την πορεία έβαλε το πανό που στην μια πλευρά έγραφε «Greece» και στην άλλη «Ελλάς» μαζί με το σύμβολο της ειρήνης στο αυτοκίνητό του και ξεκίνησε. Όταν η Χωροφυλακή σταματούσε το αυτοκίνητο στο δρόμο, ο Λαμπράκης τους ανέφερε μονολεκτικά «βουλευτικό» και έφευγε χωρίς να περιμένει απάντηση. Στον Σταυρό Αγίας Παρασκευής ήταν αδύνατον να προχωρήσει λόγω των ισχυρών δυνάμεων της χωροφυλακής. Μετά την στάση που έκανε ο Λαμπράκης και όσοι ήταν μαζί του στο αυτοκίνητο στο σπίτι του βουλευτή στην Παλλήνη, ξεκίνησαν και πάλι και έφτασαν μέχρι την στροφή της Ραφήνας όπου τους περίμενε άλλο μπλόκο⁴²⁶.

Ο Λαμπράκης υποχρεώθηκε να σταματήσει για να κατέβουν οι συνεπιβάτες του και αποφασίζει να συνεχίσει μόνος του. Αφότου έφτασε στον Τύμβο του Μαραθώνα, ο μαχητικός πρεσβευτής της ειρήνης άνοιξε το πανό, ανέβηκε πάνω στον Τύμβο και απεύθυνε λόγο για την ειρήνη, την δημοκρατία, την ελευθερία και τα ανθρώπινα δικαιώματα με το κοινό του να αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από χωροφύλακες. Όταν τελείωσε, κατέβηκε από τον Τύμβο και ξεκίνησε μόνος του την πορεία προς την Πνύκα κρατώντας στα χέρια του το πανό. Στον δρόμο οι αξιωματικοί της χωροφυλακής προσπαθούσαν να τον σταματήσουν προειδοποιώντας τον ότι θα συλληφθεί, ενώ «άγνωστοι» με πολιτικά προσπαθούσαν

⁴²⁵ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 94.

⁴²⁶ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 989-992

να τον τραβήξουν έξω από τον δρόμο και να τον σύρουν στα χωράφια⁴²⁷. Ο Λαμπράκης απτόητος συνέχισε την πορεία. Τον ακολουθούσαν οι Μ. Γιάγκας, Β. Παπασταφίδας και η Γ. Λιναρδάτου και πίσω τους βρίσκονταν το αυτοκίνητό του στο οποίο επέβαινε η σύζυγός του και άλλα 30 αυτοκίνητα με δημοσιογράφους. Μετά από ώρα οι οδοιπόροι της ειρήνης έφτασαν στον κοινό τάφο των εκτελεσθέντων αντιστασιακών από τους Γερμανούς στο Πικέρμι. Ο Λαμπράκης που ήθελε να αποτίσει φόρο τιμής στους εκτελεσμένους, εμποδίστηκε στην προσπάθεια του να εναποθέσει μερικά λουλούδια στην πλάκα του μνημείου. Τα λουλούδια καταπατήθηκαν από χωροφύλακες και ο βουλευτής προπηλακίστηκε καθώς προσπαθούσε να τηρήσει ενός λεπτού σιγή στην μνήμη των θυμάτων. Λίγη ώρα αργότερα οι Λιναρδάτου, Γιάγκας και Παπασταφίδας συνελήφθησαν από αξιωματικούς της χωροφυλακής αφήνοντας τον Λαμπράκη μόνο του, που συνέχισε για μια ώρα ακόμη την πορεία. Οι επικεφαλής αξιωματικοί του ζητούσαν να σταματήσει γιατί θα τον συλλάμβαναν. Εκείνος απτόητος συνέχιζε την πορεία λέγοντας πως δεν διέπραττε κάποιο αδίκημα. Δεν πέρασε πολύ ώρα και τότε 30 χωροφύλακες τον συνέλαβαν. Τον επιβίβασαν με τη βία σε ένα όχημα και τον παρέδωσαν στον αρχηγό της χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκη που τον περίμενε μαζί με άλλον έναν αξιωματικό στη Ραφήνα⁴²⁸.

Η κινητοποίηση της Αστυνομίας και τη Χωροφυλακής κράτησε ως αργά τη νύχτα σε ολόκληρο το λεκανοπέδιο της Αττικής. Το απόγευμα ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις συγκεντρώθηκαν γύρω από το λόφο της Πνύκας και συνέλαβαν 1.100 περίπου οδοιπόρους τις ειρήνης, ανάμεσα τους τον ηθοποιό Μ. Κατράκη και τον λογοτέχνη Στρατή Δούκα⁴²⁹.

Με αυτό τον τρόπο έληξε η επεισοδιακή Α' Μαραθώνια Πορεία Ειρήνης, που ήταν το προλόγιο για όσα θα επακολουθούσαν ένα μήνα αργότερα στην Θεσσαλονίκη και που θα επιβεβαίωναν την ισχύ του παρακράτους.

⁴²⁷ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», *ΤΟΜΟΣ Α'*, σελ. 67.

⁴²⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ'*, 1961-1964, σελ. 233-234

⁴²⁹ ο.π. σελ. 235-236

- **Η οργάνωση της δολοφονίας.**

Παρά τα όσα διαδραματίστηκαν στην πορεία για την ειρήνη η επιτροπή για την Διεθνή Ύφεση, η Αριστερά και ο ίδιος ο Λαμπράκης προσωπικά δεν πτοήθηκαν από το κλίμα τρομοκρατίας που κυριαρχούσε. Έναν περίπου μήνα μετά την πορεία Ειρήνης, το παράρτημα της επιτροπής για την Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη στην Θεσσαλονίκη διοργάνωσε εκδήλωση στις 22 Μαΐου του 1963 με κύριο ομιλητή τον Γρηγόρη Λαμπράκη.

Λίγες μέρες νωρίτερα είχε προηγηθεί η επίσκεψη στην Ελλάδα του Γάλλου προέδρου στρατηγού Ντε Γκωλ. Για την ασφάλειά του εκτός από την δική του προσωπική φρουρά είχε κινητοποιηθεί όλη η δύναμη των Σωμάτων Ασφαλείας. Για μια ακόμα φορά η Αστυνομία και η Χωροφυλακή με ατομικές προσκλήσεις καλούσαν 4.000 «εθνικόφρονες» πολίτες σαν έκτακτους αστυφύλακες για να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο η ασφάλεια του Ντε Γκωλ για τον οποίο υπήρχε κίνδυνος να δολοφονηθεί από Γάλλους εθνικιστές, λόγω των χειρισμών του Γάλλου προέδρου στο ζήτημα της Αλγερίας⁴³⁰. Αυτοί οι 4.000 έκτακτοι αστυφύλακες, ήταν ένας συμφορτός παρακρατικών, κακοποιών και στοιχείων του υποκόσμου που έφεραν στο πέτο του σακακιού τους μια ειδική διακοσμητική καρφίτσα ρούχων που είχε διανεμηθεί από τα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα. Οι ειδικές καρφίτσες βοηθούσαν τους άνδρες της Ασφάλειας και της Κ.Υ.Π να αναγνωρίζουν τους «έκτακτους αστυφύλακες»⁴³¹.

Η Ε.Δ.Α. κατηγορούσε την κυβέρνηση για τις στενές σχέσεις που διατηρούσε με τους παρακρατικούς και κατήγγειλε πως οι «έκτακτες» προσλήψεις

⁴³⁰ «Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη». Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 13.

⁴³¹ Σ. Δορδανά «Η οργάνωση της καρφίτσας. Κράτος και παρακράτος στη Θεσσαλονίκη τη δεκαετία του 1960», σελ. 137-140, στο «Η «Σύντομη» δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες». Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης.

αποτελούσαν μια γενική δοκιμή για το συντονισμό και τη δράση όλων των παρακρατικών οργανώσεων που δρούσαν υπό τη σκέπη της Ε.Ρ.Ε.⁴³².

Η έκτακτη πρόσληψη των 4.000 «αστυφυλάκων» έδειχνε το μέγεθος του παρακράτους στην Θεσσαλονίκη. Στην συμπρωτεύουσα δρούσε ένα ολόκληρο δίκτυο παρακρατικών οργανώσεων, που εκτός από τους μεταξύ τους δεσμούς είχαν ιδιαίτερες σχέσεις με τα Σώματα Ασφαλείας και με το επίσημο κράτος. Υπεύθυνοι για τη σύσταση και τη δράση του παρακράτους, ήταν το Υπουργείο Βορείου Ελλάδος, η Υπηρεσία Πληροφοριών του Υπουργείου Β. Ελλάδος το εκεί κλιμάκιο της Κ.Υ.Π. και ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Ι. Χολέβας. Ο Χολέβας, ο διευθυντής της Υπηρεσίας Πληροφοριών Χ. Κωστάκος και η Κ.Υ.Π. καθοδηγούσαν τις παρακρατικές οργανώσεις και τις ενίσχυαν ηθικά και υλικά⁴³³.

Οι πιο δραστήριες από αυτές τις οργανώσεις ήταν ο «Σύνδεσμος Αγωνιστών και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης Βορείου Ελλάδος» του Φον Γιοσμά και η «Ένωση Εθνικοφρόνων Ελασιτών» που την χρηματοδοτούσε ο Χολέβας⁴³⁴. Τα μέλη τους συνεργάζονταν στενά με την Αστυνομία και τη Χωροφυλακή. Οι ίδιοι οι επικεφαλής των Σωμάτων Ασφαλείας, ο Κ. Μήτσου, αντιστράτηγος και γενικός επιθεωρητής της Χωροφυλακής στη Βόρεια Ελλάδα, ο Ε.Καμούτσης, διευθυντής της Αστυνομίας Θεσσαλονίκης και υποδιευθυντής της Ασφάλειας, ο Κ. Δόλκας, αντισυνταγματάρχης της Χωροφυλακής και ο Δ. Κατσούλης, υπομοίραρχος της Εθνικής Ασφάλειας διατηρούσαν προσωπικές σχέσεις με τους αρχηγούς των παρακρατικών οργανώσεων και ασφαλώς γνώριζαν για την ύπαρξη και τη δράση τους⁴³⁵. Ο Γιοσμάς επισκέπτονταν συχνά τον Μήτσου στο γραφείο του και του προσέφερε τις «υπηρεσίες» της οργάνωσής του, ενώ τον είχε καλέσει σε κοπή πίτας για τον εορτασμό της λειτουργίας του «Συνδέσμου». Ο Φον Γιοσμάς καυχιόταν για τη δράση των μελών του «Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων» στη φύλαξη του

⁴³² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄*, 1961-1964, σελ. 250-252.

⁴³³ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 184-189.

⁴³⁴ *Εφημερίδα «ΑΥΓΗ»* ημερομηνία 28 Ιανουαρίου 1963, αριθμός φύλλου 3239.

⁴³⁵ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη σελ. 37-68.

Ντε Γκολ που πλαισίωναν τις αστυνομικές δυνάμεις. Ιδιαίτερα δραστήριο μέλος αυτής της οργάνωσης ήταν ο οδηγός τρίκυκλου Σ. Γκοτζαμάνης, ένας κακοποιός και στοιχείο του υποκόσμου που είχε καταδικαστεί για πολλές αξιόποινες πράξεις. Τη δράση του Γκοτζαμάνη ενίσχυαν και άλλοι γνωστοί παρακρατικοί της Θεσσαλονίκης όπως ο Εμμανουηλίδης, που ήταν μέλος της «Ένωσης Εθνικοφρόνων Ελασιτών» και είχε στενές σχέσεις με τον Χολέβα, ο μικροπωλητής Α. Πιτσώκος και ο λιμενεργάτης Χ. Φωκάς⁴³⁶.

Οι Γκοτζαμάνης και Εμμανουηλίδης δρούσαν κυρίως στην περιοχή της Τριανδρίας Θεσσαλονίκης, όπου και γνωρίζονταν με τον υπομοίραρχο της Χωροφυλακής και διοικητή του παραρτήματος της Ασφάλειας στην Τριανδρία Εμ. Καπελώνη και με τον Αστυνόμο του Ζ' Αστυνομικού Τμήματος Θεσσαλονίκης Πέλκα. Ο Καπελώνης που γνώριζε καλά την οργάνωση του Γιοσμά, χρησιμοποιούσε πολλά από τα μέλη της για την ανάπτυξη κλίματος φοβίας και τρομοκρατίας, κυρίως εναντίον αριστερών πολιτών. Με εντολές του Καπελώνη και του Πέλκα, οι Γκοτζαμάνης και Εμμανουηλίδης επιτίθονταν και τραυμάτιζαν όποιον θεωρούνταν κομμουνιστής, προκαλούσαν φθορές στις ιδιοκτησίες αριστερών πολιτών και τις νύχτες τριγυρνούσαν, έμπαιναν σε σπίτια και βιοπραγούσαν εναντίον των ενοίκων. Ο Γκοτζαμάνης μάλιστα, είχε εφοδιαστεί από την Χωροφυλακή και με κλομπ που το χρησιμοποιούσε στις διάφορες επιθέσεις του⁴³⁷. Πολλές φορές, οι παρακρατικοί μαζί με τους «ζωηρότερους» λιμενεργάτες που ανήκαν στην «εθνικόφρονη» παράταξη, καλούνταν από την Αστυνομία και τη Χωροφυλακή σε αντεκδηλώσεις που γίνονταν εναντίον συγκεντρώσεων που οργάνωναν εργατικά Σωματεία, ενώ σε απεργίες και σε διαδηλώσεις προκαλούσαν φασαρίες και χειροδικούσαν εναντίον των συγκεντρωμένων και των διαδηλωτών. Οι συνεργαζόμενοι «εθνικόφρονες», κατόπιν εντολής της αστυνομίας, συμμετείχαν

⁴³⁶ Ο.Π.

⁴³⁷ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 124.

και σε οργανωμένες αντιδιαδηλώσεις που θεωρούνταν μια αποτελεσματική μέθοδος για τη διάλυση των κομμουνιστικών συγκεντρώσεων⁴³⁸.

Οι παρακρατικοί, εκτός από το άσβεστο μίσος τους για τους κομμουνιστές και για οτιδήποτε προοδευτικό, μιας και πολλοί από τους αυτούς είτε οι ίδιοι είτε συγγενείς τους είχαν υπάρξει ταγματασφαλίτες και συνεργάτες των Γερμανών στην Κατοχή, παρακινούνταν να συμμετάσχουν σε έκτροπα και από προσωπικά κίνητρα. Ο Γκοτζαμάνης ήθελε να αγοράσει το τρίκυκλο που οδηγούσε, αφού δεν ήταν δικό του, ενώ λάμβανε και χρηματικές απολαβές από την οργάνωση του Γιοσμά, που προέρχονταν από τα μυστικά κονδύλια της Υπηρεσίας Πληροφοριών του Ν. Γωγούση. Ο Γκοτζαμάνης παρακινούσε και συναδέλφους του να εγγραφούν ως μέλη στο «Σύνδεσμο Αγωνιστών και Θυμάτων» για να παίρνουν και εκείνοι χρήματα και υλική βοήθεια. Ο Α. Πιτσώκος ήθελε να διατηρήσει την άδεια του μικροπωλητή και ο Χ. Φωκάς να παραμείνει στην δουλειά που είχε στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Για αυτούς τους λόγους, ο Καπελώνης τους εξανάγκαζε να ακολουθήσουν τις οδηγίες του, εκφοβίζοντας τους, ότι θα τους αφαιρούσε ότι προνόμια είχαν. Οι σχέσεις του Καπελώνη και του Πέλκα με τους παρακρατικούς «αστέρες» ήταν οπωσδήποτε γνωστή στην ηγεσία της Αστυνομίας και της Ασφάλειας. Ειδικά οι Μήτσου και Δόλκας που είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους όλα τα θέματα της Εθνικής Ασφάλειας και παρακολουθούσαν και την παραμικρή κίνηση κάθε αριστερού και προοδευτικού πολίτη, ήταν αδύνατο να μην γνώριζαν τι συνέβαινε στην περιοχή που διοικούσε ο Καπελώνης. Ο Ε. Καμουτσής που ιεραρχικά ήταν ανώτερος από τον Δόλκα, πολλές φορές παρακάμπτονταν από τον τελευταίο. Το ίδιο έκανε όμως και ο υπομοίραρχος της Ασφάλειας Δ. Κατσούλης, που είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη και στην οργάνωση της αντισυγκέντρωσης που έγινε εκείνο το βράδυ⁴³⁹. Οι συναναστροφές επίσημων κρατικών αξιωματούχων με τα λούμπεν στοιχεία της κοινωνίας, ήταν

⁴³⁸ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη σελ. 57-68.

⁴³⁹ ο.π. σελ. 26-28, 57-68.

απόρροια της γενικότερης στάσης της κυβέρνησης που εκμεταλλευόταν τους παρακρατικούς για να παραμείνει στην εξουσία με οποιοδήποτε κόστος.

Παρά το γεγονός πως οι παρακρατικοί δρούσαν ανεξέλεγκτα έχοντας πλήρη κάλυψη και με την καθοδήγηση των κρατικών Υπηρεσιών και τις Αστυνομίας στη Θεσσαλονίκη, αποφασίσθηκε η διεξαγωγή της εκδήλωσης που είχε σχεδιαστεί από την επιτροπή για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη. Η έλευση των Φίλων της Ειρήνης και του Γρηγόρη Λαμπράκη, που ήταν πλέον στο στόχατρο των παρακρατικών, ήταν μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για τους «κομμουνιστοφάγους» της Θεσσαλονίκης να οργανώσουν μια δυναμική αντισυγκέντρωση και να δώσουν ένα καλό μάθημα στους κομμουνιστές.

Λίγες ημέρες πριν την εκδήλωση, όργανα και αξιωματικοί της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας, επισκέπτονταν ιδιοκτήτες αιθουσών και θεάτρων όπου θα μπορούσε να διεξαχθεί η εκδήλωση και τους απειλούσαν να μην παραχωρήσουν τις αίθουσές τους στους Φίλους της Ειρήνης. Παρά τα προσχώματα, η εκδήλωση κανονίστηκε να γίνει στην αίθουσα «Πικαντίλλυ»⁴⁴⁰. Μια ημέρα πριν την εκδήλωση στην οποία κεντρικός ομιλητής ήταν ο Λαμπράκης, δηλαδή στις 21 Μαΐου 1963, σύσσωμη η Αστυνομία και η Χωροφυλακή άρχισαν να προετοιμάζουν την αντισυγκέντρωση και να καταστρώνουν σχέδια για την επίθεση εναντίον των Φίλων της Ειρήνης. Από τους πρώτους που έσπευσαν να ειδοποιήσουν τους παρακρατικούς και τους λοιπούς «εθνικόφρονες» για την εκδήλωση και για την αντισυγκέντρωση ήταν ο Καπελώνης, στου οποίου την περιφέρεια κατοικούσαν τα περισσότερα και τα «ζωηρότερα» στοιχεία της δεξιάς παράταξης (λιμενεργάτες και άνθρωποι του Γιοσμά, όπως ο Γκοτζαμάνης και ο Εμμανουηλίδης). Ο Καπελώνης αδυνατώντας να τους ενημερώσει όλους, ανέθεσε σε έμπιστους του να καλέσουν και άλλους πολίτες «εθνικών αισθημάτων». Έτσι ειδοποιήθηκε ο γνωστός παρακρατικός της περιοχής Λινάρδος, που ενημέρωσε με την σειρά του τον Πιτσώκο. Αλλά και άλλα αστυνομικά τμήματα και σταθμοί χωροφυλακής έδειξαν ιδιαίτερο ζήλο για την ειδοποίηση όσο το δυνατόν περισσότερων εθνικοφρόνων πολιτών, ώστε να συμμετάσχουν στην αντισυγκέντρωση της 22ας Μαΐου για να αποδοκιμαστεί η

⁴⁴⁰ο.π. σελ. 69-80.

εκδήλωση και ο Λαμπράκης. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του χωροφύλακα Ι. Κουβελέτσου που είχε καλέσει στοιχεία του υποκόσμου που τύγχαναν να είναι και μπράβοι της αστυνομίας, οι οποίοι παρευρέθηκαν και πήραν μέρος στα επεισόδια που έγιναν τη νύχτα της 22ας Μαΐου. Ο Κ. Δόλκας, ως διοικητής της υποδιεύθυνσης Εθνικής Ασφάλειας, είχε δώσει εντολή και στους διοικητές των παραρτημάτων της Ασφάλειας να ειδοποιήσουν όσους περισσότερους μπορούσαν για την αντισυγκέντρωση. Υπεύθυνοι για την οργάνωση της αντισυγκέντρωσης και για την επίθεση στον Λαμπράκη ήταν οι Μήτσου και Δόλκας, τις διαταγές των οποίων εκτελούσαν όλοι οι υπόλοιποι, μεταξύ αυτών και ο Καπελώνης⁴⁴¹.

Οι δύο φυσικοί αυτουργοί της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη Σ. Γκοτζαμάνης και Ε. Εμμανουηλίδης, βρίσκονταν από το πρωί της 22ας Μαΐου σε επιφυλακή. Ο Γκοτζαμάνης ήταν εφοδιασμένος με το κλομπ που του είχε δώσει η Χωροφυλακή και έλεγε σε συναδέλφους του, πως αυτός και άλλοι θα πήγαιναν να διαλύσουν τη συγκέντρωση των κομμουνιστών διότι «το είχε παραζηλώσει ο Λαμπράκης και έκανε το παλικάρι στη Βουλή»⁴⁴². Με αυτό που είπε ο Γκοτζαμάνης, εννοούσε το χτύπημα που είχε δώσει τις αρχές του 1963 στη Βουλή ο Λαμπράκης στον πρώην ταγματασφαλίτη και μετέπειτα βουλευτή της Ε.Ρ.Ε. στο νομό Κιλκίς Κ. Παπαδόπουλο, επειδή ο τελευταίος είχε επιτεθεί στον βουλευτή της Ε.Δ.Α. Α. Μπριλλάκη⁴⁴³. Το πρωτοπαλίκαιο του Γιοσμά, δεν είχε παραλείψει να πει στους άλλους οδηγούς των τρίκυκλων πως είχε υποχρέωση απέναντι στον αρχηγό του και δεν μπορούσε να κάνει διαφορετικά, επειδή περίμενε από τον Φον Γιοσμά να του πληρώσει μια μετατραπείσα ποινή φυλάκισης⁴⁴⁴.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας και μέχρι την κήρυξη της επιφυλακής από την αστυνομία, ο Γκοτζαμάνης, είχε αλλεπάλληλες συναντήσεις με άλλα μέλη του

⁴⁴¹ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη σελ. 69-80.

⁴⁴² Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 97

⁴⁴³ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 218-219.

⁴⁴⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη σελ. 81-82, 90-92.

«Συνδέσμου Αγωνιστών και Θυμάτων» όπως με τους αδελφούς Α. και Ο. Ξενάκη, με τον ίδιο τον «φύρερ» Γιοσμά και με τον Καπελώνη, με τον οποίο οι συναντήσεις συνεχίστηκαν και μέσα στο αστυνομικό τμήμα⁴⁴⁵.

Τον Εμμανουηλίδη είχε φροντίσει να ενημερώσει ο υπομοίραρχος Κατσούλης που του έλεγε χαρακτηριστικά «στόχος μας ο Λαμπράκης»⁴⁴⁶.

Ο αχθοφόρος Β. Αγιοστρατίδης, ακούγοντας τα λεγόμενα του Γκοτζαμάνη ενημέρωσε την Ε. Θεοφανίδου, ο σύζυγος της οποίας δούλευε στα γραφεία της Ε.Δ.Α., και της συνέστησε να προσέχουν τον Λαμπράκη. Η Θεοφανίδου ενημέρωσε τον σύζυγό της για τι σχεδιαζόταν να γίνει το βράδυ εκείνης της ημέρας. Ένας άλλος μάρτυρας που είχε ακούσει και αυτός τον Γκοτζαμάνη ειδοποίησε τον δικηγόρο Σ. Παπαδημητρίου. Ο Παπαδημητρίου ενημέρωσε τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Αργυρόπουλο, για το τι επρόκειτο να συμβεί. Ο Αργυρόπουλος προσπάθησε να επικοινωνήσει με την αστυνομία και μέσω του μοίραρχου της αστυνομίας Κωνσταντουδάκη, έδωσε παραγγελία στον Καμουτσή, για να αποτραπεί η επίθεση κατά του Λαμπράκη. Ο Κωνσταντουδάκης, λόγω απουσίας του Καμουτσή, μεταβίβασε την εντολή του Εισαγγελέα στον Δόλκα, ο οποίος όπως ήταν αναμενόμενο, αδράνησε παντελώς⁴⁴⁷.

Η επιφυλακή ξεκίνησε στις 2 μετά το μεσημέρι με εντολή του Καμουτσή. Γύρω στις 5 το απόγευμα άρχισαν να συγκεντρώνονται στο Ε' Αστυνομικό Τμήμα Θεσσαλονίκης, διοικητής του οποίου ήταν ο Ι. Παπατριανταφύλλου, ο Δ. Σέττας που ήταν ταγματάρχης της Χωροφυλακής, ο Καμουτσή και ο Δόλκας⁴⁴⁸. Ο

⁴⁴⁵ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 98 & Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη , σελ. 90-95.

⁴⁴⁶ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, Εκδόσεις Παπαζήση, 1986, σελ. 258 &

Εκπομπή «Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα. Το τρίκυκλο της Χούντας». Δεύτερο μέρος του αφιερώματος της εκπομπής για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη, ημερομηνία 29 Μαΐου 2012, NET

⁴⁴⁷ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 97-98

⁴⁴⁸ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη , σελ. 95-100.

Κατσούλης από την άλλη κόμπαζε σε συναδέλφους του λέγοντας «θα δείτε τι θα γίνει σήμερα»⁴⁴⁹.

Την ίδια ώρα ο Γκοτζαμάνης, Εμμανουηλίδης, Πιτσώκος, Φωκάς, Γ. Ντόγκας και άλλοι παρακρατικοί έφτασαν έξω από την αίθουσα «Πικαντίλλυ» και εκφόβιζαν όποιον πλησίαζε. Ο Γκοτζαμάνης μάλιστα χτύπησε την κονοτική σύμβουλο Τριανδρίας Μ. Τοπιτσόγλου γιατί είχε πάει να ακούσει την ομιλία του Λαμπράκη⁴⁵⁰. Μετά από την επίθεση έξω από το «Πικαντίλλυ», ο Γκοτζαμάνης μετάβηκε με ταξί στο Ε' Τμήμα όπου βρίσκονταν όλοι οι ιθύνοντες που είχαν οργανώσει την αντισυγκέντρωση και για τη δολοφονία και συνομίλησε με τον Καμουτσή για την ώρα της επίθεσης εναντίον του Λαμπράκη. Το σχέδιο των «πολυμήχανων» αξιωματικών των Σωμάτων Ασφαλείας προέβλεπε πως πρώτα θα έπρεπε να γίνει η συγκέντρωση των φίλων της Ειρήνης και μετά η αντισυγκέντρωση με τελικό στόχο τη δολοφονία του Λαμπράκη⁴⁵¹. Μετά την άρνηση του ιδιοκτήτη της αίθουσας «Πακιντίλλυ» να την παραχωρήσει στους φίλους της Ειρήνης, η εκδήλωση αποφασίσθηκε να μεταφερθεί στα γραφεία του Δημοκρατικού Συνδικαλιστικού Κινήματος⁴⁵². Ο δικηγόρος Ι. Πάτσας αφότου ενημέρωσε την αστυνομία για την αλλαγή του χώρου και ενόσω περίμενε όργανα της χωροφυλακής, έβλεπε γύρω του ένα μεγάλο αριθμό από άνδρες της Ασφάλειας ντυμένους με πολιτικά και ένα πλήθος αγνώστων και υπόπτων προσώπων που ήταν αναμειγμένοι μαζί τους. Τα όργανα της Ασφάλειας χλεύαζαν όσους προσέρχονταν στη συγκέντρωση, τους προκαλούσαν και φώναζαν δυνατά τα ονόματά τους για να αποθαρρύνουν με αυτόν τον τρόπο άλλους πολίτες να παρευρεθούν στην εκδήλωση και έβαζαν συνεχώς εμπόδια στους εισερχόμενους

⁴⁴⁹ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 256.

⁴⁵⁰ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 99

⁴⁵¹ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη, σελ. 95-100.

⁴⁵² Το Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα (Δ.Σ.Κ.) είχε ιδρυθεί το 1955 από ομάδα στελεχών και συνδικαλιστών της ΕΔΑ που είχαν αντιταχθεί στην ακροδεξιά και φιλοκυβερνητική ηγεσία της ΓΣΕΕ και του προέδρου της Φ. Μακρή. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Γιώργου Κουκουλέ «Ελληνικά Συνδικάτα. Οικονομική Αυτοδυναμία και Εξάρτηση», Εκδόσεις Οδυσσέας, 1994.

ακροατές. Η συνεχιζόμενη προσέλευση υπόπτων ατόμων και οι αστεϊσμοί τους με την Ασφάλεια, ανησύχησαν τον Ι. Πάτσα, που καλούσε τον Διευθυντή του Ε' Αστυνομικού Τμήματος και του ζητούσε να απομακρυνθούν οι άνδρες της Ασφάλειας, διότι δημιουργούσαν κλίμα φοβίας και τρομοκρατίας και με την παρουσία τους συντελούσαν στην αποτυχία της συγκέντρωσης⁴⁵³.

Μετά το τηλεφώνημα του Πάτσα, ο Παπατριανταφύλλου ανέφερε στους Δόλκα και Καμούτση για το αίτημα του Πάτσα. Ο Δόλκας έκανε παρατήρηση στον Παπατριανταφύλλου και του είπε πως δεν είχε αρμοδιότητα για αυτό το ζήτημα. Στον αντίποδα ο Καμουτσής διέταξε να απομακρυνθεί η Ασφάλεια από την είσοδο της αίθουσας του Δ.Σ.Κ. και να δρα διακριτικά⁴⁵⁴. Παρά τις διαταγές του προϊσταμένου του, ο Δόλκας δεν έκανε τίποτα και έμεινε πιστός στο σχέδιο και στον στόχο που ήταν η διάλυση της συγκέντρωσης και η επίθεση στον Λαμπράκη.

Όταν ο Πάτσας μετέβη στο ξενοδοχείο «Κοσμοσπολίτ» όπου διέμεναν οι Λαμπράκης και Ρηγόπουλος, για να τους οδηγήσει στο χώρο της εκδήλωσης, τρεις άγνωστοι χτύπησαν το Λαμπράκη στο κεφάλι, ο οποίος μετά βίας κατόρθωσε να μπει στην αίθουσα του Δ.Σ.Κ., ενώ έγιναν πολλές προσπάθειες από «αντιφρονούντες» να εισβάλλουν στην αίθουσα, αλλά εμποδίστηκαν από τις δυνάμεις περιφρούρησης των Φίλων της Ειρήνης και της Ε.Δ.Α.⁴⁵⁵

Με την έναρξη της αντισυγκέντρωσης έφτασαν έξω από τα γραφεία του Δ.Σ.Κ. 180 άνδρες της Χωροφυλακής, οι Παπατριανταφύλλου, Σέττας, ο αντισυνταγματάρχης Χωροφυλακής Διαμαντόπουλος, ο Καπελώνης, ο Δόλκας, ο Καμούτσης και ο Μήτσου που κατέφτασε τελευταίος, φορώντας πολιτικά ρούχα⁴⁵⁶. Με την έναρξη της ομιλίας του Λαμπράκη, και ενώ η αντισυγκέντρωση ήταν πλέον σε εξέλιξη, άρχισε ένας άγριος και πυκνός λιθοβολισμός από τους αντιφρονούντες

⁴⁵³ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 100.

⁴⁵⁴ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη, σελ. 103-104.

⁴⁵⁵ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 101-103.

⁴⁵⁶ ο.π. σελ. 85-87.

που κατευθύνονταν προς την αίθουσα. Τις πέτρες, που είχαν μεταφερθεί με σακίδια, τσάντες και καλάθια, συνόδευαν οι βρισιές, οι χλευασμοί, οι απειλές όπως «Βούλγαροι απόψε θα πεθάνετε», με πολλές από αυτές να απευθύνονται προσωπικά στον Λαμπράκη. Ο Λαμπράκης κατά τη διάρκεια της ολιγόλεπτης ομιλίας του, αφού ήταν ζαλισμένος από το χτύπημα που είχε δεχτεί καθώς πήγαινε στην εκδήλωση, απηύθυνε έκκληση στον Υπουργό Βορείου Ελλάδος, στον Μήτσο, στον Διευθυντή της Αστυνομίας και τον Εισαγγελέα να τον προστατεύσουν γιατί υπήρχε οργανωμένο σχέδιο εξόντωσής του. Εκείνη την ώρα έξω από την αίθουσα βρίσκονταν οι Δόλκας – Καμουτσης – Παπατριανταφύλλου και Διαμαντόπουλος οι οποίοι δεν έκαναν απολύτως τίποτα⁴⁵⁷.

Στο μεταξύ, ο βουλευτής της Ε.Δ.Α. Γ. Τσαρουχάς που βρισκόταν στη Θεσσαλονίκη και δεν γνώριζε τι ακριβώς συνέβαινε, πλησίασε στο σημείο όπου γίνονταν τα επεισόδια για να ενημερώσει τον Καμουτσή για τις πληροφορίες που είχε σχετικά με τη δολοφονία του Λαμπράκη και τότε κακοποιήθηκε βάνανσα από τον Χ. Φωκά. Όταν κατέφθασε το ασθενοφόρο για να παραλάβει τον αιμόφυρτο Τσαρουχά «άγνωστοι» εμπόδιζαν τον τραυματιοφορέα να βάλει στο ασθενοφόρο τον τραυματία και συνέχιζαν να τον χτυπούν. Οι άνδρες της Αστυνομίας από τη μεριά τους εμπόδιζαν τους φίλους του βουλευτή Αθ. Τοπαλίδη και Ι. Καραμανλή να συνοδεύσουν τον τραυματισμένο Τσαρουχά⁴⁵⁸.

Κατά τις 8 με 9 το βράδυ εν μέσω ταραχών από την αντισυγκέντρωση των «αγανακτισμένων εθνικοφρόνων», εμφανίσθηκαν οι Εμμανουηλίδης και Γκοτζαμάνης. Ο Εμμανουηλίδης είχε θεαθεί νωρίτερα σε κοντινό σημείο στην αίθουσα στου Δ.Σ.Κ. κρατώντας μια σιδερένια βέργα. Ο Γκοτζαμάνης βάζει τον Εμμανουηλίδη στο τρίκυκλο και ξεκινούν να γυρίζουν το τετράγωνο γύρω από την αίθουσα του Δ.Σ.Κ. βγάζοντας πολεμικές ιαχές⁴⁵⁹. Με το τέλος της ομιλίας του

⁴⁵⁷ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη , σελ. 147-148.

⁴⁵⁸ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», ΤΟΜΟΣ Α΄, σελ. 106-110.

⁴⁵⁹ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη , σελ. 140.

Λαμπράκη, οι Παπατριανταφύλλου και Σέττας μπήκαν στην αίθουσα του Δ.Σ.Κ. και ζήτησαν από τους παριστάμενους και από τον ίδιο τον Λαμπράκη να σταματήσουν να φωνάζουν συνθήματα, γιατί η ατμόσφαιρα ηλεκτρίζοταν περισσότερο. Ο Λαμπράκης τους έδειξε το χτύπημα που είχε στο κεφάλι και διαμαρτυρήθηκε για την κατάσταση που επικρατούσε με τους δύο αξιωματικούς να τον διεβεβαιώνουν πως θα τον προστάτευαν⁴⁶⁰.

Ο Καμουτσήs από την πλευρά του με διαταγή στους Παπατριανταφύλλου, Σέττα και Διαμαντόπουλο ζήτησε να απομακρυνθούν από την αίθουσα του Δ.Σ.Κ. οι αντιφρονούντες. Παρά τις όποιες προσπάθειες το μεγαλύτερο μέρος των «αγανακτισμένων» παρέμεινε έξω από την αίθουσα. Παράλληλα ο Καμούτσης για να αποφευχθούν άλλες επιθέσεις εναντίον των Φίλων της Ειρήνης, είχε ζητήσει να έρθει λεωφορείο του ΟΑΣΘ για να μεταφέρονταν οι συγκεντρωμένοι⁴⁶¹.

Ο Λαμπράκης κατά την έξοδό του από την αίθουσα που έγινε η εκδήλωση συνοδευόταν από τα στελέχη της Επιτροπής Ειρήνης στη Θεσσαλονίκη Σ. Παπαδημητρίου, Κ. Βέρρο, και ένα μικρό αριθμό Φίλων της Ειρήνης. Μέσα στο πλήθος και στην αναστάτωση που επικρατούσε, ο Λαμπράκης εντόπισε τους Μήτσου και Καμουτσή και πήγε να τους διαμαρτυρηθεί για την κατάσταση. Ο Μήτσου αντικρύζοντας το Λαμπράκη έφυγε λόγω της μεγάλης αντιπάθειας που είχε για το πρόσωπό του. Εκείνη τη στιγμή οι πόρτες της αίθουσας του Δ.Σ.Κ. έκλεισαν εγκλωβίζοντας όλους όσους ήταν μέσα. Ο βουλευτής κατηγόρησε την αστυνομία για τη στάση της, αρνήθηκε να γίνει η μεταφορά των φίλων της ειρήνης με λεωφορείο φοβούμενος τα χειρότερα και ξεκίνησε για το ξενοδοχείο όπου διέμενε⁴⁶².

Όταν ο Λαμπράκης έφτασε στη διασταύρωση των οδών Βενιζέλου – Ερμού – Σπανδωνή, βλέποντας τους υπόπτους που τον είχαν περικυκλώσει φώναξε στην

⁴⁶⁰ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη, σελ. 147-148.

⁴⁶¹ ο.π. σελ. 147-167.

⁴⁶² Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963» ΤΟΜΟΣ Α', σελ. 112-113.

αστυνομία πως δεν έκανε απολύτως τίποτα για να τον προστατεύσει⁴⁶³. Τότε συνέβη το μοιραίο.

Το τρίκυκλο που οδηγούσε ο Γκοτζαμάνης, στην καρότσα του οποίου ήταν ο Εμμανουηλίδης κραδαίνοντας τον σιδερένιο λαστό, με εντολή του Δόλκα που ήταν έξω από το ξενοδοχείο «Κοσμοπολίτ» και παρακολουθούσε, κατευθύνθηκε προς τον Λαμπράκη. Τότε ο Εμμανουηλίδης χτύπησε τον αγωνιστή της ειρήνης στο κεφάλι και τον άφησε αιμόφυρτο στο έδαφος παρουσία 180 αξιωματικών και οργάνων της αστυνομίας και της χωροφυλακής που στέκονταν απλά και παρακολουθούσαν⁴⁶⁴.

Μετά την επίθεση και το πανδαιμόνιο που επικράτησε, ένα άγνωστο όχημα που όπως αποκαλύφθηκε αργότερα, το οδηγούσε έμπιστος υπάλληλος του Ι. Χολέβα, μετέφερε τον Λαμπράκη στο νοσοκομείο, όπου 5 ημέρες αργότερα άφησε την τελευταία του πνοή⁴⁶⁵.

Την επαύριο της δολοφονίας του βουλευτή της Αριστεράς, προκλήθηκε σάλος σε όλη τη χώρα. Η κοινοβουλευτική ομάδα της Ένωσης Κέντρου και προσωπικά ο Γ. Παπανδρέου κατηγόρησε την κυβέρνηση και τον Καραμανλή ο οποίος αναρωτιόταν ποιος κυβερνούσε τη χώρα, ως ηθικούς αυτουργούς της δολοφονίας. Ο Σ. Μαρκεζίνης μίλησε για βαρύτατες ευθύνες και η Ε.Δ.Α. κατήγγειλε την κυβέρνηση αλλά και την Ένωση Κέντρου για έλλειψη ενδιαφέροντος για το θέμα⁴⁶⁶.

Μετά το θάνατο του Γρηγόρη Λαμπράκη ξέσπασαν διαδηλώσεις στην Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη. Παρά τις προτροπές της ηγεσίας του ΚΚΕ να μετατρέπονταν η κηδεία του Λαμπράκη σε μια παλλαϊκή διαμαρτυρία με απεργίες

⁴⁶³ Α.Σ.Κ.Ι. Αρχείο ΕΔΑ, Κουτί 208, φάκελος με έγγραφο : Βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Θεσσαλονίκης με ημερομηνία 1965 για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη , σελ. 147-167..

⁴⁶⁴ ο.π. σελ. 147-167.

⁴⁶⁵ "Οι μάχες του Γ. Λαμπράκη". Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου, δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 17.

⁴⁶⁶ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς» ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 995-996.

και συγκεντρώσεις ώστε να πέσει η κυβέρνηση, η Ε.Δ.Α. διατήρησε σε απόλυτη τάξη τα πλήθη και ζήτησε από το λαό να εκδηλώσει ειρηνικά τη θλίψη του⁴⁶⁷.

Για τη δολοφονία του Λαμπράκη ευθυνόταν το Παλάτι και το παρακρατικό επιτελείο που ήθελαν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στα πολιτικά δρώμενα της χώρας. Τα Ανάκτορα και συγκεκριμένα η Φρειδερίκη, είχε βάλει στο στόχαστρο τον Λαμπράκη, στην διάρκεια των επεισοδίων που είχαν γίνει κατά την επίσκεψη της βασίλισσας στο Λονδίνο. Ο Λαμπράκης που βρισκόταν τότε και εκείνος στην πρωτεύουσα της Αγγλίας προσπαθούσε μάταια να συναντήσει την Φρειδερίκη για να την πείσει να λάβει το υπόμνημα για τους πολιτικούς κρατούμενους στην Ελλάδα. Αφού απέτυχε να συναντήσει τη βασίλισσα, ο Λαμπράκης είπε πως στην Ελλάδα κυβερνούσαν η βασίλισσα και ο στρατός⁴⁶⁸. Αυτά ήταν αρκετά για να προκαλέσει τη μήνην της Φρειδερίκης. Ο αρχηγός της χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκης πολλά χρόνια μετά τη δολοφονία, παραδέχτηκε πως είχε λάβει εντολή απ' τον υπασπιστή του διαδόχου Κωνσταντίνου, Αρναούτη, να «στραπατσάρουν» τον Λαμπράκη κατόπιν εντολής της βασίλισσας που ήθελε να απαλλαγεί από αυτόν⁴⁶⁹.

Το θάνατο του μαχητικού βουλευτή της Ε.Δ.Α. επεδίωκε όμως και το παρακράτος, με την Υπηρεσία Πληροφοριών του Ν. Γωγούση και την Κ.Υ.Π.. Τα νήματα τα κινούσε ο Γ. Παπαδόπουλος που υπηρετούσε στην ΚΥΠ και σχεδίαζε με σταθερά βήματα την επιβολή δικτατορίας. Ο μετέπειτα δικτάτορας φέρεται να ήταν στην Θεσσαλονίκη την ημέρα της δολοφονίας του Λαμπράκη⁴⁷⁰. Την ανάμειξη του Παπαδόπουλου ήρθε να επιβεβαιώσει ο διευθυντής του 4^{ου} Επιτελικού Γραφείου Στρατιάς της Λάρισας συνταγματάρχης Παπατέρπος λέγοντας ότι τον «έφαγε ο Παπαδόπουλος». Αλλά και λίγες μέρες αργότερα, ανώτερος αξιωματικός της

⁴⁶⁷ ο.π. σελ. 996-999.

⁴⁶⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ'*, 1961-1964, σελ. 236-241.

⁴⁶⁹ ο.π. σελ. 255.

⁴⁷⁰ "Οι μάχες του Γ. Λαμπράκη". Κείμενο του Μ. Λυμπεράτου, δημοσιευμένο στο ένθετο περιοδικό της εφημερίδας «Ελεύθερος Τύπος» «Ελλήνων Ιστορικά», τεύχος 19, σελ. 17-20.

Στρατιάς, γνωστός για την συμμετοχή του στον ΙΔΕΑ, είπε στον Παπατέρπο : «Νομίζεις πώς τον έφαγαν οι Γκοτζαμάνηδες; Οι δικοί μας τον φάγανε»⁴⁷¹.

Η δολοφονία του βουλευτή της Αριστεράς και υπέρμαχου της δημοκρατίας και της ειρήνης προκάλεσε κλυδωνισμούς στο πολιτικό σύστημα. Οι αναταραχές και οι ανακατατάξεις που έγιναν μετά το θάνατο του Γρηγόρη Λαμπράκη έφεραν ακόμα πιο κοντά στην πραγματοποίησή τους τα σχέδια του παρακράτους, της CIA, του Παλατιού και του ΙΔΕΑ που δεν ήταν άλλα από την κατάλυση της δημοκρατίας και την επιβολή της δικτατορίας.

⁴⁷¹Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 255-256.

iv. Η πτώση της κυβέρνησης Καραμανλή και η πορεία προς τις εκλογές του 1963.

Η πολιτική ένταση που επικρατούσε στη χώρα την επαύριο της δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο μετά την ανοιχτή διαφωνία του πρωθυπουργού με τα Ανάκτορα. Ο Καραμανλής φοβόταν ότι το ταξίδι του βασιλικού ζεύγους στο Λονδίνο θα σημαδευόταν από σοβαρά επεισόδια, όπως είχε συμβεί και με το ταξίδι της Φρειδερίκης δύο μήνες πριν. Αυτό θα προκαλούσε, σύμφωνα με τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης ένταση στις σχέσεις της Ελλάδας με την Μ. Βρετανία και θα ήταν ένα πλήγμα για το κύρος του βασιλικού θεσμού⁴⁷². Οι κατηγορίες της αντιπολίτευσης για ευθύνες του ίδιου και της κυβέρνησής του για την δολοφονία του βουλευτή της Αριστεράς και η ρήξη με το Στέμμα, ήταν οι δύο κυριότεροι λόγοι που οδήγησαν τον πρωθυπουργό να παραιτηθεί.

Ο Καραμανλής βέβαια είχε αντιληφθεί πως τα Ανάκτορα μεθόδευαν την απομάκρυνσή του γιατί τα ενοχλούσε η ισχύς που είχε αποκτήσει ο αρχηγός της Ε.Ρ.Ε. αλλά και γιατί ήθελαν να απαλλαγούν από τον ανένδοτο αγώνα του Γ. Παπανδρέου⁴⁷³. Η διάσταση μεταξύ του Καραμανλή και του Παλατιού και ιδιαίτερα μεταξύ του ίδιου, της Φρειδερίκης και του διάδοχου Κωνσταντίνου είχε αρχίσει να διαφαίνεται, όπως υποστήριζε αργότερα ο ίδιος, από το 1.961⁴⁷⁴.

Στις αρχές Ιουνίου του 1963, και μετά από αλλεπάλληλες συσκέψεις στα ανάκτορα του Τατοΐου, ο αρχηγός της Ε.Ρ.Ε. ήρθε σε ρήξη με τον Παύλο και διαφώνησε ανοιχτά για το βασιλικό ταξίδι στο Λονδίνο, οπότε και παραιτήθηκε⁴⁷⁵. Στην σκληρή στάση των Ανακτόρων απέναντι στον άλλοτε στενό συνεργάτη και υποστηρικτή τους, είχε συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό η Φρειδερίκη που ανέφερε «πώς ήταν πλέον ώρα να κοπεί λίγο από το μπόι του Καραμανλή», αλλά και ο

⁴⁷² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄*, 1961-1964, σελ. 277.

⁴⁷³ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», *ΤΟΜΟΣ Β΄*, σελ. 1006-1010.

⁴⁷⁴ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967», σελ. 266.

⁴⁷⁵ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ. 571.

διάδοχος Κωνσταντίνος, που από τις εκλογές του 1961, ήθελε με την παρότρυνση της μητέρας του, να συμμετέχει πιο ενεργά στα πολιτικά πράγματα⁴⁷⁶. Ο Καραμανλής, αμέσως μετά την παραίτησή του, εισηγήθηκε την άμεση διάλυση της Βουλής και την διενέργεια εκλογών με το πλειοψηφικό, όπως οριζόταν από τον εκλογικό νόμο του 1.961. Ο Παύλος αρνήθηκε να υιοθετήσει την εισήγηση του πρωθυπουργού, με τη δικαιολογία πως οι εκλογές με πλειοψηφικό θα επέτειναν την πολιτική κρίση και θα οδηγούσαν στην δημιουργία Λαϊκού Μετώπου με τη σύμπραξη της Ε.Δ.Α. και της Ένωσης Κέντρου⁴⁷⁷. Η άρνηση των Ανακτόρων να δεχθούν την πρόταση του αρχηγού της Ε.Ρ.Ε., ήταν ακόμα μια απόδειξη πως οι διαφορές μεταξύ του Στέμματος και του πρωθυπουργού ήταν αγεφύρωτες.

Την απόφαση του Παλατιού να απομακρύνει τον Καραμανλή επιβεβαίωσε και η συνάντηση που είχε ο βασιλιάς με την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων μια ημέρα πριν παραιτηθεί ο Πρωθυπουργός. Ο Παύλος ήθελε να επιβεβαιώσει την νομιμοφροσύνη του στρατού στο Στέμμα και να διακρίνει αν θα υπήρχαν τυχόν αντιδράσεις για την απομάκρυνση του Καραμανλή. Σε εκείνη την συνάντηση, ο αρχηγός του Γ.Ε.Σ. Σακελλαρίου είχε καταγγείλει στον βασιλιά τον αρχηγό της Ε.Ρ.Ε. λέγοντας πως ο Πρωθυπουργός του είχε ζητήσει να κάνει ορισμένες μεταβολές σε βασικές θέσεις στο Στράτευμα με σκοπό να ενισχύσει τον προσωπικό του έλεγχο στις Ένοπλες Δυνάμεις⁴⁷⁸. Αυτό, μαζί με τις υπόλοιπες διαφορές που είχαν υπάρξει κατά καιρούς με το πρωθυπουργό, οδήγησε τα Ανάκτορα να εξαναγκάσουν σε παραίτηση τον Καραμανλή.

Οι Αμερικάνοι από την πλευρά τους, δεν ήθελαν να πάρουν ανοιχτά θέση στη διένεξη που είχε προκύψει μεταξύ του Παλατιού και του Πρωθυπουργού. Η CIA όμως, έμμεσα προσπαθούσε να πείσει τον βασιλιά να έχει πιο «υπεύθυνη» θέση για τα πολιτικά δρώμενα και παράλληλα να συνεργάζεται περισσότερο με την ΚΥΠ, η οποία είχε στενότερες σχέσεις με τις μυστικές αμερικάνικες υπηρεσίες. Αλλά και

⁴⁷⁶ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, Ιανουάριος 2009, σελ. 87.

⁴⁷⁷ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ.571-572.

⁴⁷⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964, σελ. 282.

Αμερικανοί αξιωματούχοι, όπως ο σύμβουλος πολιτικών υποθέσεων της Αμερικανικής πρεσβείας Daniel Brewster, ανέφεραν πως το Παλάτι έπρεπε απλώς να αλλάξει συμπεριφορά και όχι να περιοριστεί ο ρόλος του στην πολιτική σκηνή της χώρας⁴⁷⁹.

Στις 17 Ιουνίου, ο βασιλιάς μετά από παρότρυνση και του Καραμανλή που ήθελε να αποτρέψει την πρωθυπουργοποίηση του Π. Κανελλόπουλου ή του Ε. Αβέρωφ που επεδίωκε η Φρειδερίκη και αφού απέτυχε η προσπάθεια σχηματισμού κυβέρνησης συνεργασίας μεταξύ της Ε.Ρ.Ε. και του κόμματος των Φιλελευθέρων υπό την προεδρία του Π. Κανελλόπουλου, ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης που θα οδηγούσε τη χώρα σύντομα σε εκλογές, στον εξωκοινοβουλευτικό και πιστό μοναρχικό Π. Πιπινέλη⁴⁸⁰. Οι αντιδράσεις της αντιπολίτευσης για την πρωθυπουργοποίηση του Πιπινέλη ήταν ποικίλες. Η Ένωση Κέντρου ήταν επιφυλακτική ενώ η Ε.Δ.Α. και το Κόμμα των Προοδευτικών του Μαρκεζίνη αντέδρασαν έντονα⁴⁸¹. Μόλις ο Πιπινέλης έλαβε την εντολή από τον Παύλο, ο Καραμανλής έφυγε για την Ελβετία, λέγοντας μετέπειτα πως ο κύριος λόγος της φυγής του εκείνο το διάστημα ήταν για να αποφευχθεί η κρίση με το Παλάτι⁴⁸².

Στις 19 Ιουνίου ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση στην οποία συμμετείχαν πρόσωπα των Ανακτόρων που είχαν διατελέσει Υπουργοί και στην υπηρεσιακή κυβέρνηση Δόβα όπως οι Κ. Αρλιώτης και Α. Κανελλόπουλος. Η σύνθεση της κυβέρνησης ήταν : Πρόεδρος και Υπουργός Εξωτερικών ο Π. Πιπινέλης, Υπουργός Συντονισμού ο Κ. Αρλιώτης, Εθνικής Αμύνης ο Φ. Δραγούμης, Υπουργός Δικαιοσύνης ο Χ. Παγουλάτος, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ο Χ. Στράτος, Οικονομικών ο

⁴⁷⁹ Σ. Ριζά «Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη, 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Υφεσης», σελ. 145.

⁴⁸⁰ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ. 571-572.

⁴⁸¹ Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967», σελ. 304.

⁴⁸² Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 318.

Γ. Σωφρονόπουλος, Εμπορίου ο Π. Μαυρίκης, Βιομηχανίας ο Γ. Δροσόπουλος, Δημοσίων Έργων ο Γ. Μαρκάκης, Συγκοινωνιών ο κ. Α. Ποταμιάνος, Γεωργίας ο κ. Δ. Ταλέλης, Κοινωνικής Προνοίας ο Ι. Κυριακός, Εμπορικής Ναυτιλίας ο κ. Ε. Στρατήγης, Εργασίας ο Κ. Ρόκας, Προεδρίας της Κυβερνήσεως ο Γ. Παπαφλέσσας, Βορείου Ελλάδος ο Χ. Φραγκίστας, Υφυπουργοί : Εθνικής Αμύνης ο Δ. Παπανικολόπουλος, Εσωτερικών ο Ι. Δασκαλόπουλος, Γεωργίας ο Α. Γκότσης, Εμπορίου ο Α. Κανελλόπουλος και Τύπου Α. Βλάχος. Μετά από λίγες ημέρες και ύστερα από τις αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης ο Υπουργός Δικαιοσύνης Χ. Παγουλάτος θα αντικατασταθεί από τον Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Σακελλαρίου και τη θέση του Υπουργού Ναυτιλίας θα πάρει ο πρώην Γενικός Διευθυντής του Υπουργείου Τριανταφύλλου⁴⁸³.

Ενώ η κοινή γνώμη και τα κόμματα ασχολούνταν με την κυβέρνηση Πιπινέλη, παρουσιάζονταν δυσκολίες στην έρευνα για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη. Ο ανακριτής Χ. Σαρτζετάκης που είχε αναλάβει την υπόθεση συναντούσε μεγάλες δυσκολίες στο έργο του. Η Χωροφυλακή της Θεσσαλονίκης δεν του προσέφερε καμία βοήθεια για την εξιχνίαση του εγκλήματος και προσπαθούσε να συγκαλύψει τους ενόχους. Ο αρχηγός της Χωροφυλακής Γ. Βαρδουλάκης, προσπαθούσε να συγκαλύψει τις ευθύνες των αξιωματικών που είχαν αναμειχθεί στη δολοφονία, μέσω και της έκθεσης που απέστειλε στον Υφυπουργό Ασφαλείας στην οποία υποστήριζε πως ο θάνατος του Λαμπράκη προκλήθηκε από τροχαίο ατύχημα⁴⁸⁴. Από την Αθήνα, ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου Κ. Κόλλιας, ο κατά τα άλλα «αδάμας της Δικαιοσύνης»⁴⁸⁵, πίεζε τον Σαρτζετάκη να κλείσει γρήγορα τον φάκελο για τη δολοφονία του Λαμπράκη και τον τραυματισμό του Γ. Τσαρουχά. Λίγες ημέρες πριν την παραίτηση Καραμανλή, ο Κόλλιας πήγε στην συμπρωτεύουσα και πίεζε ακόμα περισσότερο τον Σαρτζετάκη να τελειώνει με αυτή την υπόθεση το συντομότερο δυνατόν και να μην ασχοληθεί με τις ευθύνες των αστυνομικών. Ο διορισμός όμως του Β. Σακελλαρίου στις 22 Ιουνίου ως Υπουργός Δικαιοσύνης θα ενισχύσει την

⁴⁸³ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», *ΤΟΜΟΣ Δ΄*, 1961-1964, σελ. 288.

⁴⁸⁴ Γ. Βούλτεψη «Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963», *ΤΟΜΟΣ Α΄*, σελ. 155-160.

⁴⁸⁵ Α. Λεντάκη «Παρακρατικές οργανώσεις και 21^η Απριλίου», σελ. 104-107.

προσπάθεια του Χ. Σαρτζετάκη για να αποκαλυφθούν οι ένοχοι που κρύβονταν πίσω από την δολοφονία του αριστερού βουλευτή⁴⁸⁶.

Στα μέσα Ιουλίου του 1963, η κυβέρνηση Πιπινέλη κατέθεσε στη Βουλή τον νέο εκλογικό νόμο που επέβαλλε μερικές μόνο τροποποιήσεις στο νόμο του 1961 για ενισχυμένη αναλογική. Ο νέος νόμος δεν θα γίνει δεκτός από την αντιπολίτευση και θα ψηφισθεί μόνο από την ΕΡΕ. Ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου Γ. Παπανδρέου διαφωνούσε με τις αλλαγές, κατηγορούσε την κυβέρνηση ότι εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της ΕΡΕ και ζητούσε την απομάκρυνσή της. Για να επιτύχει τους στόχους του και θέλοντας να διατηρήσει την αίγλη του, ο Γ. Παπανδρέου εγκαινίασε τη νέα φάση του «ανένδοτου αγώνα» και απειλούσε ότι το κόμμα του θα απείχε από τις επόμενες εκλογές που είχαν οριστεί για τις 3 Νοεμβρίου. Η ΕΔΑ και ο Μαρκεζίνης δεν συμφωνούσαν με το σενάριο της αποχής και τάσσονταν υπέρ της απλής αναλογικής θεωρώντας ότι ήταν το μόνο δίκαιο εκλογικό σύστημα⁴⁸⁷.

Την ίδια ώρα το Παλάτι ήταν ανήσυχο για μια ενδεχόμενη επιστροφή του Καραμανλή. Αν η ΕΡΕ κέρδιζε τις εκλογές, ο Καραμανλής θα επέστρεφε ενισχυμένος και με εκδικητικές διαθέσεις απέναντι στα Ανάκτορα. Ο διάδοχος Κωνσταντίνος σε συνομιλίες που είχε με τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ Ι. Πιπλή, του έθετε το ερώτημα εάν ο Στρατός θα έπαιρνε το μέρος του θρόνου σε περίπτωση σύγκρουσης με τον αρχηγό της ΕΡΕ, εκφράζοντάς του πως ο ίδιος ο διάδοχος και η μητέρα του δεν ήθελαν πλέον τον Καραμανλή⁴⁸⁸.

Όσο τα Ανάκτορα προσπαθούσαν να βρουν τρόπους για να αντιμετωπίσουν την επιστροφή του πρώην πρωθυπουργού και τις αντιδράσεις που θα μπορούσε να πυροδοτήσει, στο στράτευμα και ειδικά στους κόλπους του ΙΔΕΑ υπήρχε μια ιδιαίτερη ανησυχία για μια ενδεχόμενη νίκη της Ένωσης Κέντρου στις επερχόμενες εκλογές. Ο Γ. Παπαδόπουλος που συνέχιζε να συνωμοτεί στο παρασκήνιο, είχε δημιουργήσει μαζί με τον συνταγματάρχη Δ. Πατίλη, έναν κλειστό πυρήνα της

⁴⁸⁶ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ.303-305.

⁴⁸⁷ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 1006-1010.

⁴⁸⁸ Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», σελ. 88-90.

οργάνωσης Ε.Ε.Ν.Α., που την αποκαλούσαν «συνωμοτική ομάδα», στην οποία συμμετείχαν ελάχιστοι αξιωματικοί. Ο Παπαδόπουλος που είχε επαφές με την CIA και με άλλες μυστικές υπηρεσίες, υποστήριζε την ανάγκη να γίνει πραξικόπημα, πριν προλάβει να αναλάβει η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου, η οποία θα οδηγούσε σε αλλαγές στις Ένοπλες Δυνάμεις και πρότεινε να ανατίθονταν η πρωθυπουργία σε μια εθνικόφρονα προσωπικότητα όπως ο Χ. Ποταμιάνος. Ο αρχηγός του Γ.Ε.Σ. στρατηγός Σακελλαρίου είχε δεχτεί να ηγηθεί του πραξικοπήματος και είχε φροντίσει ώστε ο μηχανισμός για την εκτέλεσή του να ήταν έτοιμος. Το σχέδιο που είχαν ετοιμάσει ο Παπαδόπουλος και οι συνεργάτες του περιλάμβανε ενέργειες που θα προετοίμαζαν την αποδοχή του πραξικοπήματος από την κοινή γνώμη καλλιεργώντας το αίσθημα του φόβου και της έλλειψης ασφάλειας με την πρόκληση αιματηρών επεισοδίων. Η ΚΥΠ, στην οποία εργαζόταν ο Παπαδόπουλος, είχε ετοιμάσει και φυλλάδια που θα επέσειαν την κομμουνιστική απειλή. Καθοριστικό ρόλο για την επιτυχία του πραξικοπήματος θα είχε ο αρχηγός των ΛΟΚ, ταξίαρχος Κ. Κόλλιας ενώ είχαν ενημερωθεί όλοι οι αξιωματικοί στις θέσεις – κλειδιά που θα λάμβαναν εν καιρώ τις απαραίτητες οδηγίες. Παρά τα σχέδια του Έλληνα «Νάσσερ», η ηγεσία του στρατού κωλύονταν για το πραξικόπημα και ήθελε να έχει και την έγκριση του Παλατιού. Οι στρατηγοί πίστευαν πως οι Αμερικανοί, δηλαδή η CIA στην πραγματικότητα και ο βασιλιάς, θα απέτρεπαν τις ριζικές αλλαγές που θα προωθούσε η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου. Οι στρατηγοί Πιπιλής και Σακελλαρίου άλλωστε σε συνομιλία που είχαν με τον Αμερικανό επιτετραμμένο στην Ελλάδα Μπένετ, υποστήριζαν πως δεν υπήρχε κίνδυνος συμμετοχής της Αριστεράς, σε μια κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου όπως θα προέκυπτε μετά τις εκλογές⁴⁸⁹. Οι Αμερικανοί πίστευαν πως μία ενδεχόμενη ήττα του Καραμανλή και η ανάδειξη κυβέρνησης της Ένωσης Κέντρου ή μιας κυβέρνησης συνασπισμού

⁴⁸⁹Α. Παπαχελά «Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967», σελ. 88-90.

χωρίς κομμουνιστική στήριξη δεν θα απειλούσε στο άμεσο μέλλον τη φιλοδυτική εξωτερική πολιτική της Ελλάδας και τα συμφέροντα των Η.Π.Α.⁴⁹⁰.

Στο μεταξύ παρά την κοινωνική κατακραυγή και τις καταγγελίες στη Βουλή για τη δολοφονία του Γ. Λαμπράκη από στοιχεία του υποκόσμου, οι παρακρατικοί με την κάλυψη της αστυνομίας, εξακολουθούσαν να κυκλοφορούν ανενόχλητοι, βαιοπραγούσαν και προπηλάκιζαν βουλευτές της ΕΔΑ και δημοκρατικούς πολίτες. Ο διοικητής του ΣΤ' Παραρτήματος Ασφάλειας Αθηνών είχε συστήσει στους βουλευτές της ΕΔΑ Μ. Σβώλου και Κ. Ευαγγελίδη να απομακρύνονταν και να μην πλησίαζαν την πλατεία Ψυρρή, διότι σύμφωνα με τον διοικητή υπήρχαν αντιφρονούντες που θα μπορούσαν να σκοτώσουν τους Σβώλου και Ευαγγελίδη. Αλλά και τα ίδια τα Σώματα Ασφαλείας που είχαν αποθρασυνθεί και δεν ελέγχονταν από κανέναν, επιτίθονταν κατά αριστερών πολιτών και στελεχών της ΕΔΑ, όπως είχε γίνει στον Βύρωνα, όταν ομάδα αστυνομικών με επικεφαλής τον Διοικητή του Παραρτήματος Ασφάλειας Βύρωνα Θεοχαρόπουλο, επιτέθηκαν εναντίον πολιτών που συνομιλούσαν με στελέχη της ΕΔΑ. Αλλά και στη Θεσσαλονίκη σε συγκέντρωση της Επιτροπής Ειρήνης, η χωροφυλακή με επικεφαλής τον γνωστό από την υπόθεση Λαμπράκη Κ. Δόλκα, σε μια επίδειξη δύναμης, περικύκλωσε τους συγκεντρωμένους οπαδούς της ειρήνης, ενώ ταυτόχρονα «αντιφρονούντες» παρήλαυναν με οχήματα μπροστά από τους συγκεντρωμένους, λίγους μόλις μήνες μετά το τραγικό συμβάν της Θεσσαλονίκης⁴⁹¹.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου σε σύσκεψη με τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, εκτός από την ΕΔΑ που είχε αποκλειστεί, ο Παύλος εξέφραζε την ευχή του να υπήρχε συνεννόηση ανάμεσα στα κόμματα για να οδηγούνταν η χώρα με ομαλότητα σε εκλογές. Ο Γ. Παπανδρέου ζητούσε επίμονα την παραίτηση της κυβέρνησης Πιπινέλη, ώστε η Ένωση Κέντρου να λάβει μέρος στις εκλογές. Αλλά και η ΕΔΑ, παρότι είχε αποκλείσει το σενάριο της αποχής, επεδίωκε να απομακρυνθεί ο φιλοβασιλικός Πρωθυπουργός, να σχηματιστεί υπηρεσιακή

⁴⁹⁰ *Foreign Relations of the United States, 1961-1963, Volume XVI, Paper prepared in the department of State, U.S. Policy and the political outcome in Greece, 15 Ιουλίου 1963, σελ. 676-679.*

⁴⁹¹ *Εφημερίδα «ΑΥΓΗ» ημερομηνία 4 Ιουλίου 1973, αριθμός φύλλου 3218.*

κυβέρνηση κοινής εμπιστοσύνης και να εφαρμοστεί η απλή αναλογική⁴⁹². Το κόμμα της Αριστεράς πίστευε πως μόνο με αυτούς τους όρους θα μπορούσαν να γίνουν τίμιες και ελεύθερες εκλογές.

Παρά τις αντιρρήσεις της ΕΡΕ και του Π. Κανελλόπουλου, το Παλάτι απέλυσε τον Π. Πιπινέλη και ανέθεσε στον δικαστικό Σ. Μαυρομιχάλη την εντολή σχηματισμού υπηρεσιακής κυβέρνησης ώστε να οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές⁴⁹³. Μολαταύτα, και σε αυτή την κυβέρνηση συμμετείχαν πρόσωπα τα οποία ήταν πιστά στο Στέμμα όπως ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας Δ. Παπανικολόπουλος, ο Υπουργός Συντονισμού Ι. Παρασκευόπουλος, που ήταν Υπουργός και στην υπηρεσιακή κυβέρνηση Δόβα, ο Υπουργός Δικαιοσύνης Χ. Σγουρίτσας και άλλοι. Η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη προχώρησε στη λήψη μέτρων, για να μην δημιουργηθούν προβλήματα στις εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου. Διέταξε να αφοπλιστούν τα ΤΕΑ, και αντικατέστησε τους νομάρχες με εισαγγελείς και τους αρχηγούς των Σωμάτων Ασφαλείας με τους απόστρατους Αντιστράτηγους Ν. Παπαρρόδου και Ν. Χατζηπροδρόμου. Ο ίδιος ο υπηρεσιακός Πρωθυπουργός κάλεσε την ηγεσία του Στρατού και έδωσε της απαραίτητες οδηγίες και εντολές για να εξασφαλιζόνταν η αποχή των στρατιωτικών από τον προεκλογικό αγώνα. Αλλά και ο Παύλος που επισκέφθηκε το Γ' Σώμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη, έκανε συστάσεις στους αξιωματικούς να μην αναμειχθούν με κανένα τρόπο στις εκλογές⁴⁹⁴.

Με την ορκωμοσία της υπηρεσιακής κυβέρνησης Μαυρομιχάλη, επέστρεψε από την Ζυρίχη και ο Κ. Καραμανλής, για να συμμετάσχει ως επικεφαλής της ΕΡΕ στην προεκλογική εκστρατεία. Στις συγκεντρώσεις και στις προεκλογικές ομιλίες του άλλοτε κραταιού αρχηγού της ΕΡΕ, επικρατούσαν ακροδεξιά συνθήματα. Αλλά και ο πρώην πρωθυπουργός κατακεραύνωνε τον Γ. Παπανδρέου και την ΕΔΑ και δεν ξεχνούσε να αναφέρει πως ο κομμουνισμός αποτελούσε φυλετικό κίνδυνο. Σημαντική θέση στις ομιλίες του Κ. Καραμανλή είχε και η αναθεώρηση του

⁴⁹² Η. Νικολακόπουλου «Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967», σελ. 304-307.

⁴⁹³ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ. 577.

⁴⁹⁴ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 317, 321.

Συντάγματος, που είχε επιδιώξει όσο βρισκόταν στην κυβέρνηση⁴⁹⁵, δείχνοντας για ακόμη μια φορά την πίστη του στα δημοκρατικά ιδεώδη. Ο αρχηγός της Ένωσης Κέντρου Γ. Παπανδρέου στις ομιλίες του, κατήγγειλε την ύπαρξη και τη δράση του παρακράτους, έθιγε το σοβαρό θέμα της μετανάστευσης και υπόσχονταν πολιτική και κοινωνική δημοκρατία, δωρεάν παιδεία, μείωση της φορολογίας στα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα, ρύθμιση των αγροτικών χρεών, έγκαιρο καθορισμό των τιμών των αγροτικών προϊόντων και καλούσε τον δημοκρατικό κόσμο να επαγρυπνεί για να μην επαναλαμβάνονταν όσα είχαν γίνει στις εκλογές του 1961⁴⁹⁶.

Η ΕΔΑ είχε πλέον να αντιμετωπίσει, όχι το παρακράτος αλλά την ισχυρή παρουσία της Ένωσης Κέντρου, που απευθύνονταν στο κεντροαριστερό ακροατήριο και υποσχόταν, όπως και η Αριστερά, τον εκδημοκρατισμό της χώρας, την ισοπολιτεία και την ισονομία. Παρά τις διαφορετικές απόψεις που υπήρχαν στο εσωτερικό της ΕΔΑ για τη στάση που θα έπρεπε να έχει η Αριστερά απέναντι στο Κέντρο (ο Ι. Πασαλίδης είχε προτείνει στην Διοικούσα Επιτροπή του κόμματος η Αριστερά να μην κατέβαζε συνδυασμούς σε εκλογικές περιφέρειες της επαρχίας για να στηρίξει την Ένωση Κέντρου) η πλειοψηφία της ηγεσίας του κόμματος, παραμένοντας πιστή στις εντολές της ηγεσίας του ΚΚΕ επέμεινε στην κάθοδο εκλογικών συνδυασμών σε όλη τη χώρα. Η ΕΔΑ κατέβηκε αυτόνομα στις εκλογές και ασκούσε οξεία κριτική στην κυβέρνηση και στην Ένωση Κέντρου, σε μια προσπάθεια να συσπειρώσει τις δυνάμεις της⁴⁹⁷.

Και σε αυτή την προεκλογική περίοδο όμως δεν έλειψαν τα επεισόδια με πρωταγωνιστές τα Σώματα Ασφαλείας. Στις 17 Οκτωβρίου αστυνομικές δυνάμεις με επικεφαλής το Διευθυντή της Αστυνομίας Αθηνών Καραμπέτσο και τον Διευθυντή της Γενικής Ασφάλειας Ι. Καραχάλιο, εξαπέλυσαν επίθεση εναντίον μελών και ψηφοφόρων της ΕΔΑ που είχαν συγκεντρωθεί στην οδό Σταδίου για τα εγκαίνια του εκλογικού κέντρου του κόμματος, με την κατηγορία ότι οι οπαδοί της

⁴⁹⁵ Γ. Δαφνή «Σοφοκλής Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964», σελ. 577.

⁴⁹⁶ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ', 1961-1964, σελ. 322

⁴⁹⁷ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β', σελ. 1024-1026.

Αριστεράς δεν περιορίστηκαν στο πεζοδρόμιο, αλλά είχαν καταλάβει και μέρος του οδοστρώματος. Τελικά μετά τον τραυματισμό 64 πολιτών και με επέμβαση του εισαγγελέα, η αστυνομία αποχώρησε⁴⁹⁸.

Οι εκλογές της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963, σε αντίθεση με εκείνες του 1961 έγιναν με απόλυτη τάξη, παρά τα σχέδια της συνωμοτικής ομάδας του Παπαδόπουλου για τη διενέργεια πραξικοπήματος. Νικητής των εκλογών αναδείχθηκε η Ένωση Κέντρου με ποσοστό 42,04%. Στη δεύτερη θέση ήταν η ΕΡΕ με 39,37% , τρίτο κόμμα ήταν η ΕΔΑ με 14,53% και τέταρτο το Κόμμα των Προοδευτικών με 3,73%⁴⁹⁹.

Οι εκλογές του Νοεμβρίου του 1963 σηματοδότησαν τη λήξη της μακράς περιόδου διακυβέρνησης της ΕΡΕ και του αρχηγού της Κ. Καραμανλή, ο οποίος μετά την εκλογική αποτυχία θα φύγει οριστικά για το εξωτερικό και θα παραιτηθεί προσωρινά από την πολιτική, για να επιστρέψει ως «Εθνάρχης», μετά την πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών το 1974.

⁴⁹⁸ Σ. Λιναρδάτου «Από τον Εμφύλιο στη Χούντα», ΤΟΜΟΣ Δ΄, 1961-1964, σελ. 323-324.

⁴⁹⁹ Τ. Τρίκα «Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς», ΤΟΜΟΣ Β΄, σελ. 1026.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι εκλογές του 1958 αποτέλεσαν σημείο αναφοράς για την σύγχρονη πολιτική ιστορία της Ελλάδας.. Η άνοδος της Αριστεράς, εννέα χρόνια μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου και η ανάδειξή της στην θέση της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης, θορύβησε την αστική τάξη της χώρας και τα θεσμικά και εξωθεσμικά κέντρα εξουσίας. Η ανησυχία που προκλήθηκε για τα στην CIA, στα Ανάκτορα, στους ακροδεξιούς κύκλους, στις Ένοπλες Δυνάμεις και στην Κυβέρνηση Καραμανλή, που εκπροσωπούσε και υποστήριζε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της αστικής τάξης, είχε ως αποτέλεσμα να υιοθετηθούν πιο δραστικά μέτρα για την καταπολέμηση του «εσωτερικού εχθρού». Με προμετωπίδα την εθνικοφροσύνη και τον ακραίο αντικομμουνισμό που είχαν κληροδοτηθεί από την περίοδο της δικτατορίας Μεταξά και από τα χρόνια της Κατοχής, κράτος και παρακράτος κατέβαλλαν σημαντικές προσπάθειες για να μειώσουν την δύναμη της Αριστεράς και να την εξουδετερώσουν τόσο πολιτικά όσο και φυσικά. Η ανοδική πορεία που ακολούθησε η Αριστερά ήταν και απόρροια των κοινωνικών αγώνων των εργαζομένων και των φοιτητών που διεκδικούσαν τον εκδημοκρατισμό, την ισονομία και την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους.

Μπροστά σε αυτές τις προκλήσεις, οι κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε. και ο Πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής με την άμεση και έμμεση υποστήριξη του Στέμματος και των Αμερικανών, χρησιμοποίησαν κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο για να αποτρέψουν το ενδεχόμενο κοινωνικής και πολιτικής αλλαγής. Η πολιτική της καταστολής και η θεωρία περί διαρκούς Εμφυλίου Πολέμου εφαρμόστηκε με ιδιαίτερη ζέση από τους εθνικόφρονες πολιτικούς του κυβερνώντος κόμματος. Οι διοικητικές εκτοπίσεις, η ανυπαρξία βασικών ατομικών ελευθεριών, τα πιστοποιητικά κοινωνικών φρονημάτων, η διατήρηση του παρασυντάγματος του εμφυλίου, οι εκατοντάδες πολιτικοί κρατούμενοι στα στρατόπεδα συγκέντρωσης που υπήρχαν σε ολόκληρη τη χώρα και το εντεινόμενο κύμα διώξεων και βίας εναντίον καθετί προοδευτικού έδειχναν ότι για το πολιτικό καθεστώς στην Ελλάδα

ο εμφύλιος όχι μόνο δεν είχε λήξει το 1949, αλλά αντιθέτως συνεχιζόταν με μεγάλη ένταση.

Αυτά όμως δεν θεωρούνταν αρκετά για την πάταξη του αντιπάλου. Για να είναι βέβαιη η εξασφάλιση της νίκης του αστικού μπλοκ εξουσίας, από το 1958 και έως την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών το 1967, ανδρώθηκε και έδρασε ένα τεράστιο παρακρατικό δίκτυο, που υπέβασκε όλη την δεκαετία του 1950, που όσο περνούσαν τα χρόνια γινόταν πιο ισχυρό και απαιτούσε να έχει εκείνο τον έλεγχο της πολιτικής ζωής, παραγκωνίζοντας κόμματα και κυβερνήσεις. Το παρακράτος που ισχυροποιήθηκε με τη στήριξη και του Κ. Καραμανλή, είχε γίνει ένα παράλληλο κέντρο εξουσίας που είχε καταστεί ο ρυθμιστής των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων και απεργαζόταν πραξικοπήματα που στηρίζονταν από τα Ανάκτορα αλλά και από τις κυβερνήσεις της Ε.Ρ.Ε., πάντα εν γνώσει της δραστηρίας CIA που κινούσε τα νήματα από το παρασκήνιο.

Το συντονισμό για τη δράση του παρακρατικού μηχανισμού, που εμφανίσθηκε με τη μορφή ημιεπίσημων Επιτροπών και Υπηρεσιών και με την ίδρυση και επαναδραστηριοποίηση ακροδεξιών οργανώσεων και ομάδων τον είχαν αναλάβει άνθρωποι γνωστοί για τις φιλοδικτατορικές και απολυταρχικές τους θέσεις όπως ο Γ. Παπαδόπουλος, ο Α. Νάτσινας, ο Ν. Γωγούσης, ο Β. Καρδαμάκης, οι οποίοι ήταν σημαίνοντα στελέχη της παραστρατιωτικής οργάνωσης Ι.Δ.Ε.Α. και είχαν τοποθετηθεί σε σημαντικές θέσεις στο στράτευμα και στον κρατικό μηχανισμό. Οι άνθρωποι αυτοί που από την επαύριο των εκλογών του 1958 σχεδίαζαν την επιβολή δικτατορίας ήταν υπεύθυνοι για την αντικομμουνιστική εκστρατεία, για τις εκλογές βίας και νοθείας του 1961 και για τη δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη, προωθώντας αργά και συστηματικά τα ολοκληρωτικά τους σχέδια, υπονομεύοντας το δημοκρατικό πολίτευμα. Σοβαρότατη ευθύνη για την δύναμη και την επιρροή που είχε αποκτήσει το παρακράτος, είχε τόσο το Παλάτι και ειδικά η Φρειδερίκη που αναμειγνύονταν όλο και περισσότερο στην πολιτική σκηνή, όσο και οι Αμερικάνοι που στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να διαφυλάξουν και να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Βαρύτατες ευθύνες όμως είχε και ο Κ. Καραμανλής. Επί των ημερών διακυβέρνησης του ίδιου και των υπουργών του γιγαντώθηκε η παρακρατική δραστηριότητα. Ο Καραμανλής

που από τις εκλογές του 1958 θεωρούσε την άνοδο της Αριστεράς το σημαντικότερο όλων των προβλημάτων και τον κομμουνισμό ως μέγιστο φυλετικό κίνδυνο, υιοθετώντας μια ακροδεξιά και εμφυλιοπολεμική ρητορική, ήταν εκείνος που πήρε την πρωτοβουλία και έδωσε την συγκατάθεσή του για τη δημιουργία των διαφόρων επιτροπών, τα οποία κάτω από την ομπρέλα των κυβερνήσεών του είχαν αναλάβει τον αντικομμουνιστικό «αγώνα». Ο ίδιος ο Πρωθυπουργός, που ενημερωνόταν τακτικότητα από τους Υπουργούς και τους Υφυπουργούς του για την προσπάθεια καταπολέμησης της Αριστεράς, που συμμετείχε αυτοπροσώπως στις επιτροπές που σχεδίαζαν το εκλογικό πραξικόπημα του 1961, που αλληλογραφούσε και φωτογραφιζόταν με παρακρατικούς, που με δική του εντολή ζητούσε να εφαρμοστεί η τακτική του ψυχολογικού πολέμου, που έδινε εντολές να σταματήσει με κάθε τρόπο ο «ανένδοτος αγώνας», ασφαλώς και γνώριζε ποιος κυβερνούσε την χώρα, όταν δολοφονήθηκε ο Λαμπράκης.

Οι εκλογές του 1961 έδειξαν με τον χειρότερο τρόπο την αδυναμία της δημοκρατίας και την πολιτική ηγεμονία της ακροδεξιάς. Η δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη το 1963 ήταν μια επίδειξη δύναμης από την πλευρά του παρακράτους που είχε γίνει πλέον πανίσχυρο και δρούσε ανεξέλεγκτα έξω και πέρα από τους νόμους και τα θεσμικά πλαίσια.

Το απαύγασμα της δράσης του παρακράτους ήταν η επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών στις 21 Απριλίου 1967, μιας δικτατορίας που σχεδιαζόταν προσεκτικά χρόνια πριν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρέα Λεντάκη *Παρακρατικές Οργανώσεις και 21^η Απριλίου*
Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1975
- Παύλου Πετρίδη *Εξουσία και Παραεξουσία στην Ελλάδα 1957-1967*
Εκδόσεις Προσκήνιο, 2000.
- Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης *Η «Σύντομη» Δεκαετία του '60. Θεσμικό πλαίσιο, κομματικές στρατηγικές, κοινωνικές συγκρούσεις, πολιτισμικές διεργασίες.* Επιμέλεια Άλκης Ρήγος, Σεραφείμ Σεφεριάδης, Εαύνης Χατζηβασιλείου.
Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, έτος 1^{ης} έκδοσης 2008.
- Τάσου Τρίκα *Ε.Δ.Α. 1951-67. Το νέο πρόσωπο της Αριστεράς.*
Τόμος Β' *Η δεκαετία των άκρων.*
Εκδόσεις Θεμέλιο 2009.
- Σωτήρη Ριζά *Η Ελλάδα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Ευρώπη 1961-1964. Πολιτικές και οικονομικές όψεις του προβλήματος ασφαλείας στο μεταίχμιο Ψυχρού Πολέμου και Ύφεσης.* Εκδόσεις Πατάκη.
- Γιάννη Βούλτεψη *Υπόθεση Λαμπράκη. Η μάχη, Θεσσαλονίκη 1963.*
ΤΟΜΟΣ Α', Δεύτερη Έκδοση, Εκδόσεις Αλκυών.
- Δημήτρη Παραλίκα *Συνομιλωσ'* έκδοση συμπληρωμένη, Εκδόσεις Γιάννης Βασδέκης, 1982.

- Μιχάλη Λυμπεράτου *Από το ΕΑΜ στην ΕΔΑ. Η ραγδαία ανασυγκρότηση της Αριστεράς και οι μετεμφυλιακές πολιτικές αναγκαιότητες.*
Εκδόσεις Στοχαστής, 2011.
- Ηλία Νικολακόπουλου *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές 1947-1967.*
Εκδόσεις Πατάκη, όγδοη έκδοση, Αθήνα 2013
- Νίκου Αλιβιζάτου *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας.*
Εκδόσεις Θεμέλιο, Γ' Έκδοση, 1995.
- Χριστόφορου Βερναρδάκη-Γιάννη Μαυρή *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα. 2012.*
- Σπύρου Λιναρδάτου *Από τον Εμφύλιο στη Χούντα.*
ΤΟΜΟΣ Γ' 1955-1961, Εκδόσεις Παπαζήση, 1978.
ΤΟΜΟΣ Δ' 1961-1964, Εκδόσεις Παπαζήση, 1986.
- Γρηγορίου Δαφνή Σοφοκλής *Ελευθερίου Βενιζέλος 1894-1964.*
Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα 1970
- Γιάννη Κάτρη *Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα.*
Εκδόσεις Παπαζήση, Αναθεωρημένη Έκδοση, 1974.
- Jean Meynaud *Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα. ΤΟΜΟΣ Α', 1946-1965, Εκδόσεις Σαββάλας.*

- *Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά Μαύρη Βίβλος. Το εκλογικό πραξικόπημα της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961. Συγγραφέας : Ε.Δ.Α. Ημερομηνία έκδοσης 1962, Αθήνα.*
- *Αλέξη Παπαχελά Ο βιασμός της Ελληνικής Δημοκρατίας. Ο αμερικανικός παράγων 1947-1967. Εκδόσεις Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 21^η Έκδοση, Αθήνα, Ιανουάριος 2009.*

ΠΗΓΕΣ

- Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (Α.Σ.Κ.Ι)
Αρχείο Ε.Δ.Α. Κουτιά 187,188,189,192,208,638
- Εθνικό Λογογεχνικό Ιστορικό Αρχείο (Ε.Λ.Ι.Α.)
Αρχείο Δ. Σοϊμοίρη
Αρχείο Τ. Τριανταφυλλάκου
- Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ.). Αρχείο τέως Βασιλικών
Ανακτόρων
Κατηγορία «Πολιτικών Γραφείων» Φάκελος 304
Κατηγορία «Πολιτικά» Φάκελοι 385,386,387
- Εταιρεία Μελέτης Ιστορίας Αριστερής Νεολαίας (Ε.Μ.Ι.Α.Ν.)
Αρχείο Α. Μανωλάκου
Περιοδικό «Ουτοπία»
- Foreign Relations of the United States
- Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής των Ελλήνων
- Εκπομπή «Ρεπορτάζ Χωρίς Σύνορα»
«Το μακρύ χέρι του παρακράτους»
«Το τρίκυκλο της Χούντας»

- Σημειώσεις του καθηγητή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Χ. Ιορδάνογλου για το μάθημα «Μετεμφυλιακή Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος».

ΤΥΠΟΣ

- *Οι μάχες του Γρηγόρη Λαμπράκη. Κείμενο του Μιχάλη Λυμπεράτου στο ένθετο της εφημερίδας Ελεύθερος Τύπος Ελλήνων Ιστορικά, τεύχος 19.*
- Εφημερίδα *ΑΥΓΗ*

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Ε.Δ.Α.	→Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά
Ε.Ρ.Ε.	→Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση
Ι.Δ.Ε.Α.	→Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών
Ε.Ε.Ν.Α.	→Ένωση Ελλήνων Νέων Αξιωματικών
Κ.Υ.Π.	→ Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών
Γ.Δ.Ε.Α.	→Γενική Διεύθυνση Εθνικής Ασφάλειας
Α.Σ.Δ.Α.Ν.	→Ανώτερη Στρατιωτική Διεύθυνση Αττικής και Νήσων
Π.Α.Μ.Ε.	→Πανδημοκρατικό Αγροτικό Μέτωπο Ελλάδος
Δ.Ε.	→Δημοκρατική Ένωση
Δ.Κ.Α.Φ.Ε.	→Δημοκρατικό Κέντρο – Αγροτική Φιλελεύθερη Ένωση
Ε.Κ.Ο.Φ.	→Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών
Ο.Ε.Ν.	→Οργάνωση Εθνικής Νεολαίας
Σ.Ε.Ν.	→Σώμα Ελπιδοφόρων Νέων
Σ.Ε.Α.	→Σώμα Ελλήνων Άλκιμων
Γ.Ε.Σ.	→Γενικό Επιτελείο Στρατού
Γ.Ε.ΕΘ.Α.	→Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας
Ε.Κ.	→Ένωση Κέντρου
Κ.Κ.Ε.	→Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος

- Σ.Ε.Σ.** → Σύλλογος Εργαζομένων Σπουδαστών
- Φ.Ε.Α.Π.Θ.** → Φοιτική Ένωση Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
- Δ.Ε.Σ.Π.Α.** → Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών
- Ε.Φ.Ε.Ε.** → Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδος
- Α.Σ.Ε.Α.** → Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης
- Υ.Ε.Μ.** → Υπηρεσία Ειδικών Μελετών
- Κ.Ε.Α.** → Κίνηση Εθνικής Αναδημιουργίας
- Δ.Σ.Κ.** → Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα
- Γ.Σ.Ε.Ε.** → Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος
- Σ.Π.Ε.Α.Ν.** → Σύλλογος Πνευματικής και Εκπολιτιστικής Ανάπτυξης Νέων
- Φ.Π.Ε.Π.** → Φοιτητική Πνευματική Εστία Πειραιά
- Δ.Ο.Ε.Σ.** → Δημοκρατική Οργάνωση Ελλήνων Σπουδαστών
- Κ.Φ.Δ.Ε.Ε.** → Κίνηση Φοιτητών για τη Δημοκρατία, την Ελευθερία και την
Ειρήνη.
- Ο.Β.Α.** → Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης
- Ε.Ο.Κ.** → Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
- ΠΑ.ΣΕ.ΓΕΣ.** → Πανελλήνια Συνομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών